Ευρώπη:
Πρώτα οι λαοί

transform!

ευρωπαϊκή επιθεώρηση εναλλακτικού προβληματισμού και πολιτικού διαλόγου

Περιεχόμενα

Σημείωμα του συντονιστή έκδοσης 4

Εναλλακτική Σύνοδος των Κινημάτων

Για τα εναλλακτικά μέτωπα. Οι ευθύνες της Αριστεράς στην Ευρώπη της κρίσης 8
Πιερ Λοράν

Η Εναλλακτική Σύνοδος των ευρωπαϊκών κινημάτων (Alter Summit):
Η ενότητα στη δράση κρίνεται απαραίτητη 14
Φελίπε Βαν Κίρσμπλικ

Το μέλλον της Ευρώπης

Η Ευρώπη μεταξύ διάλυσης και επανάστασης 20
Βάλτερ Μπάγερ

Τέλος στη «διακυβέρνηση» 30
Ρότζερ Μαρτέλι

Να ξανασκεφτούμε την Ευρώπη χωρίς να την επιβάλουμε από τα πάνω 38
Αντρέας Φίζαν, Πέτερ Βαλ

Εναλλακτικές λύσεις για την Ευρώπη 46
Γιοαχίμ Μπίσοφ

Μια αριστερή κυβέρνηση να αντιμετωπίσει το χρέος 54
Φρανσίσκο Λούσα

Νέες πολιτικές των συνδικάτων

Συνδικάτα: ο δύσκολος δρόμος προς την αλληλεγγύη για το κοινό συμφέρον 62
Στέφεν Λέντορφ

Ανανέωση μέσα από την απεργία 70
Φανή Ζήση

Εναλλακτικοί προβληματισμοί

Εργάτη, μπορείς χωρίς αφεντικά;
Το παρόν και οι δυνατότητες των συνεργατικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα 76

Ηλίας Ζιώγας

Κοινωνική ιδιοποίηση: δρόμοι προς ένα εναλλακτικό σχέδιο 88
Μπενουά Μπορίτς, Σαντάλ Ντελμάς

Ενεργειακή φτώχεια, η νέα κοινωνική μάστιγα 96
Λουτς Χόλτσινγκερ

Διεθνή

Η παραγωγική αλλά ατελής συνάντηση του κοινωνικού κινήματος με την οικολογία 102
Ερβέ Κεμφ

Η προσέγγιση των Ηνωμένων Εθνών με τον ιδιωτικό τομέα – Ένας επικίνδυνος και αντιδημοκρατικός προσανατολισμός 110
Κλοέ Μορέλ

Νέοι πολιτικοί παίκτες στις δημοκρατίες της πόλωσης: η περίπτωση του Μπέπε Γκρίλο – προοπτικές για την Αριστερά 118
Ρομπέρτο Μπιόρτσο

Προς ένα κοινό ευρωπαϊκό ιστορικό αφήγημα; 128
Σιγκφρίντο Ραμίρεζ

Βιβλιοπαρουσίαση

Για το βιβλίο του Πέρι Άντερσον: *The New Old World* 134
Γιώργος Σουβλής

Κείμενο

Ένα μανιφέστο του λαού. Να ανατρέψουμε τη λιτότητα και να διεκδικήσουμε αληθινή δημοκρατία! 142

Βιογραφικά σημειώματα 150

Σημείωμα του συντονιστή έκδοσης

Λουτς Χόλτσινγκερ

Η μόνη διέξοδος από την κρίση που διέρχεται η Ευρωπαϊκή Ένωση φαίνεται να περνάει μέσα από την κοινή δράση των αριστερών πολιτικών δυνάμεων και των κοινωνικών κινημάτων. Ας ανακαλέσουμε, λοιπόν, στη μνήμη μας το σύνθημα που χρησιμοποίησε ο σημερινός Πρόεδρος των ΗΠΑ Μπαράκ Ομπάμα στην πρώτη προεκλογική του εκστρατεία: «Ναι, μπορούμε!»

Όπως εξηγεί ο Πιερ Λοράν στο κείμενό του, παρά την προσκόλληση της σοσιαλδημοκρατίας στον νεοφιλελευθερισμό, η μη σοσιαλδημοκρατική Αριστερά δεν έχει καταφέρει ακόμα να συγκεντρώσει την αναγκαία πολιτική πλειοψηφία. Ωστόσο, αυτό που γίνεται ολοένα και πιο σαφές είναι ότι η πρότασή της για την αντιμετώπιση της κρίσης είναι η μόνη ρεαλιστική. Η αναδιανομή του εισοδήματος από πάνω προς τα κάτω, η διεύρυνση και όχι η συρρίκνωση της δημοκρατίας, οι κοινές και όχι οι ατομικές λύσεις στα ευρωπαϊκά προβλήματα και ο προσανατολισμός σε παγκόσμιες, βιώσιμες, εναλλακτικές προτάσεις αποτελούν τα πραγματικά διακυβεύματα της συγκυρίας.

Το ότι η Αριστερά μπορεί να πετύχει αυτούς τους στόχους φαίνεται από τις πρωτοβουλίες που παίρνει για την αλλαγή: το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ στην Τύνιδα Τυνησίας, η Εναλλακτική Σύνοδος των Κινημάτων (Alter Summit) στην Αθήνα κτλ. Το τεύχος του *transform!* που κρατάτε στα χέρια σας ασχολεί-

ται διεξοδικά με αυτές τις δύο εκδηλώσεις, προσπαθεί να προσφέρει ένα θεωρητικό υπόβαθρο για την κατανόησή τους, καθώς και να αναλύσει τη στρατηγική του μετασχηματισμού την οποία εκφράζουν. Τα άρθρα που ακολουθούν δείχνουν ότι στο κοινωνικό πεδίο η ρευστότητα είναι μεγάλη: τα πράγματα δεν είναι πια όπως παλιά.

Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τη συμμετοχή στα συνδικάτα, την ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής και τον τρόπο ζωής. Δίπλα στις παραδοσιακές λύσεις έρχονται στο προσκήνιο τα αιτήματα για κοινωνικοποιήσεις, για βασική ασφάλιση, για ενεργειακή και διατροφική επάρκεια κτλ. Όλο και περισσότεροι άνθρωποι δραστηριοποιούνται μέσα ή γύρω από τις παραδοσιακές οργανωτικές δομές της Αριστεράς, θέλοντας να εναρμονίσουν τον τρόπο ζωής τους με τις αξίες τους. Μέχρι τώρα η Αριστερά δεν κατάφερε να συγκεντρώσει αυτό το γιγάντιο δυναμικό των ανθρώπων που ενδιαφέρονται για την αλλαγή και να τους εμπνεύσει σε κοινή δράση. Αυτούς ακριβώς τους στόχους υπηρετούν πρωτοβουλίες όπως το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ και το Alter Summit.

Η δυστυχία που βιώνει σήμερα η Ευρώπη μπορεί να θεωρηθεί αποτέλεσμα μιας μακρόχρονης κρίσης υπερσυσσώρευσης. Για πολλά χρόνια, στην πραγματικότητα για δεκαετίες, το μερίδιο των μισθών στο ΑΕΠ μειωνόταν, ενώ το μερίδιο του κεφαλαίου αυξανόταν διαρκώς. Ο υπερβολικός πλούτος και η ραγδαία αύξηση της φτώχειας ήταν οι δύο πλευρές του ίδιου νομίσματος. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τα υπέρογκα κέρδη των επιχειρήσεων να μην μπορούν πια να επενδυθούν στη σφαίρα της παραγωγής και γι' αυτό να κατευθύνονται στις χρηματοπιστωτικές αγορές με στόχο την κερδοσκοπία. Σ' αυτό το πλαίσιο οι τράπεζες, οι οποίες είτε το θέλουμε είτε όχι αποτελούν φορείς αυτής της εξέλιξης, κατάφεραν να μεταφέρουν τις ζημιές από την κερδοσκοπική τους δραστηριότητα στις κοινωνίες των διαφόρων χωρών. Το δημόσιο χρέος που δημιούργησε αυτή η διαδικασία αποτέλεσαν τελικά το ρόπαλο με τον οποίο τσακίστηκε το κοινωνικό κράτος με στόχο να αντιμετωπιστεί η πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους.

Αυτό που ζούμε στην ουσία είναι μια μεγάλη κοινωνική και ατομική εξαθλίωση, σε μια περίοδο κατά την οποία ο παραγόμενος πλούτος είναι ο μεγαλύτερος στην ανθρώπινη ιστορία. Αντί να αποδεχτούμε αυτό το σκάνδαλο, πρέπει να ενθαρρύνουμε τον κόσμο να πάρει τη μοίρα του στα χέρια του και να δημιουργήσει το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο που θα αντιστοιχεί στα αιτήματα για ισότητα και δικαιοσύνη. Στα κείμενα που περιλαμβάνονται σ' αυτό το τεύχος του *transform!* θα βρείτε εξαιρετικές αναλύσεις και ενδιαφέρουσες σκέψεις για την υπέρβαση της κρίσης – στο πνεύμα του συνθήματος της γαλλικής Αριστεράς «Πρώτα οι άνθρωποι!».

Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ στην Τύνιδα ήταν μια σημαντική στιγμή αλληλεγγύης με το λαό της Τυνησίας, δύο χρόνια μετά την εξέγερση ενάντια στον Μπεν Αλί. Μετέφερε μια σπίθα ενέργειας και δυναμισμού σε όλους τους προοδευτικούς ανθρώπους του κόσμου που ένιωσαν τη φλόγα της Επανάστασης

των Γιασεμιών, παρά τις δυσκολίες που είχαν ως αποκορύφωμα τη δολοφονία του Τσόκρι Μπελαΐντ, χαρισματικού ηγέτη του Λαϊκού Μετώπου της Τυνησίας.

Το φωτογραφικό ρεπορτάζ της Κάρλα Λουίς, που στολίζει την παρούσα έκδοση δίνει μια γεύση της ενέργειας που μετέδωσε το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ στα κοινωνικά κινήματα της Τυνησίας. Ο άνεμος ενός νέου διεθνισμού φυσά πάνω από την Τυνησία...

Μετάφραση: Έλενα Παπαδοπούλου

CLARA ZETKIN
8 MARS 1874
التهميش
الفقر
الجهل
العنف
إنتفضي
ضد
التهميش

Για τα εναλλακτικά μέτωπα

Οι ευθύνες της Αριστεράς στην Ευρώπη της κρίσης

Πιερ Λοράν

Η ιστορική περίοδος που διανύουμε είναι οριακή. Η σύγκρουση ανάμεσα στο κυρίαρχο παγκοσμιοποιημένο καπιταλιστικό σύστημα, το οποίο έχει εισέλθει σε μια παρατεταμένη κρίση, και τις διαρκώς αυξανόμενες μορφές ενός νέου κόσμου, ο οποίος χαρακτηρίζεται από τις δυνάμεις της συνεργασίας και της αλληλεγγύης, που επιδιώκουν να επικρατήσουν έναντι της αρχής της ανταγωνιστικότητας, έχει πάρει διαστάσεις πολιτισμικής κρίσης.

Η Ευρώπη έχει εισέλθει σε μια σπειροειδή ύφεση και κοινωνική οπισθοδρόμηση, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ισχυρών κινημάτων λαϊκής αντίστασης, έντονων πολιτικών κρίσεων στις χώρες όπου εφαρμόζονται βίαια και καταστροφικά προγράμματα λιτότητας, όπως επίσης ένταση του ανταγωνισμού στο εσωτερικό της ευρωπαϊκής αστικής τάξης. Κάποιοι διεκδικούν την ομοσπονδιοποίηση, με σκοπό τον πλήρη έλεγχο των αποφάσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ άλλοι, όπως ο Ντέιβιντ Κάμερον, κρατούν αποστάσεις από την Ένωση, επιστρέφοντας στη σύλληψη της «μεγάλης ευρωπαϊκής αγοράς». Σε κάθε περίπτωση, η Ευρώπη σήμερα δεν βρίσκεται στην ίδια κατάσταση που βρισκόταν προ κρίσης.

Το νεοφιλελεύθερο πλαίσιο για την οικοδόμηση της Ευρώπης συνιστά κοινό τόπο για τους δεξιούς, τους σοσιαλδημοκράτες, τους πράσινους και τους κεντρώους. Τώρα που το πλαίσιο αυτό έχει περιέλθει σε κρίση, όπως και η συναινετική εφαρμογή των μέτρων λιτότητας από αυτές τις δυνάμεις, η Ευρώπη έχει βυθιστεί σε μια πολύ σοβαρή πολιτική κρίση, που υπονομεύει τη δημοκρατία. Βρισκόμαστε σε μια περίοδο πολιτικής αστάθειας, όπου κάθε δύναμη η

οποία εφαρμόζει πολιτική λιτότητας αντιμετωπίζει μεγάλο εκλογικό κόστος ή –σπανιότερα– αναγκάζεται να παραιτηθεί υπό το βάρος της λαϊκής πίεσης. Όπως και να έχει, οι διαδικασίες αυτές έχουν ως συνέπεια πρωτόγνωρα πολιτικά αποτελέσματα.

Οι λαοί στέλνουν σαφή προειδοποιητικά μηνύματα, ακόμα και όταν αυτά εκφράζονται με αντιφατικούς τρόπους. Σε όλη την Ευρώπη έχουν εμφανιστεί αντι-πολιτικές λαϊκιστικές και, σε κάποιες περιπτώσεις, ρατσιστικές και ξενοφοβικές τάσεις, εθνικιστικά ή ακροδεξιά τοπικιστικά ή ακόμα και νεοναζιστικά κόμματα (όπως η Χρυσή Αυγή στην Ελλάδα), που επωφελούνται από τον θυμό και την οργή των ανθρώπων. Οι εξελίξεις αυτές είναι πολύ ανησυχητικές.

Ωστόσο, η κρίση δεν έχει μονοσήμαντη έκβαση: πρόσφατα είδαμε να αναπτύσσονται ισχυροί αγώνες και πολιτικές δυνάμεις οι οποίες προέκυψαν από αυτή, όπως το Μέτωπο της Αριστεράς στη Γαλλία, η Ενωμένη Αριστερά στην Ισπανία ή ο ΣΥΡΙΖΑ στην Ελλάδα, που η επίδρασή τους αλλά και η περαιτέρω ανάπτυξή τους είναι αλληλοεξαρτώμενες. Αξίζει να προσέξουμε τις συντονισμένες δράσεις, τις πολιτικές συγκλίσεις και τις νέες διαδικασίες που προκύπτουν. Σε κάποιες ευρωπαϊκές χώρες έχει αναπτυχθεί σε σημαντικό βαθμό αντίσταση, ενώ είναι επίσης ορατές ορισμένες ενδιαφέρουσες προσπάθειες συντονισμού αυτών των αντιστάσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Πέρα από την εκλογική επιρροή των κομμάτων μας, δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι προσδοκούν να βρουν απαντήσεις στα ερωτήματα και να ευοδωθούν οι προσδοκίες τους, αλλά και να μπορέσουν να παρέμβουν στην πολιτική συγκυρία – συνδικάτα και πολιτικές δυνάμεις, κοινωνικά κινήματα, μισθωτοί και νεολαίοι, διανοούμενοι, ενεργά μέλη τοπικών οργανώσεων, καλλιτέχνες και οικολόγοι.

Μεγάλη ευθύνη

Έχουμε πολύ μεγάλη ευθύνη. Αν δεν υπάρξει μια εναλλακτική λύση σε προοδευτική κατεύθυνση –χωρίς την ανάδυση μιας ριζικά διαφορετικής προοπτικής για την Ευρώπη, που θα ενώσει τους λαούς με δεσμούς αλληλεγγύης, συνεργασίας και δημοκρατίας, που θα επιδιώκει την απελευθέρωση από το χρηματιστικό κεφάλαιο και θα παλέψει για την αλλαγή των κανόνων του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού–, τα πάντα είναι πιθανά, ακόμα και οι χειρότερες εξελίξεις.

Συνεπώς, πρέπει να αντιμετωπίσουμε τους κινδύνους αυτούς συγκροτώντας ένα ρεαλιστικό πρόγραμμα επαναθεμελίωσης της Ευρώπης προς την κατεύθυνση της αλληλεγγύης. Διεξάγουμε έναν ευρύ διάλογο με τις κοινωνίες μας, ώστε να δημιουργήσουμε το πλαίσιο των απαραίτητων μετασχηματισμών και τις βασικές γραμμές αυτού του νέου σχεδίου. Βασική προϋπόθεση για να ολοκληρωθεί αυτό το σχέδιο είναι να συντονιστούν όλες οι προοδευτικές δυνάμεις της Ευρώπης που επιδιώκουν την αλλαγή σε μόνιμη και συστηματική βάση.

Αυτό είναι το νόημα που αποδίδουμε στη διαδικασία οικοδόμησης του Με-

τώπου της Αριστεράς στη Γαλλία. Στην Ευρώπη ο αντικειμενικός στόχος είναι να δουλέψουμε πάνω σε αυτές τις προτάσεις και να συστήσουμε τα αναγκαία πολιτικά πεδία, ώστε αυτές να γίνουν κτήμα όσο το δυνατόν περισσότερων ανθρώπων. Με αυτό τον τρόπο σκοπεύουμε να ισχυροποιήσουμε και να διαδώσουμε την εναλλακτική μας πρόταση. Με άλλα λόγια, έχουμε ως στόχο να δημιουργήσουμε τα εργαλεία για έναν εναλλακτικό, κοινό τρόπο συγκρότησης της πολιτικής μας πρότασης στη Γαλλία και την Ευρώπη.

Να βάλουμε τέλος στην «TINA» – να φτιάξουμε τη δική μας πρόταση

Μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου και τη ραγδαία ανάπτυξη της νεοφιλελεύθερης ηγεμονίας, η αγαπημένη φράση της Μάργκαρετ Θάτσερ αλλά και του Ζοζέ Μανουέλ Μπαρόζο ήταν «Δεν υπάρχει εναλλακτική» (TINA, There is no Alternative). Η TINA εξακολουθεί να είναι η πιο διαδεδομένη ρητορική για τη δικαιολόγηση των πολιτικών λιτότητας και των περικοπών, αλλά και για την πειθάρχηση όσων επιδιώκουμε να αποκαταστήσουμε τις ζημιές που προκλήθηκαν εξαιτίας της ανευθυνότητας άλλων. Ωστόσο, η κρίση, τα τραπεζικά σκάνδαλα και οι κοινωνικές συνέπειες των μηχανισμών διάσωσης αλλά και η ίδια τους η ανεπάρκεια έχουν υποσκάψει τον θρίαμβό τους. Οι αντιστάσεις που αναπτύσσονται, κυρίως στη νότια Ευρώπη, σηματοδοτεί την εξέγερση των Ευρωπαίων πολιτών ενάντια σε αυτό το μοντέλο, με αποτέλεσμα τη δημιουργία εναλλακτικών δρόμων. Συνεπώς, έχουμε την ευθύνη ως οργανώσεις της Αριστεράς να καταφέρουμε τη χαριστική βολή στην TINA και να κάνουμε τον εναλλακτικό δρόμο αξιόπιστο.

Την περίοδο που διανύουμε, η αντίσταση στις πολιτικές λιτότητας (περικοπές στον προϋπολογισμό, ιδιωτικοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών, αύξηση των έμμεσων φόρων, αυξήσεις στην τιμή του πετρελαίου και της ενέργειας) και η ελαστικοποίηση της αγοράς εργασίας (μείωση του κατώτατου μισθού, επισφαλείς συμβάσεις εργασίας) –μέτρα που υποτίθεται ότι μειώνουν τα ελλείμματα, το επονομαζόμενο εξωτερικό χρέος, και επιλύουν το πρόβλημα της ανεργίας– παγιώνονται. Πρέπει να επισημάνουμε τις συνέπειες των παραπάνω μέτρων: Η Ευρωζώνη έχει εισέλθει σε μια μακρά περίοδο ύφεσης και η ανεργία διογκώνεται παντού. Οφείλουμε να ξεκαθαρίσουμε ότι τα μέτρα αυτά εξυπηρετούν τα συμφέροντα του χρηματιστικού κεφαλαίου και των εργοδοτών. Είδαμε τη βίαιη επιβολή των σχεδίων αυτών στην Κύπρο, με την παράκαμψη του κοινοβουλίου και την επέμβαση στους τραπεζικούς λογαριασμούς των πολιτών. Την ίδια στιγμή οι φωνές που ισχυρίζονται ότι ο δρόμος που ακολουθούν οι ευρωπαϊκές ελίτ είναι παρανοϊκός αυξάνονται.

Υπηρετώντας τους ανθρώπους

Η εναλλακτική λύση ξεκινά από μια απλή θέση: Οι άνθρωποι πάνω από τις

χρηματαγορές. Στο Μέτωπο της Αριστεράς αυτό το αποκαλούμε: «Πρώτα οι άνθρωποι». Ξεκινώντας από αυτό, υπάρχουν τουλάχιστον δύο σημεία που πρέπει να αναπτυχθούν λεπτομερώς: Τι είδους μοντέλο ανάπτυξης θέλουμε; Πώς το επιτυγχάνουμε;

Σε όσους ισχυρίζονται ότι μπορούν να λύσουν το πρόβλημα της ανεργίας αυξάνοντας την εργασιακή επισφάλεια και το πρόβλημα των ελλειμμάτων εφαρμόζοντας λιτότητα απαντάμε: Η πραγματική λύση είναι η αύξηση της παραγωγικότητας στην Ευρώπη και η οργάνωση της παραγωγής σε διαφορετική βάση, που θα αλλάζει τα παραγωγικά μας μοντέλα λαμβάνοντας υπόψη την οικολογία και την κοινωνία. Οι δυνατότητες που μας δίνει η επανάσταση της πληροφορικής μαζί με την επιτάχυνση της γνώσης και της επιστήμης μάς διευκολύνουν να μειώσουμε τις ώρες εργασίας, να ελαφρύνουμε το βάρος και τη δυσφορία εξαιτίας της εργασίας και να εμπλουτίσουμε το περιεχόμενό της. Η κίνηση αυτή θα μπορούσε να αυξήσει τον ελεύθερο χρόνο των ανθρώπων και να τους βοηθήσει να καλλιεργήσουν και να αναπτύξουν τις δυνατότητές τους, τη δημιουργικότητά τους και τη συμμετοχή τους σε κοινωνικές δραστηριότητες εκτός εργασιακού χώρου.

Ευρωπαϊκοί αγώνες και συνεργασία

Η δράση μας σε εθνικό επίπεδο είναι πλήρως συνδεδεμένη με το ευρωπαϊκό και το παγκόσμιο. Κατά την οικοδόμηση αγωνιστικών μετώπων θα πρέπει να έχουμε πάντοτε υπόψη αυτά τα δύο επίπεδα. Η ακύρωση των διχαστικών στρατηγικών που έχουν ως στόχο την υπονόμευση των δικαιωμάτων όλων των ευρωπαϊκών πληθυσμών προϋποθέτει τη συνεργασία όλων των προοδευτικών δυνάμεων. Πιστεύω πως πρέπει να προχωρήσουμε στη συγκρότηση διεθνών δικτύων που θα είναι λειτουργικά και πολιτικά χρήσιμα στην κοινωνία.

Επιδίωξα παραπάνω να επισημάνω τις ευθύνες της Αριστεράς στην Ευρώπη της κρίσης. Είμαι πεπεισμένος ότι η σύνδεση των εθνικών με τους ευρωπαϊκούς αγώνες είναι κομβικής σημασίας. Το σημείο αυτό είναι πολύ σημαντικό και εξαιρετικά επείγον, κυρίως από τη στιγμή που υπάρχουν ευρωπαϊκές συνθήκες, πολιτικές και κοινό νόμισμα. Οι πολιτικές λιτότητας και η άνευ όρων υποστήριξη που παρέχουν οι ευρωπαϊκοί θεσμοί στις χρηματαγορές βασίζονται στην κοινή στρατηγική της οικονομικής ελίτ αλλά και στη φιλελεύθερη συναίνεση, η οποία συνδέει τους φιλελεύθερους και τους συντηρητικούς με τους σοσιαλδημοκράτες και τους οικολόγους σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Αν δεν καταφέρουμε να ενώσουμε τις αριστερές δυνάμεις και να συστήσουμε πεδία ανοιχτού διαλόγου με τις κοινωνικές δυνάμεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο, θα έχουμε χάσει ένα σημαντικό όπλο στον αγώνα μας ενάντια στις χρηματαγορές και στους υποστηρικτές της φιλελεύθερης συναίνεσης. Επιπλέον, πρέπει να συνυπολογίσουμε ότι υπάρχουν πολλές συνδικαλιστικές και κοινωνικές δυνάμεις και εργαζόμενοι οι οποίοι αναγνωρίζουν τη σπουδαιότητα του ευρωπαϊκού επιπέδου στους αγώνες τους.

Φιλοδοξούμε να επανιδρύσουμε την Ευρωπαϊκή Ένωση, θέτοντας ως κεντρική αξία της «Ένωσης των λαών και των εθνών», την οποία η σημερινή ηγεσία έχει υπονομεύσει. Η πρόκληση αυτή είναι πολύ σημαντική για τη σύγχρονη ταξική πάλη. «Το χτίσιμο της Ευρώπης» δεν πρέπει να ισοδυναμεί με την προσαρμογή στη φιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση αλλά με την εξασφάλιση των μέσων –οικονομικών, πιστωτικών και πολιτικών– που θα εγκαθιδρύσουν ένα προωθημένο κοινωνικό και πολιτιστικό μοντέλο, αλλά και με τη δημιουργία δημοκρατικών δομών, όπου τα υποκείμενα δεν θα έχουν μόνο το δικαίωμα του εκλέγειν, αλλά θα μπορούν να παρεμβαίνουν άμεσα στον καθορισμό του προσανατολισμού της Ευρώπης. Αυτό πρέπει να περιλαμβάνει και ένα διαφορετικό πλαίσιο ρύθμισης των διεθνών σχέσεων – πιο ισότιμο, πιο δημοκρατικό και πιο φιλειρηνικό. Δεν περιμένουμε την Ευρωπαϊκή «Μεγάλη Μέρα». Ωστόσο, έχει έρθει η στιγμή που με τη δράση μας, τόσο του Μετώπου της Αριστεράς όσο και του Κόμματος της Ευρωπαϊκής Αριστεράς (ΚΕΑ), και πιθανόν και μαζί με άλλες δυνάμεις, να παλέψουμε ώστε να δημιουργηθούν οι συνθήκες για να αντεπιτεθούν οι δυνάμεις του κοινωνικού μετασχηματισμού και να φτιάξουν μια συγκεκριμένη εναλλακτική πρόταση ενάντια στην «Ευρώπη» την οποία αντιμαχόμαστε καθημερινά.

Το Συνέδριο του ΚΕΑ, στο οποίο προεδρεύω από τον Δεκέμβριο του 2010, θα διεξαχθεί στη Μαδρίτη από τις 13 ως τις 15 του ερχόμενου Δεκέμβρη. Παρόλο που πρόκειται για μια σχετικά νέα κομματική οργάνωση, η οποία λειτουργεί σεβόμενη τις διαφορετικές πολιτικές αντιλήψεις και κουλτούρες, έχει καλύψει σημαντικό έδαφος ως προς την κοινή δράση και τις συγκλίσεις. Η επιτυχία αυτών των πρωτοβουλιών αναδεικνύει ότι η δημιουργία ακόμα ευρύτερων και πιο ευέλικτων πεδίων, με σκοπό τη συνάντηση και την κοινή δουλειά και με άλλες δυνάμεις, είναι εφικτή. Επιδιώκουμε τη συγκρότηση ενός Ευρωπαϊκού Μετώπου. Στο συνέδριό μας θα συζητήσουμε την πρόταση για τη διοργάνωση ενός ετήσιου Εναλλακτικού Ευρωπαϊκού Φόρουμ.

Μετάφραση: Χρήστος Σίμος

Η Εναλλακτική Σύνοδος των ευρωπαϊκών κινημάτων (Alter Summit): Η ενότητα στη δράση κρίνεται απαραίτητη

Φελίπε Βαν Κίρσμπλικ

Τα πρόσφατα γεγονότα με τις προσπάθειες να «σωθεί» η Κύπρος μας επιτρέπουν να καταλήξουμε σε δύο διαφορετικά συμπεράσματα. Από τη μια πλευρά, επιβεβαιώνουν ότι η Ευρώπη εξαιτίας της υποταγής της στις αγορές (κυρίως τις χρηματοπιστωτικές αγορές) και στον γενικευμένο ανταγωνισμό (κατά βάση σε φορολογικό επίπεδο) εισέρχεται σε ένα αδιέξοδο «λιτότητας». Από την άλλη πλευρά όμως, μπορεί επίσης να αποδειχθεί ότι υπάρχουν εναλλακτικές οικονομικές λύσεις: μαζική φορολόγηση του μεγάλου πλούτου ή έλεγχος στην κίνηση κεφαλαίων – λύσεις που θεωρούνται αδύνατες όταν τις προτείνουμε. Ωστόσο, οι λύσεις που θέτει σε εφαρμογή η κυρία Μέρκελ δεν αποδίδουν στην πράξη. Το μόνο που λείπει είναι η πολιτική βούληση για να διαρραγούν οι υπερ-φιλελεύθερες αρχές της Τρόικας και των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων. Παραμένει ωστόσο το εξής πρόβλημα: Παρά την ευρεία συναίνεση προοδευτικών κομμάτων όσον αφορά τις κύριες επιθυμητές αντιδράσεις, αυτή η πολιτική αποφασιστικότητα θα συνεχίσει να απουσιάζει όσο ένα ενωμένο και αποφασιστικό ευρωπαϊκό κοινωνικό κίνημα δεν θα το εντάσσει στην ημερήσια διάταξή του.

Για τον λόγο αυτό η ανάγκη να ενοποιηθούν οι δραστηριότητες των κοινωνικών κινημάτων της Ευρώπης γύρω από κάποιους συγκεκριμένους και επείγοντες κοινούς πολιτικούς στόχους είναι τόσο σαφής. Το ευρώ σώθηκε... για πολλοστή φορά, αλλά το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο και η ίδια η δημοκρατία απειλούνται με εξαφάνιση. Επιπλέον, τα διάφορα εθνικά κινήματα αντίστασης, παρά τον αυτοπροσδιορισμό και τη δημιουργικότητα που τα χαρακτηρίζουν, έχουν δείξει τα όριά τους. Οι κραυγές των εκατομμυρίων διαδηλωτών στη

Λισαβόνα, στη Μαδρίτη, στη Ρώμη ή στην Αθήνα δημιουργούν ένα μικρό μουρμουρητό στη Φρανκφούρτη ή στις Βρυξέλλες.

Για να περάσουμε από την αναγνώριση αυτής της ανάγκης στη δυνατότητα κοινής δράσης, πρέπει να μεταφέρουμε τη δική μας ερμηνεία της κρίσης, πέρα από τους συνήθεις ακτιβιστικούς κύκλους, στον ευρύτερο πληθυσμό. Το γεγονός αυτό πρέπει να γίνει σε δύο επίπεδα. Πρώτον, τονίζοντας ότι η καταγωγή της κρίσης, το βάθος και η έκτασή της έχουν ουσιαστικά πολιτική προέλευση. Το 2008, μετά το ξέσπασμα της κρίσης των ενυπόθηκων δανείων υψηλού κινδύνου, ο Σαρκοζί ή το G20 κατηγόρησαν πράγματι τον «ανήθικο καπιταλισμό», υποσχόμενοι την εξυγίανσή του (θέτοντας τέρμα, για παράδειγμα, από το τέλος του 2009 στους φορολογικούς παραδείσους. Με τη μόλυνση ωστόσο των δημόσιων προϋπολογισμών η συζήτηση άλλαξε: Ως πρόβλημα αναδείχθηκε «το κόστος της κοινωνικής ασφάλισης», «οι υπερβολικές κρατικές δαπάνες» και το ύψος των μισθών. Συνεπώς, θα πρέπει να αντικαταστήσουμε την αναφορά του «αναπόφευκτου της οικονομικής κρίσης από εκείνη της κρίσης» με πολιτική προέλευση, της οποίας οι λύσεις, ως εκ τούτου, είναι πολιτικές.

Δεύτερον, θα πρέπει να επανασυνδέσουμε τους επιμέρους εθνικούς αγώνες με αυτή την ευρωπαϊκή εξήγηση. Για παράδειγμα, οι επιτροπές αλληλεγγύης στην Αθήνα ή στη Θεσσαλονίκη που αντιτίθενται στη διακοπή παροχής ηλεκτρικού ρεύματος ή τα κινήματα στην Ισπανία που αντιτίθενται στις εξώσεις αντιμετωπίζουν κατά τόπους συγκεκριμένα ζητήματα και με την εθνική νομοθεσία αλλά και με τις αστυνομικές δυνάμεις. Θεωρούμε ότι πίσω από αυτές τις πολύ πραγματικές επιδιώξεις υπάρχουν κοινές αιτίες: οι ευρωπαϊκές πολιτικές. Εφόσον οι κύκλοι των ακτιβιστών μας, οι οποίοι έχουν ένα σκεπτικό σχετικά με τις πολιτικές λιτότητας της Τρόικας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαχωρίζονται από τους αγώνες των φτωχών, των εργαζομένων και του υπόλοιπου πληθυσμού σχετικά με πολύ συγκεκριμένα θέματα, καθώς και από τα κοινωνικά κινήματα, θα συνεχίσουμε να είμαστε αδύναμοι. Για τον λόγο αυτό οι κυρίαρχες δυνάμεις και τα μέσα ενημέρωσης που εξυπηρετούν τα συμφέροντά τους αναπτύσσουν έναν «οικονομικό» και «εθνικό» διάλογο για την κρίση. Πίσω από αυτά τα πολιτικά-ταχυδακτυλουργικά κόλπα στόχος είναι το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο και η πραγματική δημοκρατία.

Δημοκρατία: Για ποιους και πώς;

Κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, μέσα από ποικίλες μορφές και με διαφορετικούς ρυθμούς, εγκαθιδρύθηκε στα δυτικοευρωπαϊκά κράτη μια συνεπής δημοκρατία – στην ανατολική Ευρώπη, ενώ είχε στερηθεί η πολιτική ελευθερία, σύμφωνα με την Οικουμενική Διακήρυξη του 1948 για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, που αναγνώριζε ορισμένα δικαιώματα ως θεμελιώδη, κάποιες μορφές κοινωνικής προόδου (εκπαίδευση, υγεία, στέγαση κτλ.) ήταν εγγυημένες. Είναι σημαντικό να θυμηθούμε ότι το έργο του εκδημοκρατισμού των ολιγαρχικών

κοινωνιών του 19ου αιώνα στόχευε σε πολύ περισσότερα από ένα σύνολο θεσμών και διαδικασιών (εκλογές, νομοθετικές διαδικασίες κτλ.). Για να περιγράψει κανείς μια δημοκρατία ως συνεπή, πρέπει να έχει κεντρικό στόχο, ο οποίος, με τη σειρά του, συνοδεύεται από τα απαραίτητα μέσα. Πρωταρχικός στόχος δεν είναι η «ποιότητα της διακυβέρνησης», η νομιμότητα των διαδικασιών, αλλά η πρόοδος της ισότητας των πραγματικών πολιτών της – ισότητα όχι μόνο στις κάλπες αλλά και στην πραγματική πρόσβαση σε βασικούς πόρους: στη γνώση, στον πολιτισμό, στην ασφάλεια της ύπαρξης, καθώς και στην πρόσβαση στη λήψη αποφάσεων.

Η επιδίωξη ενός τέτοιου στόχου απαιτεί να αποκτηθούν τα μέσα για να ανατρέψουμε αυτή την ψευδή ισότητα, η οποία εκφράζεται υποκριτικά με τα εξής: «Στη μαγευτική του αμεροληψία ο νόμος απαγορεύει σε όλους, πλούσιους και φτωχούς, να κοιμούνται κάτω από μια γέφυρα ή να κλέψουν ψωμί», όπως τόσο ειρωνικά το έθεσε ο Ανατόλ Φρανς έναν αιώνα πριν. Η απαίτηση της ισότητας σημαίνει πρώτα απ' όλα αναγνώριση της ανισότητας και προσπάθεια να αντιτάξουμε τη δύναμη της συλλογικής δράσης απέναντι στην εξουσία του χρήματος και των συσσωρευμένων προνομίων. Πολύ πριν τον Σαρκοζί και τον Μπερλουσκόνι τα προνόμια και ο πλούτος έκαναν δυνατή την άσκηση της εξουσίας – και όχι μόνο πάνω στους ανθρώπους και στην ιδιοκτησία, αλλά και στους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων και στις εκλογές. Αυτός είναι και ο λόγος για όσους θέλουν πραγματική ισότητα και κανένα κοινοβούλιο. Γι' αυτούς ακόμη και ένας εκλεγμένος σύμφωνα με το πιο αξιοθαύμαστο σύνταγμα θα ήταν αρκετός.

Αυτό που καθορίζει μια δημοκρατία αντάξια του ονόματός της είναι μια κοινωνία που έχει ως κύριο στόχο την ποιότητα και την ελευθερία της συλλογικής δράσης ως βασική αρχή της. Εν πάση περιπτώσει, αυτό ακριβώς έχει αρχίσει να χάνει η δημοκρατία μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992), με την οικοδόμηση της Ευρώπης υπό την επιρροή της νεοφιλελεύθερης επανάστασης, που αντικαθιστά σταδιακά την κυριαρχία των κρατών μέσα από ένα σύνθετο πολιτικό σύστημα στο οποίο οι εθνικοί ηγέτες έχτισαν μαζί, «στις Βρυξέλλες», τους πολιτικούς περιορισμούς που χρειάζονταν – τους οποίους σπεύδουν να καταγγείλουν όταν επιστρέφουν στις χώρες τους.

Το θέμα δεν είναι να απορρίψουμε την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αν οι δημοκρατίες μας έχουν γνωρίσει καλύτερες μέρες, αυτό σίγουρα δεν οφείλεται σε κάποιες μαγικές δυνάμεις του έθνους (μια εθνικιστική υπαναχώρηση θα ήταν η χειρότερη λύση), αλλά στη δύναμη των κοινωνικών αγώνων.

Η κρίση του 2008 επιτάχυνε δραματικά την εξαθλίωση της δημοκρατίας. Αν όλες σχεδόν οι κυβερνήσεις εκτελούν κοινωνικά καταστροφικές, δημοκρατικά αυτοκτονικές και οικονομικά παράλογες πολιτικές λιτότητας, δεν είναι επειδή έχουν όλες συγχρόνως χτυπηθεί από μια γενικευμένη απόλυτη ηλιθιότητα. Είναι επειδή βλέπουν σε αυτή την κρίση μια μοναδική ευκαιρία να επιτύχουν σε σύντομο χρονικό διάστημα ό,τι δεν μπορούσαν να κάνουν σε τριάντα χρόνια:

τη μετάβαση σε ένα καθεστώς μόνιμης λιτότητας, που θα υπηρετεί την ανταγωνιστικότητα και το κέρδος.

Αντιμέτωποι με αυτή τη «σιωπηλή επανάσταση» (όπως την αποκαλεί ο ίδιος ο Μπαρόζο), όλοι όσοι είναι αφοσιωμένοι στην πραγματική δημοκρατία –κάποιος που δεν είναι ικανοποιημένος με τη νομιμότητα, αλλά επιδιώκει την ισότητα– βλέπουν πόσο αναγκαία και επείγουσα είναι η ενότητα της δράσης των συνδικάτων, των κοινωνικών κινημάτων, όσων δραστηριοποιούνται στον πολιτιστικό και τον επιστημονικό τομέα, καθώς και των πολιτικών ηγετών που δεν έχουν εγκαταλείψει την πρόοδο.

Πώς μπορούμε όμως να οικοδομήσουμε στέρεες βάσεις για να ενισχυθεί ο συντονισμός που θα λαμβάνει υπόψη του την ποικιλομορφία των εθνικών πραγματικοτήτων, τις οργανωτικές κουλτούρες και τα είδη των κινημάτων; Αυτός είναι ο κεντρικός στόχος της Εναλλακτικής Συνόδου των Ευρωπαϊκών Κοινωνικών Κινημάτων (Alter-Summit) – ένα δίκτυο συνδικαλιστικών οργανώσεων, κοινωνικών κινημάτων (οικολόγοι, φεμινίστριες, επισφαλείς εργαζόμενοι κ.ά.) από 30 χώρες της Ευρώπης γύρω από ένα συνοπτικό Κάλεσμα, επισημαίνοντας την ιστορική και πολιτική έκταση αυτής της «κρίσης» (βλ. το Κάλεσμα στο www.altersummit.eu). Έχουμε εντοπίσει τρεις προϋποθέσεις:

1. Η πρώτη είναι η δυνατότητα (η οποία έχει σε μεγάλο βαθμό επιτευχθεί) δημιουργίας ενός δικτύου που θα σέβεται την ισορροπία μεταξύ των συστατικών του μερών (κυρίως μεταξύ των συνδικαλιστικών οργανώσεων και των κινημάτων), καθώς και μεταξύ των περιφερειών της Ευρώπης και θα ακολουθεί σαφείς κανόνες εργασίας – είναι αυτό που έλειπε από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ. Έτσι, η Εναλλακτική Σύνοδος των Ευρωπαϊκών Κοινωνικών Κινημάτων υιοθετεί το πνεύμα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ («Μια άλλη Ευρώπη είναι εφικτή!»), χωρίς ωστόσο να θέλει να το επαναλάβει, αλλά ούτε και να το αντικαταστήσει. Η Εναλλακτική Σύνοδος των Ευρωπαϊκών Κοινωνικών Κινημάτων διευκρίνισε επίσης τις σχέσεις της με τις πολιτικές δυνάμεις: Αν θέλουμε πραγματικά να προκαλέσουμε μια αλλαγή στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης (αντίσταση απέναντι στο Δημοσιονομικό Σύμφωνο, στη λιτότητα και την καταστροφή των συλλογικών διαπραγματεύσεων...), χρειαζόμαστε ενότητα όλων των διαθέσιμων δυνάμεων. Καλούμε συνεπώς δημόσια πρόσωπα της πολιτικής, που αποδέχονται πλήρως τους στόχους αυτούς, να ενωθούν μαζί μας – γι' αυτό δεν θέλουμε στην ηγεσία του κινήματος να βρίσκονται κόμματα, ούτε θέλουμε να μας «εκπροσωπούν». Το κοινωνικό κίνημα δεν χρειάζεται εκπροσώπους. Καθένας από μας πρέπει να αγωνιστεί στον δικό του κοινωνικό χώρο: στα συνδικάτα στο εσωτερικό των επιχειρήσεων, στα κοινωνικά κινήματα στους χώρους τους και στα πολιτικά κόμματα στα κοινοβούλια και στις πολιτικές συζητήσεις.

2. Η δεύτερη προϋπόθεση εξαρτάται από την έκφραση ενός περιορισμένου αριθμού πολιτικών προτεραιοτήτων, οι οποίες μοιράζονται ευρέως και είναι πολύ επείγουσες όσον αφορά το χρέος, τη λιτότητα, τη μετάβαση προς ένα

οικολογικό και κοινωνικό μοντέλο και την «κοινωνικοποίηση» των τραπεζών. Είναι σημαντικό να υπάρχει μια μικρή λίστα προτεραιοτήτων· αλλιώς δεν είναι δυνατόν να δημιουργηθεί μια πραγματικά κοινή βάση.

3. Η τρίτη σημαντική προϋπόθεση είναι η σύγκλιση των δυνάμεων, όπως εκφράστηκε στη Σύνοδο Κορυφής των Λαών και των Εναλλακτικών Προτάσεων στις 7-8 Ιουνίου στην Αθήνα, η οποία δεν ήταν απλώς άλλο ένα συνέδριο «Ευρωπαίων Ειδικών», αλλά μια πραγματική λαϊκή κινητοποίηση, με ρίζες στην πραγματικότητα και στους εθνικούς αγώνες. Σε πολλές χώρες οι εθνικές συντονιστικές επιτροπές εργάζονται για να πετύχει αυτή η κινητοποίηση.

Οι αντίπαλοί μας, η κυρία Μέρκελ, οι κύριοι Ντράγκι και Μπαρόζο και οι υπόλοιποι κατάφεραν να χρησιμοποιήσουν την οικονομική κρίση ως την ιδανική ευκαιρία ώστε να προσπαθήσουν να επιβάλουν το όραμά τους για την κοινωνία. Δεν είναι ακόμη βέβαιο ότι δεν μπορούμε να κάνουμε το ίδιο.

Μετάφραση: Αλέξανδρος Μπάλλας

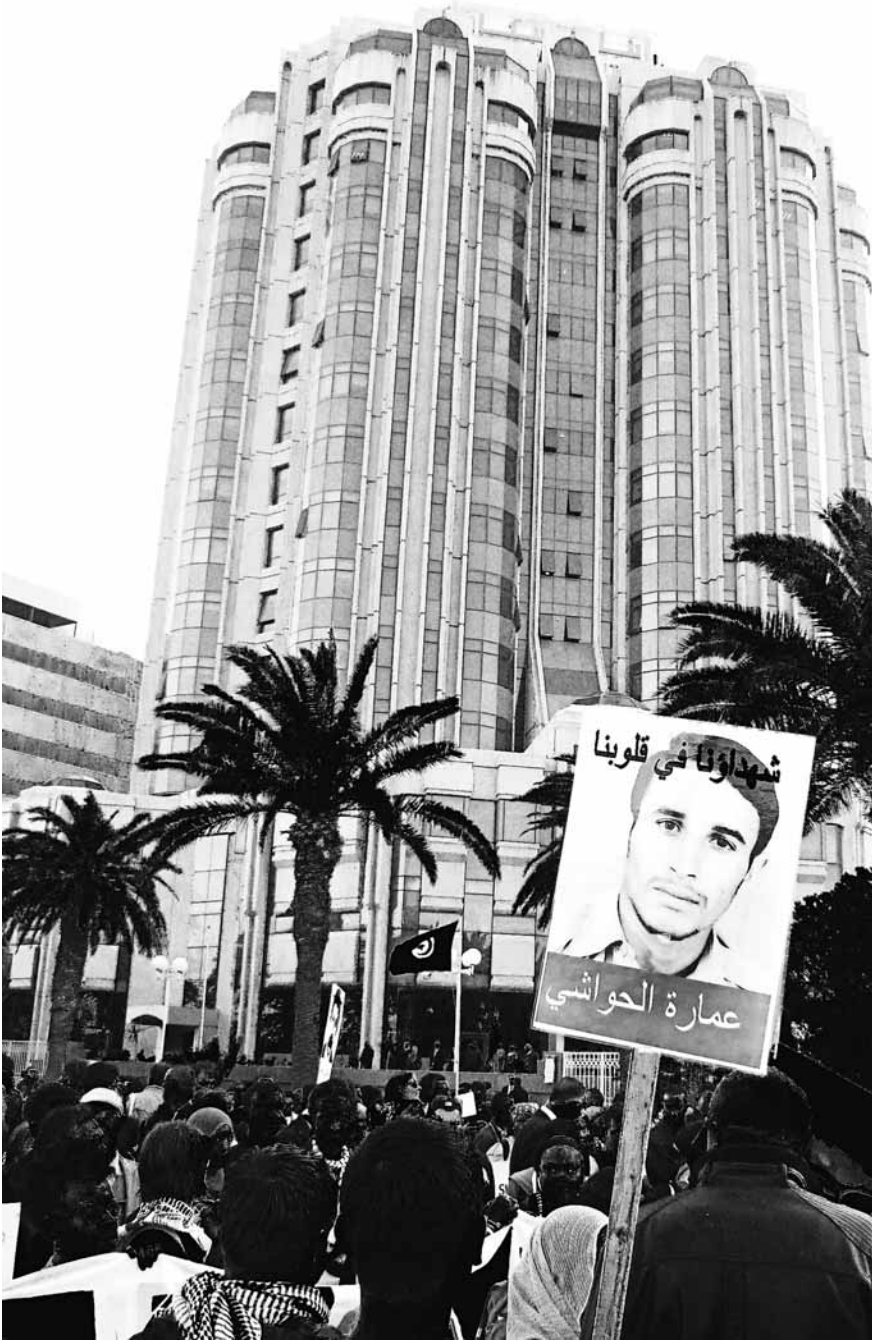
شهداؤنا في قلوبنا
عمارة الحواشي

Η Ευρώπη μεταξύ διάλυσης και επανάστασης

Βάλτερ Μπάγερ

Στις 7 και 8 Ιουνίου πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα η Εναλλακτική Σύνοδος των ευρωπαϊκών λαών. Μια συμμαχία περισσότερων από 150 οργανώσεων –ανάμεσά τους συνδικάτα, κοινωνικά κινήματα, ΜΚΟ και πολιτικοί ακτιβιστές από όλα τα μέρη της Ευρώπης– παρουσίασαν ένα μανιφέστο των αγώνων για μια δημοκρατική και κοινωνική Ευρώπη.

Αυτό το νέο είδος συμμαχίας αποτελεί έκφραση μιας πολιτικής «αυτοαμυντικής κοινότητας» απέναντι στην επίθεση –μοναδική στην ιστορία της Ευρώπης, ή τουλάχιστον στη μεταπολεμική ιστορία της– που δέχονται το κοινωνικό κράτος, οι δημόσιες υπηρεσίες, το επίπεδο ζωής συνολικά αλλά και η ίδια η δημοκρατία. Ταυτόχρονα, το κίνημα της Εναλλακτικής Συνόδου ελπίζει να ανοίξει τον δρόμο στους πολιτικούς αγώνες για μια εναλλακτική πολιτική στην Ευρώπη.

Γι' αυτό τον λόγο είναι απαραίτητο να προχωρήσουμε σε έναν απολογισμό των μέχρι τώρα εξελίξεων.

Κατά τη διάρκεια του έβδομου έτους της καπιταλιστικής κρίσης, είμαστε αντιμέτωποι με την εξής εικόνα: Στη νότια και την ανατολική Ευρώπη τα προγράμματα λιτότητας που επιβάλλονται από την Τρόικα έχουν προκαλέσει τεράστιες καταστροφές, ενώ ο στόχος για τον οποίο εφαρμόστηκαν αρχικά, η μείωση του δημόσιου χρέους, προφανώς δεν εξυπηρετείται.[1]

Το φιάσκο έχει πάρει τέτοιες διαστάσεις, που ο γενικός διευθυντής του

Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού ανακοίνωσε τον αναπροσανατολισμό των σχεδιασμών του οργανισμού του με το ακόλουθο επιχείρημα: «Από τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο και έπειτα ποτέ ξανά τόσο πολλοί Ευρωπαίοι δεν εξαρτούνταν από προγράμματα ανθρωπιστικής βοήθειας [...]. Οι κοινωνικές εντάσεις αυξάνονται πάντοτε όταν το ψωμί γίνεται τόσο ακριβό. Επιπλέον, όλο και περισσότεροι νέοι άνθρωποι με πανεπιστημιακή εκπαίδευση δεν μπορούν να βρουν δουλειά. Τους λένε ότι θα περάσουν πολλά χρόνια μέχρι να βελτιωθεί η κατάσταση. Δεν προκαλεί καμία έκπληξη ότι το μίσος για την πολιτική έχει αυξηθεί. Υπάρχει συσσωρευμένη οργή, απογοήτευση και απελπισία, σε ένα εκρηκτικό μείγμα».[2]

Η μεταρρύθμιση του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το οποίο εγκρίθηκε παρά την καταψήφισή του από την Αριστερά, και η επικύρωση του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού από τα 25 κράτημέλη, που και τα δύο στόχευαν σε μια αυστηρή πολιτική λιτότητας με αυταρχικές μεθόδους, έχουν επιδεινώσει σημαντικά την κατάσταση. Επιπλέον, η Ευρωζώνη των 17 χωρών και η Ευρωπαϊκή Ένωση μπαίνουν σε φάση ύφεσης το 2013. Η ανακοίνωση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, που έκανε λόγο για βελτίωση της κατάστασης τον επόμενο χρόνο και συνδέεται με τα δημοσιευμένα αρνητικά προγνωστικά αυτής της χρονιάς, είναι εντελώς αναξιόπιστη. Αντιθέτως, σοβαροί οικονομολόγοι προειδοποιούν όλο και συχνότερα για το ενδεχόμενο η Ευρωπαϊκή Ένωση να βυθιστεί σε μια δεκαετή με δεκαπενταετή ύφεση. Δεν μπορούμε ούτε καν να φανταστούμε τι θα απομείνει από το κοινωνικό κράτος, τη δημοκρατία και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ύστερα από μια τέτοια εξέλιξη.

Ο ευρωπαϊκός καπιταλισμός είναι αντιμέτωπος με νέες ιστορικές προκλήσεις. Η εσωτερική κρίση εξελίσσεται στο φόντο μιας αλλαγής στην ισορροπία της παγκόσμιας οικονομικής εξουσίας, η οποία σκιαγραφείται σε κάποιο σημείο ενός άρθρου των *Financial Times* στα μέσα Μαρτίου: «Ενώ η παγκόσμια δεξαμενή κυβερνητικών ομολόγων που έλαβε αξιολόγηση 3Α από τους τρεις μεγαλύτερους οίκους αξιολόγησης μειώθηκε κατά 60%, υπήρξε αναβάθμιση των τίτλων σε ένα μεγάλο μέρος του υπόλοιπου πλανήτη. Στην κορυφή του καταλόγου στην κλίμακα των αναβαθμίσεων πίστωσης από τον Ιανουάριο του 2007 βρίσκονται η Ουρουγουάη, η Βολιβία και η Βραζιλία. Οι μεγαλύτερες υποβαθμίσεις αφορούν την πληγείσα από την κρίση νότια Ευρώπη, όπου η Ελλάδα γνωρίζει τη μεγαλύτερη πτώση».[3] Παρόμοια εικόνα προκύπτει και από τις προγνώσεις για τα επίπεδα ανάπτυξης που δημοσιεύθηκαν στην Παγκόσμια Οικονομική Έκθεση του ΔΝΤ αυτή την άνοιξη.

Το μοτίβο της παγκόσμιας ανάπτυξης σε τρεις ταχύτητες:

- σταθερή δυναμική των «αναδυόμενων αγορών» και των αναπτυσσόμενων χωρών
- μέτρια ανάπτυξη για τις ΗΠΑ
- άνισα κατανεμημένη ύφεση για την Ευρώπη

Προγνώσεις για τον ρυθμό ανάπτυξης – ΔΝΤ 2013[4]

Κίνα	8,0 %
Παγκόσμια Οικονομία	3,3 %
ΗΠΑ	1,9 %
Ευρωζώνη	-0,3 %
Αυστρία	0,8 %
Γερμανία	0,6 %
Γαλλία	- 0,1 %
Ιταλία	-1,5 %

δεν ταλαιπωρεί μόνο τους Ευρωπαίους, αλλά δημιουργεί κινδύνους, όπως προειδοποιεί και ο επικεφαλής οικονομολόγος του ΔΝΤ Όλιβερ Μπλανσάρ, συνολικά για την παγκόσμια οικονομία, η οποία μπορεί να είναι τόσο εύρωστη όσο τα πιο αδύναμα μέλη της».[5]

Η διαδρομή από τη Στρατηγική της Λισαβόνας, που ανακοινώθηκε πριν από δεκατρία χρόνια, σε μια ειδική σύνοδο των επικεφαλής των κρατών και των κυβερνήσεων και στόχευε να καταστήσει την Ευρωπαϊκή Ένωση την πιο ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης στην υφήλιο, έως τη σημερινή ουσιαστική δυσπραγία είναι, όπως φαίνεται εκ των υστέρων, εκπληκτικά σύντομη.

Τα κοινωνικά αποτελέσματα, στον βαθμό που είναι δυνατόν να εκφραστούν με στατιστικές, περιγράφονται από την Τετραμηνιαία Επιθεώρηση του Ευρωπαίου Επιτρόπου για ζητήματα απασχόλησης, κοινωνικών υποθέσεων και κοινωνικής ένταξης Λάζλο Άντορ, σύμφωνα με την οποία τον Ιανουάριο σε ολόκληρη την Ευρώπη υπήρχαν 26 εκατομμύρια άνθρωποι χωρίς δουλειά (αριθμός που αντιστοιχεί σε ποσοστό 10,8), με την ανεργία των νέων να καταγράφει νέο ρεκόρ με ποσοστό 23,6%.[6]

Από αυτή την άποψη, η παραπάνω μαρτυρία είναι καταδικαστική για τη «διαχείριση της κρίσης» από την πλευρά των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από την άνοιξη του 2011 3,7 εκατομμύρια άνθρωποι έχουν χάσει τις δουλειές τους και η τάση στην Ευρωζώνη είναι χειρότερη από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Ωστόσο, τα στοιχεία φωτίζουν και μία ακόμη εξέλιξη. Αυτή η εξέλιξη ναρκοθετεί πολιτικά το σχέδιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, όπως προκύπτει από τον κατά 10% υψηλότερο δείκτη ανεργίας στη νότια και ανατολική Ευρώπη σε σύγκριση με τον αντίστοιχο στη βόρεια και κεντρική Ευρώπη.

Υπό το πρίσμα αυτών των αντικειμενικών διαφορών στις κοινωνικές εξελίξεις, δεν προκαλεί έκπληξη ότι τα τελευταία χρόνια οι εθνικιστικές ερμηνείες της κρίσης έχουν αυξηθεί, γεγονός που οδήγησε στην ανάδυση και την ανάπτυξη του δεξιόστροφου εξτρεμισμού και σε κάποιες περιπτώσεις ακόμη και νεοναζιστικών κομμάτων.

Στην κατεύθυνση ανάπτυξης μιας δημοκρατικής και κοινωνικής εξόδου από την κρίση έχουν εκδηλωθεί διάφορες ταξικές αντιδράσεις –απεργίες, διαδηλώσεις και νέα κοινωνικά κινήματα– κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, στη νότια Ευρώπη. Αξίζει να προσέξουμε τις αντιδράσεις αυτές.

Χωρίς υπερβολή, η δεκαετία που διανύουμε μπορεί να χαρακτηριστεί ως η δεκαετία της πιο έντονης κινητικότητας των συνδικάτων και των κοινωνικών κινημάτων ενάντια στις πολιτικές των κυρίαρχων τάξεων από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου. Και υπάρχει πλήθος στοιχείων που υποδεικνύουν ότι το κύμα των αντιδράσεων θα αναπτυχθεί ακόμα περισσότερο.

Ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα σε μια έκθεση σχετικά με την κατάσταση στην Ευρώπη, η οποία δημοσιεύτηκε στις αρχές Απριλίου. «Ως επακόλουθο της οικονομικής κρίσης ο κίνδυνος μιας κοινωνικής αναταραχής στην Ευρώπη έχει αυξηθεί αισθητά τα τελευταία χρόνια. Στην πραγματικότητα, αποτυπωμένος με βάση τους δείκτες που επεξεργάστηκε ο οργανισμός, ο κίνδυνος έχει αυξηθεί κατά 12% σε σχέση με την κατάσταση πριν την κρίση».[7]

Στις αρχές Απριλίου ο *London Independent* ανέφερε ότι τα δύο μεγαλύτερα βρετανικά συνδικάτα, το Γιουνάιτ και το Γιούνισον, τάχθηκαν υπέρ των συζητήσεων προετοιμασίας μιας γενικής απεργίας εναντίον των πολιτικών λιτότητας.[8] Υπό το πρίσμα της περιστολής του δικαιώματος στην απεργία κατά την περίοδο της θατσερικής διακυβέρνησης, η συζήτηση είχε πολύ μεγάλη σημασία και ο *Independent* δεν παρέλειψε να σημειώσει ότι με το κάλεσμα σε γενική απεργία τα συνδικάτα θα χρησιμοποιήσουν την πιο μαζική δράση που έχουν στη διάθεσή τους για πρώτη φορά από το 1926.

Οι συζητήσεις των βρετανικών συνδικάτων είναι κομμάτι της πανευρωπαϊκής κινητοποίησης ενάντια στις πολιτικές λιτότητας. Ας ανακαλέσουμε τις πιο εντυπωσιακές δράσεις αυτού του πανευρωπαϊκού κινήματος αντίστασης κατά το πρώτο ήμισυ αυτής της χρονιάς:[9]

- Στο τέλος της περασμένης χρονιάς μια διαμαρτυρία που διήρκησε ένα μήνα στη Σλοβενία.
- Η απεργία των εργαζομένων στα δημόσια μέσα μαζικής μεταφοράς στην Αθήνα.
- Οι μαζικές διαδηλώσεις τον Φεβρουάριο στη Βουλγαρία ενάντια στη εξαθλίωση και υπέρ ενός νέου Συντάγματος.
- 14 Μαρτίου – δράση της ευρωπαϊκής ομοσπονδίας συνδικάτων με αφορμή την Ευρωπαϊκή Σύνοδο.
- Αρχές Μαρτίου – διαδήλωση με συμμετοχή ενός εκατομμυρίου ανθρώπων στην Πορτογαλία ενάντια στο μνημόνιο με σύνθημα «Να πάει να γαμηθεί η Τρόικα».
- 10 Μαρτίου – κινητοποίηση των δύο μεγαλύτερων ισπανικών συνδικάτων σε συμμαχία με 160 οργανισμούς, με μαζικές δράσεις σε όλες τις μεγάλες πόλεις της χώρας.

- Μαζικές διαδηλώσεις στην Κύπρο.
- 5 Μαΐου – διαδήλωση με 100.000 κόσμο στο Παρίσι ενάντια στη λιτότητα και υπέρ της Έκτης Δημοκρατίας.
- 1 Ιουνίου – κινητοποίηση του κινήματος των πλατειών στην Πορτογαλία, στην Ισπανία, στην Ελλάδα και τη Γερμανία.
- 22 Ιουνίου – διαδήλωση των βρετανικών συνδικάτων ενάντια στις πολιτικές λιτότητας της κυβέρνησης των συντηρητικών.

Το στιλ με το οποίο οι υπουργοί Οικονομικών της Ευρωζώνης, με επικεφαλής τους σκληροπυρηνικούς της Γερμανίας, της Αυστρίας, της Ολλανδίας και της Φιλανδίας, αρνήθηκαν στον κυπριακό λαό μια βιώσιμη λύση για την τραπεζική κρίση στη χώρα τους δείχνει ότι η αντιπαράθεση έχει περάσει σε μια καινούργια, πιο σκληρή φάση.

«Μέχρι τώρα», ισχυρίζεται ο Έλληνας οικονομολόγος Γιάνης Βαρουφάκης, «οι υποστηρικτές της λιτότητας και της γερμανικής προσέγγισης στην κρίση της ευρωζώνης στις ελλειμματικές χώρες (συμπεριλαμβανομένης της Γαλλίας) υποστήριζαν ότι πρέπει να συμφωνήσουν με το Βερολίνο και τη Φρανκφούρτη, ώστε να εμπνεύσουν επαρκή εμπιστοσύνη σε αυτούς που ελέγχουν το πορτοφόλι (τη θέλησή μας να μάθουμε το μάθημά μας), προτού εκείνοι με τη σειρά τους ενδώσουν στα αναπόφευκτα ευρωομόλογα, στη λογική μιας τραπεζικής ένωσης σε οτιδήποτε χρειάζεται για να επιτευχθεί μεγαλύτερη πολιτική και οικονομική ένωση».

Αλίμονο, η κυπριακή συμφωνία αντανακλά πόσο λάθος ήταν αυτή η άποψη: Παρόλο που οι λαοί από όλη την περιφέρεια (στην Ιρλανδία, στην Πορτογαλία, ακόμη και στην Ελλάδα και την Ιταλία) έχουν σκύψει το κεφάλι, αν και εκφράζοντας δυσαρέσκεια, στη σκληρή λιτότητα και την άρση της εργατικής νομοθεσίας, οι δυνάμεις του Βερολίνου και της Φρανκφούρτης απομακρύνονται από ενοποιητικές πρωτοβουλίες, υιοθετώντας όλο και περισσότερο αυταρχικές και διχαστικές πολιτικές, που σπρώχνουν την Ευρωζώνη στην ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση από εκείνη που υπαγορεύει η πολιτική και η οικονομική βιωσιμότητα.[10]

Οι πολιτικοί κίνδυνοι που προκύπτουν για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και τη σταθερότητα των χωρών είναι προφανείς. Αυξάνονται οι ανησυχίες που εκφράζονται για το μέλλον, τις οποίες συμμερίζονται τμήματα των κυρίαρχων τάξεων και των πολιτικών ελίτ, τις οποίες συμμερίζονται επίσης και πολιτικοί επιστήμονες.

Σε μια ανάλυση του Ιδρύματος Φρίντριχ Έμπερτ (του γερμανικού σοσιαλδημοκρατικού κόμματος) που δημοσιεύτηκε πρόσφατα αναπτύσσονται τέσσερα πιθανά σενάρια για τη μορφή της Ευρωζώνης κατά το έτος 2020.[11] Αφετηρία της ανάλυσης αποτελεί η αναγνώριση του γεγονότος ότι η διαδικασία που ακολουθείται έως σήμερα (σενάριο πρώτο «κουτσά στραβά») στη διαχείριση των χρηματοπιστωτικών κρίσεων, που αντιμετωπίζονται ως μοναδικές εξατομικευμένες περιπτώσεις με χρήση έκτακτων δανείων και λιτότητας, δεν μπορεί

κατ' ουσίαν να συνεχιστεί, αφού πρακτικά αποκλείει την οικονομική ανάκαμψη. Είναι αξιοσημείωτο ότι το σενάριο που προκρίνεται από τους συντάκτες –αυτό της ολοκλήρωσης μιας οικονομικής και νομισματικής ένωσης μέσω της χρηματοπιστωτικής και της πολιτικής ένωσης υπό δημοκρατικές και κοινωνικές μέριμνες (σενάριο τέταρτο)– θεωρείται και από τους ίδιους μάλλον απίθανο να πραγματοποιηθεί.

Ο κίνδυνος, εξηγούν, είναι η ανεξέλεγκτη κατάρρευση της Ευρωζώνης (σενάριο δεύτερο), γεγονός που θα έχει αρνητικές και επικίνδυνες συνέπειες. Μπροστά σε αυτό το δίλημμα οι συντάκτες της μελέτης καταλήγουν σε ένα αξιοσημείωτο συμπέρασμα για πολιτικό ίδρυμα[12] κόμματος που μέχρι σήμερα υπήρξε ανεπιφύλακτα αφοσιωμένο στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και την πολιτική ένωση: «Το απραγματοποίητο της ολοκλήρωσης της νομισματικής ένωσης μέσω της δημοσιονομικής ένωσης στο κοντινό μέλλον οδήγησε σε μια κατάσταση όπου το σενάριο των χωρών-πυρήνα της Ευρώπης δεν θεωρείται ακριβώς επιθυμητό αλλά μάλλον ως η δεύτερη καλύτερη έκβαση της παρούσας κρίσης». Και έπειτα, με στόχο να μετριάσουν την άσχημη γεύση των εθνικιστικών διακριτών διαδρομών αυτής της δεύτερης καλύτερης επιλογής, συμπληρώνουν: «Συζητήθηκε η βασική διαφορά ανάμεσα στην αντίληψη για τον πυρήνα της Ευρώπης αφενός ως μοντέλου δύο επιπέδων, με ένα κλειστό κέντρο και μια περιφέρεια που υπολείπεται κατά πολύ, και αφετέρου σε μια τροποποιημένη μορφή μιας Ευρώπης δύο ταχυτήτων, όπου μια πρωτοπορία κρατών προχωρά στη δημοσιονομική και πολιτική ένωση, ενώ αφήνει την πόρτα ανοιχτή στη συμμετοχή των υπολοίπων».[13] Ωστόσο, η ουσία της υποχώρησης από την πλευρά των αξιολογημένων με 3Α χωρών από τις ευρωπαϊκές δεσμεύσεις, που προκύπτουν από τη νομισματική ένωση που καθιερώθηκε ως ένας από τους όρους τους, δεν μπορεί να αποσοβηθεί τόσο εύκολα με λεκτικές ασκήσεις επί χάρτου.

Υπό το πρίσμα της καταστροφής, την οποία επιβεβαιώνουν και τα σενάρια που ερεύνησε το Ίδρυμα Φρίντριχ Έμπερτ, είναι εκπληκτικό ότι δεν υπάρχει κανένα σημάδι βελτίωσης του νεοφιλελευθέρου προσανατολισμού της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ούτε καν τα μετριοπαθή αιτήματα της Ομοσπονδίας των Γερμανικών Συνδικάτων (DGB) –για επαρκή αγαθά, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας θέσεις εργασίας, ρύθμιση των χρηματοπιστωτικών αγορών, χρηματοδότηση ενός πανευρωπαϊκού επενδυτικού προγράμματος στα πρότυπα του New Deal[14]– δεν τυγχάνουν καμίας προσοχής, παρόλο που η υπέρβαση των κοινωνικών συνεπειών της κρίσης αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη συνέχιση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Η υφιστάμενη κρίση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ενδεχομένως να είναι προάγγελος συνεχόμενων και βαθύτερων αναταραχών. Η προσπάθεια να μετασχηματιστεί η Ευρωπαϊκή Ένωση σε ένα αυταρχικό καθεστώς λιτότητας πολύ πιθανόν να είναι καταδικασμένη σε αποτυχία. Παρ' όλα αυτά, υπάρχει ο κίνδυνος μιας αντιδραστικής εξόδου από την κρίση με τη μορφή «μιας βαλπούργιας

νύχτας στην κορυφή των εθνικισμών», όπως είχε επισημάνει η Ρόζα Λούξεμπουργκ το 1918.[15]

Αν η Αριστερά επιθυμεί να αντιμετωπίσει τις ευθύνες της σε αυτή την επισφαλή πολιτική κατάσταση ως ευρωπαϊκή δύναμη, θα πρέπει να εξειδικεύσει τις κοινωνικές, οικονομικές και οικολογικές εναλλακτικές μέσα από ένα πρόγραμμα με στόχο τη δημοκρατία στην Ευρώπη.

Υπάρχουν πέντε κριτήρια που αξιολογώ ως θεμελιώδη:

- Η Ευρώπη δεν γίνεται αντιληπτή ως ένα ενοποιημένο κράτος, επειδή, μεταξύ άλλων, δεν αποτελείται από ένα έθνος. Ωστόσο, μπορούμε να φανταστούμε την Ευρώπη ως μια κοινοπολιτεία ευρωπαϊκών εθνών, θεμέλια της οποίας θα είναι οι ιδέες της δημοκρατίας και της επικουρικότητας. Κάτι τέτοιο θα σήμαινε ότι οι αρμοδιότητες θα ήταν έτσι κατανεμημένες μεταξύ της Ένωσης και των χωρών, ώστε η Ένωση θα είχε αρμοδιότητα μόνο όπου οι χώρες θα ήταν ανεπαρκείς. Από άποψη κοινωνικής και οικολογικής ανασυγκρότησης, αυτές οι αρμοδιότητες θα έπρεπε να περιλαμβάνουν σημαντικές ευθύνες για τα κοινωνικά και οικολογικά στάνταρντ, εποπτεία των τραπεζών, αναδιανεμητική πολιτική, ακόμη και ευρωπαϊκές δημόσιες υπηρεσίες και ευρωπαϊκές μεταφορές πληρωμών. Γι' αυτό η Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να έχει στη διάθεσή της έναν σημαντικά μεγαλύτερο προϋπολογισμό και νέα οικονομικά εργαλεία.
- Η πολιτική της νομιμοποίηση πρέπει να εδράζεται σε έναν εφεδρικό βασικό νόμο, που θα ορίζει τους κανόνες του κοινού νομικού χώρου και θα ρυθμίζει την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ διάφορων επιπέδων και θεσμών. Θα πρέπει επίσης να στηρίζεται σε μια ευρωπαϊκή ιδιότητα του πολίτη στη βάση των ίσων δικαιωμάτων όλων των λαών που ζουν στην Ένωση, έναν αναλογικό εκλογικό νόμο για την ανάδειξη του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και αποτελεσματικά κόμματα σε ευρωπαϊκό επίπεδο.
- Η Ευρωπαϊκή Ένωση χρειάζεται μια χάρτα δικαιωμάτων των εθνών και των εθνοτικών ομάδων, στην οποία να ισχύουν τα δικαιώματα αυτοδιάθεσης και αυτονομίας. Πρέπει να μπορούν να αποφασίζουν ελεύθερα και δημοκρατικά κατά πόσο επιθυμούν να ανήκουν σε μια χώρα ή σε μια ένωση. Επιπλέον, μέσα στην Ένωση κάθε άτομο έχει το δικαίωμα να ενταχθεί ή να μην ενταχθεί σε μια εθνική κοινότητα της επιλογής του και να ασκεί τα πολιτισμικά, εθνικά και θρησκευτικά του δικαιώματα μέσα στο γενικό νομικό πλαίσιο.
- Κανένας ευρωπαϊκός θεσμός, ούτε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ούτε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, δεν μπορεί να δρα ως οιονεί νομοθετικό υπόδειγμα. Το σύμφωνο ανάπτυξης και σταθερότητας πρέπει να καταργηθεί. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο πρέπει να έχει εξ ολοκλήρου την ευθύνη για τη νομισματική πολιτική και να ασκεί έλεγχο στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.
- Τα δικαιώματα του κοινοβουλίου σε σχέση με τα διευθυντικά στελέχη θα

πρέπει να ενισχυθούν σε όλα τα επίπεδα. Στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θα πρέπει να αναγνωριστεί το πλήρες δικαίωμα, στο πλαίσιο που προκύπτει από την αρχή της επικουρικότητας, να αποφασίζει για τον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό, να ψηφίζει τους νόμους και να εκλέγει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Για να διασφαλιστούν τα δικαιώματα των χωρών και των εθνών, θα πρέπει να θεσπιστεί ένα ακόμη συμβούλιο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι πώς μια τέτοια νέα Ευρώπη μπορεί να αναδυθεί, έχοντας ως δεδομένο ότι οι ελίτ ακυρώνουν τον ιστορικό συμβιβασμό του κοινωνικού κράτους. Θα ήταν ατυχές για την Αριστερά να αποσυρθεί, ιδιαίτερα τώρα, από ένα τόσο σημαντικό πεδίο μάχης. Ωστόσο, θα ήταν εξίσου ουτοπικό να παραβλέψει το γεγονός ότι η υλοποίηση του αυταρχικού καθεστώτος λιτότητας που βιώνουμε σήμερα καταστρέφει τις βάσεις για μια ήπια και σταδιακή μεταρρύθμιση των ευρωπαϊκών συνθηκών. Αντ' αυτού, φαίνεται να απαιτείται μια ρήξη με την κυρίαρχη λογική τους, που θα οδηγήσει σε επαναθεμελίωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι πρόδηλο ότι η πόρτα μπορεί να ανοίξει μόνο αν ηττηθεί η υφιστάμενη πολιτική.

Ή, με τα κλασικά πλέον λόγια του Ιταλού κομμουνιστή Αλτιέρο Σπινέλι, από το διάσημο μανιφέστο του Βεντοτένε του 1944, που συνόψιζαν το όραμά του για μια νέα Ευρώπη: «Για να μπορέσουμε να απαντήσουμε στις ανάγκες μας, η ευρωπαϊκή επανάσταση πρέπει να είναι σοσιαλιστική, δηλαδή ο στόχος της πρέπει να είναι η απελευθέρωση των εργατικών τάξεων και η ύπαρξη πιο ανθρώπινων συνθηκών διαβίωσης γι' αυτές».

Σημειώσεις

1. Η αναλογία του δημόσιου χρέους – ΑΕΠ στην Ελλάδα αυξήθηκε μεταξύ του 2009 και του 2013 από 129% σε 176%, στην Πορτογαλία από 83% σε 128% και στην Ισπανία από 54% σε 124%. Σε ολόκληρη την Ευρωζώνη τα επίπεδα του χρέους είναι τώρα 90,6% του ΑΕΠ σε σχέση με 87,3% το 2011. Στην Ευρώπη το συσσωρευμένο χρέος αντιστοιχούσε (αντιστοιχεί) σε 85,3% του ευρωπαϊκού ΑΕΠ, ενώ κατά το 2011 ήταν 82,5%.

2. Die Presse: http://diepresse.com/home/leben/1385374/Yves-Daccord_Sicherheit-ist-fuer-mich-der-groesste-Luxus?from=suche.intern.portal

3. http://www.ft.com/intl/cms/s/0/9fcd5f10-9635-11e2-9ab2-00144feabdc0.html#axzz2OkdE3K2j

4. Chris Giles, "IMF cuts 2013 global economic outlook", *Financial Times*, 16 Απριλίου 2013: http://www.ft.com/intl/cms/s/0/03c36652-a66e-11e2-885b-00144feabdc0.html#axzz2RCpqjMOe

5. Στο ίδιο.

6. Ευρωπαϊκή Επιτροπή: EU Employment and Social Situation Quarterly Review – Μάρτιος 2013: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/andor/headlines/news/2013/03/20130326_en.html

7. "9th European Regional Meeting", http://www.ilo.org/global/meetings-and-events/regional-meetings/europe-and-central-asia/erm-9/lang--en/index.htm

8. "Britain's biggest unions put weight behind plan for general strike. Unite and Unison back mass action for the first time since 1926", http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/britains-biggest-unions-put-weight-behind-plan-for-general-strike-8559027.html

9. Το παρόν άρθρο ολοκληρώθηκε στα μέσα Απριλίου.

10. Varoufakis Yannis, "The Good, the Bad and the Extremely Ugly", http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/andor/headlines/news/2013/03/20130326_en.htm

11. Friedrich Ebert Stiftung. International Policy Analysis: "Future Scenarios For the Eurozone", http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/09723.pdf

12. Με προσωπικό 650 άτομα και ετήσιο προϋπολογισμό 140 εκατομμύρια ευρώ, το Ίδρυμα Φρίντριχ Έρμπερτ συνιστά τον μεγαλύτερο, με διαφορά, γερμανικό πολιτικό οργανισμό που συνδέεται με κόμμα.

13. Op. cit., σ. 6.

14. DGB Bundesvorstand: "Ein Marschallplan für Europa. Vorschlag des Deutschen Gerwerksckaftsbundes für ein Konjunktur-, Investitions- und Aufbauprogramm für Europa", Βερολίνο 2012: http://www.dgb.de/search?search_text=Marshall+Plan&x=0&y=0 and http://www.indepthnews.info/index.php/global-issues/1385-german-trade-union-tables-euro-marshall-plan

15. Rosa Luxemburg, "Fragment über Krieg, nationale Frage und Revolution", στο Gesammelte Werke, vol. 4, σ. 67.

16. Altiero Spinelli, *Ernesto Rossi:* " *Ventotene Manifesto*", 1944 (μετ. E. Urgesi) http://www.altierospinelli.org/manifesto/en/manifesto1944en_en.html

Μετάφραση: Βαγγία Λυσικάτου

HOMMAGE À
CHÁVEZ
¡Chávez somos
TODOS!

Τέλος στη «διακυβέρνηση»

Ρότζερ Μαρτέλι

Πάνε άσχημα τα πράγματα στην Ευρώπη; Αυτό οφείλεται στο ότι δεν έχει ομοσπονδιοποιηθεί αρκετά, μας λένε. Κατά προέκταση προτείνεται να δοθούν περισσότερες εξουσίες σε εκείνους που έχουν φτάσει την Ευρώπη στη σημερινή κατάσταση.

Σήμερα οι επίμονες αναφορές στην «ομοσπονδιοποίηση» καλύπτουν το ουσιαστικό πρόβλημα, που είναι εκείνο της δημοκρατίας. Στην ουσία, το ευρωπαϊκό πολιτικό σύστημα δεν ανταποκρίνεται σε καμία από τις δύο βασικές προϋποθέσεις της δημοκρατίας. Δεν βασίζεται στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία, δεδομένου ότι το μοναδικό αιρετό όργανό του έχει εξαιρετικά περιορισμένες νομοθετικές αρμοδιότητες, αλλά ούτε και σε κάποια μορφή άμεσης δημοκρατίας, καθώς η δυνατότητα να προβούν σε ενέργειες οι πολίτες περιορίζεται δραστικά.

Μια περιγραφή που θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε κατά προσέγγιση είναι εκείνη της γνωμοδοτικής δημοκρατίας. Οι θεσμοί της λαμβάνουν τη γνώμη περιορισμένου αριθμού οργανισμών και ομάδων συμφερόντων, που θεωρούν ως «συνεταίρους» και οι οποίοι ενεργούν μέσω γνωμοδοτικών ή διαπιστευμένων επιτροπών και ακροάσεων. Ωστόσο, τα δύο τρίτα αυτών των «οργανισμών πολιτών», που θεσμοθέτησε η Συνθήκη της Λισαβόνας (άρθρο 8Β, παρ. 2), αποτελούνται από ομάδες που υπερασπίζονται ιδιωτικά οικονομικά συμφέροντα.

Η αρχή της διακυβέρνησης

Ο τρόπος αυτός λήψης αποφάσεων της Ένωσης κατά κανέναν τρόπο δεν αποτελεί εξαίρεση. Το 1975 μια συλλογική εργασία που εξέδωσε η άκρως ελιτιστι-

κή και αδιαφανής Τριμερής Επιτροπή επιτέθηκε στην «υπερβολική δημοκρατία» και επινόησε τον μέχρι τότε άγνωστο όρο της «διακυβέρνησης». Αυτός ο παλαιός, μεσαιωνικός όρος, προ πολλού ξεχασμένος, επανεμφανίστηκε τη δεκαετία του 1970 στο λεξιλόγια των επιχειρήσεων («εταιρική διακυβέρνηση»). Τη δεκαετία του 1980 κατοχυρώθηκε ως όρος που αναφέρεται στην ανωτερότητα των εταιρικών υποδειγμάτων σε σχέση με τη δημόσια διοίκηση, νομιμοποιώντας έτσι τις νεοφιλελεύθερες απαιτήσεις για ένα κράτος «ελάχιστου μεγέθους» διοικούμενο από τις «ελίτ». Με τη στήριξη των φιλελεύθερων, παρέχεται έτσι η ιδεολογική βάση για την ευρεία τάση περιορισμού του μεγέθους του δημόσιου τομέα, των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, των φόρων επί του κεφαλαίου και των δασμών, καθώς και του κρατικού ελέγχου των νομισμάτων. Προσδίδει θεωρητικό υπόβαθρο στη συρρίκνωση του κράτους και ταυτόχρονα απονομιμοποιεί τους πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες. Μόλις ο εμπορικός ανταγωνισμός έγινε ο απαραίτητος ορίζοντας κάθε μορφής ρύθμισης, η «διακυβέρνηση» εμφανίστηκε ως ο ελάχιστος τρόπος δημόσιας ρύθμισης στο πλαίσιο μιας κοινωνικής ισορροπίας η οποία βασίζεται στις διαπραγματεύσεις μεταξύ «εμπειρογνωμόνων», αντί των συγκρούσεων και του νόμου.

Η δημόσια διοίκηση, από το τοπικό επίπεδο έως το παγκόσμιο, με τον τρόπο αυτό ερμηνεύεται ως ζήτημα τριμερούς συμμετοχής. Ο προσανατολισμός των οικονομικών δραστηριοτήτων είναι ευθύνη των χρηματοπιστωτικών αγορών και των αυτορυθμιζόμενων μηχανισμών τους (π.χ. των οίκων αξιολόγησης τίτλων), η νομισματική πολιτική και η πίστη στα χέρια ανεξάρτητων οργανισμών χωρίς πολιτικές αρμοδιότητες (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Διεθνής Τράπεζα, περιφερειακές τράπεζες), ο πολιτικός συντονισμός πραγματοποιείται μέσω αυτού που ο Μπέρτραντ Μπάντι έχει ονομάσει «διπλωματική συνενοχή», σε αντιστοιχία με τη συμμετοχή των πλουσιότερων κρατών σε κλειστές ομάδες-συλλόγους.

Αυτό είναι το γενικό πνεύμα που ορίζει τη διαδικασία λήψης αποφάσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην ουσία της, η διαδικασία αυτή δεν είναι ούτε ομοσπονδιακού χαρακτήρα ούτε συνομοσπονδιακού, αλλά τεχνοκρατικού και ελάχιστα δημοκρατικού.

Τολμάμε τη διάσπαση;

Συνεπώς, έφτασε η στιγμή να συμφωνήσουμε ότι η υφιστάμενη συσσώρευση συνθηκών έχει δημιουργήσει μια κατάσταση που δεν μεταρρυθμίζεται. Κάθε προωθητική ενέργεια αξίζει τον κόπο, ακόμα και στο πλαίσιο του παρόντος περιοριστικού πλαισίου, αλλά τυχόν ημίμετρα πολύ σύντομα εξαντλούν τις δυνατότητές τους και τελικά αποτυγχάνουν. Η ρήξη με τις υπερνεοφιλελεύθερες αρχές που εφαρμόζονται τουλάχιστον τα τελευταία τριάντα χρόνια και με τις αντιδημοκρατικές μεθόδους διακυβέρνησης αποτελεί ρεαλιστική προοπτική.

Αντιμέτωπη με την κρίση, η Ευρώπη επέλεξε να στηρίξει τις χρηματοπιστω-

τικές αγορές. Θα ήταν προτιμότερο να δοκιμάσουμε χωρίς άλλη καθυστέρηση μια διαφορετική προσέγγιση, η οποία θα στηρίζεται στο τεράστιο δυναμικό της σημερινής Ευρώπης, αλλά αντιστρέφοντας τις αρχές που ελέγχουν το μέλλον της – τις αρχές της απορρύθμισης, της ιδιωτικοποίησης και της αποδυνάμωσης της τοπικής κοινωνίας. Απαιτείται μαζική εισαγωγή ρυθμίσεων, κοινωνική οικειοποίηση και αναβίωση των τοπικών κοινωνιών στο πλαίσιο της Ένωσης. Η αρχή του Συμφώνου Σταθερότητας πρέπει να αντικατασταθεί από μια νέα νομισματική και δημοσιονομική πολιτική, καθώς και προϋπολογισμό. Δεν πρόκειται για τη διόρθωση διαρθρωτικών ελλειμμάτων, αλλά για την προσπάθεια να περιοριστούν μέσω της άρνησης παροχής φορολογικών διευκολύνσεων και χρηματοδότησης των τραπεζών χωρίς αντάλλαγμα, που ήταν στο επίκεντρο των πρόσφατων καταχρήσεων.

Εφόσον η λογική ορισμένων επιλογών κινείται από τον ανταγωνισμό στη συνεργασία, από την ανταγωνιστικότητα στη συγκέντρωση πόρων και στην αλληλεγγύη, η θεσμική δυναμική πρέπει να εξεταστεί στο πλαίσιο αυτό. Για να είναι πλήρως αποτελεσματικό, η κοινωνικοοικονομική ρήξη πρέπει να συνοδεύεται από ρήξη στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Στην κατεύθυνση αυτή δεν πρέπει να κάνουμε λάθος ως προς την απόδοση ευθυνών: πρέπει να επιτεθούμε στις ίδιες τις ρίζες της δημοκρατικής δυσανεξίας. Σύμφωνα με ορισμένους, η Ευρώπη πάσχει από έλλειψη ολοκλήρωσης, που μπορούμε να διορθώσουμε περιορίζοντας την εθνική κυριαρχία. Από την άλλη πλευρά, άλλοι θεωρούν ότι η Ευρώπη θα βγει από την κρίση μόνο εφόσον η διάρθρωση ολόκληρης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας παύσει και επανέλθει η πλήρης εθνική κυριαρχία των μελών-κρατών της. Ενισχυμένη ομοσπονδία ή αυστηρή συνομοσπονδία; Το πρόβλημα είναι ότι κανένα από αυτά τα δύο υποδείγματα δεν λαμβάνει υπόψη του τη συνθετότητα της πραγματικότητας.

Ως αποτέλεσμα των διαφόρων μορφών «παγκοσμιοποίησης» που πραγματοποιούνται τους τελευταίους τέσσερις αιώνες, ο κόσμος έχει αποκτήσει μια γενική και μέχρι τώρα ανύπαρκτη διάσταση, που ξεπερνά τα όρια της αφαίρεσης. Διά μέσου της αλληλεπίδρασης των ανταλλαγών, την αμεσότητα των τηλεπικοινωνιακών δικτύων και την ανάδειξη μιας κοινωνικής ευρωπαϊκής σφαίρας, η Ευρώπη τείνει να καταστεί μια κοινότητα που υπερβαίνει το εμπορικό πλαίσιο, εμφανώς κάτι περισσότερο από μια απλή δικτύωση κατεστημένων συμφερόντων. Προκύπτει συνεπώς το ζήτημα της διαμόρφωσης σχέσεων ικανών να νικήσουν και να ελέγξουν την «υπερδιεθνική» αυτή πραγματικότητα. Για μεγάλο διάστημα οι σχέσεις μεταξύ των κρατών –η ισορροπία δυνάμενων ή/και συνεργασία– αρκούσε για τη διαχείριση των ηπειρωτικών και πλανητικών περιοχών. Αυτό δεν ισχύει πλέον, δεδομένου ότι η «δι-εθνική» διάσταση είναι ο ίδιος ο «κόσμος». Ωστόσο, ένας κοινωνικός σχηματισμός δεν υποσκελίζεται αμέσως επειδή τείνει να καταστεί απαρχαιωμένος.

Η δύναμη της εθνικής εικόνας από τα μέλη μιας κοινωνίας προέρχεται από το γεγονός ότι η κοινωνία μετατρέπεται με τον τρόπο αυτό σε μια κοινότητα

πολιτών που είναι σε θέση να έχουν κοινούς στόχους. Σήμερα είναι αναγκαία και δυνατή η εμφάνιση άλλων, μεγαλύτερων κοινοτήτων, που μπορούν να διαμορφώσουν συλλογικές δράσεις σε ευρύτερη κλίμακα από εκείνη των εθνών-κρατών. Ωστόσο, μέχρι σήμερα οι πολιτικές αυτές κοινότητες δεν έχουν κάνει την εμφάνισή τους. Ο υπερεθνικός «λαός» είναι εικονικός μάλλον παρά πραγματικός. Συνεπώς, η διαχείριση του διεθνικού τείνει να ανατίθεται σε μεγάλους, τεχνοκρατικούς οργανισμούς, πολυεθνικές εταιρείες ή υπερεθνικές διοικήσεις. Εδώ και αρκετές δεκαετίες, σε ηπειρωτικό αλλά και σε πλανητικό επίπεδο, έχει διαμορφωθεί μια ελίτ που μοιράζεται την ευθύνη διακυβέρνησης, με διαρκή επικοινωνία, στη βάση μιας συλλογικής εμπειρίας και που έχει εγκαθιδρύσει μια κοινή βάση αξιών και κωδίκων. Επειδή απουσιάζει μια πολιτική κοινότητα, η περιορισμένη αυτή ηγετική ομάδα έχει συχνά την ευθύνη της γενικής ρύθμισης στο κομβικό σημείο μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου. Ωστόσο, ως αντίδραση, η κυριαρχία της ομάδας αυτής, σχεδόν παντού, επιδεινώνει τις καταστροφικές συνέπειες της «εθνικότητας», της απόσυρσης των αρχέγονων πληθυσμιακών ομάδων. Αποτελεί το αίτιο της επικίνδυνης και σφοδρής ρήξης μεταξύ ενός «ευρωπαϊσμού» που στρέφεται προς τις ελίτ και ενός πιο δημοφιλούς «ευρωσκεπτικισμού», που τροφοδοτεί την απομάκρυνση και την αδιαφορία, αν όχι τη δυσαρέσκεια της πλειοψηφίας.

Περιορισμός της εθνικής σφαίρας; Στην πραγματικότητα, τίποτα θετικό δεν θα προκύψει από τη σύγκρουση μεταξύ των παγκοσμιοποιημένων τεχνοκρατών και ορισμένων μεμονωμένων κοινωνιών στη βάση του φυλετισμού ή του κοινοτισμού. Ίσως ένα αποτέλεσμα θα ήταν ο δημοκρατικός έλεγχος ενός αποδεκτού μείγματος εθνικού και υπερεθνικού.

Μια ορθολογική ισορροπία μεταξύ εθνών και Ένωσης

Η πλέον εύλογη λύση θα ήταν η πρόσδεση της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε δύο απλές και αμοιβαία συμβατές αρχές: εκείνη της επικουρικότητας, που υποδηλώνει ότι η Ένωση αναλαμβάνει μόνο ό,τι τα κράτη μέλη αδυνατούν να πράξουν τα ίδια, και εκείνη της λαϊκής κυριαρχίας, που προϋποθέτει ότι οι πολίτες δρουν σε όλες τις καταστάσεις. Αυτό μπορεί να συγκεκριμενοποιηθεί μέσω επτά απλών πρακτικών:

1. Οι αποφάσεις της Ένωσης καλύπτουν θέματα που θεωρούνται σχετικά με το κοινό πλαίσιο: η καθιέρωση και τήρηση νομικών και οικολογικών προτύπων, ο ορισμός και η διαχείριση δημόσιων κοινοτικών περιοχών (συμπεριλαμβανομένων των ευρωπαϊκών δημοσίων υπηρεσιών), η διαμόρφωση τομεακών πολιτικών και η διαχείριση κοινοτικών θεσμών. Οι βασικές, γενικές κατευθύνσεις, που ορίζουν την καθιέρωση των περιοχών αυτών (ισορροπία μεταξύ ιδιωτικού/δημόσιου, τα θεσμικά συστήματα) είναι προνόμιο των κρατών-μελών. Το ένα τρίτο των κρατών αυτών να μπορούν να εμποδίσουν να υιοθετηθεί από τους οργανισμούς μια πρόταση με νομοθετικές αρμοδιότητες – σε περίπτωση κατά

την οποία η εν λόγω πρόταση εγκριθεί, η πλειοψηφία των εθνικών κοινοβουλίων να είναι σε θέση να την αναστείλει.

2. Η άσκηση της ευρωπαϊκής ιθαγένειας πρέπει να διευρυνθεί. Ο σχηματισμός συνδέσεων μεταξύ των πολιτών και η πιθανότητα αυτο-έκφρασης να ενθαρρύνεται ουσιαστικά. Η απευθείας ανάληψη νομοθετικής δράσης να είναι πιθανή: Κάθε ευρωπαϊκό σχέδιο που φέρει την υπογραφή ενός εκατομμυρίου πολιτών να συζητείται στο Κοινοβούλιο και να τίθεται προς ψήφιση. Η ανάληψη πρωτοβουλίας από τους πολίτες, που επιτρέπει να τίθενται σε ψηφοφορία κανονισμοί ή οδηγίες της Ένωσης, να καταστεί ευχερέστερη. Η Επιτροπή δεν πρέπει να έχει τη δυνατότητα παρέμβασης, που διαθέτει σήμερα και που την καθιστά ουσιαστικά συνταγματικό όργανο ερμηνείας των συνθηκών. Επιπλέον, το κριτήριο της διαμονής θα επιτρέπει σε όλους όσοι διαμένουν στην Ένωση, ανεξαρτήτως από τον τόπο προέλευσής τους και βάσει πανομοιότυπων συνθηκών σε όλα τα κράτη, να απολαμβάνουν τα ίδια πολιτικά δικαιώματα ως πολίτες της Ένωσης.

3. Οι εξουσίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου πρέπει να είναι ουσιαστικές. Η παρούσα κατάσταση, που τις περιορίζει σε θέματα νομοθέτησης και προϋπολογισμού, πρέπει να καταργηθεί. Το Κοινοβούλιο πρέπει να ελέγχει την εκτελεστική εξουσία και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Η συνεργασία του με τα εθνικά κοινοβούλια πρέπει να ενισχυθεί.

4. Από τη στιγμή κατά την οποία οι ευρωπαϊκοί κανονισμοί θα στηρίζονται στην πλήρη λαϊκή κυριαρχία (μέσω της διεύρυνσης της ιθαγένειας και των ουσιαστικών αρμοδιοτήτων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου), θα αποκτήσουν τη νομιμοποίηση εκείνη που θα τους επιτρέψει να καταστούν κοινό πρότυπο της Ένωσης. Σε περίπτωση επίμονης διαφωνίας από ένα κράτος, η διενέργεια δημοψηφίσματος στη συγκεκριμένη χώρα μπορεί να αποφασίσει τη μη εφαρμογή ενός ευρωπαϊκού νομοθετήματος.

5. Ο ρόλος των εθνικών κοινοβουλίων θα ενισχυθεί μέσω της εφαρμογής της αρχής της επικουρικότητας, της συζήτησης των ευρωπαϊκών πολιτικών, καθώς και της εντολής προς τους εκπροσώπους κάθε χώρας να συμμετέχουν στη διαχείριση των δημόσιων υποθέσεων της Ένωσης.

6. Κανένας ευρωπαϊκός θεσμός, ούτε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ούτε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, δεν μπορεί να λειτουργεί με τρόπο ώστε να νομοθετεί όπως το Συμβούλιο ή το Κοινοβούλιο. Για τον σκοπό αυτό η πρόσφατη Συνθήκη για τη Σταθερότητα, Συντονισμό και Διακυβέρνηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης και το Δημοσιονομικό Σύμφωνο πρέπει να καταργηθούν εξ ολοκλήρου.

7. Οι δημόσιες αρχές πρέπει να διαθέτουν τα απαραίτητα εργαλεία για την εκτέλεση των καθηκόντων τους: Πρέπει να αποφασίζουν ελεύθερα για τον προϋπολογισμό τους (χωρίς τους περιορισμούς του Συμφώνου Σταθερότητας) και να ελέγχουν την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τη νομισματική πολιτική. Πρέπει να διαθέτουν ένα δημόσιο, ευρωπαϊκό τραπεζικό κέντρο, να ανακατευ-

θύνουν την φορολογία και να στηριχθούν σε περισσότερες και ισχυρότερες δημόσιες υπηρεσίες.

Για μια συνταγματική διαδικασία

Ο ευρωπαϊκός θεσμικός μηχανισμός αντιμετωπίζει μια γενική κρίση νομιμοποίησης. Η συσσώρευση συνταγματικών συνθηκών έχει δημιουργήσει ένα μηχανισμό που δεν μπορεί να μεταρρυθμιστεί. Συνεπώς, δεν υπάρχει άλλος δρόμος από τη συνολική επανίδρυση. Η συμφιλίωση των λαών της Ευρώπης με την Ένωση κυριολεκτικά απαιτεί την εφαρμογή μιας συνταγματικής διαδικασίας.

Με δεδομένο το υφιστάμενο πλαίσιο της συνύπαρξης κρατών και Ένωσης, ο σκοπός μιας τέτοιας διαδικασίας είναι η διαμόρφωση μιας διεθνούς συνθήκης. Σε αντίθεση με τις υφιστάμενες συνθήκες, δεν θα χρειάζεται να προσδιορίσει το οικονομικό υπόδειγμα και πολύ λιγότερο τις πολιτικές που πρέπει να εφαρμόζονται. Μια νέα συνθήκη θα έχει ένα και μοναδικό σκοπό: να δημιουργήσει με δημοκρατικό τρόπο την Ένωση και τον λειτουργικό ιστό της – μέσα από τη βελτίωση και την ενδυνάμωση των θεσμών εκπροσώπησης, την ανάπτυξη και τη νομιμοποίηση των πρακτικών ιθαγένειας και της διαμόρφωσης μιας ευρωπαϊκής συμμετοχικής δημοκρατίας. Η Ευρώπη της Συνθήκης της Ρώμης, των εμπόρων και των τεχνοκρατών, θα αποκλειστεί – ένας νέος δρόμος πρέπει να διανοιχθεί για την Ευρώπη και τους λαούς της: η Ευρώπη των δικαιωμάτων.

Οι λεπτομέρειες εφαρμογής της συνταγματικής αυτής διαδικασίας έχουν θεμελιακή σημασία. Καμία θεσμική οικοδόμηση δεν νομιμοποιείται πλήρως αν δεν προκύπτει από τη βούληση των πολιτών. Συνεπώς, η μοναδική λογική μέθοδος πρέπει να περιλαμβάνει τρία στάδια: μια φάση διαλόγου σε βάθος με τους πολίτες όλων των χωρών της Ένωσης. Για τον σκοπό αυτό πρέπει να εκλεγούν αντιπρόσωποι σε μια Συνέλευση, σκοπός της οποίας θα είναι η διαμόρφωση ενός ιδρυτικού κειμένου. Τέλος, το κείμενο που θα προκύψει από τη λειτουργία της Συνέλευσης πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο διαλόγου σε κάθε κράτος της Ένωσης και να επικυρωθεί με δημοψήφισμα.

Ορισμένοι διαφωνούν με την απευθείας γνωμοδότηση των λαών φοβούμενοι την εθνική αναδίπλωση. Είναι γεγονός ότι δεν υπάρχει καμία διαβεβαίωση ότι σε μια δημοκρατική συνταγματική διαδικασία οι λαοί θα επιλέξουν την Ευρωπαϊκή Ένωση, ακόμα και σε νέα θεμέλια. Ωστόσο, τίποτα δεν είναι χειρότερο από το να διατηρηθεί η υφιστάμενη τάξη πραγμάτων, γιατί η Ευρώπη των λαών έχει ήδη αποστραγγιστεί πλήρως.

Εάν η συνταγματική διαδικασία αποτελεί προϋπόθεση και εφόσον επιτύχει τον σκοπό της, τότε θα υπάρξει γενική ανασύνταξη. Προηγούμενες αποκλίσεις μπορεί να ξεπεραστούν. Η ευρωπαϊκή ιθαγένεια θα γίνει πραγματικότητα και όχι απλώς η διαρκής απογοήτευση μιας ευσεβούς ευχής. Η ισορροπία μεταξύ της Ένωσης και των κρατών θα επαναπροσδιοριστεί, εφόσον οι φόβοι, η πικρία και οι υποψίες εκλείψουν. Η Ένωση τότε θα λειτουργήσει ως μια πολιτική

κοινότητα βασισμένη στην ελεύθερη συμμετοχή των λαών και των πολιτών.

Η ζωή θα επιλύσει τις βασικές επιλογές μεταξύ εκείνων που επιθυμούν μια κοινωνική Ευρώπη και εκείνων που επιζητούν μόνο μια μεγάλη αγορά. Το ζήτημα των συστατικών στοιχείων της Ένωσης, όπως είναι τα σύνορά της, θα αποκτήσει σχετική έννοια. Εάν ένας λαός αποφασίσει, είτε προσωρινά είτε όχι, να αποσυρθεί στο περιθώριο της Ένωσης, θα είναι τραγωδία; Εάν, από την άλλη πλευρά, ένας άλλος λαός αποφασίσει να συμμετέχει στη διαδικασία οικοδόμησης, γιατί να το αντιμετωπίσουμε ως προοίμιο κινδύνου;

Εκείνο το οποίο έχει σημασία είναι η προσέγγιση των λαών που αποφασίζουν να συμμετάσχουν σε ένα κοινό σχέδιο για το μέλλον. Ο τελευταίος λόγος τούς ανήκει.

Μετάφραση: Μαρίκα Φραγκάκη

Να ξανασκεφτούμε την Ευρώπη χωρίς να την επιβάλουμε από τα πάνω

Αντρέας Φίζαν, Πέτερ Βαλ

Ο τρόπος διαχείρισης της κρίσης από την Ευρωπαϊκή Ένωση επιδεινώνει την ήδη δυσχερή κατάσταση στην οποία βρίσκεται η Ένωση, χωρίς ωστόσο να διαφαίνεται κάποια αλλαγή πορείας. Για μια τέτοια αλλαγή θα χρειαζόταν να αναλυθούν βαθύτερα τα αίτια της κατάρρευσης, καθώς και να υπάρξει το απαραίτητο θάρρος για να εγκαταλειφθεί το δόγμα της ελεύθερης αγοράς, όπως επίσης και η σύγκρουση με την παντοδυναμία του χρηματοπιστωτικού τομέα. Η Ευρώπη πρέπει να επινοηθεί εκ νέου, προκειμένου να ξεπεράσει την παρατεταμένη κατάσταση αβεβαιότητας.

Χρηματοπιστωτική κρίση και κρίση του ανταγωνισμού – όχι κρίση χρέους

Η τρέχουσα κρίση δεν αποτελεί κατ' ουσίαν μια κρίση χρέους αλλά μια κρίση του ανταγωνισμού και της χρηματοπιστωτικής τάξης, όπως προέκυψε από τις ευρωπαϊκές συμφωνίες. Η κρίση είχε ως αφετηρία τη χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία ήταν αποτέλεσμα της φιλελευθεροποίησης και της απορύθμισης των χρηματαγορών. Δεν αποτελεί λοιπόν πρωταρχικά μια κρίση χρέους που προέκυψε από την κακοδιαχείριση των επιμέρους χωρών.

Πέρα από κάποιες πτυχές του ελληνικού δράματος, οι οποίες αναφέρονται ως αιτίες της κρίσης που δήθεν εξηγούν τα πάντα, τα κράτη δρούσαν «σε σύμπλευση με το σύστημα», ενώ ελίσσονταν εντός της χρηματοπιστωτικής και ανταγωνιστικής τάξης που θεσπίστηκε από τις συνθήκες. Μέσα σε αυτό

το σύστημα στα κράτη επιτρέπεται μόνο η παραίτηση από την είσπραξη των φόρων που αντιστοιχούν στο κεφάλαιο και η όξυνση του διεθνούς ανταγωνισμού μεταξύ εθνικών ανταγωνιστικών περιοχών μέσω του φορολογικού και κοινωνικού ντάμπινγκ. Το ανταγωνιστικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης βρίσκει την πλέον σημαντική έκφρασή του στον διεθνή ανταγωνισμό μεταξύ εθνικών περιοχών.

Το δομικό σφάλμα της ανταγωνιστικής τάξης

Ήδη από το 1980, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει βαθμιαία ενσωματωθεί στη νεοφιλελεύθερη ανταγωνιστική τάξη. Η ΕΟΚ εξελίχθηκε από μια ένωση κρατών που ακολουθούσε το μοντέλο του κρατικού παρεμβατισμού σε μια ένωση προσανατολισμένη στον ανταγωνισμό, στη νεοφιλελεύθερη Ευρωπαϊκή Ένωση, στην οποία όχι μόνο οι επιχειρήσεις αλλά και τα κράτη ανταγωνίζονται μεταξύ τους. Ενώ μεγάλο μέρος του εμπορικού δικαίου έχει εναρμονιστεί, από την άλλη πλευρά ο ανταγωνισμός πραγματοποείται εκεί όπου η ευρωπαϊκή εναρμόνιση έχει αποκλειστεί διά νόμου: στους τομείς της φορολογίας και των κοινωνικών συστημάτων. Αυτό μπορεί να οδηγήσει μόνο σε ένα καθοδικό σπιράλ – σε έναν αγώνα δρόμου προς την ισοπέδωση των φορολογικών και των κοινωνικών τομέων. Το να ακολουθήσει κανείς τον ίδιο δρόμο, ο οποίος ερμηνεύεται ως εντατικοποίηση της ολοκλήρωσης, είναι κοινωνικά ανεύθυνο και μακροπρόθεσμα δεν πρόκειται να έχει αποτελέσματα.

Το δομικό σφάλμα της χρηματοπιστωτικής τάξης

Κατά τη δεκαετία του ’90 η ευρωπαϊκή ανταγωνιστική τάξη ανέπτυξε μια ιδιαίτερη δυναμική λόγω της απορύθμισης των χρηματαγορών. Μέσω αυτής η πολιτική ουσιαστικά υποβαθμίστηκε σε σημείο να καταστεί απλός εντολοδόχος που περιορίζεται στο να αντιδρά στα σήματα των χρηματαγορών. Οι ανεξέλεγκτες χρηματαγορές επιτρέπουν στους θεσμικούς επενδυτές και στους πλούσιους να αποφεύγουν τη φορολόγηση από τις κρατικές αρχές. Το γεγονός αυτό επιφέρει τη μείωση των δημοσίων εσόδων και βαθαίνει την εξάρτηση των δημόσιων οικονομικών από τις αγορές. Οι ανεξέλεγκτες χρηματαγορές δημιουργούν έναν πλασματικό πλούτο, ο οποίος πρέπει να εξυπηρετείται από την πραγματική οικονομία. Πρόκειται για έναν μηχανισμό αναδιανομής που ευνοεί όσους κατέχουν χρηματοπιστωτικούς τίτλους. Η χρηματοπιστωτική κρίση των ετών 2007-2008 οδήγησε τελικά σε μια ύφεση η οποία συνεχίζεται μέχρι σήμερα και εξελίσσεται σε κρίση χρέους, δημιουργώντας μια χαμένη δεκαετία για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το χρηματοπιστωτικό καζίνο ξεκίνησε και πάλι να λειτουργεί. Εν τω μεταξύ, τα κράτη παλεύουν με τις συνέπειες της κρίσης και οι οφειλέτες εγγυώνται διά μέσου των πακέτων διάσωσης τη λειτουργία του καζίνο. Συνεπώς, οι απώ-

λειες των τραπεζών κοινωνικοποιούνται. Για τον λόγο αυτό τα δημόσια χρέη είναι πλέον κατά πολύ μεγαλύτερα από ό,τι ήταν πριν την κρίση. Μετά το ξέσπασμα της κρίσης, οι G-20 ανακοίνωσαν εκτεταμένες μεταρρυθμίσεις, όμως έως τώρα δεν έχει γίνει τίποτα, εκτός από περιορισμένες και ήσσονος σημασίας προσαρμογές. Αυτό οφείλεται σαφώς στην επιρροή που ασκεί το χρηματοοικονομικό λόμπι και η «συστημική σημασία» των κύριων τραπεζών, όπως και στο ότι η αμφισβήτηση του συστήματος αποτελεί ταμπού. Από την άλλη πλευρά, το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, το οποίο μέσω συνθηκών στοχεύει στη φιλελευθεροποίηση των χρηματαγορών και την ελευθερία κίνησης του κεφαλαίου, θέτει αυστηρά όρια στην επαναρύθμιση. Η κρίση στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι κρίση της ανταγωνιστικής και χρηματοπιστωτικής της τάξης. Από αυτούς τους τομείς πρέπει να ξεκινήσει κάθε θεμελιακή αναθεώρηση.

Αυταρχική οικονομική διακυβέρνηση

Η αναδιάρθρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε αυταρχική οικονομική κατεύθυνση προωθείται ως απάντηση στην κρίση. Όλες οι διαφορετικές συμφωνίες και σύμφωνα –το Σύμφωνο για το ευρώ, το Sixpack, ο ESM (Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας), το Φορολογικό Σύμφωνο και η Τραπεζική Ένωση– έχουν έναν κοινό παρονομαστή: Στοχεύουν σε έναν κεντρικό έλεγχο των οικονομικών και δημοσιονομικών πολιτικών των ευρωπαϊκών χωρών. Ο Βόλφγκανγκ Σόιμπλε δήλωσε ευθαρσώς ότι «ιδανικά, θα πρέπει να υπάρχει ένας Ευρωπαίος υπουργός Οικονομικών. Θα πρέπει να έχει δικαίωμα να ασκεί βέτο σε κάθε εθνικό προϋπολογισμό και δικαίωμα να εγκρίνει το ύψος του νέου δανεισμού». Η λύση αυτή δεν είναι μόνο συγκεντρωτική αλλά και αυταρχική, καθώς ούτε σε επίπεδο εθνικού κράτους ο υπουργός Οικονομικών δεν έχει δικαίωμα άσκησης βέτο επί του προϋπολογισμού, για τον οποίο αποφασίζει το κοινοβούλιο. Μια τέτοια αυταρχική λύση σηματοδοτεί τον κίνδυνο περιστολής ακόμη περισσότερων δημοκρατικών και θεμελιωδών δικαιωμάτων, για να διασφαλιστεί η συνέχιση των κοινωνικά ανεύθυνων πολιτικών, καθώς η διαχείριση της κρίσης γίνεται πρώτα και κύρια μέσω της μείωσης των δημόσιων δαπανών και των περικοπών σε κοινωνικά επιδόματα και μισθούς.

Εκείνο που ζητούν αυτοί που διαχειρίζονται την κρίση είναι να επιβληθούν ανώτατα πιστωτικά όρια (ένα «φρένο στο χρέος») και επομένως μια πολιτική λιτότητας που οδηγεί σε ύφεση και περαιτέρω επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης. Ο αριθμός των ανέργων έχει αγγίξει το ιστορικό υψηλό όριο του 12%. Ωστόσο, ούτε και οι στόχοι που έχουν τεθεί από τους ίδιους τους διαχειριστές μπορούν να επιτευχθούν μέσω ενός περιοριστικού προγράμματος δαπανών: Το επίπεδο του χρέους ανεβαίνει ανάλογα με τη μείωση του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος και γι' αυτό τον λόγο η μεγαλύτερη ολοκλήρωση, που χαρακτηρίζεται από αυταρχικές πολιτικές λιτότητας, δεν μπορεί να αποτελεί πραγματική διέξοδο.

Φυγόκεντρες τάσεις και αυξανόμενος εθνικισμός

Η αυταρχική οικονομική διακυβέρνηση γίνεται αντιληπτή ως ένα βήμα προς την κατεύθυνση ενίσχυσης της ολοκλήρωσης. Η θέση αυτή αυτοαποκαλείται «ευρωπαϊστική», όμως στην πραγματικότητα δεν είναι, επειδή αυτή η μορφή ολοκλήρωσης είναι αντιδημοκρατική και αντικοινωνική. Η βαθύτερη ουσία των ευρωπαϊκών αξιών ισοπεδώνεται και συνεπώς το συνολικό ευρωπαϊκό σχέδιο τίθεται σε κίνδυνο. Ως συνέπεια της διαχείρισης της κρίσης η ψαλίδα μεταξύ των Ευρωπαίων έχει πλέον διευρυνθεί, με την αποστροφή απέναντι ιδίως της Γερμανίας να αυξάνεται καθημερινά, ενώ αναμένεται να αυξηθεί περισσότερο στο μέλλον. Παρατηρούνται εθνικιστικές και σοβινιστικές τάσεις, ενώ παντού αναδύονται φυγόκεντρες δυναμικές, που μπορεί να οδηγήσουν σε διάβρωση των ισχύοντων νομικών θεμελίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Επιβάλλοντας μια εντατικοποίηση της ολοκλήρωσης;

Ως εναλλακτική ακούγεται το αίτημα για μια υπερεθνική δημοκρατία, το οποίο προέρχεται κυρίως από το φάσμα των σοσιαλδημοκρατών και των πρασίνων, η περιγραφή της οποίας παραμένει εντελώς ασαφής. Προκειμένου να ξεκινήσει μια δημοκρατική μεταρρύθμιση της Ένωσης, τα αιτήματα αυτά περιλαμβάνουν την έκκληση για μια σύμβαση μεταρρύθμισης των συνθηκών και της υποβολής ενός νέου Ευρωσυντάγματος προς ψήφιση από τους λαούς της Ευρώπης. Οι προθέσεις αυτές μπορεί να φαίνονται καλές, όμως στην πραγματικότητα μόνο καλές δεν είναι, καθώς η εξαρχής στρεβλή ανάπτυξη δεν μπορεί να διορθωθεί χωρίς να αμφισβητηθεί η ανταγωνιστική και χρηματοπιστωτική τάξη. Στην καλύτερη περίπτωση, εξετάζονται μεμονωμένα μέτρα, όπως τα κοινά κρατικά ομόλογα, τα οποία μπορούν να ελαφρύνουν βραχυπρόθεσμα τον δανεισμό μερικών χωρών, ωστόσο όσο μικρότερη είναι η δύναμη των δρώντων στις χρηματαγορές τόσο περισσότερο εμποδίζεται αυτός ο μηχανισμός παραχολογίας μέσω της αναδιανομής.

Εκδημοκρατισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ο εκδημοκρατισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί σκοπό κάθε απελευθερωτικής πολιτικής. Από τη μια πλευρά εμπεριέχονται σε αυτόν οι θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης: ο δρόμος της επιστροφής στη δημοκρατία στην Ευρώπη απαιτεί τουλάχιστον καθολικό ευρωπαϊκό δικαίωμα ψήφου, πανευρωπαϊκά κόμματα και ισοτιμία των ψήφων. Η αντιπροσώπευση και η αυτο-θέσμιση που ζητούν τα δημοκρατικά κινήματα δεν γίνονται πραγματικότητα, ενώ ούτε τα εθνικά κοινοβούλια μπορούν πλέον να ασκήσουν έλεγχο στην ευρωπαϊκή πολιτική. Ο Βασίλης Σκουρής, Πρόεδρος του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εξήγησε με ειλικρίνεια πώς λειτουργεί το σύστημα: Η Ευρώπη απέκτησε

αρμοδιότητες στη βάση της αρχής ανάθεσης και τα όρια αυτών των αρμοδιοτήτων καθορίζονται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

Η έλλειψη δημοκρατικού προγραμματισμού στα εθνικά κοινοβούλια δεν αντισταθμίζεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, καθώς δεν αποτελεί δημοκρατικό κοινοβούλιο εκλεγμένο στη βάση της ισοτιμίας της ψήφου, το οποίο θα μπορούσε να λειτουργήσει ως ένα κεντρικό νομοθετικό όργανο. Κατά τη νομοθετική διαδικασία, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξακολουθεί να έρχεται δεύτερο μετά το Συμβούλιο. Συνεπώς, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μια μετα-δημοκρατία, στην οποία οι πλέον σημαντικές, αλλά ως επί το πλείστον αναποτελεσματικές, δραστηριότητες της αντιπροσωπευτικότητας έχουν αντικαταστήσει τον δημοκρατικό έλεγχο και την αυτο-θέσμιση.

Αντιθέτως, θα έπρεπε να υπάρξουν δυνατότητες εφαρμογής οικονομικών και πολιτικών εναλλακτικών. Το ποιο οικονομικό μοντέλο θα επιλεγεί σε μια δημοκρατική κοινωνία πρέπει να αποφασίζεται μέσω δημοκρατικών πολιτικών διαδικασιών. Το Ευρωσύνταγμα πρέπει να είναι ανοιχτό σε μια δημοκρατική διαδικασία, στην οποία διαφορετικοί στόχοι και προοπτικές, προτεραιότητες και απόψεις μπορούν να ανταγωνιστούν μεταξύ τους, ώστε να διαμορφωθούν πλειοψηφίες που θα τις υποστηρίξουν. Αυτός ο τρόπος διεύρυνσης της διαδικασίας θα σηματοδοτούσε έναν δρόμο εκτός της κατεστημένης ανταγωνιστικής χρηματοπιστωτικής τάξης, η οποία είναι εφικτή μόνο μέσω της θεμελιακής αναθεώρησης των συνθηκών.

Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να περιλαμβάνει ένα πιο «αδύναμο» Ευρωσύνταγμα, το οποίο στην περίπτωση μιας εκδημοκρατισμένης ευρωπαϊκής νομοθεσίας μεταβιβάζει αρμοδιότητες, αλλά δεν θυσιάζει καμιά λεπτομερή εξειδίκευση σκοπών και μέσων. Οι απαραίτητες προϋποθέσεις για περαιτέρω βήματα ολοκλήρωσης αποτελούν πραγματικά κινήσεις για την εγγύηση της κοινωνικής ατζέντας και για την αντιστροφή της ανισότητας μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας.

Για έναν αναστοχασμό του κοινωνικού

Οποιαδήποτε πολιτική χειραφέτησης πρέπει να απελευθερώνεται από τη διπολική λογική σύμφωνα με την οποία η κατεύθυνση προς μια αυταρχική-συγκεντρωτική τάξη είναι «ευρωπαϊστική», ενώ η απόρριψή της θεωρείται «αντιευρωπαϊστική».

Από τη στιγμή που η κριτική κατά της αυταρχικής ολοκλήρωσης εμφορείται συνήθως από εθνικισμό και προνοιακό σοβινισμό, σχεδόν κανείς από την πλευρά εκείνων που παλεύουν για τη χειραφέτηση δεν τολμά να θέσει επερώτηση για την κυρίαρχη διαδικασία ολοκλήρωσης. Με τον φόβο μήπως στριμωχτεί στη λογική των δύο στρατοπέδων και κατηγορηθεί ως αντιευρωπαϊστής, εθνικά περιχαρακωμένος και οπισθοδρομικός.

Μια εντατικοποίηση της ολοκλήρωσης αυτή τη στιγμή το μόνο που θα

πετύχαινε θα ήταν να εγγυηθεί με αυταρχικό τρόπο τις στρεβλές δομικές αποφάσεις του παρελθόντος, οδηγώντας στην εξακολούθηση και την επιδείνωση μιας πολιτικής εις βάρος της πλειοψηφίας των ανθρώπων και προς όφελος της κερδοφορίας των μεγάλων εταιρειών. Θα συνέχιζε επίσης το λανθασμένο σύνολο προτεραιοτήτων που αποσκοπούν να μετατραπεί η Ευρώπη στην πιο ανταγωνιστική περιοχή του πλανήτη, κάτι που στην πραγματικότητα σημαίνει ευνοϊκές συνθήκες για την επενδυτική δραστηριότητα του κεφαλαίου.

Υπό αυτές τις προϋποθέσεις και τον υπάρχοντα συσχετισμό δυνάμεων, μικρή σημασία έχει να ξεκινήσει μια συνταγματική διαδικασία μέσω μιας διαδικασίας συμβάσεων. Κάτι τέτοιο απαιτεί έντονη και ευρεία συζήτηση για τις προοπτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης εντός και μεταξύ όλων των κρατών-μελών, έτσι ώστε να επιτευχθεί συναίνεση για το πώς θέλουμε να ζήσουμε μαζί στην Ευρώπη.

Αυτό το είδος συζήτησης δεν διεξάγεται εν μέσω αυτής της ταραχώδους διαχείρισης της κρίσης και γι' αυτό δεν υπάρχουν προϋποθέσεις για μια ουσιαστική συμβατική διαδικασία. Εντέλει, η Ευρώπη της αλληλεγγύης μπορεί να νοηθεί μόνο εάν οργανωθούν αυτές οι κοινωνικές δυνάμεις που θέλουν να προωθήσουν ένα τέτοιο σχέδιο από τα κάτω και μπορούν να υπερασπιστούν και να διατηρήσουν τις παλιές και τις νέες κατακτήσεις τους. Η δημοκρατία δεν είναι μόνο ζήτημα εκλογικής διαδικασίας, αλλά αφορά επίσης το ποιες κοινωνικές δυνάμεις έχουν πιθανότητα να κυριαρχήσουν.

Βραχυπρόθεσμες απαντήσεις στην κρίση

Ως βραχυπρόθεσμη απάντηση στην κρίση είναι αναγκαία η αυστηρή ρύθμιση των χρηματαγορών, η οποία περιλαμβάνει έλεγχο των κινήσεων του κεφαλαίου, ενώ επίσης απαιτείται αποτελεσματική φορολόγηση της μεγάλης ακίνητης περιουσίας και του κεφαλαίου. Το καζίνο πρέπει να κλείσει. Επιπλέον, μια «μεταβιβαστική ένωση» (transfer union) είναι αναπόφευκτη. Ωστόσο, αποδέκτες της αλληλεγγύης δεν μπορεί είναι οι τράπεζες που νοσούν, αλλά οι πολίτες των χωρών που χειμάζονται από την κρίση και μεταξύ αυτών ιδιαίτερα οι κοινωνικά αδύναμοι. Οι τράπεζες μπορούν να διασωθούν μόνο υπό την προϋπόθεση ότι υφίστανται δημόσιο έλεγχο και δρουν σύμφωνα με ένα επιχειρηματικό μοντέλο το οποίο προσανατολίζεται στην κοινή ευημερία.

Η κερδοσκοπία έναντι των χωρών που χειμάζονται από την κρίση πρέπει να σταματήσει, για παράδειγμα μέσω μιας απαγόρευσης των CDS για τα κρατικά ομόλογα, της αδρανοποίησης των αξιολογήσεων και της απαγόρευση πρόσβασης στην αγορά για τα τα hedge funds και άλλους ιδιαιτέρως κερδοσκοπικούς παίκτες. Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα πρέπει να αποκτήσει τον ρόλο του «δανειστή ύστατης καταφυγής», μέχρι οι οικονομίες που βρίσκονται σε κρίση να ορθοποδήσουν και να επανέλθουν στο σημείο όπου μπορούν να σταθούν μόνες τους.

Εάν χρειαστεί, κατάλληλα μέτρα μπορούν να αποτελέσουν η προσωρινή ευελιξία του ευρώ μέσω της καθιέρωσης διαφορετικών περιφερειακών συναλλαγματικών ισοτιμιών ή της σταθεροποίησης των περιθωρίων συναλλαγματικών διακυμάνσεων. Εάν αυτό γίνει με έναν καθορισμένο και συντονισμένο τρόπο, οι αρνητικές επιπτώσεις μπορούν να περιοριστούν και το κόστος για την Ευρωζώνη να είναι αρκετά χαμηλότερο απ' ό,τι εάν επιλυθούν με χαοτικό τρόπο. Εάν ο κυρίαρχος τρόπος διαχείρισης της κρίσης συνεχιστεί, η κατάρρευση του κοινού νομίσματος θα είναι αναπόφευκτη.

Παγκόσμιος ανταγωνισμός

Η Ευρωπαϊκή Ένωση προχωράει στην ολοκλήρωσή της μέσα σε γεωπολιτικές αναταραχές και επιδιώκει να καταστεί η πιο ανταγωνιστική περιοχή του πλανήτη. Ο ανταγωνισμός γίνεται πρωταρχικά κατανοητός ως οικονομικός, αλλά πρόκειται να συμπληρωθεί με πολιτικά και στρατιωτικά μέσα. Το ιδεώδες είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση, ως υπερδύναμη, μαζί με τις ΗΠΑ και την Κίνα να σχηματίσουν το G3. Εάν δει κανείς τον κόσμο υπό το πρίσμα της ισχύος και της γεωπολιτικής, η ανάδειξη της Κίνας σε υπερδύναμη, οι προοπτικές της Ινδίας και της Βραζιλίας, καθώς και άλλων αναδυόμενων χωρών, αλλά και οι προσπάθειες της Ρωσίας να ανακτήσει την προηγούμενη δύναμή της πρέπει να απασχολήσει τις ευρωπαϊκές ελίτ. Όντως, η εποχή που κράτησε πεντακόσια χρόνια και κατά την οποία η Ευρώπη και η βορειοαμερικανική παραφυάδα της προσδιόριζε την τύχη του κόσμου πλησιάζει στο τέλος της.

Είναι προφανές ότι μια ευρωενωσιακή υπερδύναμη είναι ασυμβίβαστη με την ευρωπαϊκή χειραφέτηση. Η «ειρήνη» (με την πραγματική σημασία της λέξης) πρέπει να αποτελεί στόχο κάθε ευρωπαϊκής πολιτικής και όχι η γεωπολιτική σύμφωνα με το μοντέλο των περασμένων αιώνων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να διαδραματίσει κύριο ρόλο στον προσδιορισμό της νέας διεθνούς τάξης, η οποία γίνεται αντιληπτή ως τάξη ειρήνης και αντικαθιστά τον διεθνή οικονομικό ανταγωνισμό με μια οικολογικά προσανατολισμένη τάξη συνεργασίας και αλληλεγγύης. Μόνο με αυτό τον τρόπο μπορούν να αντιμετωπιστούν οι παγκόσμιες προκλήσεις, όπως η κλιματική κρίση, η αύξηση του πληθυσμού και η σπανιότητα των φυσικών πόρων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να γίνει περιοχή ειρήνης, αλληλεγγύης, δημοκρατίας και κοινωνικών δικαιωμάτων παγκοσμίως, δηλαδή μια υπερδύναμη με όρους ποιότητας ζωής.

Σημείωση:

Μια εκτενέστερη εκδοχή του άρθρου δημοσιεύτηκε στα γερμανικά στην εφημερίδα *Sozialismus* 11/2012.

Μετάφραση: Σωτήρης Κοσκολέτος

محلاها تونسنا
العزيزة بينا
و محلانا أحنا
التوانسة بيها
UIB

Εναλλακτικές λύσεις για την Ευρώπη

Γιοαχίμ Μπίσοφ

Η Ευρώπη περνάει μια πολύ σοβαρή κρίση. Αν η κρίση αυτή δεν ξεπεραστεί, και το πολιτικό σχέδιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και η ευρωπαϊκή και η παγκόσμια οικονομία θα δεχτούν βαρύτατο πλήγμα, χωρίς να υπολογίζουμε την έκταση της κοινωνικής καταστροφής που έχει ήδη προκαλέσει η κρίση στις χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας.

Εδώ και χρόνια, οι κοντόφθαλμες ευρωπαϊκές πολιτικές προσπαθούσαν να κερδίσουν χρόνο. Απ' όταν ξέσπασε η μεγάλη κρίση το 2007-2008, όλα τα κράτη-μέλη της ΟΝΕ (Οικονομική και Νομισματική Ένωση) βρίσκονται σε κρίση, με διαφορετικούς τρόπους βέβαια. Ακόμα και το 2013, η παγκόσμια οικονομία κινείται πολύ διστακτικά προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης και η Ευρώπη βρίσκεται ακόμα πολύ μακριά από το σημείο όπου βρισκόταν πριν την κρίση – όσον αφορά την Ευρωζώνη, αλλά και την Ευρωπαϊκή Ένωση συνολικά. Επιπλέον, η προσπάθεια επίλυσης της κρίσης με πολιτικές λιτότητας, ενσωματωμένες στο σύστημα μέσω των θεσμών του, δεν καταφέρνει τίποτα άλλο παρά να την επιδεινώνει. Οι λανθασμένες αποφάσεις αυξάνονται με προγράμματα μαζικών περικοπών, οι οποίες βαθαίνουν την κοινωνική ανισότητα, κάτι που με τη σειρά του εξασθενίζει την αναπαραγωγική διαδικασία στην οικονομία και την κοινωνία.

Ωστόσο, όλα αυτά δεν αφορούν μόνο τις επιπτώσεις της «δημοσιονομικής δικτατορίας» στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά συγχρόνως και τις συνέπειες της «ριζικής αναδόμησης» της δημοσιονομικής πολιτικής στις ΗΠΑ, όπου επιχειρείται η εξισορρόπηση του προϋπολογισμού μέσω του περιορισμού των δαπα-

νών και της αύξησης των εσόδων. Η αμυδρή ελπίδα εισόδου σε μια νέα περίοδο ανάπτυξης, στην οποία θα οδηγήσει η σύμπτωση των «πολιτικών λιτότητας» στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στις ΗΠΑ, σίγουρα δεν ενισχύεται από τις νέες προσεγγίσεις στις πολιτικές διαχείρισης της κρίσης που εμφανίζονται στην Ιαπωνία. Μετά την κατάρρευση της φούσκας ακινήτων και της χρηματιστηριακής φούσκας το 1989-1990, η κατάσταση στην Ιαπωνία χαρακτηρίζεται από αποπληθωρισμό ή από την ελάττωση του πληθωρισμού. Με την εφαρμογή γενικευμένων σχεδίων ανάκαμψης, οι κυβερνήσεις προσπαθούν συστηματικά να βγουν από αυτή την καθηλωμένη δυναμική συσσώρευσης, ανεπιτυχώς ως τώρα.

Ωστόσο, το σημείο στο οποίο εστιάζουν οι πολιτικές που εφαρμόζονται στην Ιαπωνία δεν είναι η σταθεροποίηση της δημόσιας οικονομίας· αντιθέτως, η κυβέρνηση προσπαθεί να προσθέσει στην πολιτική χαμηλών επιτοκίων και τη στρατηγική του φτηνού χρήματος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας την αύξηση των δημόσιων δαπανών. Τα πιο εκτεταμένα τονωτικά μέτρα από το ξέσπασμα της κρίσης στα τέλη της δεκαετίας του 1980 είναι η δημιουργία επενδύσεων στις δημόσιες υποδομές, η ενίσχυση των μικρών επιχειρήσεων και η παροχή κινήτρων για ιδιωτικές καπιταλιστικές επενδύσεις.

Το τέλος της Μεγάλης Κρίσης του 21ου αιώνα δεν διαφαίνεται ακόμα. Παραμένει εντελώς ασαφές πώς θα επιτευχθεί η διαδικασία ελάφρυνσης του χρέους ή της «απομόχλευσης» σε αυτές τις συνθήκες, χωρίς τις συνέπειες του αποπληθωρισμού, πώς θα μπορέσει να αντιστραφεί η σχετική αποσύνδεση της χρηματοπιστωτικής και της πραγματικής οικονομίας και να σπάσει το «κολασμένο τρίγωνο» της κρίσης δημόσιου χρέους, της τραπεζικής κρίσης και της ύφεσης.

Δομικές μεταρρυθμίσεις στην Ευρωζώνη

Είναι παράλογο να προσπαθείς να επιβάλεις δομικές τροποποιήσεις στις εθνικές οικονομίες της Ευρωζώνης εφαρμόζοντας πολιτικές μείωσης των μισθών και λιτότητας, οι οποίες οδηγούν μόνο στην ύφεση. Η Ευρώπη χρειάζεται οικονομική ανάπτυξη και συγχρόνως μια δομική αλλαγή στα καθεστώτα συσσώρευσης. Ο ηγετικός ρόλος της Γερμανίας, που συνίσταται μέχρι τώρα στη μαζική εφαρμογή μέτρων λιτότητας, πρέπει να ξεπεραστεί από την ηγεμονική δύναμη, η οποία θα εγκαταλείψει μια οικονομική πολιτική προσανατολισμένη στα τρέχοντα πλεονάσματα και θα προσπαθήσει να διαμορφώσει ένα πιο ισότιμο εμπορικό ισοζύγιο. Φυσικά, είναι απολύτως αναμενόμενο ότι μια τέτοια αλλαγή πολιτικού παραδείγματος θα απορριφθεί από τις οικονομικές και πολιτικές ελίτ. Το κεντρικό πρόβλημα μέχρι τώρα είναι η εκτεταμένη καταστροφή του πολιτικού στίβου.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση φωνές για μια «πολιτική της ανάπτυξης» ακούγονται όλο και συχνότερα. Ακόμα και επικεφαλής κυβερνήσεων μας λένε ότι οι

δημοσιονομικές κρίσεις και οι κρίσεις χρέους μπορούν να ξεπεραστούν μέσω της ανάπτυξης. Ωστόσο, σε τίποτα άλλο δεν διαφωνούν τόσο οι πολιτικοί με τους «ειδικούς» όσο στο ερώτημα από το πώς θα προέλθει αυτή η ανάπτυξη. Από τη δεκαετία του 1970, τα ποσοστά ανάπτυξης στις πλούσιες βιομηχανοποιημένες χώρες μειώνονται σχεδόν σταθερά· η τάση αυτή θα πρέπει να αντιστραφεί. Στη δεκαετία του 1990 για λίγο φάνηκε ότι αυτό μπορούσε να γίνει· αλλά αυτό που αναπτύχθηκε ήταν κυρίως ο χρηματοπιστωτικός τομέας και το χρέος των νοικοκυριών. Ωστόσο, η ανάπτυξη δεν αρκεί από μόνη της για να καλυφθούν πολύ υψηλά χρέη. Το συνολικό χρέος στην αγορά κεφαλαίου ισοδυναμεί με το 350% του παγκόσμιου ΑΕΠ, ενώ αυτό το ΑΕΠ των 62 δις δολαρίων συνοδεύεται από πίστωση και χρέος 200 δις δολαρίων. Η μείωση του χρέους αποκλειστικά μέσω υψηλότερων ρυθμών ανάπτυξης θα ήταν μια υπερβολικά παρατεταμένη διαδικασία· πρέπει να υιοθετηθούν άλλες μορφές χρηματοπιστωτικών περιορισμών (όπως η μετατροπή του χρέους). Αυτό που χρειάζεται στη συνέχεια είναι ένα υπολογισμένο μείγμα ελάφρυνσης χρέους και ποιοτικής ανάπτυξης, μέσω του οποίου θα μειωθεί συγχρόνως και η υπερβολική σημασία που αποδίδεται στον χρηματοπιστωτικό τομέα.

Αν από την αρχή της κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη στο επίκεντρο της συζήτησης για την οικονομία βρισκόταν η σταθεροποίηση των εθνικών προϋπολογισμών, σήμερα οι εκκλήσεις για πρωτοβουλίες που θα οδηγήσουν στην ανάπτυξη ακούγονται όλο και πιο δυνατά. Ο πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Χέρμαν βαν Ρομπέι υποστηρίζει ότι το βάρος πρέπει να μετατοπιστεί σταδιακά στην τόνωση της ανάπτυξης και την απασχόληση, ενώ η σταθεροποίηση του προϋπολογισμού είναι ο «θεμέλιος λίθος» για μια αποτελεσματική στρατηγική ανάπτυξης. Ο Βαν Ρομπέι θέλει το ζήτημα αυτό να είναι το θέμα της συνόδου κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα τέλη Μαΐου.

Ο επικεφαλής της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας Μάριο Ντράγκι εμφανίζεται επίσης υπέρ ενός «συμφώνου ανάπτυξης», που θα συμπληρώσει το Σύμφωνο Δημοσιονομικής Σταθερότητας, το οποίο επιβάλλει δημοσιονομική πειθαρχία στα κράτη της Ευρωζώνης και τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι πολιτικές της δομικής μεταρρύθμισης και της σταθεροποίησης των προϋπολογισμών πρέπει να πλαισιωθούν από επενδύσεις που θα οδηγήσουν στην ανάπτυξη, όπως, για παράδειγμα, διασυνοριακά προγράμματα υποδομών.

Σε αυτή την αλλαγή πορείας έχουν καταρχάς συμβάλει τα θλιβερά αποτελέσματα των πολιτικών λιτότητας. Ακόμα και οι υποτιθέμενοι μαθητές-πρότυπα της ελάφρυνσης χρέους –η Ιρλανδία και η Πορτογαλία– χρειάστηκαν παράταση για να προχωρήσουν στην αναδόμηση. Επιπλέον, υπάρχει και ο φαύλος κύκλος της σταθεροποίησης σε χώρες όπως η Ισπανία, η Ελλάδα και η Ιταλία: Οι περικοπές στις δαπάνες και οι αυξήσεις στη φορολογία βαθαίνουν βραχυπρόθεσμα την ύφεση και συνεπώς εμποδίζουν τη σταθεροποίηση του προϋπολογισμού.

Ωστόσο, εκτός από τα χαμηλά επιτόκια και τη χαλαρή νομισματική πολιτική, τι άλλο υπάρχει στο οπλοστάσιο της οικονομικής πολιτικής; Οι πολιτικοί που βρίσκονται στην κυβέρνηση προτιμούν την τόνωση της ανάπτυξης από την πλευρά της προσφοράς, δηλαδή τις δομικές μεταρρυθμίσεις, όπως η απελευθέρωση της αγοράς εργασίας, η συρρίκνωση του δημόσιου τομέα, οι μεταρρυθμίσεις στις συντάξεις ή η άρση των εμποδίων στον ανταγωνισμό. Αυτές οι δομικές αλλαγές –έτσι τουλάχιστον ισχυρίζονται οι οπαδοί τους– θα οδηγήσουν στη σταθεροποίηση των προϋπολογισμών και στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας· τελικά, θα ακολουθήσει η οικονομική ανάκαμψη μετά την αύξηση των εξαγωγών. Η προσέγγιση αυτού του τύπου έχει πάντα την πλήρη υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Υπουργικού Συμβουλίου. Ωστόσο, η εφαρμογή της ακολουθεί βραδύτατους ρυθμούς και τα αποτελέσματα είναι πενιχρά, επειδή η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας θέλει περισσότερο χρόνο και πρέπει να είναι ενσωματωμένη σε ένα παγκόσμιο οικονομικό άνοιγμα των διάφορων αγορών, το οποίο τα τελευταία χρόνια έχει σταματήσει εντελώς.

Διαφορετική είναι η προσέγγιση που προτείνουν οι κεϊνσιανοί οικονομολόγοι, οι οποίοι θεωρούν αντιπαραγωγική την πολιτική της λιτότητας και συνεπώς υποστηρίζουν ότι πρέπει να καταργηθεί και να αντικατασταθεί από μια κρατικά ρυθμιζόμενη ζήτηση. Στην Ευρωζώνη έχει σταδιακά γίνει αποδεκτή μια επέκταση των στόχων σχετικά με το έλλειμμα: η Ιταλία, η Γαλλία αλλά και η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ολλανδία δεν θα επιτύχουν τη μείωση του κρατικού ελλείμματος που έχει συμφωνηθεί για το 2013. Όμως η χαλάρωση των στόχων εξοικονόμησης δεν οδηγεί σε επιπλέον δημόσιες επενδύσεις. Ένα εκτεταμένο πρόγραμμα υποδομών σε ευρωπαϊκό επίπεδο –το οποίο μπορεί να συγκριθεί με τον όγκο των επενδύσεων στην Ιαπωνία– θα αύξανε σημαντικά τη ζήτηση τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα και θα ενθάρρυνε νέες επενδύσεις, αλλά θα συνοδευόταν επίσης από την αύξηση των ελλειμμάτων, τα οποία στις περισσότερες χώρες είναι πολύ υψηλά, και έτσι θα αυξανόταν η αναλογία χρέους-ΑΕΠ. Το 2011 το χρέος στην Ευρωζώνη είχε ήδη φτάσει στο 87,2%, ιστορικό υψηλό από τη δημιουργία της νομισματικής ένωσης. Αυτός είναι ο λόγος που, παρά την τάση τους να επεκτείνουν τις δημόσιες επενδύσεις, οι κυβερνώντες απορρίπτουν ως τώρα την «κλασική κεϊνσιανή προσέγγιση από την πλευρά της ζήτησης» ως «πλασματική έννοια».

Αυτή τη στιγμή οι προοπτικές αναστολής της σταθεροποίησης των δημόσιων οικονομικών, όπως τίθεται από το Σύμφωνο Δημοσιονομικής Σταθερότητας, είναι ελάχιστες. Την ίδια στιγμή αυτή η λανθασμένη οικονομική πολιτική έχει εντείνει την καθοδική τάση ολόκληρου του ευρωπαϊκού οικονομικού χώρου: «Αυτή η πειθαρχία όλο και περισσότερων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην πορεία της λιτότητας εμποδίζει σημαντικά την οικονομική ανάκαμψη στην Ευρωζώνη και –αντίθετα από τις σημερινές προσδοκίες της Τρόικας, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου– οδηγεί στην επιπλέον επιβάρυνση των κρα-

τικών προϋπολογισμών και στην αύξηση της αναλογίας χρέους-ΑΕΠ. Η αντίδραση των εμπλεκόμενων χωρών ήταν απλώς να εντείνουν τις πολιτικές λιτότητας τις οποίες εφαρμόζουν».[1]

Μια ματιά στις εξελίξεις των τελευταίων μηνών δείχνει καθαρά ότι η πορεία της λιτότητας δεν συμβάλλει με κανέναν τρόπο στην επίλυση των οικονομικών και δημοσιονομικών προβλημάτων. Αντιθέτως, οι περικοπές στη δημόσια χρηματοδότηση αποδυναμώνουν την οικονομία και το μόνο που καταφέρνουν είναι να αυξάνουν την αναλογία χρέους-ΑΕΠ. «Το χρέος αυξήθηκε περισσότερο στις χώρες εκείνες της Ευρωζώνης που έχουν επηρεαστεί περισσότερο από την οικονομική κρίση και έχουν εφαρμόσει τα πιο αυστηρά προγράμματα λιτότητας. [...] Μέτρα σταθεροποίησης σε επαρκή κλίμακα, για παράδειγμα μια στοχευμένη στρατηγική ανάπτυξης για τις αδύναμες χώρες του ευρώ, δεν σχεδιάζονται ακόμα. Επομένως, οι παρούσες εξελίξεις αποτελούν ένα ακόμα παράδειγμα της ήδη αποτυχημένης εφαρμοζόμενης οικονομικής πολιτικής».[2]

Γίνεται πλέον όλο και πιο εμφανές εμπειρικά ότι η σταθεροποίηση από μόνη της είναι μια αντι-αναπτυξιακή στρατηγική. Στο μεταξύ, έχουν περάσει αρκετά χρόνια χωρίς να έχει διαμορφωθεί μια κοινή αντίληψη για μια αναπτυξιακή στρατηγική. Αντιθέτως, το Σύμφωνο Δημοσιονομικής Σταθερότητας προδιαγράφει καθοδική πορεία. «Από τον Ιανουάριο του 2013, έχει τεθεί σε ισχύ το Σύμφωνο Δημοσιονομικής Σταθερότητας. Η εφαρμογή του σε μια συγκυρία κατά την οποία οι περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης βρίσκονται σε ύφεση, ή τουλάχιστον σε στασιμότητα, θα μπορούσε να καθυστερήσει ή να εμποδίσει την ανάκαμψη και έτσι να αποθαρρύνει επίσης τη μεσοπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη. Ο κίνδυνος αυτός δεν προκύπτει από τον κατά βάση θεμιτό στόχο της συγκράτησης του δημόσιου χρέους, αλλά από τον δρόμο μέσω του οποίου επιδιώκεται ο στόχος αυτός. Ο δρόμος αυτός συνίσταται σε δύο κανόνες:

- Κάθε συμβαλλόμενο κράτος επιτρέπεται να έχει δομικό (κυκλικά προσαρμοζόμενο) χρέος μέχρι 0,5% του ΑΕΠ (κανόνας ελλείμματος).
- Κάθε χρόνο το δημόσιο χρέος πρέπει να μειώνεται κατά ένα δωδέκατο της διαφοράς ανάμεσα στην τρέχουσα αναλογία χρέους και στη συμφωνημένη αξία-στόχο του 60% (κανόνας χρέους).

[...] Ενώ ο κανόνας χρέους θα τεθεί σε ισχύ μόνο τρία χρόνια αφού το κράτος θα έχει κατεβάσει το ονομαστικό έλλειμμα κάτω από το 3%, ο νέος κανόνας ελλείμματος θα ισχύει μονίμως».[3]

Εναλλακτικές λύσεις

Τα στοιχεία μιας εναλλακτικής λύσης είναι γνωστά: Αυτό που χρειάζεται είναι ένα μείγμα αναπτυξιακών κινήτρων και μέτρων αναδόμησης για τα δημόσια οικονομικά· επιπλέον, χρειαζόμαστε στρατηγικές που θα εξισορροπήσουν τις εσωτερικές διαφορές στην Ευρώπη και το τεράστιο πλεόνασμα τρεχουσών συ-

ναλλαγών της Γερμανίας. Για να μιλήσουμε συγκεκριμένα, αυτό σημαίνει αυξήσεις των μισθών στη Γερμανία και μια βιομηχανική πολιτική αύξησης των εξαγωγών και της παραγωγικότητας στις εθνικές οικονομίες των χωρών της ευρωπαϊκής περιφέρειας. Η αποτυχία της στρατηγικής που έχει εφαρμοστεί μέχρι τώρα είναι φανερή: η εσωτερική υποτίμηση, δηλαδή η υποχρεωτική μείωση των μισθών και των τιμών, έχει αυξήσει το χρέος των νοικοκυριών, των επιχειρήσεων και των κυβερνήσεων. «Όταν επιβάλλεται λιτότητα, οι άνθρωποι χάνουν τις δουλειές τους επειδή κανείς δεν αγοράζει τα προϊόντα που παράγουν. Όμως όταν χάνονται θέσεις εργασίας, το χρέος δεν μειώνεται, αυξάνεται. Μπορούμε να αποφύγουμε αυτή την παγίδα μόνο αν βγάλουμε από το τραπέζι την πολιτική λιτότητας –δηλαδή την αύξηση της φορολογίας και τη μείωση των δαπανών– και αρχίσουμε να μιλάμε για φιλικά προς το χρέος δημοσιονομικά κίνητρα: δηλαδή περαιτέρω αυξήσεις της φορολογίας παράλληλα με αύξηση των δημόσιων δαπανών. Με τον τρόπο αυτό, το ποσοστό του χρέους θα μειωθεί, επειδή θα αυξηθεί ο παρονομαστής (οικονομική επίδοση) και όχι επειδή θα μειωθεί ο αριθμητής (το συνολικό δημόσιο χρέος). Αυτό το φωτισμένο είδος οικονομικών κινήτρων βρίσκεται αντιμέτωπο με μεγάλες προκαταλήψεις».[4]

Το κεντρικό πρόβλημα της συνεχιζόμενης ύφεσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η ανεπάρκεια της κοινωνικής ζήτησης. Οι επιχειρήσεις δεν επενδύουν αρκετά σε καινούργια εργοστάσια ή σε εξοπλισμό και έτσι δημιουργούν ένα υπερβολικά χαμηλό μισθολογικό εισόδημα ή απλούστατα πολύ λίγες θέσεις εργασίας. Επομένως, καταλαβαίνουμε ότι η εναλλακτική λύση στην πολιτική της σταθεροποίησης είναι η πολιτική απόφαση να ενισχυθεί η κατανάλωση στην κοινωνία και κατά συνέπεια η οικονομία. Αυτό δεν έχει καμία σχέση με τη συνέχιση των πολιτικών για τη διαχείριση του χρέους. Αφορά παρεμβάσεις στην κατανομή του εισοδήματος και, τελικά, τις επιλεκτικές αυξήσεις της φορολόγησης σε εποχές οικονομικών δυσκολιών. Η Ευρώπη χρειάζεται δομικές μεταρρυθμίσεις, όχι όμως εκείνες που απαιτούν οι υποστηρικτές της πολιτικής της σταθεροποίησης. Η εναλλακτική λύση είναι να χρηματοδοτηθούν αγαθά και υπηρεσίες που παρέχονται ανεπαρκώς από τον καπιταλιστικό ιδιωτικό τομέα –πράγματα όπως καλύτερη κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, υγεία και δημόσιες υποδομές–, μέσω της αύξησης της φορολόγησης των υψηλότερων εισοδημάτων και του μεγάλου κεφαλαίου.

Αυτό δηλαδή σημαίνει μια πολιτική δαπανών χρηματοδοτούμενων από τη φορολογία: Για παράδειγμα, η Συνομοσπονδία Σωματείων Γερμανίας έχει προτείνει ένα Σχέδιο Μάρσαλ για την Ευρώπη, σύμφωνα με το οποίο θα γίνουν επιπλέον επενδύσεις, που θα ανέρχονται στα 260 δις ευρώ (περίπου 2% του ΑΕΠ) ετησίως, για μια περίοδο δέκα ετών (DGB 2012). Ένα Ταμείο για το Μέλλον της Ευρώπης θα εκδίδει ομόλογα με εγγυητές όλα τα κράτη-μέλη τα οποία συμμετέχουν. Τα έσοδα από τον φόρο που θα επιβληθεί στις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές θα χρησιμοποιούνται για την αποπληρωμή του χρέους. Το αρχικό

κεφάλαιο θα εξασφαλιστεί από τον φόρο κεφαλαίου που θα επιβληθεί άπαξ.

Πρέπει να αρχίσουμε επιβάλλοντας ξανά τη σχετική ανεξαρτησία των χρηματοπιστωτικών αγορών από τη δημιουργία αξίας στην πραγματική οικονομία, για να ξεκινήσει μια δομική αλλαγή της συνολικής διαδικασίας κοινωνικής αναπαραγωγής μέσα από την αλλαγή της κατανομής του εισοδήματος. Στις ΗΠΑ και σε πολλές άλλες χώρες, σε αρκετούς τομείς το κεφάλαιο και τα εταιρικά εισοδήματα ως τμήμα του ΑΕΠ έχουν φτάσει στα υψηλότερα ποσοστά τους εδώ και δεκαετίες. Για πολύ καιρό τα εισοδήματα των οικονομικών ελίτ και των ανώτερων τάξεων ήταν διαχωρισμένα από τις εξελίξεις στη συνολική παραγωγή και την ανάπτυξη της απασχόλησης. Ενώ η ζήτηση προϊόντων πολυτελείας ανθεί, η ζήτηση προϊόντων και υπηρεσιών για τις χαμηλόμισθες ομάδες μειώνεται. Με εξαίρεση τις χώρες που έχουν πληγεί άμεσα από την κρίση, όλα αυτά συμβαίνουν σε μια εποχή εξαιρετικά χαλαρής νομισματικής πολιτικής και σχεδόν μηδενικών επιτοκίων. Η δομική συγκέντρωση των εισοδημάτων στην κορυφή συνοδεύεται από το φτηνό χρήμα και το κυνήγι ακόμα μεγαλύτερου κέρδους, κάτι που διογκώνει τις τιμές των μετοχών.

Παρά την ευρύτατη ανησυχία και τον φόβο για την ακρίβεια, για τη φτώχεια, την ανεργία, την ανισότητα και την ακραία συγκέντρωση εισοδημάτων και πλούτου, η πολιτική και κοινωνική υποστήριξη ενός εναλλακτικού μοντέλου αναδόμησης και ανάπτυξης παραμένει χαμηλή. Ωστόσο, χωρίς ριζικές κοινωνικοοικονομικές μεταρρυθμίσεις, η ανάπτυξη του ΑΕΠ στις μεγάλες καπιταλιστικές χώρες θα έχει, στην καλύτερη περίπτωση, πολύ αργή ανάκαμψη όσο τα πολιτικά συστήματα θα παραμένουν στάσιμα. Η πολιτική λύση είναι ο περιορισμός του πλούτου και της εξουσίας, η διανομή των οικονομικών κερδών, ώστε να δοθούν ισχυρά κίνητρα για την ανάπτυξη των πραγματικών εισοδημάτων των φτωχών, και η μακροοικονομική σταθερότητα. Τα εμπόδια για την εφαρμογή αυτής της αναδόμησης του πλούτου οδηγούν σε ένα νέο διαχωρισμό των χρηματοπιστωτικών και μετοχικών αγορών από την κοινωνική διαδικασία δημιουργίας αξίας. Το χάσμα ανάμεσα στην ακμάζουσα χρηματοπιστωτική αγορά και την καθημερινή εμπειρία της πλειονότητας των πολιτών μπορεί να διευρυνθεί ακόμα περισσότερο. Αν δεν εμποδίσει η κοινωνία την εκτίναξη της αξίας των μετοχών πολύ πάνω από την πραγματικότητα, ένα ακόμα αιφνίδιο σοκ από την πτώση της αξίας θα φέρει στο φως την πραγματική βάση της παραγωγής.

Ο παράλογος τρόπος σκέψης των κυρίαρχων ευρωπαϊκών πολιτικών έγινε ξανά εμφανής με τις συστάσεις όσον αφορά το πλαίσιο του προϋπολογισμού για τα επόμενα χρόνια. Ο προϋπολογισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι το εργαλείο για τις επενδύσεις και την ανάπτυξη στην Ευρώπη. Αν και έχει υπάρξει κάποια χρηματοδότηση για την ανάσχεση της ανεργίας των νέων, οι πόροι που διατίθενται παραμένουν περιορισμένοι και εντάσσονται σε μια λογική περικοπών. Για παράδειγμα, για την τόνωση της ανάπτυξης μέσα από τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, την προώθηση της ανταγωνιστικότητας και την έρευνα

και την ανάπτυξη, ο προϋπολογισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την επόμενη χρονιά διαθέτει μόλις 59 δις ευρώ – λιγότερα απ' ό,τι ο φετινός προϋπολογισμός. Σύμφωνα με την Επιτροπή Προϋπολογισμού, ο όγκος του προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το 2013 είναι κατά 2% χαμηλότερος από τα έξοδα αυτής της χρονιάς. Αυτό αναλογεί στο 0,99% του ΑΕΠ των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτή τη χρονιά, η αναλογία του προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τα ΑΕΠ των κρατών-μελών ισοδυναμεί μόλις με 1,05%. Σε αντίθεση με την πανευρωπαϊκή ρητορική τους, έχουν και εδώ επικρατήσει οι οπαδοί των περικοπών και της λιτότητας.

Η κυρίαρχη πολιτική για την ανάσχεση του χρέους, τη δημοσιονομική σταθερότητα και τη λιτότητα αγνοεί την οικονομική ανάπτυξη και οδηγεί την Ευρώπη σε αδιέξοδο. Υπάρχουν εφικτές εναλλακτικές λύσεις σε αυτή την αποτυχημένη προσέγγιση. Όμως προϋπόθεση για την πολιτική αλλαγή είναι η άμεση αναστολή των πολιτικών λιτότητας και η εκτεταμένη υιοθέτηση μεταρρυθμίσεων στην οικονομική και την κοινωνική πολιτική με ευρεία συμμετοχή των πολιτών. Η πολυσυζητημένη επιστροφή στις εθνικές οικονομικές και νομισματικές πολιτικές θα επέτρεπε όντως στις χώρες της περιφέρειας να υποτιμήσουν το νόμισμά τους, αλλά στη συνέχεια θα ήταν ακόμα δυσκολότερο να εξυπηρετήσουν τα χρέη τους, που θα παρέμεναν σε ευρώ. Ο εξωτερικός αποπληθωρισμός δεν είναι πανάκεια για τη γρήγορη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Τελικά, η αναταραχή στις χρηματοπιστωτικές αγορές θα οδηγούσε και τα κράτη-μέλη σε ένα ντόμινο ανυπολόγιστης έκτασης. Επίσης, από αυτή την άποψη θα είχε περισσότερο νόημα να επιδιωχθεί μια στρατηγική με στόχο να αντιμετωπιστεί η ενδοευρωπαϊκή ανισορροπία και το τεράστιο πλεόνασμα τρεχουσών συναλλαγών της Γερμανίας. Σε κάθε περίπτωση, η εναλλακτική λύση στην κούρσα για ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα είναι η συμφωνία για τον οικονομικό διαχωρισμό της εργασίας και μια βιομηχανική πολιτική που θα προάγει τις εξαγωγές και την παραγωγικότητα στις εθνικές οικονομίες της ευρωπαϊκής περιφέρειας.

Σημειώσεις

1. IMK Report 80, Μάρτιος 2013: http://www.boeckler.de/pdf/p_imk_report_80_2013.pdf

2. Στο ίδιο.

3. Στο ίδιο.

4. Robert J. Shiller, Debt-Friendly Stimulus, 20 Μαρτίου 2013: http://www.project-syndicate.org/commentary/balanced-budgets-without-austerity-by-robert-j--shiller/

Μετάφραση: Μιχάλης Λαλιώτης

Μια αριστερή κυβέρνηση να αντιμετωπίσει το χρέος

Φρανσίσκο Λούσα

1. Το πορτογαλικό πρόβλημα είναι πρόβλημα δημοκρατίας. Το πρόβλημα είναι η δημοκρατική απάντηση στον εκβιασμό της λιτότητας ως αποτέλεσμα του χρέους, με κοινωνικές συνέπειες που διαλύουν την Πορτογαλία. Αυτό είναι το μεγαλύτερο όλων των προβλημάτων.

2. Αν δεν αντιμετωπιστεί το χρέος, η Πορτογαλία θα εισέλθει σε μια περίοδο κοινωνικής αποδόμησης, την οποία θα έχει προκαλέσει η αποπληρωμή των δανείων μέσω της φορολογίας, ενισχύοντας το νεοφιλελεύθερο πρόγραμμα που επιβάλλει στις δυνάμεις της εργασίας να πληρώσουν τις ζημιές προς όφελος του κεφαλαίου.

3. Τον τελευταίο χρόνο έχουν διοργανωθεί δύο μεγάλες δράσεις σχετικά με το πρόβλημα του χρέους: το Εναλλακτικό Κογκρέσο (Congress of Alternatives), το οποίο κινητοποίησε κοινωνικές πλατφόρμες κατά του χρέους, και δύο διαδηλώσεις με το σύνθημα «Γ**στε την Τρόικα!» (Que se lixe a Troika), στις οποίες συμμετείχαν λαϊκές συμμαχίες κατά του χρέους.

4. Καμία από τις δράσεις αυτές δεν θα πετύχαινε να συσπειρώσει αν δεν είχε ως κοινή πλατφόρμα την άρνηση του εκβιαστικού χρέους. Οποιοδήποτε άλλο ζήτημα δημιουργεί διαχωρισμούς. Έχοντας πολιτικό κριτήριο και θέληση συμπόρευσης, οι πλατφόρμες ενάντια στη χρεοκοπία στήθηκαν με τη λογική να κινητοποιηθούν και να συμμετέχουν όλοι. Το να αδιαφορήσει η Αριστερά, να υπονομεύσει ή να προσπαθήσει να διασπάσει αυτές τις προσπάθειες, θα ήταν καταστροφικό.

5. Δύο χρόνια μετά τον ερχομό της Τρόικας, η αντίσταση στη χρεοκοπία

μπορεί να οργανωθεί μόνο ως αγώνας κατά του χρέους, με την πρόταση μιας πλειοψηφικής πολιτικής συμφωνίας, η οποία απορρίπτει και θέλει να βάλει τέλος στο Μνημόνιο. Κάθε υπονόμευση αυτής της ενωτικής προσπάθειας είναι απλώς λανθασμένη.

6. Για να διαμορφώσει η Αριστερά μια πλειοψηφία ενάντια στο Μνημόνιο, δηλαδή να σχηματίσει μια κυβέρνηση η οποία θα βάλει τέλος στη λιτότητα και στα χρέη υπέρ των μισθωτών, των κοινωνικών υπηρεσιών και της ανάπτυξης, χρειάζονται δεσμεύσεις και συμμαχίες. Μια τέτοια συμμαχία πρέπει να είναι και αυτή των δυνάμεων της Αριστεράς εναντίον της Τρόικας. Η συμμαχία αυτή θα κατακτήσει την εξουσία, αφού πρώτα οδηγήσει στην πτώση της κυβέρνησης συνεργασίας, καλέσει σε εκλογές και παρουσιάσει στον λαό μια πειστική λύση αλλαγής του πολιτικού σκηνικού. Για να αλλάξει τον χάρτη, η Αριστερά πρέπει να συγκεντρώσει στις δυνάμεις της τα στοιχεία εκείνα τα οποία χρειάζεται ένα κόμμα για να είναι κατανοητό και πειστικό: την άρνηση του χρέους.

7. Δεν μπορεί να υπάρξει νικηφόρα συνεργασία αν η πλατφόρμα επικεντρωθεί στην έξοδο από το ευρώ. Όπως δείχνει η στρατηγική του ΣΥΡΙΖΑ στην Ελλάδα, ο αγώνας για αριστερή διακυβέρνηση έχει σημαία: την άρνηση του χρέους. Όπως δείχνει η εμπειρία του ΣΥΡΙΖΑ, η Δεξιά και το Κέντρο θα εκμεταλλευτούν τον φόβο της εξόδου από το ευρώ, γιατί ο φόβος μπορεί να επηρεάσει το αποτέλεσμα των εκλογών. Όπως έδειξε η εμπειρία του ΣΥΡΙΖΑ, η προοπτική μιας αριστερής διακυβέρνησης χρειάζεται χειρισμούς τακτικής, σαφήνεια στις προτάσεις και ένα επιχείρημα επικεντρωμένο στο κρίσιμο ζήτημα: το χρέος.

8. Βεβαίως, πρέπει να καλυφθεί μια τεράστια απόσταση προκειμένου να συγκλίνουν οι θέσεις και να διαμορφωθούν κοινές προτάσεις. Κατά το παρελθόν, η Αριστερά δεν δούλεψε πολύ όσον αφορά τις προτάσεις. Πρέπει να το κάνει όσο πιο γρήγορα και εντατικά γίνεται. Και μπορεί να το κάνει μόνο μέσω της ρήξης με το χρέος και τη λιτότητα. Ο τρόπος αυτός είναι εφικτός και μπορεί να οδηγήσει σε συμμαχίες.

9. Η ενθουσιώδης πρόταση μεταξύ ενός σχεδίου Α (αυτού της ευρωπαϊκής ενοποίησης) και ενός σχεδίου Β (έξοδος από το ευρώ αν δεν υπήρχε η ενοποίηση) δεν υπάρχει πια στην πορτογαλική πολιτική διαμάχη. Η πρόταση αυτή προϋπέθετε ότι η καλύτερη λύση για την Πορτογαλία και την Ευρώπη ήταν να δημιουργηθεί ένα ενιαίο ευρωπαϊκό κράτος, με μορφή ομοσπονδίας, όπου η Πορτογαλία θα γινόταν επαρχία του νέου κράτους, το οποίο προφανώς θα έλεγχε μια γερμανική κυβέρνηση. Η λύση αυτή δεν θα ήταν η καλύτερη δυνατή: Ιστορικά θα ήταν μια κίνηση οπισθοδρόμησης, η οποία θα απαιτούσε πολύ σκληρή διαμάχη αν η Πορτογαλία ήθελε να επανακτήσει την ανεξαρτησία της. Ακόμη και οι υποστηρικτές αυτής της ιδέας την έχουν εγκαταλείψει. Ευτυχώς.

10. Η προοπτική ενοποίησης εξακολουθεί να είναι μια παγίδα, για παράδειγμα, γιατί ούτε η ανάπτυξη κατά 2% ούτε η διαχείριση του κοινού νομίσματος χρειάζονται απαραιτήτως μια ευρωπαϊκή κυβέρνηση ενός ευρωπαϊκού κρά-

τους. Χρειάζονται απλώς κοινούς κανόνες, και άρα συνεργασία. Παρ' όλα αυτά, οι υποστηρικτές της ενοποίησης θέλουν να επιβάλουν την υποταγή της Αριστεράς στα σχέδια κυριαρχίας των ευρωπαϊκών ελίτ. Η Αριστερά, που είναι εναντίον της ενοποίησης ακριβώς επειδή είναι φιλοευρωπαϊκή, δεν μπορεί να εγκαταλείψει τον αγώνα σε ευρωπαϊκό επίπεδο ελπίζοντας ότι οι δυνάμεις της ενοποίησης θα οπισθοχωρήσουν από μόνες τους, εμφορούμενες πιθανώς από μια φιλο-κοινωνική λογική ενάντια στα συμφέροντά τους. Πρέπει αυτή να τους σταματήσει.

11. Για να επιτύχουν μια νέα συμμαχία των δυνάμεών τους σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι κυβερνήσεις της Αριστεράς πρέπει να παραμείνουν πιστές στους εργαζόμενους που τους στηρίζουν. Για να γίνει εφικτή η κυβέρνηση των αριστερών κομμάτων, χρειάζεται να υπάρχει σχεδιασμός ως προς την κατεύθυνση που θέλουν να κινηθούν και το πού πρέπει να συγκεντρώσουν τις δυνάμεις τους, αφού αυτό απαιτεί να υπάρχουν εναλλακτικές προτάσεις τόσο σε επίπεδο συνεργαζόμενων κομμάτων όσο και πολιτικών. Πρέπει να ασκηθεί πίεση προς τα κόμματα για να παρουσιάσουν ένα σχέδιο διαγραφής του χρέους μέσα από διαπραγματεύσεις με τους Ευρωπαίους εταίρους ή, αν χρειαστεί, με τη μονομερή επιβολή ενός σχεδίου διαγραφής του χρέους.

12. Η κυβέρνηση των κομμάτων της Αριστεράς δεν θα είναι μια κυβέρνηση του Κέντρου, ούτε θα αναδιατάξει απλώς τις πολιτικές δυνάμεις του Κέντρου. Όσο εξακολουθεί να ισχύει η δέσμευση των κομμάτων αυτών στο Μνημόνιο, η ηγεσία τους θα αποτελεί πάντα εμπόδιο για μια κυβέρνηση της Αριστεράς. Το κριτήριο μιας αριστερής πολιτικής θα στηρίζεται σε αυτή την πεποίθηση. Προκειμένου να κερδίσει, πρέπει ακριβώς να θέλει να κερδίσει. Επίσης, για να ξέρει πώς θα κερδίσει, είναι απαραίτητο να απορρίψει τον δανεισμό που στραγγαλίζει τους μισθούς, τις συντάξεις και τις δημόσιες δαπάνες. Μια κυβέρνηση της Αριστεράς απαιτεί μια Αριστερά με αριστερή πολιτική. Το δημοκρατικό πρόβλημα της Πορτογαλίας έγκειται στον εκβιασμό του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου. Η αντίθεση σε αυτό το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο θα βοηθήσει μια κυβέρνηση της Αριστεράς να αυτοπροσδιοριστεί.

13. Κάθε πρόταση να διατηρηθεί το Μνημόνιο θα οδηγήσει σε μια κυβέρνηση χειρότερη από την προηγούμενη. Δεν υπάρχει «έξυπνη» λιτότητα, ούτε «μισή» λιτότητα. Μια νέα κυβέρνηση που θα δεχτεί αυτό τον οικονομικό εκβιασμό θα οδηγηθεί σε μεγαλύτερη λιτότητα και μεγαλύτερη καταστροφή, αφού κάθε μέρα που θα περνάει οι απαιτήσεις της Τρόικας θα είναι χειρότερες: Όπως είναι ήδη φανερό, η λύση της για τη λιτότητα είναι να ρίξει κι άλλο λάδι στη φωτιά. Ή, όπως έχει ειπωθεί από κάποιον που έχει εμπειρία στις διαπραγματεύσεις με την Τρόικα, ενώ βρισκόμαστε μέσα σε ένα λάκκο, αυτοί ζητούν να συνεχίσουμε να σκάβουμε.

14. Η καθόλου αθώα υπόθεση ότι οι όροι του οικονομικού εκβιασμού θα χαλαρώσουν ύστερα από την επανεκλογή της Μέρκελ ή ύστερα από μια Ευρωπαϊκή Αναγέννηση που θα φέρει ο Σεπτέμβριος του 2013 (η αποχώρηση της

Τρόικας από την Πορτογαλία) είναι εκ του πονηρού. Κάθε πολιτική επιλογή μιας μελλοντικής γερμανικής κυβέρνησης, συμπεριλαμβανόμενης της επιλογής ενός συνασπισμού της Μέρκελ με τους σοσιαλδημοκράτες του SPD, θα εξακολουθήσει να είναι το ίδιο βάναυση. Ο πρόεδρος του Γιούρογκρουπ, ο Ολλανδός υπουργός Οικονομικών, αποτελεί ζωντανό παράδειγμα για το πώς οι νεοφιλελεύθεροι σοσιαλδημοκράτες δεν είναι παρά το ιππικό της Μέρκελ. Μια νέα κυβέρνηση στην Πορτογαλία δεν μπορεί να στηρίζεται στους ευρωπαϊκούς θεσμούς αλλά στην υποστήριξη του πορτογαλικού λαού και των φυσικών συμμάχων του: των αριστερών κομμάτων της Ευρώπης.

15. Μια κυβέρνηση της Αριστεράς πρέπει να δεσμευτεί ότι την ημέρα που θα αναλάβει τη διακυβέρνηση θα έχει ενισχυμένη εκλογική νομιμοποίηση για να ακυρώσει το Μνημόνιο και να ξεκινήσει τις διαπραγματεύσεις για τη μείωση του χρέους. Αν η πρόταση ακύρωσης του χρέους δεν γίνει αποδεκτή από την Ευρώπη, η καλύτερη απάντηση θα είναι η μονομερής επιβολή μορατόριουμ στην αποπληρωμή του χρέους, διαπραγμάτευση με τους πιστωτές για ανταλλαγή των τίτλων χρέους με άλλους, χαμηλότερης αξίας, εξαρτημένους από την ανάπτυξη, και έλεγχο του κεφαλαίου. Όπως δείχνει η αποτυχία των περικοπών στην Ελλάδα, αν οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις δεν μειώσουν το χρέος που κρατούν στα χέρια τους, το κεφάλαιο συνεχίζει να λαμβάνει κανονικά τις πληρωμές του.

16. Μια κυβέρνηση της Αριστεράς πρέπει να έχει αρκετή πυγμή ώστε να επιβάλει μια φορολογική επανάσταση, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις αναδιοργάνωσης της παραγωγής, συμπεριλαμβανομένου του βιομηχανικού τομέα, της υποκατάστασης των εισαγωγών, της αποτελεσματικής και οικολογικής μετατροπής της ενέργειας και της συγκέντρωσης επενδύσεων προς τις κατευθύνσεις αυτές. Για άλλη μια φορά η οικονομική πολιτική πρέπει να επιτεθεί στο χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο.

17. Στην προοπτική αυτή μια κυβέρνηση της Αριστεράς πρέπει να είναι προετοιμασμένη για κάθε επίθεση εναντίον της, ακόμη και για πιέσεις στην κατεύθυνση της εξόδου από το ευρώ. Στο βιβλίο *A Dividadura* (*Χρεοδικτατορία*), που εξέδωσα το 2012 με τη Μαριάννα Μορτάγκου γράψαμε το εξής: «Στις παρούσες συνθήκες μια έξοδος από το ευρώ είναι η χειρότερη λύση απ' όλες και μπορεί να επιβληθεί μόνο από την ηγεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρ' όλα αυτά, η χειρότερη αυτή λύση μπορεί να γίνει αποδεκτή αν αποδειχθεί η μοναδική, όταν όλες οι άλλες λύσεις έχουν αποτύχει, όταν το απαιτεί η επιβίωσή μας. Η έξοδος από το ευρώ θα ήταν αναγκαία για τους Πορτογάλους υπό μία μόνο συνθήκη, η οποία δεν μπορεί να αποκλειστεί: Αν οι ευρωπαϊκοί θεσμοί και κανόνες έθεταν σε αμφισβήτηση την ανεξαρτησία της Πορτογαλίας. Τότε δεν θα υπήρχε άλλη λύση παρά μόνο η έξοδος από την Ευρωπαϊκή Ένωση, και άρα από το ευρώ, προκειμένου να έχουμε και πάλι τη δυνατότητα λήψης αποφάσεων. Και στη θέση αυτή είναι απαραίτητο να δεσμευτεί η πλειοψηφία των Πορτογάλων, προκειμένου να τη μετατρέψει σε μια κοινωνική δύναμη που στηρίζει τα

συμφέροντα της εργασίας». Εξακολουθώ να υποστηρίζω αυτή την άποψη. Πρέπει να είμαστε προετοιμασμένοι για κάθε ενδεχόμενο, συμπεριλαμβανόμενων των χειρότερων αποφάσεων, αν αυτές αποτελούν τη μοναδική μας επιλογή.

18. Δεν πιστεύω ότι υπάρχει εύκολη έξοδος από το ευρώ. Και δεν μπορούμε να περιμένουμε ότι θα βοηθήσει κανείς την Πορτογαλία για μια πιθανή έξοδο. Δεν μπορούμε να περιμένουμε ότι η γερμανική κυβέρνηση θα εκδώσει ένα νέο δάνειο, ισόποσο ή και μεγαλύτερο από το προηγούμενο, και μάλιστα χωρίς όρους, προκειμένου να βοηθήσει μια κυβέρνηση της Αριστεράς που θα έχει επιλέξει την έξοδο από το ευρώ. Ακόμη και αν η γερμανική κυβέρνηση επιδίωκε μια τέτοια έξοδο, δεν είναι πιθανόν ότι θα τη χρηματοδοτούσε κιόλας, αφού έτσι θα έδινε ένα αρνητικό παράδειγμα. Το ενδεχόμενο μιας «συμφωνίας κυρίων» μοιάζει πολιτικά αδύνατο. Στις ευρωπαϊκές ηγεσίες δεν υπάρχουν ιππότες, παρά μόνο ακραία αυταρχικά συμφέροντα.

19. Μια έξοδος από το ευρώ υπό τις διαταγές της Μέρκελ ή μιας δεξιάς κυβέρνησης θα σήμαινε ταξική πάλη κατά των εργαζομένων μέχρις εσχάτων και επιτάχυνση της διαδικασίας συσσώρευσης κεφαλαίου αποκλειστικά υπέρ των κερδών της ολιγαρχίας, μάλιστα χωρίς καμία εγγύηση διαγραφής του χρέους. Ακόμη περισσότερο, μια τέτοια επιλογή θα σήμαινε την ακόμη μεγαλύτερη μεταφορά του κέρδους από τους εργαζόμενους προς στο κεφάλαιο, μέσω πολιτικών λιτότητας που θα επιτάχυναν τη βίαιη προσαρμογή. Μια Αριστερά που δεν θα προέβλεπε ένα τέτοιο ενδεχόμενο δεν θα άξιζε να επιβιώσει πολιτικά, αφού θα εφάρμοζε μια ακόμα χειρότερη λιτότητα. Όποιος υπερασπίζεται την έξοδο από το ευρώ χωρίς την ταυτόχρονη διαγραφή του χρέους δεν μπορεί να λύσει το δημοκρατικό πρόβλημα της Πορτογαλίας.

20. Αν μια αριστερή κυβέρνηση υποχρεωνόταν στη μάχη της κατά του χρέους να εγκαταλείψει το ευρώ, θα έπρεπε να έχει τον κόσμο με το μέρος της και να τον κινητοποιήσει ώστε να απορρίψει την απειλή της Μέρκελ και του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου και να υπερασπιστεί τη δημοκρατία. Οι συνέπειες μιας πιθανής εξόδου από το ευρώ θα είναι τόσο μεγάλες, που μπορεί να αιτιολογηθούν μόνο με την επίκληση ενός εθνικού κινδύνου, μιας εξωτερικής επίθεσης, και μπορεί να ξεπεραστούν μόνο με μια κυβέρνηση που θα έχει εξασφαλίσει τεράστια συναίνεση στο εσωτερικό. Το πολιτικό αυτό ερώτημα θα είναι πάντοτε κεντρικό μέσα στα πλαίσια των πιέσεων και των δυσκολιών που θα φέρει μια τέτοια διαδικασία. Μόνο μια δημοκρατική εξουσία στηριζόμενη στον λαό διαθέτει τη δύναμη να προβεί στις απαραίτητες αποφάσεις σε μια τέτοια περίπτωση. Όποιος αγνοήσει αυτό τον κίνδυνο και το υψηλό ρίσκο δεν θα παραμείνει ούτε ένα μήνα στην κυβέρνηση.

21. Η αντιπαράθεση μιας αριστερής κυβέρνησης με το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο μπαίνει στο περιθώριο από όσους δεν τη βλέπουν παρά ως ένα σύνθημα στις πολιτικές δοκιμές τους. Σε σχέση με την αντιπαράθεση αυτή, όποιος εργαστεί για να προετοιμαστεί μια νέα αριστερή κυβέρνηση πρέπει να παρουσιάσει μια ξεκάθαρη προοπτική, λαμβάνοντας υπόψη όλα τα ενδεχόμενα, καθώς

και τις καλύτερες εναλλακτικές για κάθε πρόβλημα που μπορεί να προκύψει κατά τη διάρκεια διακυβέρνησης αυτής της κυβέρνησης, συμπεριλαμβανόμενης της εξόδου από το ευρώ και της υποτίμησης του νέου νομίσματος.

22. Η μελέτη για το πώς μπορούν να αντιμετωπιστούν οι αρνητικές βραχυπρόθεσμες και μεσοπρόθεσμες συνέπειες μιας πιθανής εξόδου από το ευρώ πρέπει οπωσδήποτε να περιλαμβάνουν: α) τον κίνδυνο ότι το νέο πορτογαλικό νόμισμα, το εσκούδο, θα βρίσκεται για μερικούς μήνες αποκλειστικά στα χαρτιά και ότι για ένα διάστημα οι εσωτερικές συναλλαγές θα γίνονται με ένα ξένο νόμισμα, που θα εξαρτάται από μια ευρωπαϊκή κεντρική τράπεζα με την οποία η χώρα θα βρίσκεται σε διαμάχη, β) τον κίνδυνο ότι για ένα διάστημα στη χώρα θα κυκλοφορούν δύο νομίσματα και θα υπάρχουν φήμες που θα υπονομεύουν το εσκούδο, γ) το ότι οι καταθέτες θα αισθάνονται ότι πλήττονται και απειλούνται και θα αποσύρουν τις τραπεζικές καταθέσεις τους σε ευρώ, δ) το ότι η αύξηση της τιμής των εισαγωγών που θα γίνει αμέσως δεν θα αντισταθμιστεί παρά μόνο αργότερα, όταν θα αυξηθούν οι εξαγωγές, ε) το ότι οι εξαγωγές επηρεάζονται άμεσα από το πολιτικό κλίμα και τους χρηματοπιστωτικούς όρους, γεγονός που θα οδηγήσει στον περιορισμό τους, στ) το ότι τα επιτόκια δανεισμού θα έχουν αυξητική τάση, με αποτέλεσμα μια εσωτερική αναδιανομή εις βάρος όσων έχουν δάνεια, ενώ την ίδια στιγμή ο πληθωρισμός θα φτάσει σε υψηλά επίπεδα, κάτι που επίσης θα οδηγήσει σε αναδιανομή εις βάρος των μισθωτών και των συνταξιούχων, ε) έναν νέο νομικό ορισμό για την αξία του εσωτερικού χρέους, συμπεριλαμβανόμενων των δανείων και των συνεπειών τους στα τραπεζικά ισοζύγια ζ) το ότι οι τράπεζες μπορεί να χρεοκοπήσουν με την αύξηση των εξωτερικών χρεών τους σε τιμές του νέου νομίσματος, ενώ αν εθνικοποιηθούν, θα αυξήσουν σημαντικά το χρέος, η) τους τρόπους αναδιανομής των πλεονεκτημάτων που θα αποκτήσει ο τομέας των εξαγωγών μέσω της υποτίμησης του νομίσματος, θ) τη θεσμική προσαρμογή, συμπεριλαμβανόμενης της λειτουργίας της Τράπεζας της Πορτογαλίας και της βασικής πορτογαλικής δημόσιας τράπεζας, της Caixa Geral de Depositos, όπως και της διοίκησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

23. Η μελέτη αυτή θα έπρεπε επίσης να περιλαμβάνει το εθνικό και ευρωπαϊκό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα μπορούσε να λάβει αποφάσεις μια αριστερή κυβέρνηση: α) τη δημιουργία κατάλληλων συμμαχιών πριν ληφθεί η απόφαση εξόδου από το ευρώ, λαμβάνοντας υπόψη την εξουσία του προέδρου και την ανάγκη κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας η οποία θα μπορεί να ανατρέψει ένα προεδρικό βέτο, β) τον προσδιορισμό ενός νέου μοντέλου αλλαγών, σε συνδυασμό με μια διαμάχη με τις αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το ενδεχόμενο εχθρικής συμπεριφοράς εκ μέρους τους, εφόσον η Πορτογαλία θα έχει απορρίψει το ευρώ, γ) την επαναβεβαίωση ότι το κράτος έχει νομικά το δικαίωμα να επανελέγξει το χρέος του στο νέο εθνικό νόμισμα, ενώ οι εταιρείες και οι τράπεζες δεν θα έχουν αυτή τη νομική δυνατότητα, κάτι που θα έχει αρνητική επιρροή στο ισοζύγιό τους, δ) επανακαθορισμό των σχέσεων με την Ευρωπαϊκή

Ένωση, προκειμένου να επιτραπεί η κρατική παρέμβαση στην επαναβιομηχάνηση, στη δημιουργία απασχόλησης και την επανεθνικοποίηση στρατηγικών κοινών αγαθών για τον καλύτερο έλεγχο των δημοσιοοικονομικών.

24. Σε αυτές τις απειλές και τα ερωτήματα υπάρχουν απαντήσεις, όσο δύσκολες και αν είναι αυτές. Καμία από τις απαντήσεις αυτές όμως δεν πρέπει να είναι ένα απλό σύνθημα. Τα συνθήματα είναι άχρηστα και δεν μπορούν να αντικαταστήσουν τη λεπτομερή προετοιμασία των απαντήσεων στα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Το σύνθημα είναι απλώς μια σημαία. Φυσικά είναι θεμιτό να κάνει κάποιος πολιτική με σημαίες, αλλά μια σημαία δεν φτιάχνει μια κυβέρνηση και δεν συγκροτεί μια αριστερή κυβέρνηση που θα μπορεί να απαντήσει στο δημοκρατικό πρόβλημα της Πορτογαλίας, το οποίο είναι το χρέος. Μια νικηφόρα στρατηγική εξαρτάται από τη σκληρή δουλειά για να προετοιμαστούν απαντήσεις που θα θέτουν ανοιχτά τις δυσκολίες προσπαθώντας να τις ξεπεράσουν.

25. Ο ρεαλισμός αποτελεί προϋπόθεση της ευφυΐας. Κάθε ρεαλιστική απάντηση απαιτεί μια οικονομική πολιτική την οποία αυτή τη στιγμή η Πορτογαλία δεν διαθέτει, αλλά πρέπει να αποκτήσει στην κατεύθυνση του ελέγχου των πιστώσεων, της δημόσιας παρέμβασης στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, της ευελιξίας στη φορολογία των πρωτογενών πηγών, της στρατηγικής για την απασχόληση. Και δεν είναι φυσικά ρεαλιστικό να αποδεχτούμε τον εκβιασμό του χρέους, αλλά ούτε και να αντιπαραθέτουμε σε αυτόν λύσεις που δεν στηρίζονται στην πραγματικότητα.

26. Το συμπέρασμά μου είναι το εξής: Η μόνη ατζέντα που μπορεί να συγκροτήσει μια αριστερή πλειοψηφία είναι η μάχη κατά του χρέους. Μια αριστερή κυβέρνηση μπορεί να είναι εφικτή μόνο αν προκύψει από μια συμμαχία και η συμμαχία αυτή απαιτήσει με σαφήνεια τη διαγραφή του χρέους. Η κυβέρνηση αυτή πρέπει να είναι προετοιμασμένη να αποκρούσει κάθε πίεση του χρηματοοικονομικού κεφαλαίου και να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα σε αυτή την κατεύθυνση, συμπεριλαμβανόμενης της εξόδου από το ευρώ, αν αυτό αποτελέσει τη μοναδική λύση. Η προετοιμασία αυτή απαιτεί λεπτομερή και προσεχτική εργασία, που θα κάνουν από κοινού μερικοί από τους καλύτερους αριστερούς οικονομολόγους. Είναι μια δουλειά που πρέπει να γίνει. Και καλύτερα να αρχίσει αμέσως.

Μετάφραση: Χρήστος Ηλιάδης

Συνδικάτα: ο δύσκολος δρόμος προς την αλληλεγγύη για το κοινό συμφέρον

Στέφεν Λέντορφ

Η διεθνής αλληλεγγύη κατέχει κυρίαρχη θέση ανάμεσα στα ιδανικά των συνδικάτων και στη ρητορική τους. Ωστόσο, η συνδικαλιστική πρακτική εστιάζεται αρχικά και κατά κύριο λόγο σε έθνη-κράτη στα οποία τα συνδικάτα είχαν την ευχέρεια να κατακτήσουν σημαντικές νίκες κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα. Οι εθνικές αυτές κατακτήσεις υποβαθμίζονται σήμερα με τη συνδρομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των θεσμών της (Wickham, 2012). Από το 2010 έχει επιβληθεί στις χώρες που πλήττονται από την οικονομική κρίση το πιο ριζοσπαστικό πρόγραμμα λιτότητας στην ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο όνομα της Ευρώπης. Προς το παρόν τα συνδικάτα και τα πολυάριθμα μέλη τους στη Γερμανία και στις αποκαλούμενες «χώρες του πυρήνα της Ευρωζώνης» (η οποία μέχρι στιγμής συρρικνώνεται), ειδικά στη βόρεια Ευρώπη, μπορεί να νομίζουν ότι ζουν σε διαφορετικό κόσμο, καθώς οι συγκρούσεις που διεξάγονται σε κάθε χώρα γύρω από την πολιτική των συνδικάτων αποκτούν όλο και πιο ατομικά χαρακτηριστικά. Ήδη όμως, η πολιτική αντιμετώπισης της κρίσης εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πολιτική η οποία επιδεινώνει την κρίση όλο και περισσότερο, έρχεται σε αντιπαράθεση με τα παραδοσιακά μοντέλα συνδικαλιστικής πολιτικής, τα όρια των οποίων καθορίζονταν από το έθνος-κράτος.

Από τη μεγάλη ύφεση στη μεγάλη επίθεση

Ενώ στην πρώτη φάση της παρούσας κρίσης, δηλαδή την περίοδο της Μεγάλης Ύφεσης του 2008-2009, οι περισσότερες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις είχαν αποφα-

σίσει να εφαρμόσουν μέτρα για τη διαχείρισή της, στη δεύτερη φάση, κατά την οποία η κρίση της Ευρωζώνης εντάθηκε, από το 2010 και μετά, οι κυβερνήσεις υιοθέτησαν μια πολιτική η οποία την επιδείνωσε. Με πρωτοβουλία σε μεγάλο βαθμό της γερμανικής κυβέρνησης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επεξεργάστηκε ένα σύστημα αυταρχικού παρεμβατισμού, τον οποίο καθιέρωσε από κοινού με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο στο πλαίσιο της Τρόικας, ο οποίος επιβάλλει μαζικές περικοπές στις δημόσιες δαπάνες και μεγαλύτερη αποδιοργάνωση της παραγωγής και της αγοράς εργασίας, στον πυρήνα μιας νέας οικονομικής και πολιτικής διαχείρισης (Bieling, 2012, Leschke et al., 2012). Η πολιτική αυτή βασίζεται σε μια θεωρία που περιλαμβάνει όλο το φάσμα του τυπικού νεοφιλελεύθερου προγράμματος των «δομικών μεταρρυθμίσεων», ενώ με κανέναν τρόπο δεν αντιμετωπίζει τη δραματική ανάγκη για μεταρρυθμίσεις, ιδιαίτερα στις χώρες της περιφέρειας (βλ. τις αναλύσεις των διαφόρων χωρών στο Bosch et al., 2009 και στο Lehndorff, 2012).

Αυτές οι «φιλικές στην απασχόληση μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012) εφαρμόζονται κυρίως στις χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας, ιδιαιτέρως στην Ελλάδα και την Ισπανία (για έρευνες σχετικά με το θέμα, βλ. Clauwaert – Schonmann, 2012, Hermann et al., 1012). Έτσι, ακολουθώντας τις απαιτήσεις της Τρόικας, η ελληνική κυβέρνηση ενίσχυσε τις επιχειρησιακές συμβάσεις εις βάρος των συλλογικών συμβάσεων. Οι επιχειρήσεις στις οποίες δεν υπάρχει συνδικαλιστική εκπροσώπηση μπορούν να υπογράφουν επιχειρησιακές συμβάσεις και με «άλλες ομάδες εργαζομένων». Επιπλέον, όλες οι διαδικασίες υπογραφής συλλογικών συμβάσεων ανεστάλησαν. Επίσης, το 2012 ο κατώτατος μισθός με βάση την Εθνική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας περικόπηκε κατά 22% (και για τους νέους κάτω των 25 ετών κατά 31%). Με αυτό τον τρόπο η κυβέρνηση ανέτρεψε το αποτέλεσμα της τελευταίας διαπραγμάτευσης για τον κατώτατο μισθό μεταξύ των συλλογικών οργάνων που εκπροσωπούσαν τα διαπραγματευόμενα μέρη και κατάργησε έναν από τους σημαντικότερους πυλώνες, χάρη στον οποίο τα συνδικάτα μπορούσαν να επηρεάζουν το ύψος του κατώτατου μισθού.

Η απορρύθμιση του συστήματος συλλογικών συμβάσεων και εκπροσώπησης του συλλογικού συμφέροντος στην Ισπανία περιλαμβάνει επίσης την προνομιακή μεταχείριση των επιχειρησιακών συμβάσεων έναντι των συλλογικών. Επιπλέον, οι εργοδότες έχουν το δικαίωμα να μειώνουν μονομερώς τα κατώτατα όρια που κατοχυρώνουν οι συλλογικές συμβάσεις, αν έχουν απώλειες, κατά δύο τέταρτα. Αν κατά την εφαρμογή ή την ανανέωση των συλλογικών συμβάσεων δεν επιτευχθεί συμφωνία, το Υπουργείο Εργασίας αναθέτει τη διαιτησία σε τριμερή επιτροπή. Οι εργοδότες μπορούν πλέον να απολύουν εργαζόμενους χωρίς προηγούμενη διαβούλευση με τους εκπροσώπους τους. Αυτός ο συνδυασμός χαλάρωσης των όρων προστασίας των εργαζομένων από τις απολύσεις και μείωσης της δύναμης των εργασιακών συμβουλίων στέρησε τα συνδικάτα από τομείς επιρροής μείζονος σημασίας.

Και στις δύο χώρες τα συνδικάτα δεν χάνουν μόνο θεμελιώδεις πηγές της θεσμικής ισχύος τους, αλλά και τους παραδοσιακά ισχυρότερους πολιτικούς τους συμμάχους. Τα περισσότερα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα εγκλωβίστηκαν από το 2010 και μετά στην εφαρμογή των υπαγορεύσεων της Τρόικας σε τέτοιο βαθμό, που βρέθηκαν εκτός νυμφώνος (χωρίς όμως να κερδίζουν έδαφος τα πιο ριζοσπαστικά κόμματα της Αριστεράς, με εξαίρεση την Ελλάδα). Αυτό υποχρεώνει όλο και πιο πολύ τα συνδικάτα να στηρίζονται μόνο στο δικό τους δυναμικό: την οργανωτική τους δύναμη, την ικανότητά τους να κηρύσσουν απεργίες και την πολιτική τους ικανότητα να κινητοποιούν και να συνάπτουν συμμαχίες. Μέχρι ένα βαθμό μπόρεσαν να το κάνουν: από τις 118 γενικές απεργίες που έγιναν στη δυτική Ευρώπη μεταξύ 1980 και 2011, οι 24 οργανώθηκαν το 2010 και το 2011 (Hamann et al., 2012). Όμως, σε αντίθεση με την προηγούμενη εμπειρία τους, τα περισσότερα συνδικάτα βρίσκουν μπροστά τους όλο και συχνότερα έναν τοίχο. Τουλάχιστον από το 2012 και μετά οι γενικές απεργίες αποτέλεσαν διαμαρτυρίες χωρίς δυνατότητα αλλαγής, ανεξαρτήτως του βαθμού συμμετοχής και αποδοχής τους από τον κόσμο.

Έτσι, τα συνδικάτα αντιμετωπίζουν ένα καινούργιο και ανοίκειο περιβάλλον. Οι μαζικές διαμαρτυρίες στην Ισπανία, στην Ελλάδα και στις υπόλοιπες χώρες που έπληξε η κρίση είχαν ουσιαστικά –τουλάχιστον στην αρχή– πάρει αποστάσεις από τα συνδικάτα. Από όλες τις ομάδες εργαζομένων οι νέοι, οι οποίοι επλήγησαν περισσότερο από την κρίση στην Ισπανία και την Ελλάδα, έχουν τους πιο αδύναμους δεσμούς με τις συνδικαλιστικές οργανώσεις. Τα συνδικάτα, όπως είχε ήδη προβλέψει ο Hyman (2007, 206) πριν ξεσπάσει η κρίση, έγιναν «outsiders στο έδαφος όπου μέχρι πρόσφατα τους είχε αποδοθεί ο ρόλος του ειδικού που ανακουφίζει και επιβραβεύει». Τώρα υποχρεώνονται να αναζητούν «συχνά άβολες συνεργασίες με άλλα κοινωνικά κινήματα, τα οποία ποτέ δεν κέρδισαν τον σεβασμό που απολάμβαναν τα συνδικάτα στις περισσότερες χώρες».

Ο κοιμισμένος γίγαντας;

Υπάρχει δυνατότητα ανάπτυξης σε αυτό το ανοίκειο πλαίσιο, αλλά μόνο με αργό ρυθμό. Μπορεί να επιτευχθεί, για παράδειγμα, στον βαθμό που τα μέλη των συνδικάτων εμπλέκονται ιδιωτικά σε κινήματα γειτονιάς, όπου έχουν τη δυνατότητα να δρουν ως εκπρόσωποι συνδικαλιστικών οργανώσεων, τόσο μικρή όμως όσο και εκείνη που έχουν τα μέλη οποιασδήποτε άλλης κοινωνικής οργάνωσης ή κόμματος (Fernandez Steinco, 2011). Η παρέμβαση στους χώρους της εκπαίδευσης ή της υγείας, οι οποίοι ποτέ δεν ήταν ιδιαίτερα ανοιχτοί στην επιρροή του συνδικαλιστικού κινήματος, είναι εξίσου δύσκολη. Εδώ ωστόσο οργανώνεται ένα ισχυρό κίνημα διαμαρτυρίας απέναντι στα μέτρα λιτότητας. Αυτές οι διαμαρτυρίες δεν περιλαμβάνουν μόνο τις συνηθισμένες δράσεις των συνδικάτων του βιομηχανικού κλάδου, αλλά αποτελούν μέρος ευρύτερων κοι-

νωνικών κινημάτων. Όμως και εδώ πρέπει να ξεπεραστούν οι διαιρέσεις που απορρέουν από τη διάχυση της πεποίθησης ότι οι υπάλληλοι του δημόσιου τομέα είναι προνομιούχοι (Munoz de Bustillo – Anton, 2012).

Τα μέλη των συνδικάτων στη Γερμανία μπορεί να νομίζουν ότι ζουν σε διαφορετικό κόσμο. Όμως η κατάσταση αυτή ανατρέπεται σήμερα.

Από την οπτική γωνία της Ελλάδας ή της Ισπανίας, τα γερμανικά συνδικάτα εκπέμπουν μια εικόνα δύναμης. Αυτό οφείλεται μόνο μερικώς στο μέγεθός τους. Γιατί τη δεκαετία πριν την κρίση το ποσοστό συνδικαλιστικής εκπροσώπησης στη Γερμανία μειώθηκε κατά δέκα περίπου ποσοστιαίες μονάδες στο 19%, περισσότερο από σχεδόν όλες τις χώρες της δυτικής Ευρώπης. Μόνο τα πολύ τελευταία χρόνια τα εργατικά συνδικάτα στη βιομηχανία κατάφεραν να επιβραδύνουν ή να σταματήσουν την πτωτική τάση της συνδικαλιστικής εκπροσώπησης. Η εικόνα δύναμης που απορρέει από αυτά στην πραγματικότητα στηρίζεται στον ρόλο που έχουν τα συνδικάτα μέσα στο θεσμικό σύστημα της Γερμανίας, το οποίο φαίνεται πως τους επιτρέπει να ασκούν πολιτική επιρροή που πηγαίνει πολύ πιο πέρα από την οργανωτική τους δύναμη. Ωστόσο, οι δυνατότητες των γερμανικών συνδικάτων να επηρεάζουν τους θεσμούς μειώθηκαν πολύ από τη δεκαετία του 1990 και μετά.

Αυτό καταδεικνύεται με ιδιαίτερα εντυπωσιακό τρόπο όταν μελετάμε την εξέλιξη των μισθών. Ήδη από τη δεκαετία του 1950 τα βιομηχανικά συνδικάτα στη (δυτική) Γερμανία δεν συνέδεσαν ποτέ τα μισθολογικά αιτήματά τους με την αύξηση της παραγωγικότητας στη βιομηχανία, αλλά με την οικονομική μεγέθυνση συνολικά, προκειμένου να αποφεύγουν τη διαρκή διεύρυνση των μισθολογικών ανισοτήτων ανάμεσα στους διάφορους τομείς της οικονομίας. Με αυτό το «διαπραγματευτικό σχήμα» (pattern bargaining) επιδιώκονταν μισθολογικές αυξήσεις υψηλότερες από τον ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας στους διάφορους τομείς της οικονομίας. Για να λειτουργήσει αυτό, έπρεπε να υπάρχουν πρόσθετοι μηχανισμοί αναδιανομής από τομείς με υψηλό βαθμό αύξησης της παραγωγικότητας σε τομείς με χαμηλότερο βαθμό. Το φορολογικό σύστημα έπαιξε μείζονα ρόλο σε αυτό, ιδιαίτερα όσον αφορά τον δημόσιο φορέα. Αυτό το αναδιανεμητικό πλαίσιο λειτουργούσε καλά τη δεκαετία του 1990, αλλά από εκεί και πέρα άρχισε να αποδιοργανώνεται βήμα βήμα.

Η διαδικασία αποδιάρθρωσης είχε πολλές πτυχές: τη συρρίκνωση της κάλυψης που παρέχει η συλλογική διαπραγμάτευση, πολλαπλές εξαιρέσεις από τις Γενικές Συλλογικές Συμβάσεις εξαιτίας πιέσεων οι οποίες ασκούνταν από εταιρείες που κάνουν αναθέσεις σε τρίτους (outsourcing) και μετεγκατάσταση, την εγκατάλειψη του συστήματος κήρυξης της γενικής ισχύος των συλλογικών συμβάσεων, την ιδιωτικοποίηση δημόσιων υπηρεσιών, τη σημαντική μείωση των φορολογικών εσόδων εξαιτίας της φορολογικής ανακούφισης των υψηλότερων εισοδημάτων και όσων προέρχονται από κεφάλαια, την απορρύθμιση της προσωρινής εργασίας, την προώθηση των μικρών θέσεων εργασίας (mini-jobs), την αποδυνάμωση της ασφάλισης των ανέργων, την άσκηση πιέσεων προς τους

άνεργους προκειμένου να αναλαμβάνουν θέσεις εργασίας με μειονεκτικούς όρους, την de facto εισαγωγή του συνδυαστικού μισθού για τους χαμηλόμισθους (κρατικές επιδοτήσεις που ενισχύουν πολύ χαμηλόμισθες θέσεις εργασίας ή θέσεις στο επίπεδο της φτώχειας που καταλαμβάνονται από άνεργους). Έτσι, πολλοί θεσμοί οι οποίοι είχαν επιφέρει ένα βαθμό κοινωνικής ισότητας και αναδιανομής, πολύ εντυπωσιακό για μια καπιταλιστική οικονομία, υπέστησαν σοβαρές ζημιές και μερική διάλυση. Κατά συνέπεια, η Γερμανία έχει σήμερα έναν από τους μεγαλύτερους χαμηλόμισθους τομείς ανάμεσα στις χώρες της Ευρωζώνης και αποτελεί τη μόνη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην οποία ο μέσος μισθός δεν αυξήθηκε κατά την περίοδο της οικονομικής μεγέθυνσης 2004-2008, αλλά μειώθηκε. Οι μορφές πολιτικής που εφάρμοσε το συνδικαλιστικό κίνημα για τους μισθούς, εκτεθειμένες στη διάχυτη ρητορεία των πολιτικών και των ΜΜΕ περί της «δημόσιας συζήτησης για τη θέση της Γερμανίας στον παγκόσμιο ανταγωνισμό», έπαιξαν σίγουρα ρόλο σε αυτή την καταστροφή. Όμως μεταξύ του 2000 και του 2012 η αύξηση του μέσου πραγματικού μισθού που κατοχυρώθηκε από τη συλλογική διαπραγμάτευση ήταν 5,5% κάτω από την αύξηση της παραγωγικότητας κάθε εργαζόμενου και ο μέσος πραγματικός μισθός ανά εργαζόμενο ήταν επιπλέον μειωμένος κατά 9,3%. Αυτό σημαίνει ότι η αρνητική εξέλιξη των μισθών οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αποδιάρθρωση των θεσμών που ρυθμίζουν την αγορά εργασίας.

Τα γερμανικά συνδικάτα έχασαν σημαντικό μέρος της θεσμικής επιρροής τους κυρίως εξαιτίας της εφαρμογής της Ατζέντας 2010. Σημαντικά στοιχεία που περιέχονται στον «φιλικό προς την απασχόληση κατάλογο μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας» της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενισχύθηκαν εις βάρος της πολύ εντυπωσιακής, κατά καιρούς, πολιτικά όμως ανίσχυρης αντίδρασης των συνδικάτων.

Από την προοπτική της ευρωπαϊκής πολιτικής, αυτή η αλλαγή της συνδικαλιστικής ισχύος είχε μια μείζονα συνέπεια. Πριν τη δημιουργία της Ευρωζώνης, διατυπωνόταν περιστασιακά η ανησυχία ότι εντός της νομισματικής ένωσης οι θέσεις εργασίας μιας χώρας μπορεί να απειλούνταν από το μισθολογικό ντάμπινγκ άλλων χωρών, επειδή σε αυτή την περίπτωση το μόνο εναπομείναν μακροοικονομικό εργαλείο για τον έλεγχο της ανταγωνιστικότητας των τιμών θα ήταν η μισθολογική πολιτική. Οι ανησυχίες επιβεβαιώθηκαν, με τρόπο όμως εντελώς διαφορετικό από ό,τι είχαν φανταστεί, γιατί το «κοινωνικό ντάμπινγκ» είχε ως αφετηρία τη Γερμανία. Σήμερα οι χώρες της περιφέρειας με ήδη χαμηλά κοινωνικά κριτήρια αναγκάζονται να μιμηθούν το γερμανικό μοντέλο και να επιδείξουν υπερβάλλοντα ζήλο στην αντιγραφή του.

Έτσι, το πρόβλημα της ήττας των γερμανικών συνδικάτων μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 2000 και η σημαντική εξασθένηση της θεσμικής επιρροής τους έγινε πρόβλημα των συνδικάτων στις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης. Αυτό πυροδότησε έναν αγώνα δρόμου προς τα κάτω, με στόχο την αποδιάρθρωση των θεσμών που λειτουργούσαν ως μηχανισμοί κοινωνικής ισορροπίας. Όμως αυτή

η εξέλιξη σύντομα θα αποτελέσει μπούμερανγκ για τα γερμανικά συνδικάτα και τις δυνατότητές τους να επηρεάζουν το θεσμικό πλαίσιο.

Προοπτικές: η αλληλεγγύη στην Ευρώπη ως άμυνα για την προάσπιση των κοινών συμφερόντων

Οι χώρες της Ευρώπης σημειώνουν δραματικές αποκλίσεις μεταξύ τους, τόσο σε κοινωνικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Το χάσμα ανάμεσα στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα συνδικάτα κάθε χώρας ξεχωριστά είναι τεράστιο και για να είμαστε ρεαλιστές, προς το παρόν είναι δύσκολο να φανταστούμε την ανάπτυξη μεγάλων διεθνικών κινημάτων αλληλεγγύης (πράγμα που δεν σημαίνει ότι είναι περιττό να επιχειρούμε να τα αναπτύξουμε). Είναι προφανές ότι και χρειαζόμαστε και μπορούμε να επιτύχουμε μια ουσιαστική αλλαγή κατεύθυνσης, για να σταματήσει και να ανατραπεί αυτή η διαδικασία απόκλισης των ευρωπαϊκών χωρών, ειδικά σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ενόψει των προσπαθειών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να σύρει τα συνδικάτα –για παράδειγμα, στο πλαίσιο μιας «τριμερούς ανταλλαγής θέσεων για την εξέλιξη των μισθών»– στην καταστροφική πολιτική των «δομικών μεταρρυθμίσεων», η πρόκληση για τα συνδικάτα είναι να αντισταθούν και σε αυτό το επίπεδο, πράγμα το οποίο προσπαθούν να κάνουν (Janssen, 2012). Όμως, αυτό δεν επιλύει το πρόβλημα για το πώς μπορεί να γεφυρωθεί το χάσμα ανάμεσα σε αυτό το επίπεδο πολιτικής και στα πεδία των εσωτερικών συγκρούσεων κάθε χώρας.

Οι συνθήκες πιέζουν τις εθνικές συνδικαλιστικές οργανώσεις να εφαρμόζουν την ευρωπαϊκή πολιτική ως μέρος της εθνικής τους πολιτικής. Η διαχείριση της κρίσης επιδεινώνει την κρίση και καθιστά την αδυναμία του ενός πρόβλημα για τον άλλο. Έτσι μπορεί να τους οδηγήσει όλους στην περιθωριοποίηση, κάποιους νωρίτερα και κάποιους αργότερα. Αυτό είναι καθοριστικό για την ανάπτυξη αλληλεγγύης ανάμεσα στα ευρωπαϊκά συνδικάτα. Αν μέχρι τώρα κυριαρχούσε η εντύπωση ότι οι εργαζόμενοι στη Γερμανία (όπως και στην Ολλανδία, στην Αυστρία ή στη βόρεια Ευρώπη) δεν επηρεάζονταν άμεσα από τη διογκούμενη κοινωνική μιζέρια του ευρωπαϊκού νότου, η κατάσταση αυτή είναι έτοιμη να γίνει μπούμερανγκ για τις χώρες που προαναφέρθηκαν. Σε κείμενα πολιτικής επιστήμης, όπως αυτά των Verdi's, *Manifesto for a European Policy* (*Μανιφέστο για μια ευρωπαϊκή πολιτική*), IG-Metall's, *Setting the Course towards a Europe of Solidarity* (*Βάζοντας τις βάσεις για μια Ευρώπη της Αλληλεγγύης*) και στο κείμενο της γερμανικής Ομοσπονδίας Συνδικάτων *Marshall Plan for Europe* (*Σχέδιο Μάρσαλ για την Ευρώπη*), έχουν ήδη επισημανθεί οι αμοιβαίες επιπτώσεις και προτείνονται εναλλακτικές λύσεις. Μέχρι στιγμής όμως κανείς δεν ξέρει πώς μπορούν να επηρεάσουν αυτά τα προγράμματα τη δραστηριότητα των συνδικάτων στην πράξη και πώς μπορεί να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ της καθημερινής πρακτικής τους και των προγραμμάτων.

Παρά τις εθνικές διαφορές οι προκλήσεις είναι εντυπωσιακά όμοιες για όλες

τις χώρες. Τα συνδικάτα πρέπει να μάχονται συνεχώς, πρώτα εναντίον της πολιτικής διαχείρισης της κρίσης σε εθνικό επίπεδο. Αυτό ισχύει και για τη Γερμανία. Το μπούμερανγκ που πετά η κυβέρνηση του Βερολίνου στις χώρες που χτυπήθηκαν από την κρίση θα καταλήξει πολύ σύντομα στα πόδια των Γερμανών εργαζομένων με τη μορφή της αύξησης της ανταγωνιστικότητας των μισθών, εκτός και αν εξισορροπηθεί από μια νέα ρύθμιση της αγοράς εργασίας στη Γερμανία. Και οι οδυνηρές συνέπειες της μείωσης του χρέους και του Δημοσιονομικού Συμφώνου θα γίνονται όλο και πιο αισθητές τα επόμενα χρόνια και στη Γερμανία, ιδιαίτερα σε επίπεδο δήμων, τοποθετώντας την αναδιανεμητική πολιτική μέσω φορολογικών μεταρρυθμίσεων στην κορυφή της πολιτικής ατζέντας.

Σε αυτό το πλαίσιο, τα συνδικάτα πρέπει να έχουν πολιτική αυτονομία. Πρέπει δηλαδή να προχωρήσουν πέρα από την προάσπιση των προηγούμενων κατακτήσεών τους και να αναπτύξουν ανεξάρτητες εναλλακτικές λύσεις, όχι για να υποκαταστήσουν τα πολιτικά κόμματα, αλλά για να τα πιέσουν να πάρουν σοβαρά υπόψη τους τις ιδέες των συνδικάτων. Έναν τέτοιο ρόλο μπορεί να παίξει το «εποικοδομητικό βέτο» (Urban, 2012), που δεν αποτελεί μέρος της παράδοσης των συνδικάτων της νότιας Ευρώπης. Τα γερμανικά συνδικάτα είναι πολύ εξοικειωμένα με την εποικοδομητική πλευρά αυτής της προσέγγισης, αλλά λιγότερο εξοικειωμένα από τα αδελφά συνδικάτα της νότιας Ευρώπης με την πολιτική κινητοποίηση για ένα βέτο.

Τα τελευταία χρόνια τα γερμανικά συνδικάτα άσκησαν πιο έντονη κριτική στο σύστημα απ' ό,τι στο παρελθόν και διατύπωσαν σημαντικές σκέψεις για νέες πολιτικές αλλαγές της κατεύθυνσης, τις οποίες θεωρούν απολύτως απαραίτητες. Ένα ακόμη πιο ριζοσπαστικό βήμα θα είναι να αντιμετωπίσουν το αναμφίβολα δύσκολο έργο που συνιστά η κινητοποίηση για μια μεγάλη πρωτοβουλία αναδιανομής και μια άλλη λογική στην αγορά εργασίας. Αυτό θα τους επιτρέψει να περάσουν από την κριτική του συστήματος σε μια εποικοδομητική κριτική της κυβέρνησης.

Στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες τα μέλη των συνδικάτων θα αντιληφθούν αμέσως πόσο σχετίζεται αυτό με τις δικές τους συνθήκες εργασίας και ζωής και συνολικά με την Ευρώπη. Τα γερμανικά συνδικάτα δεν πρέπει να αποσιωπούν από τα μέλη τους αυτή τη συσχέτιση. Μια αλλαγή πορείας στη Γερμανία θα επέτρεπε σε όλους τους άλλους να αναπνεύσουν. Προς το παρόν οι πολιτικές αλλαγές στην Ευρώπη θα επέλθουν ή θα προωθηθούν από τις αλλαγές που θα γίνουν σε μεμονωμένα κράτη-μέλη. Γι' αυτό και το βλέμμα όλων είναι στραμμένο στη Γερμανία. Οι κοινωνικές μεταρρυθμίσεις στη Γερμανία δεν είναι το παν για την Ευρώπη, αλλά τίποτα δεν μπορεί να γίνει χωρίς αυτές.

Σημείωση

Αυτό το κείμενο είναι μια αρκετά συντομευμένη εκδοχή του άρθρου μου "Verschiedene Welten? Gewerkschaften in der europaischen Krise" («Διαφορετικοί κόσμοι; Τα συνδικάτα μέσα στην ευρωπαϊκή κρίση»), το οποίο δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Das Argument* τον Μάιο του 2013. Όμως δεν περιέλαβα τις περισσότερες από τις παραπομπές του πρωτοτύπου.

Βιβλιογραφία

Bieling Hans-Jürgen (2012),"EU facing the crisis: social and employment policies in times of tight budgets", *Transfer* 18(3), 255-271

Bosch Gerhard, Lehndorff Steffen / Rubery Jill (eds.) (2009), *European Employment Models in Flux: A Comparison of Institutional Change in Nine European Countries*, Palgrave Macmillan, Basingstoke

Clauwaert Stefan, Schömann, Isabelle (2012), "The Crisis and National Labour Law Reforms: A Mapping Exercise", Annex to Working Paper 2012.04, European Trade Union Institute (ETUI), Brussels

Fernández Steinko Armando (2011), "May 15 and the Spanish Revolution", http://transform-network.net/journal/issue-092011/news/detail/Journal/may-15-and-the-spanish-revolution.html

Hamann Kerstin, Johnston Alison, Kelly, John (2012), " Generalstreiks in Westeuropa 1980-2011" [General Strikes in Western Europe 1980-2011], in Gallas Alexander, Nowak, Jörg, Wilde Florian (eds.), *Politische Streiks im Europa der Krise* [*Political Strikes in a Europe in Crisis*] VSA, Hamburg, 107-113

Hermann Christoph, Hinrichs Karl, Brosig Magnus (2012), *Die Finanzkrise und ihre Auswirkungen auf Sozialstaaten und Arbeitsbeziehungen – ein europäischer Rundblick* [*The Financial Crisis and Its Effects on Social Welfare States and Labour Relations – A European Survey*] Forschungs- und Beratungsstelle Arbeitswelt Wien

Hyman Richard (2007), "How can Trade Unions Act Strategically?" *Transfer* 13(2), 193-210

Janssen Ronald (2012), "We are All Greeks!", Social Europe Journal, http://www.social-europe.eu/2012/11/we-are-all-greeks/

Lehndorff Steffen (ed.) (2012), "Ein Triumph gescheiterter Ideen. Warum Europa tief in der Krise steckt: Zehn Länder-Fallstudien" [*A Triumph of Failed Ideas. Why Europe is Deep in Crisis: Ten Country Case Studies*] VSA, Hamburg

Lehndorff Steffen (ed.) (2012), "A triumph of Failed Ideas. European Models of Capitalism in the Crisis", European Trade Union Institute (ETUI), Brussels

Leschke Janine, Theodoropoulou Sotiria, Watt, Andrew (2012), "Die "neue wirtschaftspolitische Steuerung" auf EU-Ebene" [The "New Economic Governance" on EU-Level], in Lehndorff (ed.), 247-283.

Leschke Janine, Theodoropoulou Sotiria, Watt, Andrew (2012), "How Do Economic Governance Reforms and austerity Measures Affect Inclusive Growth as Formulated in the Europe 2020 Strategy?", in Lehndorff (ed.), 243-282

Muñoz de Bustillo Rafael, Antón José-Ignacio (2012), "Those were the days, my friend. The public sector and the economic crisis in Spain", in Vaughan-Whitehead Daniel (ed.), *Public Sector Adjustments in Europe: Scope, Effects and Policy Issues*, International Labour Organization, Geneva, 283-300

Urban Hans-Jürgen (2012), "Krisen-Korporatismus und gewerkschaftliche Revitalisierung in Europa" , [*Crisis-Corporatism and the Revitalisation of Trade Unions in Europe*], in Lehndorff (ed.), 226-246

Urban Hans-Jürgen (2012), "Crisis Corporatism and Trade Union Revitalisation in Europe" in Lehndorff (ed.), 219-242

Wickham James (2012), "Europe's Crisis: Market Competition Instead of Social Bonds", TASC Discussion Paper, February: http://www.tascnet.ie/upload/file/JamesWickhamEurope.pdf. (21 February 2013)

Μετάφραση: Καλλιόπη Αλεξοπούλου

Ανανέωση μέσα από την απεργία

Φανή Ζήση

Οι απεργίες αποτελούν για τα συνδικάτα το κύριο μέσο αυτοεπιβεβαίωσης. Μια πιο προσεχτική ματιά στις απεργίες στη Γερμανία αποκαλύπτει ενδιαφέρουσες τάσεις και εξελίξεις και φανερώνει νέες προσεγγίσεις στις συνδικαλιστικές στρατηγικές και πρακτικές. Σε μια εκδήλωση που διοργάνωσε το Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ μαζί με τη Γερμανική Ένωση Εργαζομένων στον τομέα των υπηρεσιών της περιοχής της Στουτγκάρδης ver.di, τον περασμένο Μάρτιο, παρουσιάστηκαν και συζητήθηκαν κάποιες εμπειρίες και αναλύσεις σχετικά με τις απεργίες.[1]

Οι απεργίες στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας

Σε αντίθεση με άλλες χώρες, στη Γερμανία πραγματοποιούνται σχετικά λίγες απεργίες. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Ινστιτούτου Οικονομικής και Κοινωνικής Επιστήμης (WSI), για την περίοδο 2004-2010 οι απεργίες είχαν ως συνέπεια την απώλεια 15, κατά μέσο όρο, ημερών τον χρόνο, ενώ ο αντίστοιχος αριθμός στη Γαλλία ήταν 162, στο Βέλγιο 64 και στη Μεγάλη Βρετανία 24 ημέρες.

Στο σύστημα των εργασιακών σχέσεων της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας που διέπεται από μια σειρά νομοθετικών διατάξεων, η απεργία λειτουργούσε πρωτίστως ως έμμεση απειλή, που διατύπωναν κάποια ισχυρά συνδικάτα, τα οποία είχαν συγκροτηθεί σε καλά οργανωμένους χώρους εργασίας. «Οι πρακτι-

κές του εργατικού αγώνα των συνδικάτων που ανήκουν στην Γερμανική Ομοσπονδία Συνδικάτων (DGB) υιοθετούν εν πολλοίς την κυρίαρχη άποψη, που αντιμετωπίζει την απεργία μόνο ως ultima ratio» (Dribbusch, 236).

Την περίοδο της οικονομικής ευημερίας για την Ομόσπονδη Δημοκρατία, το χαμηλό ποσοστό ανεργίας ώθησε τους εργοδότες να επιδείξουν έντονο ενδιαφέρον υπέρ των συλλογικών συμβάσεων, για να προστατευθούν από τον ανταγωνισμό των μισθών των ειδικευμένων υπαλλήλων. Οι συλλογικές διαπραγματεύσεις διενεργούνταν σε ένα ισχυρό θεσμικό πλαίσιο, με στόχο τη συνεργασία των διαπραγματευόμενων μερών. Αυτό το πλαίσιο προσέδωσε στα συνδικάτα μια κατευναστική λειτουργία ακόμη και σε περιόδους απεργίας (Hensche). Γι' αυτό τον λόγο οι απεργίες στη Γερμανία υπόκεινται σε πλήθος ρυθμίσεων, μπορούν να κηρυχθούν μόνο για αιτήματα τα οποία αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης, για τα μέλη των συνδικάτων υπάρχει ο κίνδυνος να πληρώσουν ακριβά μια απεργία και είναι νόμιμες μόνο εφόσον κηρύσσονται από κάποιο συνδικάτο.

Οι πρόσφατες εξελίξεις

Τα τελευταία χρόνια, ο αριθμός των απεργιακών κινητοποιήσεων έχει αυξηθεί αισθητά, χωρίς όμως να αυξηθεί ιδιαίτερα ο αριθμός των ημερών απεργίας. Σύμφωνα με στοιχεία του Ινστιτούτου Οικονομικής και Κοινωνικής Επιστήμης (WSI), το 2012 έγιναν 250 απεργίες και προειδοποιητικές απεργίες και οι περισσότερες αφορούσαν συλλογικές συμβάσεις ενός μόνο εργασιακού χώρου ή μιας ολόκληρης εταιρείας. Ενώ ανάμεσα στο 1960 και το 1990 οι περισσότερες από τις απεργίες που πραγματοποιήθηκαν αφορούσαν το τμήμα συλλογικών συμβάσεων της IG Metall, από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 παρατηρείται μια μετατόπιση των απεργιακών κινητοποιήσεων στον τομέα των υπηρεσιών (Dribbusch). Οι 188 αιτήσεις για απεργία που κατατέθηκαν το 2012 στο ομοσπονδιακό εκτελεστικό όργανο του μεγαλύτερου γερμανικού συνδικάτου στον τομέα των υπηρεσιών, του ver.di, αντιπροσωπεύουν την τάση αυτή (WSI).

Η μετατόπιση οφείλεται στην αλλαγή των συνθηκών: Όσον αφορά τη νομοθεσία, η συνδικαλιστική εκπροσώπηση υποχώρησε εξαιτίας της εφαρμογής των καταστροφικών μέτρων Hartz IV και της απορρύθμισης των εργασιακών συνθηκών. Επιπλέον, η οικονομική κρίση και η αυξανόμενη ανεργία υποβάθμισαν τη δομική δύναμη των συνδικάτων, τα οποία δέχτηκαν ταυτόχρονα ισχυρές επιθέσεις από τις εργοδοτικές στρατηγικές, που δεν στηρίζονται πια στην αρχή της κατευναστικής λειτουργίας της συνεργασίας. Σε μεγάλο βαθμό, τα συνδικάτα δίνουν πλέον αμυντικές μάχες ή ασχολούνται με τη διαχείριση της κρίσης και με συμφωνίες που έχουν ως αντικείμενο την ανταγωνιστικότητα στον χώρο εργασίας.

Η μείωση της συμμετοχής

Η σημαντική μείωση της συνδικαλιστικής συμμετοχής, η έλλειψη δομών για τη λειτουργία εργατικών συμβουλίων και το αυξανόμενο ποσοστό της επισφαλούς εργασίας οδήγησαν, σε πολλούς τομείς, στη μερική ή ολική απώλεια της δυνατότητας των συνδικάτων να καλούν σε απεργία. Ταυτόχρονα, οι συλλογικές συμβάσεις χάνουν σταθερά τη σημασία τους, γιατί οι εργοδότες παραιτούνται από τις εργοδοτικές ομοσπονδίες τους. Επιπλέον, οι ιδιωτικοποιήσεις και οι ενοικιάσεις κάποιων από τους πιο πρόθυμους για απεργία εργαζόμενους, όπως είναι οι εργαζόμενοι στον τομέα της υγείας και στις δημόσιες μεταφορές, οι οποίοι με αυτό τον τρόπο δεν υπόκεινται στην ισχύ κάποιας συλλογικής σύμβασης στον δημόσιο τομέα, οδήγησαν στον τεμαχισμό των δομών διαπραγμάτευσης. Πολλές από τις αντιπαραθέσεις για τους μισθούς αποκαλύπτουν την αμυντική θέση στην οποία έχουν βρεθεί τα συνδικάτα.

Και ενώ τα συνδικάτα προσπαθούσαν από καιρό να αγνοήσουν αυτή την κατάσταση, συνεχίζοντας να θεωρούν την οργανωτική τους μορφή και πρακτική δεδομένες, τα τελευταία χρόνια ακούστηκαν φωνές οι οποίες μιλούν για αλλαγή εφόσον, «ειδικά σε δύσκολες καταστάσεις και περιόδους κρίσης, υπάρχει ακόμη η δυνατότητα για κοινωνικούς φορείς, όπως είναι τα συνδικάτα, να κάνουν θεμελιώδεις επιλογές», σύμφωνα με τον κοινωνιολόγο Klaus Dörre, ο οποίος με την τοποθέτησή του αυτή προκάλεσε συζητήσεις για το πώς μπορούν να αναζωογονηθούν τα σωματεία.

Η υποτιθέμενη αναζωογόνηση της στρατηγικής της κοινωνικής συνεργασίας μέσω της «συντεχνιακής δράσης» (Urban), που αναπτύχθηκε την περίοδο της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης του 2009, δείχνει πώς τα εμπλεκόμενα τμήματα των συνδικάτων εφαρμόζουν ακόμα τις παλιές μορφές ρύθμισης, οι οποίες δεν φαίνεται να υπόσχονται πολλά στις δεδομένες αρνητικές συνθήκες. Τα συνδικάτα όμως δεν είναι ακόμη σε θέση να επεξεργαστούν ένα συνολικό αναπροσανατολισμό της δράσης τους. Σήμερα γίνονται προσπάθειες να βρεθεί τρόπος για να οικοδομηθεί ξανά η οργανωτική δύναμη. Νέες πρωτοβουλίες, που προσανατολίζονται στη σύγκρουση, έχουν αναπτυχθεί σε περιοχές οι οποίες αυτή τη στιγμή δέχονται μαζική επίθεση.

Στοιχεία μιας νέας κουλτούρας απεργιών

Τα τελευταία χρόνια έγιναν αξιοσημείωτες απεργίες από ομάδες που παλαιότερα θεωρούνταν ότι δεν μπορούν να οργανωθούν. Η πρώτη μεταπολεμική απεργία για απόλυση προσωπικού, το 2008, ή η σύγκρουση για τη διατήρηση της κεντρικής συλλογικής σύμβασης στον τομέα του λιανικού εμπορίου το 2008-2009 αποτελούν παραδείγματα υψηλής συμμετοχής των γυναικών σε πρόσφατες απεργίες. Εδώ εμφανίζεται και μια άλλη τάση: η αύξηση των απεργιών σε τομείς όπου η επισφαλής απασχόληση κατέχει σημαντική θέση.

Στην εκδήλωση της Στουτγκάρδης συζητήθηκαν απεργιακές τακτικές που συνδυάζουν διάφορες δράσεις και εμπλέκουν στη διαδικασία και το κοινό. Ένα καλό παράδειγμα είναι το λιανικό εμπόριο. Εδώ οι εργοδότες κατάφεραν να σπάσουν τις απεργίες στρατολογώντας προσωπικό από γραφεία εύρεσης εργασίας. Το συνδικάτο ver.di της περιοχής της Στουτγκάρδης αντιμετώπισε επιτυχώς αυτή τη στρατηγική ανάθεσης, εφαρμόζοντας ευέλικτες απεργιακές τακτικές: Οι απεργοί κανόνισαν να φεύγουν από τα καταστήματα στα οποία εργάζονταν πολύ συγκεκριμένες ώρες, αιφνιδιάζοντας τους εργοδότες τους και καθιστώντας αδύνατη την έγκαιρη ενοικίαση ευέλικτης εργασίας για να τους αντικαταστήσει (Riexinger).

Ακόμα και η απεργία των έξι εβδομάδων στον τομέα της εκπαίδευσης το 2009 είχε μεγάλη συμμετοχή, παρά το επαγγελματικό ήθος των υπαλλήλων, δηλαδή την αίσθηση ευθύνης απέναντι στα παιδιά που είχαν αναλάβει. Οι εκπαιδευτικοί μπόρεσαν να συνδέσουν το συμφέρον των παιδιών με τους στόχους της απεργίας τους, ενημερώνοντας το κοινό για τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στα εργασιακά τους συμφέροντα και στην υψηλή ποιότητα της μέριμνας για τα παιδιά. Επιπλέον, με ευέλικτες απεργίες περιόρισαν τις αρνητικές συνέπειες για τους γονείς, ενώ μπόρεσαν ακόμη και να κερδίσουν τη συμπαράσταση και την παρουσία τους σε ορισμένες διαμαρτυρίες.

Όμως η πολιτικοποίηση των αιτημάτων δεν παρέχει κίνητρα μόνο στους εργαζόμενους του ιδιωτικού τομέα. Ειδικά στο δημόσιο οι απεργίες πολύ συχνά δεν προκαλούν οικονομική πίεση. Καθώς οι συγκρούσεις στον δημόσιο τομέα είναι αυτομάτως και πολιτικές, το καίριο σημείο της απεργιακής μάχης είναι να κερδίσεις την κοινή γνώμη.

Οι σύγχρονες απεργίες συνοδεύονται πολύ συχνά από συμμετοχικές και αμεσο-δημοκρατικές μορφές οργάνωσης, όλες όμως συγκρούονται πολύ σύντομα με τα όρια που θέτουν οι παραδοσιακές δομές του συνδικαλισμού.

Παρότι οι απεργίες νομιμοποιούνται δημοκρατικά, η διεξαγωγή τους δεν εξαρτάται μόνο από την προσπάθεια που έχει καταβληθεί. Παρά τη διενέργεια ψηφοφορίας πριν την κήρυξή τους και τις συζητήσεις στα εκλεγμένα όργανα διαπραγμάτευσης, οι αποφάσεις για την υλοποίηση των απεργιών χρειάζονται εντέλει και τις ευλογίες της Ομοσπονδιακής Εκτελεστικής Επιτροπής των Συνδικάτων. Ακόμα και οι στρατηγικές που θα εφαρμοστούν καθορίζονται συνήθως από ένα συντονιστικό όργανο, στο οποίο συμμετέχουν υπάλληλοι πλήρους απασχόλησης.

Το συνδικάτο ver.di της περιοχής της Στουτγκάρδης έχει εφαρμόσει κάποιες τακτικές προκειμένου να αντισταθμίζει το έλλειμμα δημοκρατικής συμμετοχής των ίδιων των φορέων, δηλαδή των απεργών. Ορίζοντας επιστάτες των καταστημάτων, οι οποίοι δουλεύουν σε εθελοντική βάση στις οργανωτικές επιτροπές των απεργιών, και καθιερώνοντας την καθημερινή ανταλλαγή απόψεων όλων των απεργών σε απεργιακές συνελεύσεις, και η συμμετοχή και οι δυνατότητες για απεργία αυξήθηκαν σημαντικά.

Επειδή οι στρατηγικές ανάπτυξης της απεργίας είναι πολύπλοκες, αλλά έχουν εκτεταμένες συνέπειες, δόθηκε έμφαση στην ανάπτυξη των στρατηγικών ικανοτήτων των εθελοντών, παρέχοντάς τους από νωρίς πληροφόρηση και κάνοντάς τους συμμέτοχους στη διαδικασία. Έτσι άρχισε να αναπτύσσεται μακροπρόθεσμα μια πιο δημοκρατική, πιο ζωντανή και πιο συμμετοχική απεργιακή κουλτούρα (Schmalstieg).

Ανανέωση μέσα από την απεργία

Οι προσεγγίσεις και οι στρατηγικές που παρουσιάστηκαν στην εκδήλωση για τις απεργίες θέτουν υπό αμφισβήτηση κάποια θεμέλια συνδικαλιστικής πρακτικής όταν εστιάζουν στην κοινωνική συνεργασία και τη συμμετοχή διά πληρεξουσίων. Ταυτόχρονα, η πρακτική των απεργών έχει τη δυναμική να επιταχύνει και να ισχυροποιεί αλλαγές που είναι απαραίτητες στη συνδικαλιστική δράση. Στη διάρκεια μιας απεργίας καταργούνται οι ιεραρχίες που ισχύουν στον χώρο εργασίας και η συλλογική οργάνωση μπορεί να αναπτύσσεται ανεξαρτήτως. Οι απεργοί βιώνουν την αλληλεγγύη και τη δύναμη που έχουν όλοι μαζί. Επομένως, το να απεργεί κάποιος αποτελεί πράξη χειραφέτησης ακόμη και σήμερα. Η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης και της εμπειρίας των εργαζομένων υποδεικνύουν ότι η πρακτική που εφαρμόζεται πρέπει να διαφέρει από εκείνη της παραδοσιακής εκπροσώπησης. Πρέπει να μη φοβάται τη σύγκρουση και να είναι σε θέση να τη διαχειριστεί.

Αυτό έγινε προφανές σε μια απεργία που πραγματοποιήθηκε στον τομέα λιανικού εμπορίου της Στουτγκάρδης. Η απεργία κατάφερε να πάρει με το μέρος της νέες μετανάστριες, οι οποίες αποτέλεσαν την κύρια δύναμή της. Στη συνέχεια, οι μετανάστριες αυτές εφάρμοσαν μια τελείως νέα πολιτική στον χώρο εργασίας τους. Ως νεοεκλεγείσες σύμβουλοι εργασίας ήταν πολύ λιγότερο συνεσταλμένες όσον αφορά τη χρήση της απεργίας ως μέσου πίεσης απ' ό,τι οι μεγαλύτερες συνάδελφοί τους, οι οποίες διατηρούσαν ακόμη καλές αναμνήσεις από την εποχή της κοινωνικής συνεργασίας στον χώρο εργασίας (Riexinger).

Η αλλαγή στη συνδικαλιστική πρακτική δεν θα επέλθει χωρίς τριβές και πολιτικές αντιστάσεις. Η μεγαλύτερη συμμετοχή, ο εκδημοκρατισμός των δομών και οι ικανότητες σύγκρουσης μπορούν να αναπτυχθούν και να καθιερωθούν μόνο μέσα από τη διαρκή πρακτική. Η τύχη της ανανέωσης των συνδικάτων θα κριθεί από την αναμέτρηση της πρακτικής αυτής και της επιτυχίας των μελλοντικών απεργιών.

Σημείωση

1. Η εκδήλωση της Στουτγκάρδης ήταν από τις πρώτες που ασχολήθηκαν, σε επίπεδο συνδικάτων, με το θέμα της απεργίας και με μια δημοκρατική απεργιακή κουλτούρα η οποία παρέχει κίνητρα. Ας σημειωθεί ότι εκτός από τη μεγάλη συμμετοχή (500 άτομα), αυτοί που συμμετείχαν ήταν στην πλειονότητά τους σχετικά νέοι ερευνητές και εθελοντές συνδικαλιστές πλήρους απασχόλησης. Βλ. σχετικά, στο www.rosalux.de/streikkonferenz.

Βιβλιογραφία

Dörre Klaus, "Strategic Unionism – Die Bedeutung von Streiks für gewerkschaftliche Erneuerung. Referat auf der Konferenz Erneuerung durch Streik", 3 Μαρτίου 2013, Stuttgart. Βλ. www.rosalux.de/streikkonferenz

Dribbusch Heiner, "Organisieren am Konflikt: Zum Verhältnis von Streik und Mitgliederentwicklung", στο Haipeter/ Dörre (εκδ.), *Gewerkschaftliche Modernisierung*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2011, 231-263

Hensche Detlef, "Markt und Mitbestimmung – Ansatzpunkte demokratischer Arbeit und überbetrieblicher Ausgleichsmacht", στο Fricke, Werner, Wagner Hilde, *Demokratisierung der Arbeit*, VSA Verlag, Hamburg 2012

Riexinger Bernd, "Demokratisierung von Streiks – Revitalisierung der Gewerkschaftsarbeit. Referat auf der Konferenz Erneuerung durch Streik", 2 Μαρτίου 2013, Stuttgart. Βλ. www.rosalux.de/streikkonferenz

Schmalstieg Catharina, "Partizpative Arbeitskämpfe, neue Streikformen, höhere Streikfähigkeit? Eine Untersuchung der Gewerkschaftsarbeit des ver.di-Bezirks Stuttgart am Beispiel von Arbeitskämpfen im öffentlichen Dienst und der Tarifrunde der Beschäftigten des Bundes und der Kommunen 2012", Berlin, RLS-Analysen, 2013

Urban, Hans-Jürgen, "Gewerkschaften und Kapitalismuskritik", στο Zeitschrift Z., No 29, Δεκέμβριος 2012, Frankfurt/ Main, 19-30

Schneider Dieter (επιμ.), *Zur Theorie und Praxis des Streiks*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt/ Main, 1971

Μετάφραση: Καλλιόπη Αλεξοπούλου

Εργάτη, μπορείς χωρίς αφεντικά;

Το παρόν και οι δυνατότητες των συνεργατικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα

«*Ο διαχωρισμός της εργασίας από τις άλλες δραστηριότητες της ζωής και η υπαγωγή της στους νόμους της αγοράς σήμανε την εξάλειψη όλων των οργανικών μορφών ύπαρξης και την αντικατάστασή τους από έναν διαφορετικό τύπο οργάνωσης, βασισμένο στον ατομισμό*».

Καρλ Πολάνυι, *Ο Μεγάλος Μετασχηματισμός*

Ηλίας Ζιώγας

Αν υπάρχουν περίοδοι όπου ο κοινωνικός χρόνος τρέχει γρηγορότερα απ' ό,τι συνήθως, τότε σίγουρα ζούμε μία από αυτές. Τα δύο χρόνια που μόλις έχουν περάσει απ' όταν διοργανώθηκε η ημερίδα «Πρακτικές αλληλεγγύης και κοινωνική οικονομία»[1] από το Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς πρέπει να φαντάζουν σαν αιώνας για τους συμμετέχοντες. Σε εκείνη τη σημαντική εκδήλωση, όπου ανιχνεύθηκαν οι δυνατότητες ενός κινήματος που βρισκόταν ακόμα στα σπάργανα, είχε δημιουργήσει αίσθηση η αναφορά σε «αξιόλογες πρωτοβουλίες παραγωγικών αστικών συνεταιρισμών» στην Ελλάδα με αναφορά στο καφενείο «Το Παγκάκι»[2] στο Κουκάκι.

Σήμερα, στα πλαίσια μιας γενικότερης άνθησης του κινήματος κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, εκατοντάδες γυναίκες και άντρες εργάζονται χωρίς αφεντικά, με όρους ισοτιμίας και αλληλεγγύης σε διάφορες περιοχές της χώρας. Παρά τις συνθήκες βαθιάς οικονομικής ύφεσης, αυτές οι νέες συνεργατικές επιχειρήσεις[3] κατορθώνουν να σταθούν οικονομικά στα πόδια τους, προσφέροντας εισόδημα και αξιοπρέπεια σε ανθρώπους που διαφορετικά δεν θα

είχαν άλλη επιλογή από την ανεργία. Ταυτόχρονα, διαμορφώνουν μια διαφορετική, χειραφετημένη αντίληψη για την εργασία και δημιουργούν ελπίδες για ευρύτερους κοινωνικούς μετασχηματισμούς.

Πώς μπορούμε να αξιολογήσουμε λοιπόν την εμφάνιση αυτού του νέου (για την Ελλάδα) κοινωνικού φαινομένου στην εποχή της κρίσης; Είναι οι συνεργατικές επιχειρήσεις μια «απάντηση στην ανεργία» ή ακόμη και στην ίδια την κρίση, όπως ισχυρίζονται κάποιοι; Αποτελούν μια απέλπιδα προσπάθεια δημιουργίας «νησίδων ελευθερίας» μέσα στο καπιταλιστικό σύστημα, όπως προειδοποιούν άλλοι, ή είναι μια «λύση ανάγκης», που θα ατονήσει όταν ξεπεραστεί η κρίση και ο καθένας θα κοιτάει και πάλι την πάρτη του; Ή μήπως σηματοδοτούν μια βαθύτερη κοινωνική ανάγκη επανένταξης της εργασίας σε μια νέα οργανική μορφή ύπαρξης, όπως σημειώνει ο Πολάνυι, και την απελευθέρωσή μας από τα δεσμά της εξαρτημένης μισθωτής «δουλειάς»;

Το παρόν άρθρο δεν φιλοδοξεί προφανώς να δώσει μια απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα, τα οποία θα μας απασχολούν για πολλά χρόνια ακόμη. Στόχος του είναι να εκθέσει προβληματισμούς και, γιατί όχι, να υποδείξει πιθανές κατευθύνσεις από τη σκοπιά ενός ανθρώπου που βιώνει άμεσα και καθημερινά την εμπειρία του φαινομένου, δηλαδή, με απλά λόγια, «από τα μέσα».

Το γενικό προφίλ των συνεργατικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα

Αυτή τη στιγμή υπάρχουν δεκάδες συνεργατικές επιχειρήσεις στη χώρα. Ο ακριβής αριθμός τους είναι δύσκολο να προσδιοριστεί τόσο γιατί λειτουργούν υπό διαφορετικά νομικά πλαίσια όσο και επειδή ιδρύονται συνεχώς νέες. Οι ήδη υπάρχουσες αφιερώνουν αρκετό χρόνο ώστε να απαντούν σε ερωτήματα και να συμβουλεύουν ομάδες που σκέφτονται να ξεκινήσουν μια συνεταιριστική επιχείρηση, ενώ δεν είναι σπάνιο να κρυφακούς μια παρέα νέων ανθρώπων να αναζητεί μια καλή ιδέα για να «αρχίσουμε μια κολεκτίβα». Πρόκειται δηλαδή για ένα φαινόμενο με ιδιαίτερο δυναμισμό, που διανύει την αρχική φάση της «έκρηξής» του. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι καμία από τις συνεργατικές επιχειρήσεις δεν έχει ιστορία μεγαλύτερη των τριών χρόνων, με τις περισσότερες να έχουν ιδρυθεί τους τελευταίους 18 μήνες.

Από τη γωνία θέασης του γράφοντος και μόνο, θα μπορούσαμε να απαριθμήσουμε τουλάχιστον 30 συνεργατικές επιχειρήσεις εν λειτουργία και πολλές ακόμη που βρίσκονται σε φάση εκκίνησης. Πρόκειται για μικρά σχήματα, με τη συμμετοχή από 4 έως και 15 περίπου ατόμων, που δραστηριοποιούνται κυρίως στον χώρο της εστίασης (τα λεγόμενα συνεργατικά καφενεία), αλλά όχι μόνο. Υπάρχουν συνεργατικές επιχειρήσεις στον χώρο των ταχυμεταφορών, των εκδόσεων, του αλληλέγγυου εμπορίου, των τεχνολογιών πληροφορικής κ.ά. Ιδιαίτερη θέση σε αυτό το πανόραμα καταλαμβάνουν οι απολυμένοι εργαζόμενοι της ΒΙΟ.ΜΕ.,[4] οι οποίοι παλεύουν ώστε να επαναλειτουργήσουν το ερ-

γοστάσιο που εγκατέλειψε η εργοδοσία σε καθεστώς συνεργατικής επιχείρησης. Όσον αφορά τη γεωγραφική διάσταση, πρόκειται για ένα καθαρά αστικό φαινόμενο, με τη συντριπτική πλειοψηφία των εγχειρημάτων να εντοπίζονται στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη και τα ελάχιστα υπόλοιπα να είναι διάσπαρτα σε άλλες πόλεις της επαρχίας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά όσων συμμετέχουν στις επιχειρήσεις αυτές, τα οποία διαφέρουν έντονα από τις συμβατικές. Η παρουσία των γυναικών, για παράδειγμα, σε αυτούς τους εργασιακούς χώρους είναι ιδιαίτερα έντονη, στον βαθμό που θα τη χαρακτηρίζαμε ακόμη και κυρίαρχη.[5] Αυτό αφορά τόσο την ποσοτική αντιπροσώπευση (ένας πρόχειρος εμπειρικός υπολογισμός θα ήταν 60% γυναίκες-40% άντρες) όσο και τον δυναμισμό της συμμετοχής τους, καθώς αναπτύσσουν ηγετικά χαρακτηριστικά. Δεν θα ήταν υπερβολή να λέγαμε ότι οι συνεταιριστικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα είναι γένους θηλυκού και πέρα από τη διάσταση της γραμματικής.

Η ηλικιακή κατανομή των εργαζομένων παρουσιάζει επίσης μεγάλο ενδιαφέρον. Η κατηγορία που κυριαρχεί συντριπτικά είναι μεταξύ 30-50 ετών, με άλλα λόγια άνθρωποι στις πιο παραγωγικές φάσεις της ζωής τους. Πέρα από αυτό τον κορμό, οι πιο νέες ηλικίες, αντίθετα απ' ό,τι θα φανταζόταν κανείς, υποαντιπροσωπεύονται σε σχέση με τις μεγαλύτερες. Όπως και να έχει, δεν παρατηρείται καμία λειτουργική διαφοροποίηση σε σχέση με την ηλικία, τόσο σε σχέση με τις αμοιβές και τη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων όσο και στα πολιτισμικά στοιχεία του «κύρους» και της καθημερινής κοινωνικής ζωής μέσα και έξω από τους εργασιακούς χώρους.

Στη μεγάλη τους πλειοψηφία οι εργαζόμενοι στις συνεργατικές επιχειρήσεις ήταν άνεργοι πριν ξεκινήσουν τα εγχειρήματά τους. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις όπου οι συμμετέχοντες εγκατέλειψαν άλλες δουλειές, κάποιες φορές και ικανοποιητικά αμειβόμενες, ώστε να συμμετέχουν σε μια διαφορετική μορφή εργασίας. Αν και το πρότερο μορφωτικό επίπεδο των εργαζομένων ποικίλλει, από απλό απολυτήριο γυμνασίου έως κατοχή διδακτορικού διπλώματος, δεν αποτελεί αντικείμενο διαφοροποίησης των εργασιακών σχέσεων. Η έλλειψη υψηλού βαθμού εξειδίκευσης, η κουλτούρα μεταφοράς γνώσης και αλληλοεκπαίδευσης εντός των εγχειρημάτων, αλλά και το γεγονός ότι ελάχιστες και ελάχιστοι ασκούν το αντικείμενο που έχουν σπουδάσει συνηγορούν γι' αυτό. Οι επιμέρους γνώσεις, εμπειρίες και δεξιότητες μοιάζει να συγκεντρώνονται σε μια κοινή δεξαμενή, ώστε να χρησιμοποιούνται για την κάλυψη των συλλογικών αναγκών και όχι ως όπλο ατομικής επιβράβευσης ή ανέλιξης.

Μέσα σε ένα τόσο σύντομο χρονικό διάστημα, δεν θα μπορούσαμε να εκτιμήσουμε αν αυτό το νέο (για τον ελλαδικό χώρο) μοντέλο εργασίας μπορεί να θεωρηθεί επιτυχημένο. Αξίζει να σημειωθεί πάντως ότι σε μια εποχή όπου κλείνει η μια συμβατική επιχείρηση μετά την άλλη, όλες οι συνεργατικές επιχειρήσεις που ιδρύθηκαν συνεχίζουν τη λειτουργία τους, και μάλιστα με ανοδική πορεία. Αυτό δεν σημαίνει φυσικά ότι δεν αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλή-

ματα. Η ανάληψη επιχειρηματικού ρίσκου από τους ίδιους τους εργαζόμενους σημαίνει ότι δεν έχουν κάποιο εγγυημένο εισόδημα στα αρχικά στάδια λειτουργίας, ούτε καν αυτό του κατώτατου μισθού. Αντίστοιχα, δυσκολεύονται να καταβάλλουν ασφαλιστικές εισφορές, με συνέπεια πολλές και πολλοί να παραμένουν χωρίς κοινωνική ασφάλιση για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Η έλλειψη χρηματοδοτικών εργαλείων δυσκολεύει τις συνεργατικές επιχειρήσεις, που καταφεύγουν σε άτυπο αλληλέγγυο δανεισμό για την εξεύρεση κεφαλαίου κίνησης και σε συγκέντρωση ιδίων κεφαλαίων για την εκκίνησή τους. Οι λύσεις αυτές όμως επαρκούν μόνο για μικρά σχήματα και θα καθιστούσαν απαγορευτική την εκκίνηση μεγαλύτερων και πιο περίπλοκων εγχειρημάτων, όπως διαπιστώνουν και οι εργαζόμενοι της ΒΙΟ.ΜΕ.

Οι σημαντικότερες προκλήσεις όμως δεν εντοπίζονται στην οικονομική αλλά στην οργανωτική διάσταση. Η απαίτηση για οριζόντιες διαδικασίες λήψης αποφάσεων και οργάνωσης της εργασίας δεν συνοδεύεται από την κατοχή αντίστοιχων προτύπων και εμπειριών, με συνέπεια να προκαλούνται διαπροσωπικές εντάσεις, αλλά και πολλές φορές να υπάρχει σύγχυση και αναποτελεσματικότητα στον χώρο εργασίας. Αν οι δυσκολίες αυτές ξεπερνιούνται ως τώρα με τη μεγάλη δέσμευση (σε βαθμό αφοσίωσης) όσων συμμετέχουν στα εγχειρήματά τους, αυτό δεν θα συμβαίνει για πάντα. Η επεξεργασία συγκεκριμένων λειτουργικών διαδικασιών και προτύπων που θα αντιστοιχούν στη φιλοσοφία των συνεργατικών επιχειρήσεων αποτελεί ζήτημα πρώτης προτεραιότητας, κάτι που ευτυχώς οι περισσότερες συλλογικότητες έχουν ήδη αντιληφθεί.

Κρίσιμα χαρακτηριστικά των συνεργατικών επιχειρήσεων

Τι καθιστά λοιπόν τις συνεργατικές επιχειρήσεις τόσο διαφορετικές από τις συμβατικές; Από αρκετούς ακούγεται η άποψη ότι δεν πρόκειται για κάτι καινούργιο στον ελλαδικό χώρο, καθώς πάντα υπήρχαν παρέες σε διάφορους τομείς, που «συνεταιρίζονταν» και δούλευαν μαζί ένα γραφείο ή ένα μπαρ από κοινού, χωρίς αφεντικά. Πρόκειται για μια απλοϊκή οπτική, που περιορίζει τη συζήτηση απλώς και μόνο στο θέμα της ιδιοκτησίας μιας επιχείρησης (πέρα του ότι αυτές οι «παρέες» συνήθως αργότερα διαλύονταν ή μετατρέπονταν σε συλλογικά αφεντικά άλλων). Οι νέες συνεργατικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα διαφέρουν ριζικά από τις συμβατικές σε όλους σχεδόν τους τομείς, προσφέροντας μια εντελώς διαφορετική ερμηνεία τού τι σημαίνει ο όρος «επιχείρηση». Θα μπορούσαμε να κωδικοποιήσουμε τις διαφορές αυτές σε τρία κρίσιμα χαρακτηριστικά:

α. Στόχος της επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι η κάλυψη ατομικών, συλλογικών και κοινωνικών αναγκών και όχι η συσσώρευση κερδών

Για τη φιλελεύθερη οικονομική θεωρία ο μόνος λόγος για τη λήψη επιχειρη-

ματικού ρίσκου είναι η παραγωγή κερδών για τον ιδιοκτήτη ή τους μετόχους της επιχείρησης. Τόσο απλά. Οι κοινωνικές ανάγκες (απόκτηση εισοδήματος από τους εργαζόμενους, παραγωγή χρήσιμων αγαθών και υπηρεσιών για το κοινωνικό σύνολο) εξυπηρετούνται εμμέσως, μέσω του κινήτρου του κέρδους. Με λίγα λόγια, αποτελούν το μέσο και όχι τον σκοπό της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Στις συνεργατικές επιχειρήσεις η εικόνα αυτή αντιστρέφεται πλήρως. Μοναδικός σκοπός της επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι η κάλυψη ανθρώπινων αναγκών. Τόσο απλά. Οι εργαζόμενοι σε αυτές αποκτούν πρόσβαση σε κάποιο εισόδημα μέσω της εργασίας τους παρέχοντας κοινωνικά ωφέλιμο έργο, χωρίς να επιδιώκουν καθόλου την επίτευξη κέρδους. Σε όλα τα εγχειρήματα που γνωρίζω αποτελεί καταστατική αρχή ότι πιθανά πλεονάσματα –μετά τον σχηματισμό αποθεματικού για επανεπένδυση– δεν ιδιοποιούνται από όσους συμμετέχουν, αλλά κοινωνικοποιούνται με διάφορους τρόπους (ένταξη ανέργων στην επιχείρηση, χρηματοδότηση νέων εγχειρημάτων ή κοινωνικών σκοπών, μείωση τιμών πώλησης κ.ά.).

Το χαρακτηριστικό αυτό έχει σημαντικές προεκτάσεις. Καταρχήν, καθιστά τις συνεργατικές επιχειρήσεις ιδιαίτερα ευαίσθητες όσον αφορά την ποιότητα και τη φύση των προϊόντων και των υπηρεσιών που παράγουν, ώστε να ανταποκρίνονται στις κοινωνικές ανάγκες. Η υψηλή ποιότητα δεν επιδιώκεται κυρίως ως «ανταγωνιστικό πλεονέκτημα» στην αγορά (ασχέτως του αν όντως επιφέρει και οικονομικά αποτελέσματα), αλλά ως αυτονόητο καθήκον της εργασίας. Κατά δεύτερον, περιορίζει τον σχηματισμό πλεονασμάτων στο κοινωνικά αναγκαίο, προστατεύοντας την κοινωνία από τις αρνητικές συνέπειες της αέναης συσσώρευσης κεφαλαίου, που στην εποχή μας έχουν φτάσει, τόσο οικονομικά όσο και περιβαλλοντικά, στα όρια του καταστροφικού. Με λίγα λόγια, οι συνεργατικές επιχειρήσεις είναι απολύτως συμβατές με μια οικονομία που δεν θα βασίζεται στην μεγέθυνση αλλά στις αρχές της «απο-ανάπτυξης».[6]

6. Απόλυτη ισοτιμία και ισονομία των συμμετεχόντων

Οι συμμετέχοντες στις συνεργατικές επιχειρήσεις αυτοαναγνωρίζονται ως εργαζόμενοι και όχι ως «συνεταιρισμένοι ιδιοκτήτες». Πρόκειται όμως για μια χειραφετημένη μορφή εργασίας, που έχει συνειδητοποιήσει ότι δεν χρειάζεται αφεντικά και managers για να παράξει κοινωνικό έργο. Είναι επίσης μια εργασία που δεν διατίθεται σε κάποιον ως εμπόρευμα, αλλά αυτοαξιοποιείται σε συλλογικά πλαίσια, αδιαχώριστη από το ανθρώπινο ον που την εκτελεί. Πλέον, ως εργαζόμενοι-άνθρωποι και όχι ως εργαζόμενοι-εμπορεύματα, όσοι συμμετέχουν στις συνεργατικές επιχειρήσεις εφαρμόζουν τις αρχές της ισοτιμίας και της ισονομίας σε όλους τους τομείς.

Η λήψη αποφάσεων σε κάθε επίπεδο της επιχείρησης πραγματοποιείται βάσει των αρχών της άμεσης δημοκρατίας. Στο ελληνικό παράδειγμα, έχει

ξεπεραστεί και η αρχή «ένα μέλος – μία ψήφος», καθώς τα εγχειρήματα, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, εφαρμόζουν συναινετικές διαδικασίες για να αποφασίζουν από το μικρότερο μέχρι το μεγαλύτερο ζήτημα. Η μέθοδος αυτή, αν και κουραστική, χρονοβόρα και μερικές φορές αναποτελεσματική, δημιουργεί πολύ βαθείς δεσμούς συλλογικότητας ανάμεσα στα μέλη.

Αντίστοιχα, δεν υπάρχει καμία διαφοροποίηση στην αμοιβή της εργασίας πέραν της διάστασης του χρόνου εργασίας. Η γενική αρχή είναι «ίση αμοιβή για ισόχρονη εργασία», ανεξαρτήτως ηλικίας, μορφωτικού επιπέδου, αρμοδιοτήτων, χειρωνακτικής και πνευματικής εργασίας κ.ο.κ. Η αναπόφευκτη εξειδίκευση σε κάποιους τομείς, ανάλογα με τις γνώσεις και τις επιθυμίες κάθε εργαζόμενου, επιδιώκεται να μην παγιώνεται σε μόνιμους ρόλους, ενώ δεν γλιτώνει καμία και κανέναν από τα κοινά καθήκοντα, όπως π.χ. το σφουγγάρισμα, τη λάντζα και άλλες όχι και τόσο ευχάριστες δραστηριότητες. Εξαιρέσεις στον κανόνα αυτό αποτελούν μόνο περιπτώσεις όπου αποφασίζεται συλλογικά ότι κάποιο μέλος έχει μεγαλύτερες ανάγκες, όπως σε περίπτωση ασθένειας, άλλων ιδιαίτερων δυσκολιών κτλ.

γ. Επικράτηση της συλλογικής αντίληψης έναντι του ατομισμού

Περνάει η επίτευξη του συλλογικού συμφέροντος μέσα από την επιδίωξη του ατομικού; Ύστερα από διακόσια χρόνια επικράτησης του ρεύματος του ωφελιμισμού, ακόμα και ο ίδιος ο Μπένθαμ θα είχε αμφιβολίες. Αρκεί και μόνο η υπερθέρμανση του πλανήτη για να μας πείσει για το αντίθετο.

Ένα πολύ ενδιαφέρον στοιχείο των συνεργατικών επιχειρήσεων είναι και πάλι η πλήρης αντιστροφή των κυρίαρχων αντιλήψεων, καθώς το ατομικό συμφέρον σε αυτές εξαρτάται πλήρως από την ικανοποίηση του συλλογικού. Η αμοιβή, η ευχαρίστηση, η ηρεμία κάθε εργαζόμενου σε αυτές εξαρτάται από τη συλλογική πορεία και δεν μπορεί να ιδωθεί απομονωμένη από αυτή. Λέξη-κλειδί για την επιτυχία των συνεργατικών επιχειρήσεων, όπως υποδηλώνει και η ονομασία τους, είναι η συνεργασία: χωρίς την ικανότητα αυτή τα συγκεκριμένα εγχειρήματα καθίστανται γρήγορα μη λειτουργικά. Είναι σύνηθες φαινόμενο αρχικά μέλη με χαμηλές ικανότητες συνεργασίας να αποχωρούν, καθώς τους «αποβάλλει» η συλλογική δυναμική. Τα στοιχεία λοιπόν που πρέπει να διαθέτει ένας καλός «συνεργατιστής» είναι ακριβώς τα αντίθετα από αυτά που πρέπει να διαθέτει ο «καριερίστας».

Η συλλογική διάσταση δεν περιορίζεται όμως μόνο στο εσωτερικό των συνεργατικών επιχειρήσεων, αλλά επεκτείνεται στο υπερσύνολο που σχηματίζουν μεταξύ τους αλλά και σε ολόκληρη την κοινωνία, ως την υπέρτατη συλλογικότητα. Τα περισσότερα εγχειρήματα αναγνωρίζονται ως μέλη μιας ευρύτερης κοινότητας «συνεργατιστών», με ισχυρούς δεσμούς αλληλεγγύης μεταξύ τους. Αυτή η διασύνδεση δεν παραμένει στο νοητό ή ακόμα και στο επικοινωνιακό επίπεδο, αλλά επεκτείνεται και στο οικονομικό, καθώς οι συνεργατικές

επιχειρήσεις χρησιμοποιούν η μία τις υπηρεσίες και τα προϊόντα της άλλης στον βαθμό που επεκτείνονται και οι τομείς δραστηριοποίησής τους. Κινούνται δηλαδή προς την κατεύθυνση συλλογικής οικονομικής επιβίωσης μέσω του σχηματισμού μιας αλληλέγγυας αγοράς και όχι μόνο μέσω της μεμονωμένης επιτυχίας στην ανταγωνιστική αγορά. Αντίστοιχα, συμμετέχουν ενεργά στο ευρύτερο κοινωνικό γίγνεσθαι, τόσο ως άτομα όσο και ως συλλογικότητες, στηρίζοντας τοπικές πρωτοβουλίες στις γειτονιές τους, ευρύτερα κοινωνικά κινήματα και ιδιαίτερα τους εργατικούς αγώνες.

Ισχυρίζομαι ότι κύρια αιτία της οικονομικής επιτυχίας των πρώτων συνεργατικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, ειδικά την περίοδο της βαθιάς κρίσης, είναι ότι ο κόσμος αντιλαμβάνεται τη συλλογική τους αντίληψη. Οι συνεργατικές επιχειρήσεις στηρίζονται από το κοινό όχι μόνο επειδή προσφέρουν ποιοτικά προϊόντα και υπηρεσίες σε προσιτές τιμές, αλλά κυρίως επειδή οι χρήστες αυτών των προϊόντων και των υπηρεσιών αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους όχι απλώς ως πελάτες, αλλά και σε ένα βαθμό ως συμμέτοχοι σε μια συλλογική και αλληλέγγυα προσπάθεια.

Στο σημείο αυτό θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε μια διέξοδο από την ιστορική αντίφαση της εργατικής αυτοδιαχείρισης, του κατά πόσο δηλαδή μπορεί να ξεπεράσει το όριο της «απελευθερωμένης νησίδας» και να συμβάλει σε μια συνολικότερη κοινωνική χειραφέτηση. Η αρχική οικονομική επιτυχία, με τη μετέπειτα κοινωνική αποτυχία της γενικευμένης εργατικής αυτοδιαχείρισης στη Γιουγκοσλαβία[7] φέρει πολλά διδάγματα, τα οποία φαίνεται να ενσωματώνουν οι νέες συνεργατικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα. Χωρίς να ξεπερνούν πλήρως τις εγγενείς αντιφάσεις του ιδιωτικού χαρακτήρα μιας επιχείρησης, κατευθύνονται προς τον σχηματισμό «κοινών» στο πεδίο της εργασίας, με τον τρόπο που περιγράφουν οι Μπορίτς και Ντελμάς στο εξαιρετικό άρθρο που περιέχεται στο παρόν τεύχος.

Τα τρία αυτά κρίσιμα χαρακτηριστικά που αναλύσαμε παραπάνω καθιστούν σαφές ότι το κίνημα των συνεργατικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα δεν έχει καμία σχέση με αυτό που αντιλαμβανόμασταν ως κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα μέχρι πριν από μερικά χρόνια. Δεν φέρει δηλαδή ηθικά χαρακτηριστικά, με σκοπό την αποκατάσταση των ζημιών που προκαλεί ο ανταγωνισμός της αγοράς και η απόσυρση του κράτους πρόνοιας, αλλά βαθιά πολιτικά χαρακτηριστικά, που γίνονται αντιληπτά ως πρόπλασμα για ένα συνολικό κοινωνικό μετασχηματισμό. Οι συνεργατικές επιχειρήσεις στη χώρα μας εντάσσονται με λίγα λόγια στο πρωταγωνιστικό και όχι στο συμπληρωματικό ρεύμα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας.[8]

Το θεσμικό πλαίσιο

Μέχρι πρότινος δεν υπήρχε στη χώρα μας κάποιο συγκεκριμένο νομικό και θεσμικό πλαίσιο που να καλύπτει τη λειτουργία μιας συνεργατικής επιχείρι-

σης. Οι μόνες περιπτώσεις όπου υπήρχε σαφές θεσμικό πλαίσιο ήταν απολύτως εξειδικευμένες, με τους Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.), που αφορούν την κοινωνική-οικονομική ενσωμάτωση και επαγγελματική ένταξη ατόμων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα,[9] και τους Γυναικείους Αγροτουριστικούς Συνεταιρισμούς, που εστιάζουν στην επαγγελματική ένταξη γυναικών της υπαίθρου, σχεδόν αποκλειστικά στον τομέα της μεταποίησης αγροτικών προϊόντων.[10] Έτσι, οι πρώτες συνεργατικές επιχειρήσεις αναγκάστηκαν να βρουν πρόχειρες ή ακόμα και αυτοσχέδιες λύσεις για να αποκτήσουν νομικό πρόσωπο. Μία από αυτές ήταν η ίδρυση Ομόρρυθμης Εταιρείας, με παράλληλο ιδιωτικό συμφωνητικό που διασφάλιζε τον συνεργατικό χαρακτήρα. Η άλλη οδός ήταν η ίδρυση Αστικού Συνεταιρισμού, βάσει του Ν. 1667/1986, ο οποίος όμως ήταν σχεδιασμένος για καταναλωτικούς και προμηθευτικούς και όχι παραγωγικούς συνεταιρισμούς.[11]

Μια μόνιμη λύση δόθηκε με τη θεσμοθέτηση των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (Κοιν.Σ.Επ.) τον Οκτώβριο του 2011, με το Ν. 4019/11. Με τον νόμο αυτό ορίζεται για πρώτη φορά θεσμικά η έννοια της «κοινωνικής οικονομίας» και της «κοινωνικής επιχειρηματικότητας» και θεσπίζονται αντίστοιχες επιχειρήσεις με βάση το δίκαιο των αστικών συνεταιρισμών.[12] Οι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις διαχωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: α) *Ένταξης*, όπου το 40% των μελών θα πρέπει να ανήκουν σε «ευάλωτες» ομάδες πληθυσμού, όπως άτομα με ψυχοκοινωνικά προβλήματα, πρώην χρήστες ναρκωτικών, αποφυλακισμένοι κ.ά. β) *Κοινωνικής φροντίδας*, με αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών προνοιακού χαρακτήρα σε ηλικιωμένους, βρέφη, άτομα με αναπηρία κ.ά. γ) *Συλλογικού και παραγωγικού σκοπού*, όπου επί της ουσίας εντάσσονται οι υπόλοιπες παραγωγικές δραστηριότητες.

Ο νόμος για τις Κοιν.Σ.Επ. δέχθηκε κριτική από μέρος της Αριστεράς,[13] και όχι αδικαιολόγητα. Όπως φαίνεται και από τις κατηγορίες των Κοιν.Σ.Επ., ο νομοθέτης αντιλαμβάνεται την κοινωνική οικονομία κυρίως ως έναν υπολειμματικό τομέα, προορισμένο να καλύψει ανάγκες που θα έπρεπε να εξυπηρετεί το Κράτος Πρόνοιας. Προσδένει επίσης τις κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, προβλέποντας έναν ασφυκτικό έλεγχο μέσω του Μητρώου Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, μέχρι το σημείο που δίνει το δικαίωμα στον υπουργό να διαλύει μια Κοιν.Σ.Επ. με μια υπογραφή του![14] Παράλληλα, συγκροτεί ειδικό ταμείο ενίσχυσης της κοινωνικής οικονομίας και δίνει προτεραιότητα στις Κοιν.Σ.Επ. στη σύμβαση προγραμματικών συμβάσεων με τους ΟΤΑ, με τρόπο που προϊδεάζει πρόθεση δημιουργίας νέων πελατειακών σχέσεων.

Παρ' όλα αυτά, καμία από τις αρνητικές εικασίες δεν έχει πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα. Το Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας δεν δημιουργήθηκε ποτέ, ούτε το ειδικό ταμείο ενίσχυσης. Η απουσία του κράτους επέτρεψε στις συνεργατικές επιχειρήσεις να χρησιμοποιήσουν το νέο νομικό πρόσωπο ανενόχλητες και να δώσουν τον δικό τους χαρακτήρα στον θεσμό. Από την

άλλη, ο νόμος διαθέτει επίσης πολλά στοιχεία που συνάδουν με τη φύση των συνεργατικών επιχειρήσεων, όπως ο μικρός ελάχιστος αριθμός μελών (5 άτομα), η έλλειψη δυνατότητας διανομής κερδών στα μέλη,[15] η ευελιξία όσον αφορά τα επιτρεπόμενα αντικείμενα, ακόμα και ο ορισμός της «κοινωνικής οικονομίας» ως «επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και τη γενικότερη εξυπηρέτηση κοινωνικών συμφερόντων». Δεν είναι τυχαίο ότι οι περισσότερες συνεργατικές επιχειρήσεις ιδρύθηκαν ως Κοιν.Σ.Επ., μετά τη θέσπιση του νόμου, καθώς είχε πλέον λυθεί το ακανθώδες νομικό ζήτημα.

Θα πρέπει τέλος να επισημανθεί ένα μεγάλο κενό που υπάρχει όσον αφορά το θέμα της κοινωνικής ασφάλισης των εργαζομένων στις συνεργατικές επιχειρήσεις. Ο μόνος τρόπος αυτή τη στιγμή να ασφαλιστούν οι εργαζόμενοι είναι μέσω του ΙΚΑ, αντιμετωπίζονται δηλαδή ως μισθωτοί με σχέση εξαρτημένης εργασίας. Με άλλα λόγια, οι ίδιοι οι εργαζόμενοι φαίνεται να προσλαμβάνουν τους εαυτούς τους! Πολλές φορές όμως οι εργαζόμενοι δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν οικονομικά στις απαιτήσεις του ΙΚΑ, ενώ –ακόμη χειρότερα– πολλές και πολλοί επιλέγουν απλώς να μην το κάνουν, με όσα νομικά αλλά και κυρίως πολιτικά θέματα συνεπάγεται. Η θεσμοθέτηση ενός μηχανισμού ασφάλισης που να συνάδει με τη λογική της αυτοοργανωμένης συλλογικής εργασίας είναι λοιπόν ζήτημα πρώτης προτεραιότητας.

Συμπέρασμα

Η άνθιση των συνεργατικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα αποτελεί μια πολύ ελπιδοφόρα εξέλιξη, ιδιαίτερα εν μέσω της βαθιάς οικονομικής, πολιτικής και πολιτισμικής κρίσης που διέρχεται η χώρα μας. Μέσα στον κοινωνικό ωκεανό της μελαγχολίας και της παραίτησης, όλο και περισσότεροι άνθρωποι εκπέμπουν μια αίσθηση χειραφέτησης, μια εμπράγματη πεποίθηση ότι μια άλλη ζωή είναι εφικτή. Μαζί με τα υπόλοιπα ρεύματα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας αποτελούν ένα φάρο ελπίδας για την ελληνική κοινωνία, η οποία σε μεγάλο βαθμό έχει απεμπλακεί από τις κυρίαρχες ιδεολογικές αντιλήψεις και είναι ιδιαίτερα ανοιχτή σε εναλλακτικούς δρόμους. Ο ρόλος και η πρόθεση των συνεργατικών επιχειρήσεων δεν είναι λοιπόν να μετριάσουν ή ακόμη και να απαντήσουν στις συνέπειες της κρίσης, αλλά να βαδίσουν τους εναλλακτικούς δρόμους που θα την υπερβούν.

Θα ήταν μεγάλο λάθος όμως να νομίσει κανείς ότι θα το κάνουν από μόνες τους. Δεν είναι τόσο το θέμα της κλίμακας που δεν επιτρέπει κάτι τέτοιο, όπως ισχυρίζονται κάποιοι που τις αποκαλούν «νησίδες» ή «σταγόνα στον ωκεανό». Πράγματι, αποτελούν ακόμη ένα μικροσκοπικό κομμάτι της οικονομίας: το ίδιο όμως δεν αποτελούσαν και οι πρώτες καπιταλιστικές επιχειρήσεις στη Μεγάλη Βρετανία στα τέλη του 18ου αιώνα; Εκείνο που επέτρεψε σε αυτά τα πρωτόγονα εργοστάσια να κατακτήσουν τελικά τον κόσμο ήταν η συνέργειά τους με εξελίξεις σε άλλες σφαίρες κοινωνικής δραστηριότητας, όπως στην επικράτηση σε

ιδεολογικό πεδίο του φιλελευθερισμού και του ωφελιμισμού, οι τεράστιες αλλαγές που προηγήθηκαν επί αιώνες στο θεσμικό επίπεδο, οι βαθιές τομές στις κοινωνικές σχέσεις, οι τεχνολογικές και οργανωτικές επαναστάσεις κ.ά. Αντίστοιχες «επαναστάσεις» ζούμε τις τελευταίες δεκαετίες και στις σύγχρονες κοινωνίες (ένα και μόνο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η αποκαλούμενη «επανάσταση των δικτύων»[16]), με τις οποίες επιβάλλεται να συμβαδίσει το κίνημα των συνεργατικών επιχειρήσεων και γενικότερα το κίνημα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας.

Το πολύτιμο στοιχείο στην ελληνική περίπτωση είναι ότι κάτι τέτοιο συμβαίνει από τη γέννηση του φαινομένου. Όπως κατέστη σαφές από τις προηγούμενες σελίδες, δεν πρόκειται απλώς για μια αλλαγή στις σχέσεις ιδιοκτησίας: τα εγχειρήματα αυτά ενσωματώνουν έναν πλούτο εναλλακτικών χαρακτηριστικών, ο οποίος είναι παρακαταθήκη κινημάτων που μπορεί να ξεκίνησαν δεκαετίες ή ακόμη και αιώνες πριν. Διαφορετικές αντιλήψεις για τη ζωή, την κοινωνία και τη φύση, άλλες σχέσεις μεταξύ των φύλων και των ηλικιών, ένας ριζοσπαστικός εξισωτισμός σε όλα τα επίπεδα, καινοτομικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά, νέα οργανωτικά και τεχνολογικά πρότυπα. Αναλύθηκε επίσης η σημασία που έχουν οι θεσμικές αλλαγές στην εξέλιξή τους. Είναι καιρός να ξεφύγουμε από τις μονοδιάστατες θεωρίες και τα πρωτοπόρα υποκείμενα που θα αλλάξουν τον κόσμο και να ασπαστούμε μια ολιστική προσέγγιση περί κοινωνικής αλλαγής, βασισμένη στη διαλεκτική συν-εξέλιξη πολλαπλών σφαιρών κοινωνικής δραστηριότητας,[17] που θα οδηγήσει σε ένα ριζικά διαφορετικό κοινωνικό παράδειγμα.

Με απλά λόγια, και παραφράζοντας τον Πολάνυι, μια συνεργατική οικονομία μπορεί να υπάρξει μόνο μέσα στα πλαίσια μιας συνεργατικής κοινωνίας. Αλλά ας μην ξεχνάμε ότι ισχύει και το ανάποδο!

Σημειώσεις

1. http://www.poulantzas.gr/files.php?id=405&year=2011

2. «Το Παγκάκι» ήταν, απ' όσο γνωρίζω, η πρώτη «κολεκτίβα εργασίας» (ξεκίνησε το καλοκαίρι το 2010) και ενέπνευσε τη δημιουργία, προσφέροντας και αντίστοιχη τεχνογνωσία, αρκετών ακόμα αντίστοιχων εγχειρημάτων. Όπως αναφέρουν οι ίδιοι/ες: «*Η ιδέα ξεκίνησε από την κοινή ανάγκη να δώσουμε λύση στο πρόβλημα ''εργασία''. Οι περισσότερες από μας είμαστε νέες άνεργες, κάποιοι από μας εργαζόμενοι σε επισφαλή επαγγέλματα και σε συνθήκες εχθρικές προς κάθε έννοια αξιοπρέπειας και δημιουργικότητας. Θελήσαμε λοιπόν να δοκιμάσουμε έναν άλλο τρόπο εργασίας, συλλογικό, με σχέσεις σεβασμού, συντροφικότητας και αλληλεγγύης ανάμεσά μας*». http://pagkaki.org/

3. Τόσο διεθνώς όσο και στην Ελλάδα, υπάρχει πληθώρα όρων όσον αφορά τις επιχειρήσεις που λειτουργούν υπό εργατική αυτοδιαχείριση και ισότιμα συλλογική ιδιοκτησία. Στη χώρα μας χρησιμοποιούνται, μεταξύ άλλων, οι όροι «κολεκτίβες εργασίας», «εργατικοί συνεταιρισμοί» και η νομική ονομασία «κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση», που όμως δεν αποτελεί το νομικό σχήμα όλων των σχετικών προσπαθειών. Χρησιμοποιώ τον όρο «συνεργατική» ως καλύτερη μετάφραση του αγγλικού «cooperative» σε σχέση με τον «συνεταιρισμό» και τον όρο «επιχείρηση» αντί του «κολεκτίβα» ή «εγχείρημα», ώστε να καθίσταται σαφές ότι πρόκειται για προσπάθειες που έχουν εμπορική δραστηριότητα, βασίζονται στην αμειβόμενη εργασία και εκτίθενται στον ανταγωνισμό της αγοράς.

4. http://www.viome.org/

5. Μέσα από μια συζήτηση με αρκετές συμμετέχουσες σε συνεργατικές επιχειρήσεις εντοπίσαμε μερικές πιθανές εξηγήσεις για την υπεραντιπροσώπευση των γυναικών: α) Οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερη ικανότητα συνεργασίας σε σχέση με τους άντρες. β) Δεν έχουν τόσο έντονη την ανάγκη προσωπικής ανέλιξης και καταξίωσης. γ) Κατέχουν μεγαλύτερο εύρος γνώσεων, κρίσιμο στοιχείο σε εργασιακά περιβάλλοντα όπου ο βαθμός εξειδίκευσης είναι πολύ μικρός. ε) Η απουσία αφεντικού, που συνήθως είναι άντρας, αποτελεί επιπλέον απελευθερωτικό παράγοντα. στ) Στα εργασιακά περιβάλλοντα των συνεργατικών επιχειρήσεων νιώθουν μεγάλη ασφάλεια, καθώς η σεξουαλική παρενόχληση και ο σεξισμός όχι μόνο εκλείπουν παντελώς, αλλά και αντιμετωπίζονται εχθρικά.

6. Για μια εισαγωγή στην έννοια της απο-ανάπτυξης: Σερζ Λατούς, *Το στοίχημα της απο-ανάπτυξης*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2008.

7. P. H. Liotta, ‘‘Paradigm Lost :Yugoslav Self-Management and the Economics of Disaster’’, *Balkanologie*, Vol. V, nA 1-2, 2001: http://balkanologie.revues.org/index681.html

8. Ηλίας Ζιώγας, «Κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία: Παραπαίδι της Αγοράς και του Κράτους ή όχημα προς μετακαπιταλιστικές και αυτόνομες κοινωνίες;», 2012: http://www.poulantzas.gr/upload/744_1.pdf

9. Οι Κοι.Σ.Π.Ε. θεσμοθετήθηκαν με το Ν. 2716/99 του Υπουργείου Υγείας & Πρόνοιας. Αποδείχθηκαν ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο απο-ασυλοποίησης και αρκετοί από αυτούς απέκτησαν και σχετική οικονομική βιωσιμότητα. Παρ’ όλα αυτά, το κράτος δεν στήριξε τον θεσμό όσο θα έπρεπε και ειδικά τα τελευταία χρόνια, με τις τεράστιες περικοπές στον χώρο της ψυχικής υγείας, απειλείται και η ίδια τους η ύπαρξη.

10. Οι Γυναικείοι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί θεσμοθετήθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του ’80, με τον πρώτο να ιδρύεται στη Λέσβο το 1984. Ο θεσμός έπεσε σε αφάνεια μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του ’90, οπότε και παρατηρήθηκε μια απότομη έκρηξη, με την ίδρυση δεκάδων νέων γυναικείων συνεταιρισμών. Σήμερα λειτουργούν 141 τέτοιοι συνεταιρισμοί, οι περισσότεροι από αυτούς με αρκετή επιτυχία. Η άνοδος των γυναικείων συνεταιρισμών συνέβαλε τα μέγιστα στην αποκατάσταση της έννοιας «συνεταιρισμός» μετά τη δυσφήμησή της από τους κρατικοδίαιτους αγροτικούς συνεταιρισμούς των περασμένων δεκαετιών. Αρκετοί γυναικείοι συνεταιρισμοί εμφανίζουν τα βασικά χαρακτηριστικά των συνεργατικών επιχειρήσεων, αλλά δεν έχουν ακόμη αναπτύξει ιδιαίτερες σχέσεις με τις νέου τύπου αστικές συνεργατικές επιχειρήσεις που εξετάζουμε στο παρόν άρθρο.

11. Η ταλαιπωρία που υπέστησαν οι πρώτες συνεργατικές επιχειρήσεις ώστε να ιδρύσουν Αστικό Συνεταιρισμό, με τις διαφορετικές γραφειοκρατικές ερμηνείες του κάθε φορέα για τις υποχρεώσεις που συνεπαγόταν αυτό το νομικό πρόσωπο ήταν μνημειώδης. Δημιουργήθηκε όμως νομικό προηγούμενο, με συνέπεια ακόμη και σήμερα να είναι εφικτή η ίδρυση αστικού συνεταιρισμού με πολύ ευκολότερη διαδικασία. Το μεγαλύτερο πρόβλημα παραμένει ότι ο νόμος προβλέπει ελάχιστο αριθμό μελών τα 15 άτομα για την ίδρυσή του, με συνέπεια οι συνεργατικές επιχειρήσεις να εγγράφουν φίλους ως μέλη-φαντάσματα. Επίσης, ο νόμος θεωρεί τους αστικούς συνεταιρισμούς ως κερδοσκοπικά νομικά πρόσωπα.

12. Ο νόμος, όπως δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης: http://www.poulantzas.gr/upload/735_1.pdf

13. Για παράδειγμα, Γιάννης Ευσταθόπουλος, «Στενά προνοιακός ο χαρακτήρας του νομοσχεδίου που κατατέθηκε. Διορθωτική της αγοράς η ‘‘κοινωνική οικονομία’’», εφημερίδα *Εποχή*, 11/9/2011, http://www.poulantzas.gr/upload/740_1.pdf

14. Το νεοφιλελεύθερο κράτος, που θεωρεί την ιδιωτική επιχείριση ιερό θεσμό, δεν παύει να μας εκπλήσσει με τον απίστευτο κρατισμό του όταν θέλει να καταστείλει. Ούτε στη Σοβιετική Ένωση δεν μπορούμε να λυθεί μια επιχείριση με την απλή υπογραφή ενός υπουργού!

15. Το 5% των κερδών πηγαίνει σε σχηματισμό τακτικού αποθεματικού, έως το 35% μπορεί να διανεμηθεί μόνο στους εργαζομένους ως «πριμ παραγωγικότητας» και το υπόλοιπο διατίθεται για εισαγωγή νέων μελών ή επανεπένδυση στην επιχείρηση.

16. Euclides André Mance, «Οικονομικά της Αλληλεγγύης», http://www.poulantzas.gr/upload/733_1.pdf

17. Είμαι βαθιά επηρεασμένος, σε βαθμό αντιγραφής, από τη σκέψη του νεομαρξιστή γεωγράφου David Harvey περί κοινωνικής αλλαγής. Για το αυθεντικό πράγμα, Ντέιβιντ Χάρβεϊ, «Το αίνιγμα του Κεφαλαίου και οι κρίσεις του καπιταλισμού», Καστανιώτης, 2011.

Κοινωνική ιδιοποίηση: δρόμοι προς ένα εναλλακτικό σχέδιο

Μπενουά Μπορίτς, Σαντάλ Ντελμάς

Για πολύ καιρό υπήρχε η αντίληψη ότι η κοινωνική ιδιοποίηση ισοδυναμεί μόνο με τη δημόσια ιδιοκτησία. Η ευκολία με την οποία μπόρεσε ο νεοφιλελευθερισμός να ιδιωτικοποιήσει μεγάλο αριθμό δημόσιων υπηρεσιών δείχνει σε ποιο βαθμό η ιδιοποίηση αυτή ήταν απλώς ζήτημα μορφής. Αν η δημόσια ιδιοκτησία παραμένει θεμελιώδης, είναι απαραίτητο να συμπληρώνεται από την ιδιοποίησή της από τους εργαζόμενους και όλους όσοι τη χρησιμοποιούν. Η ανάπτυξη αγώνων για μια εναλλακτική παγκοσμιοποίηση που αφορούν την προστασία της κοινής ιδιοκτησίας παρουσιάζει νέες προοπτικές: την ανάγκη να δημιουργηθούν κάποια αναπαλλοτρίωτα κοινά αγαθά, τα οποία δεν θα επιτρέπεται να ιδιωτικοποιηθούν.

Οι σημερινοί αγώνες για την προστασία θέσεων εργασίας περιλαμβάνουν συχνά τη μετατροπή εταιρειών σε συνεργατικά σχήματα. Πρόκειται για ένα σημαντικό στάδιο στη διαδικασία ιδιοποίησης της παραγωγής από τους μισθωτούς. Αν και η επιλογή μιας εργατικής κοοπερατίβας σημαίνει εμφανώς ρήξη με την καπιταλιστική τάξη, εξακολουθεί να υπόκειται στις αβεβαιότητες της αγοράς και για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα τόσο τα σωματεία όσο και το ίδιο το συνεργατικό κίνημα την αντιμετώπιζαν επιφυλακτικά.

Από τα δημόσια αγαθά στη δημιουργία των κοινών αγαθών

Οι διαδεδομένες πολιτικές εμπορευματοποίησης των τελευταίων τριάντα χρόνων έχουν επαναφέρει στο προσκήνιο την ανάγκη να προστατευθούν τα κοινά αγαθά από την ιδιωτικοποίηση – μεταξύ άλλων η φύση, το νερό, η υγεία και η γνώση.

Με την καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση και την οικολογική κρίση, η έννοια των «κοινών» έχει αποκτήσει νέο νόημα. Ο ίδιος ο όρος καταδεικνύει την ύπαρξη ενός κοινού πλούτου που ανήκει σε όλους και δεν πρέπει να εμπορευματοποιηθεί. Έγιναν αγώνες για να αναγνωριστεί αυτό, αναπτύχθηκαν νέες μορφές ταξικής πάλης, οι οποίες έφεραν στο προσκήνιο νέα δρώντα υποκείμενα. Για παράδειγμα, οι αγώνες ενάντια στις κατασχέσεις εκτάσεων στην Αφρική και τη Λατινική Αμερική ή ο αγώνας για το νερό στην Ιταλία, ο οποίος κατέληξε το 2011 σε δημοψήφισμα, με αποτέλεσμα το 95% των ψηφοφόρων να ταχθεί υπέρ του δημόσιου χαρακτήρα της υπηρεσίας ύδρευσης ως κοινού αγαθού. Η διεκδίκηση του δικαιώματος στις υπηρεσίες υγείας ως κοινού αγαθού για όλη την ανθρωπότητα προϋποθέτει τεράστιους αγώνες ενάντια στις πολυεθνικές φαρμακευτικές εταιρείες στις πιο φτωχές χώρες, καθώς και για την πρόσβαση στα φάρμακα.

Αυτοί οι αγώνες για τα κοινά αγαθά σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο έχουν ως στόχο να διαφυλάξουν από την εμπορευματοποίηση ολόκληρους τομείς της κοινωνίας, οι οποίοι θεωρούνται απαραίτητοι και χρήσιμοι για όλους και γι' αυτό τον λόγο έχουν οικουμενικό χαρακτήρα. Οι μάχες αυτές επεκτείνονται ακόμα πιο πολύ, απαιτώντας να αναγνωριστούν τα αγαθά αυτά ως κοινά αγαθά της ανθρωπότητας.

Ύστερα από την αποτυχία των πειραμάτων του κρατικού σοσιαλισμού και των προσπαθειών αυτοδιαχείρισης, ποιες αξιόπιστες εναλλακτικές απομένουν για να αποφύγουμε τους λανθασμένους δρόμους που ακολούθησε ο σοσιαλισμός και ο κομμουνισμός τον 19ο και τον 20ό αιώνα;

Η έννοια των κοινών αγαθών και η θεσμοθέτησή τους θα μπορούσε να είναι ένας από τους ακρογωνιαίους λίθους ενός εναλλακτικού σχεδίου με την εγκαθίδρυση δύο αρχών:

- Τα κοινά αγαθά δεν είναι αυτά καθ' εαυτά κοινή ιδιοκτησία, αλλά αποτελούν διαδικασίες για την απόκτηση κοινής εμπειρίας και ανάπτυξης.
- Τα κοινά αγαθά δεν υπάρχουν εκ φύσεως, αλλά είναι κατ' ουσίαν μια κοινωνική διαδικασία. Τα πράγματα είναι κοινά μόνο αν αυτό έχει αποφασίσει η κοινωνία.

Ο Ιταλός θεωρητικός του δικαίου Ούγκο Ματέι προτείνει έναν τρόπο για να ξεπεραστεί η υποτιθέμενη αντινομία ανάμεσα στη δημόσια και την ιδιωτική ιδιοκτησία: *«Μια γενική αλλαγή λογικής, που θα οδηγήσει να αναδειχθεί το "κοινό" ως κεντρικό ζήτημα και θα θέσει τα θεμέλια μιας αντιστροφής, η οποία θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί σε τεχνικό-νομικό επίπεδο. Έτσι, το ζήτημα είναι η αποκάλυψη, η καταγγελία και η υπέρβαση του παράδοξου της φιλελεύθερης συνταγματικής παράδοσης – ότι η ιδιωτική ιδιοκτησία προστατεύεται περισσότερο από τη συλλογική ιδιοκτησία». Η οπτική αυτή είναι πιο γόνιμη και ριζοσπαστική από εκείνη της δημόσιας περιουσίας, η οποία μπορεί να μεταβιβαστεί στην ιδιωτική προς χάριν μιας υποτιθέμενης οικονομικής αποτελεσματικότητας ή για να αντιμετωπιστούν κάποια χρέη του κράτους. Το ζήτημα είναι να δημιουργήσουμε ένα πεδίο αναπαλλοτρίωτων κοινών αγαθών και να αρνηθούμε την ιδιοκτησία τους».*

Η μετατροπή εταιρειών σε συνεργατικά σχήματα

Το 2011 στη Γαλλία, οι συγκρούσεις για τη διατήρηση θέσεων εργασίας πολλές φορές είχαν ως αποτέλεσμα εγχειρήματα κατά τα οποία οι εργαζόμενοι έπαιρναν τον έλεγχο της εταιρείας και τη λειτουργούσαν συνεργατικά. Τον Φεβρουάριο του 2011 η μετατροπή της τυπογραφικής εταιρείας Helio-Corbeil σε SCOP1 έγινε δεκτή από το εμπορικό δικαστήριο. Τον Ιούνιο, στη βόρεια Γαλλία, ορισμένοι πρώην εργαζόμενοι της εταιρείας Comareg (που εκδίδει το μικρό εβδομαδιαίο διαφημιστικό περιοδικό *Paru-Vendu*, θυγατρικής του Ομίλου Hersant) κατέλαβαν τις τυπογραφικές εγκαταστάσεις και δημιούργησαν εργατική κοοπερατίβα. Τον Νοέμβριο οι εργαζόμενοι της Fontanille στο Οτ-Λουάρ κατέλαβαν την υφαντουργία. Τον Δεκέμβριο ήταν η σειρά της SET, μιας εταιρείας προηγμένης τεχνολογίας στο Σαβόι. Διαφωνώντας με τους όρους σύμφωνα με τους οποίους το εργοστάσιο θα έκλεινε σχεδόν για τρία χρόνια, οι εργαζόμενοι της εταιρείας Fralib, που συσκευάζει τσάι και άλλα αφεψήματα και την οποία η Unilever ήθελε να κλείσει, εκπόνησαν ένα εναλλακτικό σχέδιο για να αναλάβουν οι ίδιοι την εταιρεία με μορφή κοοπερατίβας.

Μια δημόσια εταιρεία, η SeaFrance, η οποία ανήκε κατά 100% στην SNCF (τους Γαλλικούς Σιδηρόδρομους), και κατά συνέπεια στο κράτος, δεν μπόρεσε να ανακάμψει μετά την κρίση του 2008-2009. Ωστόσο, από το φθινόπωρο του 2011 οι εργαζόμενοι δημιούργησαν μια SCOP, η οποία έθεσε υποψηφιότητα για την αγορά των περιουσιακών στοιχείων της εταιρείας, εγγυώμενη έτσι την ανανέωση των συμβάσεων των 800 εργαζομένων σε αυτή. Τα καμώματα του πρώην προέδρου Νικολά Σαρκοζί επιτάχυναν τη ρευστοποίηση της εταιρείας. Ωστόσο, τον Αύγουστο του 2012 οι μισθωτοί ξεκίνησαν πάλι τα δρομολόγια των φέρι με την επωνυμία MyFerryLink, σε συνεργασία με τη Euro Tunnel, η οποία αγόρασε τα πλοία. Ένας πρώην εργαζόμενος της SeaFrance δήλωσε στην εφημερίδα *20 Minutes*:2 «Θα δουλεύουμε εφτά μέρες τη βδομάδα, θα είναι δύσκολο. Δεν μετανιώνω όμως για τίποτα, γιατί είναι καλύτερο από το να έχεις μια εταιρεία χωρίς καμία κατεύθυνση, όπως η SeaFrance». Πρόκειται για μια επαναφορά της έννοιας της εργασίας, η οποία καταστράφηκε από τις μεθόδους μάνατζμεντ που απέβαλε η μετατροπή της οικονομίας σε χρηματοπιστωτική – ακόμα και στον μη εμπορικό τομέα.

Κάτι έχει αλλάξει σε σχέση με το 2009, τη χρονιά που έκλεισαν οι περισσότερες μονάδες παραγωγής. Αντί να διαπραγματεύονται τις αποζημιώσεις τους ή να βασίζονται σε μια υποθετική κατάληψη, οι εργαζόμενοι θέλουν πλέον να ελέγχουν και να διαχειρίζονται οι ίδιοι τις εταιρείες. Ο αγώνας των εργαζόμενων να διατηρήσουν τις θέσεις εργασίας αποτελεί μέρος του αγώνα για τα κοινά. Η «δουλειά για όλους» δεν είναι άραγε μέρος της κοινής ευμάρειας μιας περιοχής ή ενός γεωγραφικά εντοπισμένου εργατικού δυναμικού; Οι εργαζόμενοι επιλέγουν σχεδόν πάντα τη μορφή του συνεργατικού σχήματος, αντί για κάποια καπιταλιστική μορφή, και αναλαμβάνουν οι ίδιοι την εταιρεία. Στη συ-

νεργατική μορφή λειτουργίας μιας εταιρείας, τα μέλη αποφασίζουν βάσει της αρχής «ένα άτομο – μία ψήφος» και όχι ανάλογα με το ποσό που έχει επενδύσει ο καθένας. Ο κανόνας είναι να υπάρχει χαμηλή ανταποδοτικότητα στις μετοχές, πράγμα που έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα αδιαίρετο αποθεματικό – το οποίο δεν ανήκει σε μεμονωμένα άτομα και λειτουργεί ως κοινή ιδιοκτησία των μελών της κοοπερατίβας. Πρόκειται για μια στοχευμένη ρήξη με τους κανόνες των εταιρειών που βασίζονται στο κεφάλαιο, οι οποίες επιδιώκουν την αύξηση της αξίας των πόρων που έχουν επενδυθεί και για τις οποίες ο κοινωνικός στόχος εξυπηρετεί τη μεγιστοποίηση της αξίας του κεφαλαίου. Στη συνεργατική μορφή λειτουργίας το κεφάλαιο έρχεται σε δεύτερη μοίρα και υπηρετεί τον κοινωνικό στόχο της εταιρείας.

Μπορούν τα συνεργατικά σχήματα να δημιουργήσουν ρήγμα στο καπιταλιστικό σύστημα;

Ωστόσο, η συνεργατική μορφή παραμένει υβριδική – αν και σε δεύτερο πλάνο, το κεφάλαιο είναι πάντα παρόν. Σε σύγκριση με τη δραστηριότητα των καπιταλιστικών εταιρειών, η δύναμή του είναι μικρότερη, κάτι που επηρεάζει αρνητικά τις επενδύσεις. Ακόμα και το αδιαίρετο αποθεματικό αποτελεί θέμα συζήτησης: Τελικά, αυτό που προσπαθούν να υπερασπιστούν τα μέλη εξακολουθεί να είναι το κεφάλαιο των μετόχων, κάτι που μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία θυγατρικών οι οποίες δεν θα είναι συνεργατικές, όπως έχει κάνει ο Όμιλος Mondragon στην Ισπανία.

Μια προσέγγιση για τη χρηματοδότηση της εταιρείας πιστή στην αρχή του «κοινού» θα ήταν να μην υπάρχει μετοχικό κεφάλαιο και η εταιρεία να χρηματοδοτείται αποκλειστικά με δανεισμό. Η λύση αυτή απορρίπτεται από τη φιλελεύθερη ορθοδοξία, καθώς το δάνειο θα μπορούσε να εξοφληθεί μόνο αν οι πιστωτές είχαν να χάσουν περισσότερα από τον δανειστή. Αυτό ισχύει όταν πρόκειται για ιδιοκτήτες οι οποίοι η μόνη τους σχέση με την εταιρεία είναι το κεφάλαιο που έχουν επενδύσει, δεν ισχύει όμως για τους εργαζόμενους, για τους οποίους η εταιρεία αποτελεί πηγή καθημερινών απολαβών. Γι' αυτό βλέπουμε συχνά συνεργατικά σχήματα που χρηματοδοτούνται σχεδόν αποκλειστικά από δάνεια, καθώς οι εργαζόμενοι δυσκολεύονται να συγκεντρώσουν μεγάλα χρηματικά ποσά.

Τι συμβαίνει όταν μια εταιρεία χρηματοδοτείται αποκλειστικά μέσω δανεισμού από ένα δημόσιο τραπεζικό σύστημα; Έχουμε ένα νέο είδος εταιρείας: μια δημόσια εταιρεία, που όμως η διαχείρισή της από τους εργαζόμενους και από όσους συμμετέχουν σε αυτή αποτελεί εγγύηση της ορθής χρήσης της δημόσιας χρηματοδότησης με κοινωνικό ή οικολογικό στόχο.

Στην κρίση της Αργεντινής το 2002, κατά την οποία πολλές εταιρείες τις ανέλαβαν οι εργαζόμενοι με μορφή κοοπερατίβας, υπήρχαν φωνές που ζητούσαν «εθνικοποίηση υπό τον έλεγχο των εργατών», ένα είδος δημόσιας επιχεί-

ρησης, η διαχείριση της οποίας γίνεται υπό μορφή πυραμίδας από μια διοίκηση που τη διορίζει το κράτος αντί οι μέτοχοι. Το αίτημα κατ' ουσίαν είναι να προωθήσουμε τον έλεγχο των εργαζόμενων τόσο στις δημόσιες όσο και στις συνεργατικές εταιρείες.

Συντονισμένη συνεργασία εργαζόμενων και χρηστών ώστε να παραχθεί κάτι «κοινό»

Εργατικός έλεγχος; Κοοπερατίβες εργαζόμενων; Η τελευταία μορφή έχει στιγματιστεί κατά το παρελθόν, επειδή, καθώς οι εργαζόμενοι έπρεπε να βρουν μόνοι τους την αγορά τους και έτσι έμοιαζε να αναπαράγεται στο εσωτερικό της εταιρείας η ίδια εκμεταλλευτική σχέση που υπάρχει και στις καπιταλιστικές εταιρείες. Έτσι, για παραπάνω από έναν αιώνα, το συνεργατικό κίνημα προτιμούσε τα συνεργατικά σχήματα καταναλωτών. Κατά την άποψη του Σαρλ Ζιντ, τέως προέδρου της Fédération Nationale des Cooperatives de Consommation και εμπνευστή της International Cooperative Alliance: «αντί η παραγωγή να ελέγχει την αγορά, θα γίνει πάλι αυτό που ποτέ δεν έπρεπε να πάψει να είναι, θα την υπηρετεί, υπακούοντας πειθήνια στις εντολές των καταναλωτών». Τα σοσιαλιστικά και κομμουνιστικά ρεύματα έχουν απορρίψει προ πολλού τις εργατικές κοοπερατίβες, ενώ έχουν επενδύσει σε κοοπερατίβες καταναλωτών.

Η μαζική κατανάλωση και οι μεγάλες επενδύσεις στο μαζικό μάρκετινγκ κατά τις δεκαετίες του 1950 και του 1960 οδήγησαν τις κοοπερατίβες καταναλωτών στην παρακμή. Στο πλαίσιο αυτό, η συμπίεση των μισθών των εργαζομένων στις συγκεκριμένες οργανώσεις ήταν τέτοια, που ήταν δύσκολο να δει κανείς τη διαφορά ανάμεσα σε αυτές και στις καπιταλιστικές εταιρείες. Αυτό με τη σειρά του έκανε τα σωματεία να αποδεχτούν ευκολότερα τις κοοπερατίβες εργαζόμενων.

Οι εξελίξεις στο συνεργατικό κίνημα (SCIC στη Γαλλία, Κοινωνικές Κοοπερατίβες στην Ιταλία) δείχνουν ποια κατεύθυνση θα ακολουθήσουν μάλλον οι νέες οργανωτικές μορφές των κοινωνικοποιημένων δομών: απευθείας διοίκηση από τους εργαζόμενους, η οποία θα κατευθύνεται από τους χρήστες ή τους καταναλωτές και τις αρχές. Αναμφίβολα, αυτός είναι ένας από τους παράγοντες που θα επιτρέψουν στις οικονομικές σχέσεις να παρακάμψουν τις εμπορικές, παρέχοντας έτσι εγγυήσεις ότι ο προσανατολισμός των παραγωγικών μονάδων θα υποτάσσεται στο γενικό και το δημόσιο συμφέρον. Δίπλα στα κινήματα αυτά που λειτουργούν στην καπιταλιστική σφαίρα, η συνεργατική μορφή αναβιώνει και στις δημόσιες υπηρεσίες. Για ένα μεγάλο διάστημα κάθε τι που αφορούσε τις δικτυωμένες οικονομίες (σιδηροδρομικές συγκοινωνίες, τηλεπικοινωνίες, ταχυδρομικές υπηρεσίες) το διαχειρίζονταν μονοπωλιακά δημόσιες εταιρείες. Ακολουθώντας το κύμα των νεοφιλελεύθερων ιδιωτικοποιήσεων, η συνεργατική μορφή επιτρέπει, για παράδειγμα, την αναδημιουργία δημοτικών εταιρειών ύδρευσης (για παράδειγμα, η Κίνηση 136 στη Θεσσαλονίκη[3]) ή μιας υπηρεσίας

που θα παρέχει ανανεώσιμη ενέργεια (στο Βέλγιο[4]). Το συνεργατικό κίνημα εξελίσσεται διαρκώς. Καθώς εργαζόμενοι και καταναλωτές ενώνονται για να καθορίσουν την παραγωγή, καθώς γίνεται μια υπέρβαση των εμπορικών σχέσεων, οι διαφορετικές ομάδες που συμμετέχουν σχηματίζουν από κοινού μια κοινωνική ιδιοποίηση σαφώς ανώτερη από ένα απλό νομικό καθεστώς, δημόσιο ή συνεργατικό, που εγγυάται τον αναπαλλοτρίωτο χαρακτήρα της.

Για τα κοινά αγαθά – μια αναπόφευκτη μάχη ενάντια στο κεφάλαιο

Η χιονοστιβάδα των σχεδίων λιτότητας στις χώρες της Ευρωζώνης έχει οδηγήσει στην ύφεση. Υπό την πίεση των εργοδοτών, οι μισθοί μετατρέπονται σε μια κυμαινόμενη μεταβλητή που εξασφαλίζει την κερδοφορία. Έτσι, τον Νοέμβριο του 2012 τα ισπανικά σωματεία της Renault αποδέχθηκαν αύξηση του ωραρίου που ισοδυναμούσε με τρεις εργάσιμες ημέρες ετησίως, αυξήσεις στο μισό του ποσοστού του πληθωρισμού και μια νέα και καλύτερη κλίμακα αμοιβών για τα διευθυντικά στελέχη. Στη Γαλλία η συμφωνία που υπογράφηκε τον Ιανουάριο του 2013 ανάμεσα στους εργοδότες και κάποια μειοψηφικά σωματεία, την οποία η κυβέρνηση θέλει να κάνει διά νόμου δεσμευτική, είχε τον ίδιο στόχο: να επιβάλει μείωση στους μισθούς με αιτιολογία τις υποτιθέμενες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι εταιρείες. Είτε οι εργοδότες θα καταφέρουν να εξασφαλίσουν τα κέρδη τους συμπιέζοντας τους μισθούς είτε οι μισθωτοί θα αρνηθούν να εκχωρήσουν τις μισθολογικές κατακτήσεις τους, κάτι που θα θέσει υπό αμφισβήτηση τις εταιρείες που βασίζονται στο κεφάλαιο και θα ανοίξει τον δρόμο για να τις αναλάβουν οι εργαζόμενοι ή να κοινωνικοποιηθούν.

Η πολιτική δράση, κυρίως των κυβερνήσεων, αποτελεί αποφασιστικό παράγοντα για την οικοδόμηση των κοινών αγαθών. Θα κινηθούν στο περιθώριο μέσω μιας ριζικής αναδιανομής, δεσμεύοντας μέχρι και το 100% των εισοδημάτων που υπερβαίνουν ένα συγκεκριμένο επίπεδο, ή θα αυξήσουν το μερίδιο των μισθωτών στην προστιθέμενη αξία του προϊόντος που παράγουν, ιδίως αυξάνοντας ή δημιουργώντας κοινωνικές παροχές σε τέτοιο βαθμό, ώστε να τεθεί το ζήτημα της κοινωνικής ιδιοποίησης κάποιων εταιρειών; Οι δύο αυτές εναλλακτικές δεν είναι αντικρουόμενες, αλλά η βαρύτητα που θα δοθεί στη μία ή στην άλλη θα εξαρτηθεί από τις πολιτικές που θα εφαρμοστούν.

Κοινωνική ιδιοποίηση του τραπεζικού και χρηματοπιστωτικού τομέα

Για να μετατραπούν κάποιες εταιρείες σε κοοπερατίβες, παραμένει καίριο το ζήτημα της χρηματοδότησης. Ο κοινωνικός έλεγχος του τραπεζικού τομέα αποτελεί άμεση ανάγκη και στρατηγικό στόχο για την κοινωνική ιδιοποίηση. Οι άνθρωποι σήμερα μιλάνε περισσότερο για έναν κοινωνικοποιημένο παρά για έναν δημόσιο τραπεζικό τομέα, όπου ο νομικός χαρακτήρας και το ιδιοκτησιακό καθεστώς των τραπεζών δεν θα είναι πια εγγυημένα. Οι δημόσιες εταιρείες

μάλιστα μπορούν να λειτουργήσουν με καπιταλιστική οπτική, με το κράτος-ιδιοκτήτη να αντικαθιστά τους ιδιώτες μετόχους. Η μοναδική εγγύηση ότι ο τομέας αυτός θα λειτουργεί σύμφωνα με το γενικό συμφέρον είναι η δραστηριότητα των καταναλωτών και των εργαζομένων.

Η κοινωνικοποίηση του τομέα περιλαμβάνει και τις συνεργατικές τράπεζες, οι οποίες αντιπροσωπεύουν ένα σημαντικό κομμάτι της τραπεζικής δραστηριότητας. Στη Γαλλία, οι καταθέσεις που βρίσκονται σε τράπεζες του συνεργατικού τομέα[5] υπερβαίνουν το 50%· το μετοχικό τους κεφάλαιο αποτελείται από κοινωνικές μετοχές και έχουν αποθεματικό που δεν μπορεί να διανεμηθεί. Ουσιώδες ζήτημα παραμένει η παρέμβαση των μισθωτών και των καταναλωτών για να καθοριστεί το περιεχόμενο της δραστηριότητάς τους. Η δημοκρατία πρέπει να επανενεργοποιηθεί στον τραπεζικό τομέα, γιατί έχει καταλήξει να είναι μόνο τυπική. Επισήμως, κυρίαρχες είναι οι γενικές συνελεύσεις των τοπικών καταστημάτων, αλλά στην πράξη τις αποφάσεις παίρνει η κεντρική διοίκηση. Είναι απαραίτητο αυτές οι συνεργατικές τράπεζες να μετασχηματιστούν, ώστε οι εργαζόμενοι να μπορούν να επηρεάζουν άμεσα τη διοίκηση.

Η σύγκλιση που πρέπει να επιτευχθεί

Ο έλεγχος των στόχων της παραγωγής και ο σεβασμός στους εργαζόμενους και στη δυνατότητά τους να απασχολούνται αποτελούν βασικό ζήτημα τόσο για τους εργαζόμενους σε συνεργατικά σχήματα όσο και για εκείνους που δουλεύουν σε παραδοσιακές επιχειρήσεις. Οι εργαζόμενοι των παραδοσιακών επιχειρήσεων απαιτούν νέα δικαιώματα, όπως ακριβώς και τα συνεργατικά σχήματα πειραματίζονται με νέες μορφές, οι οποίες θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην οικονομική δημοκρατία του αύριο, που θα βασίζεται σε διαφορετικές αξίες από αυτές της ιδιοκτησίας.

Οι μισθωτοί στις επιχειρήσεις που βασίζονται στο κεφάλαιο υπερασπίζονται όλους τους μισθωτούς, ιδίως όσον αφορά την κοινωνική τους ασφάλιση, σε όλα τα είδη εταιρειών (βλ. τις Νέες Εγγυήσεις για Μισθωτούς που έχει προτείνει η CGT). Για εκείνους που εργάζονται στον κοινωνικοποιημένο τομέα, το ερώτημα αφορά τη σχέση ανάμεσα σε μια μονάδα την οποία διαχειρίζονται οι εργαζόμενοι και στο ύψος της αμοιβής τους. Πρέπει η αμοιβή να είναι εντελώς ανεξάρτητη από τις οικονομικές επιδόσεις της μονάδας τους, από την προστιθέμενη αξία της; Πρόκειται για έναν απλό και ιδανικό τρόπο, με αμφίβολη όμως οικονομική αποτελεσματικότητα. Εντούτοις, οι μελλοντικοί εργαζόμενοι σε αυτό τον τομέα περιμένουν να ληφθούν μέτρα προστασίας, τα οποία θα εγγυώνται τον μισθό τους και τη δυνατότητα να μετακινούνται από τη μια εταιρεία στην άλλη χωρίς να υποβιβάζεται η θέση τους. Είναι απαραίτητη αυτή η σύγκλιση ανάμεσα στους μισθωτούς του ιδιωτικού τομέα και εκείνους που εργάζονται σε λίγο ή πολύ αυτοδιαχειριζόμενα πειράματα, ώστε να υπάρξει μια ριζική αλλαγή.

Η σχέση ανάμεσα στο κοινωνικό και το κράτος για τη δημιουργία του κοινού

Οι τελευταίοι αγώνες για την υπεράσπιση της απασχόλησης υπογραμμίζουν την ανάγκη κοινωνικής ιδιοποίησης της παραγωγής υπέρ της κοινής ιδιοκτησίας. Αυτό μπορεί κάποιες φορές να σημαίνει ότι μια εταιρεία θα λειτουργεί με τη μορφή εργατικής κοοπερατίβας, η οποία θα πρέπει να βρει την αγορά της για να επιβιώσει. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο το εργατικό και το συνεργατικό κίνημα προτίμησαν για ένα μεγάλο διάστημα τις κοοπερατίβες καταναλωτών και όχι εργαζομένων. Σήμερα εμφανίζονται νέες μορφές συνεργατικών σχημάτων, στις οποίες εργαζόμενοι και καταναλωτές συνδέονται – αυτό θα αποτελέσει καθοριστικό παράγοντα για την υπέρβαση της αγοράς και την οικοδόμηση του κοινού.

Η υπεράσπιση των μισθωτών, η άμεση και η κοινωνική, αποτελεί αναμφίβολα το κύριο πεδίο της σημερινής αντιπαράθεσης των τάξεων, και μέσω αυτής θα τεθεί το ζήτημα είτε της διατήρησης των βασισμένων στο κεφάλαιο εταιρειών ή της υπέρβασής τους μέσω αυτοδιαχειριζόμενων μορφών. Αν πρέπει να υπάρξει μια ρήξη με τις σημερινές καπιταλιστικές εταιρείες, το σημαντικότερο ζήτημα είναι η κοινωνική ιδιοποίηση αυτών των μορφών, η οποία θα καθοριστεί από την ικανότητα των εργαζομένων και των καταναλωτών να καθορίσουν τον χαρακτήρα της παραγωγής και να δημιουργήσουν κάτι «κοινό».

Ένα μέρος της κίνησης αυτής καθορίζεται από τη δυνατότητα των εργαζομένων και των καταναλωτών να αγωνιστούν για την υπεράσπιση της απασχόλησης και των δημόσιων υπηρεσιών. Η παρέμβαση του κράτους θα αποδειχθεί καθοριστικός παράγοντας σε αυτούς τους αγώνες, μαζί με την υπεράσπιση και την επέκταση των κοινωνικών συνεισφορών, τη διασφάλιση του εισοδήματος των εργαζομένων και την υπεράσπιση της κοινωνικοποίησης του χρηματοπιστωτικού τομέα. Χωρίς να αποτελεί αυτοσκοπό, στόχος αυτής της προοδευτικής κρατικής παρέμβασης θα είναι να υπερβεί τον ίδιο της τον εαυτό μέσα από τη δημιουργία της κοινής ιδιοκτησίας.

Σημειώσεις

1. Société Coopérative et Participative – ο γαλλικός όρος για τις κοοπερατίβες εργαζόμενων, δηλαδή παραγωγών.

2. http://www.20minutes.fr/lille/1001816-my-ferry-link-bien-partie

3. http://www.136.gr

4. http://www.rescoop.be/

5. Μέχρις ενός σημείου. Ωστόσο, κάποιες, όπως η Crédit Agricole, έχουν δημιουργήσει έναν ανώτατο οργανισμό που εκπροσωπείται στο χρηματιστήριο, οι μετοχές του οποίου μοιράζονται στις τοπικές συνεργατικές τράπεζες και στους ιδιώτες επενδυτές.

Μετάφραση: Μιχάλης Λαλιώτης

Ενεργειακή φτώχεια, η νέα κοινωνική μάστιγα

Λουτς Χόλτσινγκερ

Διακοπή ρεύματος τον χειμώνα, παγίδα χρέους λόγω πρόσθετων επιβαρύνσεων για αέριο και ηλεκτρισμό, κρίσιμη επιλογή μεταξύ θέρμανσης και διατροφής – οι συνθήκες της φτώχειας γίνονται όλο και πιο δύσκολες στη δυτική και κεντρική Ευρώπη. Και ο αριθμός των φτωχών αυξάνεται, ως αποτέλεσμα της αύξησης του κόστους άμεσων αναγκών –ιδιαίτερα της στέγασης και της θέρμανσης–, ενώ η αμοιβή των χαμηλόμισθων μειώνεται σταθερά.

Η Καθολική Κοινωνική Ακαδημία και η Προτεσταντική Ακαδημία, οι οποίες διατηρούν στενούς δεσμούς με τις φιλανθρωπικές οργανώσεις των εκκλησιών, εξέδωσαν πρόσφατα έκθεση με τίτλο «Ενάντια στο κρύο – Η ενεργειακή φτώχεια στην Αυστρία», η οποία παρουσιάζει ένα πρόβλημα που αφορά όλο και περισσότερα άτομα, δεδομένου ότι ο αριθμός εκείνων που είτε είναι προδήλως φτωχοί είτε στο πρόθυρα της φτώχειας αυξάνεται διαρκώς. Τα στοιχεία που αναφέρονται στην εισαγωγή της έκθεσης υπογραμμίζουν την οξύτητα του προβλήματος: «Στην Αυστρία περίπου 331.000 άτομα δεν μπορούν να διατηρήσουν την κατοικία τους ζεστή. Αυτό σημαίνει ότι δεν νιώθουν άνετα, παγώνουν, φοβούνται για τις επιπτώσεις στην υγεία τους και δεν μπορούν να προσκαλέσουν κόσμο να τους επισκεφθεί. Τα στατιστικά στοιχεία δεν μας

πληροφορούν για τον αριθμό εκείνων που δεν έχουν φωτισμό ή ενδεχομένως δεν μπορούν να μαγειρέψουν λόγω διακοπής του ρεύματος».

Η ακαδημαϊκή μελέτη της ενεργειακής φτώχειας είναι ένα σχετικά νέο φαινόμενο. Ο Τόμας Μπέργκερ έχει γράψει ένα άρθρο σχετικά, με τίτλο «Ενεργειακή φτώχεια: εμφάνιση και προβλήματα προσδιορισμού». Αναφέρει τα εξής: «Συνεπεία δυσμενών διαρθρωτικών προσανατολισμών σχετικά με τη στέγαση, αύξησης του ενεργειακού κόστους και των τρόπων πληρωμής από τους καταναλωτές, η ακαδημαϊκή και η πολιτική συζήτηση για το θέμα της ενεργειακής φτώχειας ξεκίνησε στη Μεγάλη Βρετανία ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1970».

Τι συνέβη; Αποβιομηχάνιση, αύξηση των τιμών και μετάβαση από το σύστημα προ-πληρωμής με κέρματα στους μετρητές κατανάλωσης αερίου οδήγησαν τη δεκαετία του 1970 όλο και περισσότερες οικογένειες με αβέβαιο εισόδημα σε αδυναμία εξόφλησης των λογαριασμών αερίου και ηλεκτρισμού. Σε αντίθεση με το σύστημα τροφοδότησης αερίου με κέρματα, που σταματούσε εφόσον ο χρήστης δεν είχε το απαραίτητο κέρμα, με το νέο σύστημα οι πελάτες συσσώρευαν χρέη έναντι των προμηθευτών αερίου, που αδυνατούσαν να αντιμετωπίσουν. Καθώς η κατάσταση αυτή διογκωνόταν, η ακαδημαϊκή κοινότητα αντιλήφθηκε το πρόβλημα και έγιναν προσπάθειες να οριστεί η ενεργειακή φτώχεια με διάφορα κριτήρια, τα οποία βεβαίως δεν βοηθούσαν εκείνους που είχαν ήδη περιπέσει στην παγίδα του χρέους. Το φαινόμενο αυτό έχει άμεση σχέση με το ζήτημα της φτώχειας και επιπλέον υποδηλώνει την αρνητική διαλεκτική σχέση μεταξύ των μίζερων συνθηκών στέγασης και της κατανάλωσης ενέργειας άνω του μέσου όρου.

Ένα σύγχρονο πρόβλημα παντού

Με την επέκταση των αβέβαιων συνθηκών διαβίωσης σε όλο και μεγαλύτερο τμήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το πρόβλημα έγινε οξύ σε όλες τις χώρες στις οποίες η ανάγκη θέρμανσης τον χειμώνα είναι μεγάλη. Η Μάργκιτ Άπελ στην εισαγωγή της έκθεσης «Ενάντια στο κρύο» τονίζει ότι η μελέτη του ζητήματος μόλις ξεκίνησε στην Αυστρία. Επισήμανε εξάλλου ότι η ενεργειακή φτώχεια δεν αποτελεί προσωρινό έλλειμμα, αλλά έχει πολλές διαστάσεις. «Υπάρχει ένα είδος φτώχειας σύμφωνα με το οποίο οι άνθρωποι δεν κάνουν επαρκή χρήση ενέργειας και ένα άλλο σύμφωνα με το οποίο είτε δεν είναι ενημερωμένοι σχετικά με την παροχή και την πολιτική ενέργειας είτε δεν έχουν πρόσβαση σε κοινωνικές διαδικασίες καινοτομίας σχετικά με την ενέργεια και την κλιματική δικαιοσύνη».

Συμπτωματικά, ενώ δούλευα το πρώτο μου άρθρο (για το περιοδικό *Volksstimme*), η θέρμανση αερίου του διαμερίσματος σταμάτησε. Το θέμα είχε σχέση με τον πάροχο, όπως αποκαλύφθηκε την επόμενη Δευτέρα. Στο διάστημα που μεσολάβησε, με θερμοκρασίες υπό του μηδενός, το διαμέρισμα είχε παγώσει.

Είχα έτσι από πρώτο χέρι την εμπειρία τού τι σημαίνει διακοπή της παροχής ενέργειας. Δεν εύχομαι σε κανένα να βρεθεί στη θέση να εργάζεται στον υπολογιστή με ξυλιασμένα δάχτυλα και παγωμένα πόδια.

Την εμπειρία αυτή έχουν πολλοί άνθρωποι συνεχώς στο σπίτι τους. Στην πιο πάνω έκθεση η Μάργκιτ Άπελ και η Παλόμα Φερνάντεζ ντε λα Χοζ αναφέρουν: «Σε πέντε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που εξετάσαμε, ορισμένοι κοινοί παράγοντες πρόσφατα προσδιορίστηκαν ως αίτια της ενεργειακής φτώχειας – χαμηλό εισόδημα, περιορισμένη πρόσβαση στην αγορά εργασίας και κατώτερες του συνήθους συνθήκες διαβίωσης και ενεργειακού κόστους. Τα αίτια αυτά οδηγούν σε αναγνωρίσιμες, αρνητικές τάσεις εκείνους που τα υφίστανται. Η ενεργειακή φτώχεια επηρεάζει τη σωματική και την ψυχική υγεία, η κατάσταση των κατοικιών φθίνει, ενώ η συσσώρευση χρεών και εκπομπή διοξειδίου του άνθρακα αυξάνεται.

Θέρμανση ή διατροφή

Τελικά, πολλοί από εκείνους που αντιμετωπίζουν το πρόβλημα αυτό πρέπει να επιλέξουν αν θα φάνε ή αν θα ζεσταθούν. Παρεμπιπτόντως, ένα δυσανάλογο μεγάλο μέρος των θυμάτων είναι παιδιά. Η αύξηση των τιμών ενέργειας, πολύ πάνω από τον πληθωρισμό στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει πολύ οδυνηρές επιπτώσεις στους χαμηλόμισθους. Κατά τη διάρκεια «συμμετοχικής παρατήρησης» σε κέντρα παροχής συμβουλών (σε σχέση με το βιβλίο *Το φάσμα της φτώχειας* το 2009), ο γράφων συνάντησε πολλούς ανθρώπους που είχαν οικονομικές δυσκολίες λόγω της συσσώρευσης χρέους αρκετών εκατοντάδων ευρώ από οφειλές προς τις εταιρείες ηλεκτρισμού και αερίου. Ένας κοινωνικός λειτουργός μού ανέφερε ότι οι περισσότεροι φτωχοί ζουν σε ιδιαίτερα υγρά και σκοτεινά διαμερίσματα, που απορροφούν μεγάλες ποσότητες ενέργειας.

Πρόκειται για απλή σύμπτωση το γεγονός ότι η ενεργειακή φτώχεια έγινε θέμα στη Μεγάλη Βρετανία όταν οι κερματοδέκτες ηλεκτρισμού και αερίου καταργήθηκαν στα μέσα της δεκαετίας του 1970; Έως τότε η κατανάλωση ενέργειας προϋπέθετε την ανεύρεση των απαραίτητων μικρής αξίας κερμάτων. Ύστερα από την εισαγωγή του μηνιαίου λογαριασμού ή της εξόφλησης με δόσεις, πολλά νοικοκυριά αδυνατούσαν να εξοφλήσουν τις οφειλές τους και το πρόβλημα αυτό έγινε αντιληπτό στο ευρύ κοινό.

Ωστόσο, θα ήταν λάθος να θεωρήσουμε τα θύματα της ενεργειακής φτώχειας ως καταχραστές. Για παράδειγμα, η φτώχεια εξαπλώθηκε και στην Αυστρία. Αν τη δεκαετία του 1970 και του 1980 ο αριθμός που ελάμβανε κοινωνική πρόνοια ήταν πενταψήφιος, τη δεκαετία του 1990 αυξήθηκε σε εξαψήφιο. Σε ό,τι αφορά τη συμπεριφορά των άμεσα ενδιαφερομένων, οι Άπελ και Φερνάντεζ ντε λα Χοζ αναφέρουν τα εξής, που προκύπτουν από συνεντεύξεις σε βάθος: «Οι κοινωνικοί λειτουργοί διαβλέπουν στην προσωπική στάση και συμπεριφορά των πελατών

τους λίγες πιθανότητες για εξοικονόμηση ενέργειας και αύξησης της απόδοσης ενέργειας σχετικά με τη χρήση θέρμανσης, ζεστού νερού, ηλεκτρισμού, την απόκτηση οικιακών συσκευών και ιδιαίτερα τη βελτίωση των υποτυπωδών συνθηκών στέγασης. Ωστόσο, με κανένα τρόπο τα στοιχεία αυτά δεν υποδηλώνουν την έλλειψη ενδιαφέροντος των εν λόγω πελατών για την εξοικονόμηση ενέργειας και την αύξηση της απόδοσής της. Αντιθέτως, η έλλειψη αποτελεσματικότητας που υπαγορεύουν οι υλικές συνθήκες αποζημιώνεται από μια υψηλού βαθμού "επάρκεια", δηλαδή λιτότητα: Βγάζω από την πρίζα όλες τις συσκευές... την καφετιέρα, τον φούρνο, όλα».

Ωστόσο το πρόβλημα δεν επιλύεται στη βάση της φειδούς όσων τους αφορά, παρά το γεγονός ότι καταβάλλεται μεγάλη προσπάθεια για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα με διάφορες πρωτοβουλίες παροχής συμβουλών από επαγγελματίες και εθελοντές προς τους ενδιαφερόμενους – με τη στήριξη κατά ένα μέρος από τους παρόχους υπηρεσιών ενέργειας και κατά ένα άλλο μέρος από πολιτικούς φορείς. Στην Αυστρία (όπως και στα περισσότερα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης), δεν υπάρχει κάποιο συνεκτικό πρόγραμμα για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας, αν και υπάρχει αρκετή κινητικότητα. Φέτος η περιοχή της Άνω Αυστρίας υιοθέτησε ένα πρόγραμμα για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας. Οι τοπικές αρχές, διάφοροι οργανισμοί, όπως το Επιμελητήριο Εργασίας, η Κάριτας, η Βόλκσιλφε, καθώς και ιδιωτικές πρωτοβουλίες διεξάγουν προγράμματα σχετικά με την ενεργειακή φτώχεια και την αύξηση της ενεργειακής απόδοσης.

Τι μπορεί να γίνει;

Συμβάλλοντας στην πιο πάνω έκθεση, τίθεται το ερώτημα τι μπορεί να γίνει, συνδεόμενο με μια «κατάσταση συστάσεων», που απευθύνονται σε πολιτικούς και παρόχους υπηρεσιών ενέργειας, καθώς και σε οδηγίες για την οργάνωση υπηρεσιών παροχής συμβουλών και χρηματοδότησης. Οι προτάσεις κυμαίνονται από οδηγίες για την αποφυγή διακοπής ρεύματος και την αύξηση της χρηματοδότησης για τον περιορισμό της χρήσης ενέργειας και την οργάνωση συζητήσεων έως την καθιέρωση κοινωνικών τιμολογίων ενέργειας και τη δημιουργία κέντρων επικοινωνίας σε κοινωνικούς οργανισμούς. Ταυτόχρονα, επισημαίνεται ότι στην Αυστρία το 7% των διαμερισμάτων κατά μέσο όρο θερμαίνεται από υψηλού κόστους ηλεκτρικό ρεύμα, ενώ για τα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος το αντίστοιχο ποσοστό είναι 22%. Είναι ιδιαίτερα αμφισβητήσιμο κατά πόσο το σύνολο μέτρων που προτείνεται θα οδηγήσει σε μια αποτελεσματική διέξοδο από το δίλημμα αυτό.

Αντιθέτως, η πρόταση της CPA για δωρεάν βασική ενεργειακή ασφάλεια (Energiegrundsicherung ή EGS) –την οποία παρουσίασε η Κριστιάν Μάριγκερ– είναι λογική, επειδή παρέχει μια αποτελεσματική λύση στο πρόβλημα. Μια ανεξάρτητη μελέτη παρουσίασε την εξής έννοια: «Σε όλα τα νοικοκυριά

δίνεται μια συγκεκριμένη ποσότητα ηλεκτρικού ρεύματος και θέρμανσης δωρεάν. Με περίπου 2.700 kilowatt ώρες ηλεκτρισμού και 800 κ.μ. αερίου, ένα νοικοκυριό των δύο ατόμων σε διαμέρισμα 60 τ.μ. μπορεί να καλύψει τις βασικές ανάγκες του για στέγαση και διαβίωση». Επιπλέον, οι αριθμοί αυτοί προσαρμόζονται σε κάθε διαφορετική γενική κατάσταση.

Η οικολογική προσέγγιση της EGS στηρίζεται στο γεγονός ότι οι μικροί καταναλωτές δεν επιβαρύνονται με αυτό τον τρόπο από υψηλές πάγιες δαπάνες και οι μεγάλοι καταναλωτές αντιστοίχως δεν επιβραβεύονται, επειδή η κατανάλωση αυξάνεται προοδευτικά πέρα από ένα προκαθορισμένο όριο. Το μέτρο αυτό μπορεί να χρηματοδοτηθεί από τα κέρδη των παρόχων υπηρεσιών ενέργειας, τις προοδευτικά αυξανόμενες τιμές για τους μεγάλους καταναλωτές ενέργειας, από τις εισπράξεις φόρων πετρελαίου θέρμανσης και την εισαγωγή φόρου προστιθέμενες αξίας στον ενεργειακό τομέα.

Ο στόχος της έννοιας EGS είναι η συγκεκριμένη αναδιανομή από πάνω προς τα κάτω. Το σημαντικότερο πλεονέκτημά της είναι, σύμφωνα με τη Μάριγκερ, ότι «προκαλεί μια πιο επιθετική προσέγγιση, στον βαθμό που συμβάλλει στην ανάκτηση μιας σχετικής ασφάλειας, πέρα από την υπεράσπιση των προηγούμενων επιτευγμάτων. Είμαστε πεπεισμένοι ότι πρέπει να δράσουμε με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση, γιατί αν απαιτούμε μόνο ό,τι είναι απολύτως απαραίτητο, δεν θα αποκτήσουμε ούτε αυτό!». Η πρωτοβουλία αυτή, που έχει προκαλέσει την προσοχή και σε άλλες χώρες, προσφέρει χρήσιμες προσεγγίσεις δράσης, όπως εκείνη του Γολφ Γιούργκανς, ενός περιφερειακού συμβούλου CPA στην πέμπτη περιφέρεια της Βιέννης, ο οποίος ξεκίνησε τη δράση «Ζέστη στο σκοτάδι!» ενάντια στις διακοπές ηλεκτρικού ρεύματος και αερίου, που οργανώνει διαμαρτυρίες μπροστά στα γραφεία του μεγαλύτερου παρόχου υπηρεσιών ηλεκτρικής ενέργειας στη Βιέννη.

Μετάφραση: Μαρίκα Φραγκάκη

FREE GAZA
الحرية لغزة

Η παραγωγική αλλά ατελής συνάντηση του κοινωνικού κινήματος με την οικολογία

Ερβέ Κεμφ

Ένα σημαντικό στοιχείο του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ (ΠΚΦ) που πραγματοποιήθηκε στην Τύνιδα από τις 26 έως τις 30 Μαρτίου ήταν η παρουσία, για πρώτη φορά στην ιστορία του Φόρουμ, ενός Χώρου για το Κλίμα. Αυτός ο χώρος συζήτησης ήταν ανοιχτός για ακτιβιστές που ασχολούνται με οικολογικούς αγώνες, καθώς και για πολλούς Τυνήσιους που συμμετείχαν, οι οποίοι ήθελαν να μάθουν περισσότερα για το ζήτημα. Έτσι, αυτό το ΠΚΦ έδωσε την ευκαιρία να αρχίσουν να συνδέονται οι κοινωνικοί αγώνες, που αποτελούν τον πυρήνα της κουλτούρας του, με το οικολογικό ζήτημα. Όπως φάνηκε ωστόσο, η σύνδεση αυτή δεν ήταν καθόλου εύκολη, τόσο λόγω των δυσκολιών που υπάρχουν κατά την επαφή διαφορετικών πολιτισμών όσο και λόγω της αβεβαιότητας σχετικά με τη στρατηγική που θα μπορούσε να φέρει το ζήτημα του κλίματος στο προσκήνιο της παγκόσμιας πολιτικής σκηνής.

Στο άρθρο αυτό θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε τα προβλήματα που τίθενται από το γεγονός ότι το Φόρουμ άρχισε να λαμβάνει υπόψη την οικολογία. Το άρθρο βασίζεται σε δύο εργαστήρια που διοργανώθηκαν από το Transform!,[1] σε διάφορα εργαστήρια που πραγματοποιήθηκαν στον Χώρο για το Κλίμα και σε συζητήσεις με ορισμένα από τα άτομα που συμμετείχαν στο Φόρουμ.

Νεοφιλελεύθερες εξεγέρσεις και πολιτικές

Η σοβαρότητα της οικολογικής κρίσης ξεδιπλώνεται στο πλαίσιο μιας ολοένα και οξύτερης κοινωνικής σύγκρουσης: Παντού στον κόσμο εφαρμόζεται η ίδια

νεοφιλελεύθερη πολιτική (που θα μπορούσε εξίσου καλά να χαρακτηριστεί και νεοκαπιταλιστική). Στόχος της είναι η αποδιάρθρωση των θεσμικών μορφών συλλογικής ασφάλειας (δικαίωμα στην εργασία, κοινωνική ασφάλεια, δημόσια διαχείριση της υγείας και της εκπαίδευσης κτλ.) και η ιδιωτικοποίηση των συλλογικών αγαθών, ώστε να επεκταθεί η αγορά σε όσο το δυνατόν περισσότερους τομείς δραστηριότητας. Για παράδειγμα, στην Πορτογαλία, όπως υπογράμμισε η Άιντα Σόουζα, μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου: «το Εθνικό Σύστημα Υγείας έχει διαλυθεί, αν και αποτελούσε μία από τις σημαντικότερες κατακτήσεις ύστερα από την πτώση της δικτατορίας το 1974».[2] Πρόκειται στην πραγματικότητα για τη γενικευμένη εφαρμογή του «δόγματος του σοκ» της Ναόμι Κλάιν:[3] Οι καπιταλιστές που βρίσκονται στην εξουσία εκμεταλλεύονται την αποδυνάμωση των κοινωνιών τους λόγω της κρίσης, για να εφαρμόσουν ακόμα πιο σθεναρά το καπιταλιστικό δόγμα.

Ωστόσο, σε πολλές χώρες έχει ξεκινήσει μια λιγότερο ή περισσότερο οργανωμένη και διαρκής λαϊκή αντίσταση. Χωρίς να απαριθμούμε όλες τις περιπτώσεις, μπορούμε να αναφέρουμε τουλάχιστον την Πορτογαλία, όπου οι μαζικές διαδηλώσεις στις 15 Σεπτεμβρίου 2012 και στις 2 Μαρτίου 2013 ανάγκασαν την κυβέρνηση να υπαναχωρήσει στο σχέδιο αύξησης των εισφορών των μισθωτών για την ασφάλισή τους και παράλληλης μείωσης των εισφορών των εταιρειών· την Ιταλία, όπου οι ψηφοφόροι απέρριψαν μαζικά τις πολιτικές που εφάρμοζε ο πρώην υπάλληλος της Γκόλντμαν-Σακς Μάριο Μόντι· την Ελλάδα, που βρίσκεται σε μόνιμο καθεστώς αστάθειας· τη Βουλγαρία, τη Σλοβενία και την Κροατία, όπου έχουν υπάρξει μαζικότατα κινήματα διαμαρτυρίας· το Κεμπέκ, όπου η «καναδική άνοιξη» συγκλόνισε την κοινωνία το 2012. Και δεν πρέπει να ξεχνάμε την Τυνησία, όπου ένα μέρος της πολιτικής αναταραχής οφείλεται στο γεγονός ότι η ισλαμική κυβέρνηση συνεχίζει τη νεοφιλελεύθερη πολιτική του πρώην δικτάτορα Μπεν Άλι.

Η σύνδεση του περιβάλλοντος και των κοινωνικών αγώνων μέσα από την ιδέα του «κοινού αγαθού»

Το οικολογικό ζήτημα επισκιάζεται από την ένταση των νεοκαπιταλιστικών πολιτικών και της κοινωνικής αντίστασης. Ωστόσο, η ίδια λογική της ιδιωτικοποίησης των κοινών αγαθών υπάρχει και στον περιβαλλοντικό τομέα και πυροδοτεί ενίοτε σκληρούς αγώνες. Για παράδειγμα, στην Ελλάδα έχει αναπτυχθεί ένα σημαντικό κίνημα ενάντια στην εξόρυξη χρυσού στη Χαλκιδική·[4] στην Τυνησία τα οικολογικά κινήματα ανησυχούν για την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του σχιστολιθικού φυσικού αερίου·[5] στην Ινδία διάφορα προγράμματα για τη δημιουργία εργοστασίων παραγωγής ηλεκτρισμού, θερμοηλεκτρικά ή πυρηνικά, έχουν προκαλέσει έντονες αντιδράσεις στον κόσμο·[6] στον Καναδά η ακραία αντιδραστική κυβέρνηση Χάρπερ βασίζει την αναπτυξιακή πολιτική της στην οικολογικά καταστροφική ασφαλτούχα άμμο.

Οι συζητήσεις στην Τύνιδα ανέδειξαν επίσης το πολιτικό αδιέξοδο των πολιτικών του «εξορυκτισμού» (extractivism) που ακολουθούν πολλές προοδευτικές χώρες στη Λατινική Αμερική, οι οποίες στηρίζουν την ανάπτυξή τους αποκλειστικά στην εκμετάλλευση των φυσικών τους πόρων. Η πολιτική αυτή τείνει να υποτάξει την ανάπτυξη των χωρών αυτών στις διεθνείς αγορές, όπου κυριαρχούν οι ισχυρότεροι: «Η Γερμανία κλείνει τα ανθρακωρυχεία της, αλλά εισάγει κάρβουνο από την Κολομβία», όπως σχολίασε ο Ουίλσον Άριας, Κολομβιανός βουλευτής. «Αυτή η πολιτική του εξορυκτισμού μάς απειλεί όλους, στον βαθμό που δεν έχουν εκτιμηθεί οι επιπτώσεις της για το περιβάλλον. Η εξορυκτική βιομηχανία είναι ο χειρότερος τομέας από οικολογική σκοπιά, αλλά και όσον αφορά τους μισθούς. Η δημοσιονομική πολιτική που έχει υιοθετηθεί για την προσέλκυση επενδύσεων μας καταδικάζει να είμαστε αιωνίως αποικίες». Ένας από τους συμμετέχοντες του Φόρουμ είπε: «Τα οικολογικά κοινά αγαθά έχουν φτάσει να είναι η ρυθμιζόμενη μεταβλητή της κυβέρνησης».

Η θέση μας είναι ότι τα κοινωνικά «κοινά αγαθά» (εκπαίδευση, υγεία και πολιτισμός) διέπονται από τις ίδιες αρχές με τα οικολογικά «κοινά αγαθά» (αέρας, νερό, δάση και άλλες εκτάσεις) και ότι δέχονται εξίσου επίθεση από τις καπιταλιστικές πολιτικές. Συνεπώς, οι αγώνες για να διατηρηθούν τα κοινωνικά και τα φυσικά κοινά αγαθά είναι επόμενο να συνδυαστούν.

Κλιματικοί ακτιβιστές χωρίς στρατηγική

Στον Χώρο για το Κλίμα η ατμόσφαιρα που επικρατούσε ήταν αυτή της αβεβαιότητας. Είναι αλήθεια ότι τα τελευταία χρόνια έχει υπάρξει αδιαμφισβήτητη πρόοδος, όπως παρατήρησε ο Μαξίμ Κομπ, μέλος της Attac Γαλλίας: «Μετά το κίνημα που αναπτύχθηκε γύρω από τη Συνδιάσκεψη για το Κλίμα στην Κοπεγχάγη το 2009, έγινε πλέον αδύνατον να μιλάμε για την κλιματική αλλαγή χωρίς να τίθενται τα κοινωνικά ζητήματα». Τότε καθιερώθηκε το σύνθημα: «Συναγερμός για το κλίμα, κοινωνική δικαιοσύνη».

Εντούτοις, η αποτυχία των διαπραγματεύσεων στην Κοπεγχάγη (η οποία επιβεβαιώθηκε τα επόμενα χρόνια στο Ντουρμπάν και το Κανκούν) και η δριμύτητα της οικονομικής κρίσης έχουν κάνει το ζήτημα του κλίματος να υποχωρήσει στη δημόσια συνείδηση. «Υπάρχει μια τεράστια ανακολουθία ανάμεσα σε αυτό που λένε οι επιστήμονες (έχουμε δέκα χρόνια για να κερδίσουμε τη μάχη για το κλίμα, δηλαδή να μειώσουμε τις εκπομπές αερίων που επιδεινώνουν το φαινόμενο του θερμοκηπίου) και αυτό που πραγματικά γίνεται», είπε ο Ζαν-Μισέλ Ετσεβερί, ακτιβιστής της βασκικής οικολογικής ομάδας Bizi. «Αυτή τη μάχη τη χάνουμε».

Εκτός από το γεγονός ότι το κλιματικό ζήτημα δεν καταφέρνει να κερδίσει αρκετή δημόσια υποστήριξη, στις θεσμικές ρυθμίσεις του ζητήματος εξακολουθούν να κυριαρχούν οι αρχές του καπιταλισμού. Έτσι, παρά την αυταπόδεικτη αποτυχία του, το κυρίαρχο μοντέλο παραμένει η αγορά του διοξειδίου του

άνθρακα – για παράδειγμα, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ένα κλιματικό άλλοθι ώστε να χρηματοδοτηθούν βιομηχανικές εγκαταστάσεις στη Λατινική Αμερική ή στην Αφρική, διευκολύνοντας την αρπαγή γαιών, όπως σχολίασε ο Ουίλσον Άριας.

Μέσα σε αυτή την κατάσταση οπισθοδρόμησης, το κίνημα για το κλίμα (που έτσι κι αλλιώς είναι πολύ ανεπαρκώς οργανωμένο) εμφανίζεται διχασμένο και, για την ώρα, εντελώς ανίκανο να αντιμετωπίσει τα ζητήματα που προκύπτουν. Πρέπει άραγε να συνεχίσει να εστιάζει στις διασκέψεις για το κλίμα που διοργανώνονται κάθε χρόνο υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών;[7] Αυτές ήταν ο δρόμος που ακολουθούσαν παραδοσιακά οι μεγάλες περιβαλλοντικές ΜΚΟ στην προσπάθειά τους να επηρεάσουν τις κυβερνήσεις και να αφυπνίσουν τη συνείδηση του κοινού. Έχουν υπάρξει επίσης πηγή σημαντικών πληροφοριών. Ωστόσο, κρίνοντας από την υπάρχουσα διπλωματική στασιμότητα, είναι αμφίβολο αν αξίζει να επενδυθεί σε αυτές περισσότερος χρόνος και ενέργεια. Ένα άλλο ερώτημα είναι η στάση που πρέπει να τηρηθεί απέναντι στην Κίνα. Η χώρα αυτή είναι πρώτη σε εκπομπές αερίων που δημιουργούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου, αλλά παραμένει, ως προς το κατά κεφαλήν εισόδημα, χώρα του Νότου (δηλαδή υπό ανάπτυξη). Πρέπει να κατηγορούμε την Κίνα και να την τοποθετούμε στο ίδιο επίπεδο με τις ΗΠΑ ή να συνεχίσουμε να την αντιμετωπίζουμε σαν χώρα του Νότου;

Επιπλέον, το κίνημα για το κλίμα αμφιταλαντεύεται ανάμεσα σε διάφορες τακτικές. Για τους Αμερικανούς ακτιβιστές, όπως ο Μπιλ Μακίμπεν (ένας από τους ηγέτες του κινήματος αντίστασης στον πετρελαιαγωγό Keystone XL, ο οποίος δεν παρέστη στο ΠΚΦ), ο στόχος πρέπει να είναι ένας ορατός εχθρός –στην πραγματικότητα οι εταιρείες πετρελαίου–, ώστε το ζήτημα του κλίματος να γίνει κάτι απτό για την κοινή γνώμη, καθώς συνήθως είναι υπερβολικά αφηρημένο για να κάνει τον πολύ κόσμο να ασχοληθεί ενεργά.[8] Ορισμένοι ακτιβιστές από χώρες του Νότου, όπως ο Πάμπλο Σολόν από τη Βολιβία, πιστεύουν ότι πρέπει να τονιστεί το ζήτημα της αγροτικής παραγωγής και της επάρκειας των τροφίμων, δείχνοντας ότι η κλιματική αλλαγή θέτει σε κίνδυνο τη διασφάλιση αυτής της επάρκειας. Ο Νίμο Μπασέι, ο Νιγηριανός πρόεδρος της Διεθνούς Ομοσπονδίας Φίλων της Γης, θεωρεί προτεραιότητα τον αγώνα ενάντια στον εξορυκτισμό.[9] Άλλοι προκρίνουν να ασκηθεί κριτική στην αντιμετώπιση της φύσης σαν οικονομικό μέγεθος. Δεν υπάρχει μια συνολική στρατηγική.

Επιπλέον, ο Μαξίμ Κομπ θέτει το ερώτημα: «Πρέπει να ξεκινήσουμε μια παγκόσμια εκστρατεία ειδικά για το κλίμα ή να φροντίσουμε το ζήτημα του κλίματος να περιλαμβάνεται σε όλες τις εκστρατείες για τα κοινωνικά ζητήματα;»

Ελλείψει μιας διεθνούς στρατηγικής που να είναι ικανή να κινητοποιήσει τον κόσμο, αναδύεται μια πραγματιστική ιδέα: η αναγκαιότητα να επικεντρωθούμε σε μια μετάβαση στην οικολογία σε τοπικό επίπεδο.

Από τις τοπικές εναλλακτικές... στην παγκόσμια στρατηγική

Για παράδειγμα, όπως εξήγησε ο Βρετανός αντιπρόσωπος των Φίλων της Γης, στο Ηνωμένο Βασίλειο γίνεται προσπάθεια να υπάρξει έλεγχος της παραγωγής και της κατανάλωσης ενέργειας σε τοπικό επίπεδο. Στο Βερολίνο έχει ξεκινήσει αγώνας για να επιστρέψουν οι σιδηρόδρομοι και το δίκτυο ηλεκτροδότησης στον έλεγχο της τοπικής αυτοδιοίκησης· υπάρχει σε αυτό μια παγκόσμια διάσταση, όπως εξηγεί ο Τάτζιο Μίλερ, ερευνητής του ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ: «Η συζήτηση στη Γερμανία αφορά το είδος της μετάβασης που πρέπει να επιδιώξουμε ώστε να κινηθούμε προς ένα σύστημα ανανεώσιμης ενέργειας: πρέπει να βρίσκεται υπό τη διαχείριση των κοινοτήτων και των δήμων ή να έχει τη μορφή των μεγάλων προγραμμάτων που πραγματοποιούν οι μεγάλες εταιρείες;» Θα μπορούσαμε επίσης να αναφέρουμε τον όλο και μεγαλύτερο αριθμό ενώσεων που συνδέουν τους καταναλωτές με τους αγρότες, ώστε να μπορούν να προμηθεύονται απευθείας τα προϊόντα, παρακάμπτοντας το σύστημα διανομής. Ο Μάτιας Μπέντζικ της Attac Ουγγαρίας επισήμανε τη δημιουργία τοπικών νομισμάτων και την ανάληψη της διαχείρισης εταιρειών που κηρύσσουν πτώχευση από τους εργαζόμενους. Η Ελιζαμπέτ Γκοτιέ από το Espaces Marx υπογράμμισε ότι οι άνθρωποι αρχίζουν να οργανώνονται για να επιβιώσουν, όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε στην Ισπανία[10] και την Ελλάδα.[11] Μπορεί επίσης να προχωρήσει η ιδέα της συλλογικής ιδιοκτησίας των μηχανημάτων καθημερινής χρήσης, όπως πρότεινε ο Σέρεν Μπο Σέντεργκορ, Δανός βουλευτής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου: «Για παράδειγμα, είναι πραγματικά ανάγκη να υπάρχει ένα ηλεκτρικό κατσαβίδι σε κάθε σπίτι, όταν κατά μέσο όρο χρησιμοποιείται μόνο μία φορά τον χρόνο; Δεν θα μπορούσαμε να δημιουργήσουμε μια "βιβλιοθήκη" αντικειμένων, που θα πηγαίνουμε και θα τα δανειζόμαστε όταν τα χρειαζόμαστε;»

Αυτή η ιδέα των εναλλακτικών λύσεων από τα κάτω οδηγεί συχνά σε πραγματικές αλλαγές σε τοπικό επίπεδο. Επιπλέον, οι λύσεις αυτές είναι ελκυστικές, γιατί επιτρέπουν σε όσους τις χρησιμοποιούν να εκτιμήσουν την αποτελεσματικότητά τους, ενώ το ευρύτερο ζήτημα του κλίματος φαίνεται υπερβολικά παγκόσμιο για να μπορέσουν οι άνθρωποι να αισθανθούν ότι μπορούν να συμβάλουν στην αντιμετώπισή του.

Η δύσκολη σύνδεση

Υπάρχει μία ακόμα ουσιώδης διάσταση σε αυτές τις τοπικές πρακτικές: συχνά συνδυάζουν την οικολογική προσέγγιση με αυτή της κοινωνικής αλλαγής, ακόμα και αν αυτό δεν διατυπώνεται ρητά. Η σύνδεση των οικολογικών με τα κοινωνικά ζητήματα, που είναι τόσο δύσκολο να γίνει σε θεωρητικό και παγκόσμιο επίπεδο, εμφανίζεται με φυσικότητα και ευκολία σε συγκεκριμένες πρακτικές.

Επιπλέον, όπως υπογράμμισε ο Ελβετός ακτιβιστής Ολιβιέ ντε Μαρσέλους: «Μπορούμε να κάνουμε τους ανθρώπους να κινητοποιηθούν για τοπικά προβλήματα, αλλά είναι δύσκολο να τους κάνουμε να ασκήσουν μια παγκόσμια κριτική στον καπιταλισμό».

Είναι αλήθεια ότι μας είναι απαραίτητη η κατανόηση της σημερινής κρίσης σε παγκόσμιο επίπεδο. Ενώ φαίνεται πως όλοι όσοι συμμετέχουν στο κίνημα για μια εναλλακτική παγκοσμιοποίηση, κατανοούν ότι ο αγώνας για την οικολογία και η αντίσταση στον καπιταλισμό είναι πράγματα αδιαχώριστα, αυτό δεν οδηγεί αναγκαστικά στην παραγωγή ενός ενοποιημένου λόγου. Πολύ παραπάνω μάλιστα τη στιγμή που η αύξηση της ανεργίας μπορεί να φαίνεται ότι έρχεται σε αντίθεση με την οικολογική ανάλυση, η οποία συνιστά τη μείωση της παραγωγής αερίων του θερμοκηπίου και, κατά συνέπεια, της κατανάλωσης ενέργειας.

Σε ένα εργαστήριο που διοργάνωσε το Transform! με αντικείμενο «να αλλάξουμε την οικονομική λογική»,[12] η εισήγησή μου προκάλεσε μια πραγματικά σημαντική συζήτηση. Πρότεινα να αναλυθεί η παρούσα ιστορική στιγμή ως σημείο σύγκλισης της κρίσης των μέσων επιβίωσης σε πλανητική κλίμακα με τον νέο και μαζικό χαρακτήρα της οικολογικής κρίσης.[13] Το συμπέρασμα ήταν ότι στις πλούσιες χώρες (κυρίως τις δυτικές: της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής, αλλά επίσης στην Ιαπωνία και σε μερικές ακόμα, όπως οι χώρες του Περσικού Κόλπου) το μέσο επίπεδο ενεργειακής και υλικής κατανάλωσης πρόκειται και πρέπει να μειωθεί. Η οικολογική κατάσταση δεν επιτρέπει τη σύγκλιση σε παγκόσμιο επίπεδο με το σημερινό επίπεδο κατανάλωσης στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική.

Αυτό πρέπει αναμφίβολα να είναι στοιχείο κάθε πολιτικής για την ανάκτηση του δημοκρατικού ελέγχου στις τράπεζες και τις χρηματοπιστωτικές αγορές, καθώς και για τη μείωση των ανισοτήτων. Κατά την άποψή μου ωστόσο, οι πολιτικές αυτές δεν μπορούν παρά να εντάσσονται σε μια νέα οικολογική οικονομία, η οποία πρέπει να θέσει ως στόχο τη μείωση της μέσης υλικής κατανάλωσης στις πλούσιες χώρες.

Στην πραγματικότητα, δεν υπήρξαν άμεσες αντιρρήσεις στην ιδέα αυτή. Έτσι, ο Σέρεν Μπο Σέντεργκορ παρατήρησε ότι: «Είναι προφανές ότι υπάρχει μεγάλη σπατάλη ενέργειας». Ωστόσο, ο Άσμπγιορν Βαλ, Νορβηγός συνδικαλιστής,[14] είπε: «Ίσως μπορούμε να συμφωνήσουμε για τη μείωση της κατανάλωσης, αλλά δεν μπορείς να κινητοποιήσεις τον κόσμο για κάτι τέτοιο. Πώς μπορείς να τον πείσεις; Στη Νορβηγία το ζήτημα της υποκατανάλωσης αντιμετωπίζεται γενικά με ηθικοπλαστική διάθεση». Σίγουρα, η ανάγκη να μειωθεί η κατανάλωση ενέργειας και υλικών γίνεται ορατή για τις μεσαίες τάξεις των πλούσιων χωρών, αλλά πρέπει να συνδέσουμε την οπτική αυτή με θετικές εναλλακτικές προτάσεις, για να φανεί ότι το ζήτημα δεν είναι να «κάνουμε θυσίες», αλλά να σχεδιάσουμε έναν διαφορετικό κόσμο, που θα είναι συμβατός με την οικολογία, τη δικαιοσύνη και, συνεπώς, με την ειρήνη.

Σύμφωνα με τον Ζαν-Μαρί Αριμπέ του Attac Γαλλίας, ένας τρόπος να ξεπε-

ραστεί αυτό το εμπόδιο είναι να καταλάβουμε ότι «δεν βρισκόμαστε πια σε μια περίοδο στην οποία οι κεϊνσιανοί μηχανισμοί δουλεύουν».[15] Με άλλα λόγια, δεν μπορούμε να βγούμε από τη σημερινή οικονομική κρίση, ακόμα και αν έχουμε πάρει υπό τον έλεγχό μας το χρηματοπιστωτικό σύστημα και το νόμισμα, μέσω μιας οικονομικής πολιτικής που θα αποκαταστήσει την κατανάλωση – η Αριστερά πρέπει να αναθεωρήσει την παραδοσιακή λογική της. Κατά τη γνώμη του Αριμπέ, «η βελτίωση της ποιότητας ζωής δεν μπορεί να γίνει απλώς με την αύξηση των μισθών ή της κατανάλωσης· αντίθετα, είναι ζήτημα υπηρεσιών υγείας, εκπαίδευσης και συντάξεων. Πρέπει να μειώσουμε τη σημασία του ζητήματος της αγοραστικής δύναμης».

Οικολογική μετάβαση

Έτσι, σε επίπεδο βάσης, είναι αναγκαία η συνεργασία με οργανώσεις εργαζομένων, δηλαδή με σωματεία. «Οι συνδικαλιστές πρέπει να συμμετέχουν στη συζήτηση για να κατανοήσουν ότι είναι παράλογο να παραβλέπουν το ζήτημα του κλίματος και του περιβάλλοντος», είπε κάποιος άλλος στο εργαστήριο. Ωστόσο, εμφανίζονται κάποιες πρωτότυπες προσεγγίσεις: «Το σωματείο ELA έχει αρχίσει να σκέφτεται τι θα μπορούσε να σημαίνει μια οικολογική μετάβαση στη Χώρα των Βάσκων», τόνισε ο Ζαν-Μισέλ Ετσεβερί.

Ποια είναι τα συμπεράσματα που μπορούμε να βγάλουμε από αυτές τις συζητήσεις ενός συναρπαστικού φόρουμ που πραγματοποιήθηκε στην αναζωογονητική ατμόσφαιρα που δημιούργησαν οι χιλιάδες περίεργοι και ενδιαφέροντες Τυνήσιοι που συμμετείχαν. Ακολουθούν μερικές ιδέες:

- Η συμφιλίωση του κοινωνικού κινήματος με το οικολογικό ζήτημα αρχίζει να πραγματοποιείται.
- Ωστόσο, το κίνημα για την κλιματική δικαιοσύνη δεν έχει μια παγκόσμια στρατηγική – για την ώρα οι εκστρατείες που γίνονται έχουν τοπικό χαρακτήρα, προσαρμοσμένο στα διαφορετικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι πληθυσμοί διαφορετικών περιοχών.
- Η εξάντληση του καπιταλιστικού συστήματος είναι εμφανής στις χώρες του Βορρά, αλλά και η εξάντληση της καταναλωτικής κοινωνίας, σε τέτοιο βαθμό, που η Αριστερά πρέπει να εγκαταλείψει τον στόχο της αύξησης του γενικού επιπέδου διαβίωσης, ένα επιχείρημα που οδηγεί στην αδράνεια.
- Η σοβαρότητα της οικολογικής κρίσης απαιτεί την αναδιαμόρφωση των οικονομικών αρχών.
- Η έννοια των «κοινών αγαθών», τόσο κοινωνικών όσο και φυσικών, μπορεί να είναι η αφετηρία αυτής της αναδιαμόρφωσης.
- Ωστόσο, οι οικολόγοι, και μιλώντας γενικότερα το κίνημα για μια εναλλακτική παγκοσμιοποίηση, πρέπει να διατυπώσει και να εφαρμόσει θετικές εναλλακτικές λύσεις, ικανές να πείσουν τη μεγάλη μάζα των πολιτών για τα πλεονεκτήματα της εξόδου από τον καπιταλισμό.

Σημειώσεις

1. «How to define a new democratic goal in the face of austerity policies and authoritarian forms of government», 28 Μαρτίου, και «What change of economic principle to meet social and ecological needs, and make cooperative come alive? An alternative to the logic of competitiveness», 29 Μαρτίου.

2. Alda Sousa, ''What is happening in Portugal?'' *Reporterre*, Απρίλιος 2013. http://www.reporterre.net/spip.php?article408

3. Naomi Klein, *Το δόγμα του σοκ*, μετ. Άγγελος Φιλιππάτος, Λιβάνης, Αθήνα 2010.

4. ''Eldorado Gold's big Greek mining problem'', *The Globe and Mail*, 27 Απριλίου 2013. http://www.theglobeandmail.com/report-on-business/eldorado-golds-greek-mining-problem/article11584840/

5. «Gaz de schiste: ''Cinq emplois pour 1.000 cancers? [«Σχιστολιθικό φυσικό αέριο: ''5 θέσεις εργασίας για 2.000 καρκίνους;''»], *Basta*, 28 Μαρτίου 2013: www.bastamag.net/article3004.html. Βλ. επίσης τη σελίδα στο facebook ''Contre le gaz de schiste en Tunisie'' [«Ενάντια στο σχιστολιθικό φυσικό αέριο στην Τυνησία»], http://www.facebook.com/pages/Contre-le-gaz-de-schiste-en-Tunisie/262199670540731

6. «India playing risky games at nuclear parks», Inter Press Service, 25 Μαρτίου 2013, http://www.ipsnews.net/2013/03/india-playing-risky-games-at-nuclear-parks/

7. Σύνοδος των συμβαλλόμενων μελών στη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την κλιματική αλλαγή, που υιοθετήθηκε στο Ρίο το 1992. Βλ. σ. 37 και 55. http://www.cop10.org/

8. Bill McKibben, ''Global Warming's Terrifying New Math'', *Rolling Stone*, 19 Ιουλίου 2012.

9. Azam, σ. 43.

10. ''Fábricas recuperadas y autogestión en la nueva realidad de España'', José Luis Carretero Miramar, ICEA.

11. ''Du champ à l'assiette, en Grèce, les initiatives se multiplient'' [«Από το χωράφι στο πιάτο: πληθαίνουν οι πρωτοβουλίες στην Ελλάδα»], Association pour l'autogestion, Roxane Mitralias, Μάρτιος 2013: http://www.autogestion.asso.fr/?p=2690

12. ''What change of economic principle to meet social and ecological needs, and make cooperative come alive? An alternative to the logic of competitiveness'', 29 Μαρτίου 2013.

13. Η ανάλυση αυτή παρουσιάζεται διεξοδικά στο Hervé Kempf, *Fin de l'Occident, naissance du monde*, Seuil, Paris 2013. Ετοιμάζονται μεταφράσεις στα ισπανικά, πορτογαλικά, κορεάτικα και ουγγρικά.

14. Συγγραφέας του *The Rise and Fall of Welfare State*, Pluto Press, London 2011. Βλ. παρουσίαση στο Transform : transform-network.net/journal/issue-112012/news/detail/Journal/asbjoern-wahl-on-the-rise-and-fall-of-the-welfare-state.html

15. Ο Ζαν-Μαρί Αριμπέ είναι συγγραφέας του *La richesse, la valeur et l'inestimable: Fondements d'une critique socio-écologique de l'économie capitaliste*, Les Liens qui libèrent, Paris 2013.

Μετάφραση: Μιχάλης Λαλιώτης

Η προσέγγιση των Ηνωμένων Εθνών με τον ιδιωτικό τομέα – Ένας επικίνδυνος και αντιδημοκρατικός προσανατολισμός

Κλοέ Μορέλ

Εδώ και κάποιες δεκαετίες, αναπτύσσονται ολοένα και πιο στενές σχέσεις μεταξύ του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) και του ιδιωτικού τομέα. Παρόλο που φαίνεται λογικό το γεγονός ένας παγκόσμιος και καθολικός θεσμός, όπως ο ΟΗΕ, να ελέγχει τις πολυεθνικές επιχειρήσεις, οι οποίες εξ ορισμού ξεφεύγουν των κρατικών ελέγχων, εντούτοις τα τελευταία χρόνια ο Οργανισμός δεν ακολουθεί αυτή την κατεύθυνση.

Ήδη από το 1992, το σχέδιο του ΟΗΕ για τον Κώδικα Συμπεριφοράς των Διακρατικών Εταιρειών (Δ.Ε.), που καταρτίστηκε το 1982 και *προέβλεπε τον σεβασμό από μέρους τους των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών στις χώρες που αναπτύσσουν τις δραστηριότητές τους*,[1] εγκαταλείφθηκε. Παράλληλα, το Κέντρο των Ηνωμένων Εθνών για τις Διακρατικές Επιχειρήσεις (UNCTC), που είχε χρεωθεί τον έλεγχο αυτής της λειτουργίας, υπό την πίεση των Ηνωμένων Πολιτειών εξαφανίστηκε. Το γεγονός αυτό σηματοδότησε και το τέλος των βλέψεων των Ηνωμένων Εθνών όσον αφορά τη ρύθμιση των δραστηριοτήτων των διακρατικών εταιρειών.

Οι βλέψεις αυτές εμφανίστηκαν πρώτη φορά τη δεκαετία του ’70, με στόχο την ενημέρωση σχετικά με τις καταχρήσεις που διαπράχθηκαν από τις εταιρείες αυτές, καθώς και με σκάνδαλα που αποκαλύφθηκαν (όπως η αποκάλυψη της εμπλοκής της ITT [Διεθνείς Τηλεφωνικές Τηλεγραφικές Βιομηχανίες] στο πραξικόπημα του 1973 στη Χιλή). Στο ίδιο πλαίσιο, το 1977, η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας του ΟΗΕ υιοθέτησε την Τριμερή Διακήρυξη Αρχών για τις Πολυεθνικές Επιχειρήσεις και την Κοινωνική Πολιτική. Παρόλο που η Διακήρυξη

δεν είχε καμία δεσμευτικότητα, εντούτοις στόχευε στον έλεγχο και στην εποπτεία των κοινωνικών πολιτικών των διακρατικών επιχειρήσεων.

Ωστόσο, από τη δεκαετία του '90 και έπειτα η στάση του ΟΗΕ απέναντι στις πολυεθνικές επιχειρήσεις δεν χαρακτηρίζεται από πρόθεση εποπτείας των δραστηριοτήτων τους· χαρακτηρίζεται μάλλον από πρόθεση συνεργασίας μαζί τους. Η σχέση αυτή όμως, στον βαθμό που έχει εφαρμοστεί μέχρι σήμερα, δείχνει να ευνοεί τις επιχειρήσεις παρά τις αρχές και τις αξίες του Οργανισμού.

Νεοφιλελεύθερος προσανατολισμός

Από το 1996, ο τότε γενικός γραμματέας του ΟΗΕ Μπούτρος Μπούτρος-Γκάλι μετέφερε στο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ του Νταβός την επιθυμία του *«να συνδεθούν οι πολυεθνικές επιχειρήσεις πιο στενά με τις διεθνείς αποφάσεις»*. Ο διάδοχός του Κόφι Ανάν κινήθηκε πιο έντονα στην ίδια κατεύθυνση. Η ανάπτυξη του ΟΗΕ προς φιλελεύθερες οικονομικές κατευθύνσεις φαίνεται σαφώς από την έκθεση του Κόφι Ανάν «Το επιχειρηματικό πνεύμα και η ιδιωτικοποίηση στην υπηρεσία της οικονομικής και βιώσιμης ανάπτυξης» (1998).

Τον Ιούλιο του 2000 ο Κόφι Ανάν προώθησε το Παγκόσμιο Οικονομικό Σύμφωνο του ΟΗΕ (United Nations Global Compact).[2] Το σύμφωνο είχε ως στόχο να προσφέρει στις διακρατικές εταιρείες (που περιγράφονται ως «προνομιούχοι εταίροι για την ανάπτυξη») μια κεντρική θέση στα Ηνωμένα Έθνη, με αντάλλαγμα τη δέσμευσή τους να τηρούν δέκα αρχές οι οποίες θα βασίζονται στα ανθρώπινα δικαιώματα, στα πρότυπα εργασίας, στην καταπολέμηση της διαφθοράς και στον σεβασμό προς το περιβάλλον.[3] Πράγματι, ο Κόφι Ανάν θεώρησε ότι ο ιδιωτικός τομέας θα πρέπει να έχει εντός του πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών ένα ρόλο σχεδόν ισοδύναμο με εκείνο των κρατών. Ωστόσο, στο σημείο αυτό οφείλουμε να υπενθυμίσουμε ότι οι λέξεις «επιχείρηση», «εταιρική φίρμα» ή «εταιρεία» δεν εμφανίζονται ούτε στον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ ούτε στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Παρά το γεγονός αυτό, ο ΟΗΕ, μέσω του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ στο Νταβός, εγκαθίδρυσε μια συνεταιριστική σχέση με τις πολυεθνικές επιχειρήσεις, παρέχοντας κατά αυτό τον τρόπο τη δυνατότητα στις μεγαλύτερες από αυτές να συμμετέχουν στη ρύθμιση των παγκόσμιων υποθέσεων. Η έκθεση του ύπατου αρμοστή του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα με τίτλο «Επιχειρήσεις και Ανθρώπινα Δικαιώματα» (2000) ακολουθεί την ίδια γραμμή, επιβεβαιώνοντας την ιδέα ότι οι επιχειρήσεις και τα ανθρώπινα δικαιώματα αλληλοενισχύονται. Έφτασε ακόμα στο σημείο να προτείνει την ιδιωτικοποίηση της διαχείρισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η τάση αυτή συνεχίστηκε και από τον σημερινό γενικό γραμματέα Μπαν Κι Μουν (Ban Ki Moon).

Το Οικουμενικό Σύμφωνο, που σήμερα συγκεντρώνει 7.000 επιχειρήσεις από 133 χώρες, έχει προκαλέσει δικαιολογημένα έντονη κριτική από τις κοινωνικές ΜΚΟ και τις κινήσεις πολιτών, οι οποίες έχουν επικρίνει αυτή τη

συνεργασία σαν ένα ανόητο παζάρι. Πράγματι, η συνεταιριστική αυτή σχέση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής κανενός σαφούς νομικού πλαισίου. Αν και καθιερώθηκε εγγράφως ένας μηχανισμός συνδεδεμένος με τον ΟΗΕ, με στόχο τον έλεγχο αυτών των επιχειρήσεων (εξαιρώντας, μέχρι το 2008, πάνω από 600 επιχειρήσεις που δεν ανταποκρίνονταν στην τήρηση των δέκα αρχών του Οικουμενικού Συμφώνου,[4] ουσιαστικά δεν προβλέφθηκε κανείς αυστηρός μηχανισμός για να ελεγχθεί η τήρηση των εν λόγω εταιρικών δεσμεύσεων – το μόνο που καλούνταν να κάνουν ήταν μια ετήσια έκθεση. Από πολλές απόψεις η συνεταιριστική σχέση φαίνεται να είχε σε μεγάλο βαθμό ως στόχο να δώσει στις διακρατικές εταιρείες τα μέσα να αυξήσουν την ισχύ τους, καθώς και μια ευκαιρία να βελτιώσουν τη δημόσια εικόνα τους. Στην πραγματικότητα, τα Ηνωμένα Έθνη δεν ασκούν κανέναν έλεγχο στον τρόπο που οι υπογράφουσες διακρατικές επιχειρήσεις διεκπεραίωσαν τους όρους του Συμφώνου. Παρ' όλα αυτά, οι επιχειρήσεις μπορούν να χρησιμοποιούν το λογότυπο του Παγκόσμιου Οικονομικού Συμφώνου των Ηνωμένων Εθνών (το οποίο δίνεται κατόπιν έγκρισης από το Γραφείο του Οικουμενικού Συμφώνου). Τελικά, το Οικουμενικό Σύμφωνο εμποδίζει πράγματι να αναπτυχθούν αποτελεσματικά πρότυπα κοινωνικής ευθύνης των επιχειρήσεων.

Εκτός από το Παγκόσμιο Οικονομικό Σύμφωνο, η σταδιακή διάβρωση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών από τον ιδιωτικό τομέα λαμβάνει χώρα και μέσω ad hoc συνεταιριστικών σχέσεων, που έχουν εδραιωθεί μεταξύ των οργανώσεων του ΟΗΕ και των εταιρειών. Ας πάρουμε την UNESCO, για παράδειγμα, την εκπαιδευτική, πολιτιστική και επιστημονική οργάνωση του ΟΗΕ. Ανέπτυξε συνεργασία με την Oréal, για να απονείμει βραβεία σε γυναίκες επιστήμονες· με το Ίδρυμα MacArthur στα πλαίσια ενός προγράμματος σχετικά με τη φυσική κληρονομιά· με την DaimlerChrysler στο πλαίσιο του προγράμματος Mondialogo, το οποίο προάγει τον διαπολιτισμικό διάλογο· με τη Samsung σε ένα πρόγραμμα σχετικά με την υλική πολιτιστική κληρονομιά· με τη Microsoft στο πλαίσιο ενός προγράμματος για την παγκόσμια οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη· με την Procter & Gamble και τη Nokia σε εκπαιδευτικά προγράμματα, για να μην αναφέρουμε τη συνεταιριστική σχέση μεταξύ της UNESCO και του δικτύου Gems – μια επιχείρηση που ομοσπονδοποιεί ιδιωτικά σχολεία παγκοσμίως και προωθεί την ιδιωτική εκπαίδευση.[5]

Συνεργασία με διακρατικές επιχειρήσεις

Έτσι, στα πλαίσια της συνεργασίας του ΟΗΕ με τη Nokia, η εταιρεία προμηθεύει κινητά τηλέφωνα στον νεο-εγγράμματο αφρικανικό πληθυσμό. Για να αντισταθμίσει την έλλειψη αναγνωστικού υλικού για τους νεο-γραμματιζούμενους, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της UNESCO στέλνει ασκήσεις ανάγνωσης μέσω γραπτών μηνυμάτων (SMS), οι οποίες πρέπει να απαντηθούν επίσης μέσω SMS. Ενώ η αποτελεσματικότητα αυτής της μεθόδου δεν έχει αποδειχθεί, φαί-

νεται ότι ουσιαστικά επιτρέπει στη Nokia να ξεφορτωθεί τηλέφωνα παλαιότερης τεχνολογίας και να έχει καλή δημοσιότητα. Ομοίως, η συνεργασία με την Procter & Gamble έδωσε τη δυνατότητα στην εταιρεία να τοποθετήσει το λογότυπο της UNESCO στα πακέτα σερβιέτων που πωλούνται στη Δύση, με αντάλλαγμα τη δωρεάν παροχή σερβιετών στα νεαρά κορίτσια της Αφρικής. Κατ' αυτό τον τρόπο τούς επέτρεψε να συνεχίσουν να πηγαίνουν στο σχολείο όταν έχουν περίοδο (παραδοσιακά, θα έμεναν στα σπίτια τους αυτές τα χρονικά διαστήματα, χάνοντας μαθήματα).[6] Αυτά τα προγράμματα μπορεί εκ πρώτης όψεως να δείχνουν ελκυστικά, στην πραγματικότητα όμως ο πολλαπλασιασμός αυτών των επιχειρήσεων, που συχνά αποτελούν συλλήψεις των ίδιων των εταιρειών, οδηγεί σταδιακά να μην μπορούν τα Ηνωμένα Έθνη να οργανώνουν τα δικά τους προγράμματα, καθώς και να διαδίδουν τις δραστηριότητές τους.

Η συνεργασία της UNESCO με την εταιρεία Gems Education, που ξεκίνησε το 2011, έχει ως στόχο τη δημιουργία προγραμμάτων κατάρτισης εκπαιδευτικών, ώστε να αντιμετωπίσουν την έλλειψη δασκάλων στις αναπτυσσόμενες χώρες (κυρίως στην Κένυα, στην Γκάνα και την Ινδία). Ωστόσο, στη γαλλική διαδικτυακή σελίδα της UNESCO, όπου και παρουσιάζεται το πρόγραμμα, δεν αποκαλύπτεται πουθενά ότι αποκλειστικός στόχος της Gems είναι ομοσπονδοποίηση ιδιωτικών σχολείων και ότι το πρόγραμμα, ως εκ τούτου, συνίσταται στην ενίσχυση της παρουσίας ιδιωτικών σχολείων στις αναπτυσσόμενες χώρες.[7] Η επιλογή της UNESCO να ενισχύσει την ιδιωτική εκπαίδευση σε παγκόσμιο επίπεδο δεν είναι αβλαβής ή χωρίς συνέπειες. Ειδικότερα, μπορεί να συσχετιστεί με τις μακροχρόνιες σχέσεις μεταξύ της UNESCO και των καθολικών δικτύων, αλλά και του Βατικανού.[8]

Κατά τον Κιαν Τανγκ (Qian Tang), ο οποίος από το 2010 διευθύνει τον τομέα εκπαίδευσης της UNESCO, η αύξηση της συνεργασίας μεταξύ της UNESCO και ιδιωτικών εταιρειών αποτελεί ένα πολύ θετικό γεγονός και για τους δύο εταίρους.[9] Ομοίως, η ετήσια έκθεση της UNESCO για την εκπαίδευση, που δημοσιεύθηκε στα τέλη του 2012, τονίζει τη σημασία χρηματοδότησης της εκπαίδευσης από τον ιδιωτικό τομέα. Παράλληλα, επαινεί τη δραστηριότητα ιδιωτικών ιδρυμάτων, όπως του Ιδρύματος της MasterCard, το οποίο διευκολύνει τους νέους να αποκτήσουν επαγγελματική εμπειρία.[10]

Αποτελεί πραγματικό γεγονός ότι η UNESCO έχει λάβει επιχορηγήσεις από ορισμένες εξ αυτών των εταιρειών, οι οποίες επέτρεψαν να βρεθούν τα χρήματα που απαιτούνται για την εκτέλεση των προγραμμάτων της· χρήματα ευπρόσδεκτα αυτή τη χρονική περίοδο, που οι συνήθεις προϋπολογισμοί μειώνονται.[11] Παρ' όλα αυτά, μέσα από αυτές τις διαδικασίες δεν τείνει η UNESCO να «ξεπουληθεί», να πουλήσει το όνομά της, το «σήμα» της στις εταιρείες; Τα όργανα του ΟΗΕ δεν κινδυνεύουν να χειραγωγηθούν πλήρως σε αυτές τις επιχειρήσεις;

Επιπλέον, υπάρχουν ολόκληρα τμήματα της διαχείρισης και της λειτουργίας των οργανώσεων των Ηνωμένων Εθνών που έχουν την τάση να τεθούν

υπεργολαβικά σε αυτές τις εταιρείες. Ο γενικός διευθυντής της UNESCO από το 1990 έως το 2009 Κουϊτσίρο Ματσουάουρα ιδιωτικοποίησε πολλά τμήματα της δραστηριότητας του οργανισμού. Ο Πίτερ Σμιθ, ο Αμερικανός τον οποίο διόρισε βοηθό γενικό διευθυντή σε ζητήματα εκπαίδευσης, είναι υπεύθυνος για την αναδιάρθρωση όλων των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων του οργανισμού. Ανέθεσε την υπεργολαβία αυτού του έργου σε μια ιδιωτική αμερικανική εταιρεία, τη Navigant Consulting, με έδρα το Σικάγο, η οποία δεν είχε ούτε τα προσόντα ούτε την εμπειρία στον τομέα αυτό. Υπέγραψε ωστόσο συμβόλαια τα οποία προέβλεπαν γενναιόδωρες πληρωμές, χωρίς η επιλογή να γίνει έπειτα από δημόσιο διαγωνισμό. Σε μόλις ένα χρόνο πλήρωσε στην εταιρεία 2,15 εκατομμύρια δολάρια. Αυτή η υπεργολαβία οδήγησε σε σημαντική σπατάλη και σε παραβιάσεις των δημοσιονομικών κανόνων της UNESCO. Ως αποτέλεσμα, ο Πίτερ Σμιθ υποχρεώθηκε να παραιτηθεί.[12] Ωστόσο, η σημερινή γενική διευθύντρια της UNESCO Ιρίνα Μπόκοβα ακολούθησε την ίδια τακτική, υποστηρίζοντας ότι ήταν υπέρ των συμπράξεων δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.

Χρήματα από τον ιδιωτικό τομέα

Η τακτική αυτή δεν επηρέασε αποκλειστικά την UNESCO. Πιο συγκεκριμένα, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) διατηρεί μια αξιοσημείωτη συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα. Ο προσανατολισμός αυτός ενθαρρύνθηκε από τα στελέχη του, ήδη από τη δεκαετία του ’90. Από την έναρξη της θητείας της ως επικεφαλής του ΠΟΥ το 1998, η Γκρο Χάρλεμ Μπρούντλαντ ενθάρρυνε τη σύσφιξη των δεσμών μεταξύ του ΠΟΥ και των ιδιωτικών φαρμακευτικών εργαστηρίων. Επίσης, απηύθυνε έκκληση για να αυξηθεί η χρηματοδότηση του οργανισμού από τον ιδιωτικό τομέα. Κατηύθυνε κατά συνέπεια όλα τα προγράμματα και τις διαλέξεις του ΠΟΥ προς την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των ιδιωτικών φορέων (όπως φάνηκε στην ομιλία της στο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ του Νταβός, τον Ιανουάριο του 2001, ενώπιον των γενικών διευθυντών των μεγαλύτερων διακρατικών εταιρειών). «Χρειαζόμαστε απολύτως την ιδιωτική χρηματοδότηση. [...] Δεδομένου ότι η αμερικανική οικονομία είναι η πλουσιότερη στον κόσμο, θα πρέπει ο ΠΟΥ να γίνει ένα ελκυστικό σύστημα τόσο για τις ΗΠΑ όσο και για τις χρηματοπιστωτικές αγορές», τόνισε απερίφραστα ο επικεφαλής του προσωπικού του οργανισμού David Nabarro.[13]

Την περίοδο 2009-2010, η κρίση της γρίπης H1N1 έφερε στο φως τους δεσμούς μεταξύ του ΠΟΥ και τα συμφέροντα των φαρμακευτικών βιομηχανιών. Σε αυτή την «κρίση», ο ΠΟΥ ενήργησε έπειτα από προτροπή της Στρατηγικής Συμβουλευτικής Ομάδας Εμπειρογνωμόνων του (Strategic Advisory Group of Experts - SAGE), σχεδόν όλα τα μέλη της οποίας είχαν οικονομικούς δεσμούς με ιδιωτικές φαρμακευτικές βιομηχανίες. Το γεγονός αυτό έθεσε υπό αμφισβήτηση την υποτιθέμενη ανεξαρτησία τους. Επιπλέον, εκπρόσωποι φαρ-

μακευτικών εταιρειών παρευρίσκονταν και οι ίδιοι ως παρατηρητές στις συνεδριάσεις της Συμβουλευτικής Ομάδας.

Όταν ο ΠΟΥ επισήμανε τον κίνδυνο πανδημίας, λέγεται ότι οι φαρμακευτικές εταιρείες σημείωσαν κέρδη ύψους 7,5 έως 10 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Η επιχείρηση εξάλειψης της «Γρίπης Α» αποτέλεσε τελικά μια πολύ επικερδή κίνηση για τα φαρμακευτικά εργαστήρια.[14]

Εκτός από τη διαχείριση της «Γρίπης Α», σε πολλούς τομείς της δραστηριότητάς του ο ΠΟΥ συνεργάζεται στενά με τις φαρμακευτικές βιομηχανίες. Η συνεργασία είναι έντονη ιδίως στον τομέα της καταπολέμησης του AIDS, η οποία ωστόσο εγείρει ζήτημα σύγκρουσης συμφερόντων.[15]

Κατά αυτό τον τρόπο, με το πλήθος συμπράξεων που δημιουργούνται μεταξύ οργανώσεων των Ηνωμένων Εθνών και ιδιωτικών εταιρειών (σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα παρέχοντας πραγματική υπεργολαβία ολόκληρων τμημάτων των προγραμμάτων τους στις επιχειρήσεις), καθώς και με τη διόγκωση των προσφυγών τους σε εμπειρογνώμονες που συνδέονται με τον ιδιωτικό τομέα, δεν οδηγούν τον ΟΗΕ σε τροχιά ιδιωτικοποίησης, σύμφωνα με τις επιθυμίες των κυρίαρχων δυνάμεων;[16]

Θεωρείται επείγον τα Ηνωμένα Έθνη να αναλάβουν τον έλεγχο του ιδιωτικού τομέα, τη ρύθμιση των κοινωνικών του πρακτικών (οι οποίες παραβλέπουν συχνά πολλά από αυτά που πρέπει να γίνουν), αντί να του δίνουν ολοένα και σημαντικότερη θέση στους κόλπους του ΟΗΕ, καθώς και εξουσίες στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε βάρος των δημοκρατικών αξιών. Εφόσον ο ΟΗΕ και οι υπηρεσίες του υπάρχουν για να διεκπεραιώνουν ορθά τη σημαντική αποστολή τους της κοινωνικής προόδου –την οποία ο κόσμος έχει τόσο ανάγκη–, οι κινήσεις αυτές κρίνονται απαραίτητες.

Σημειώσεις

1. Ο Κώδικα Συμπεριφοράς των Διακρατικών Εταιρειών των Ηνωμένων Εθνών, 23 I.L.M. 626 (1984).

2. http://www.unglobalcompact.org/

3. Βλ. Tagi Sagafi-Nejad, *The UN and Transnational Corporations: From Code of Conduct to Global Compact*, Indiana University Press, Bloomington,2008, Thomas G. Weiss and Ramesh Thakur, *Global Governance and the UN: An Unfinished Journey*, Indiana University Press, Bloomington 2010.

4. http://greentechexpert.blogspot.fr/2008/07/630-entreprises-exclues-du-global.html

5. http://www.gemseducation.com/

6. Συνέντευξη με την Έλσπεθ Μακ Όσμιθ, UNESCO, 28 Νοεμβρίου 2012.

7. http://www.unesco.org/new/fr/media-services/single-view/news/unesco_partners_with_gems_education_to_bolster_teacher_training/

8. See Chloé Maurel, 'L'inf luence du Vatican et des rıseaux catholiques à l'Unesco (1945-1974)', *Cahiers d'histoire. Revue d'histoire critique*, No119, April-June 2012, 101-120.

9. Συνέντευξη με τον Κιαν Τανγκ, 17 Δεκεμβρίου 2012.

10. Παγκόσμια έκθεση αξιολόγησης της Εκπαίδευσης για όλους 2012 της Unesco, *Jeunes et compétences. L'éducation au travail*, Paris, UNESCO, 2012, 547.

11. Ήδη από την εισδοχή της Παλαιστίνης στην UNESCO το 2011, οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν αναστείλει την καταβολή της χρηματικής συνεισφοράς τους στον οργανισμό αυτό, στερώντας έτσι ένα πολύ σημαντικό μέρος του προϋπολογισμού της.

12. Gabrielle Capla, ''The silent revolt to save UNESCO'', *Le Monde diplomatique*, September 2009: http://www.monde-diplomatique.fr/2009/09/CAPLA/18155

13. J.-L. Motchane, ''When WHO espouses the cause of the pharmaceutical companies'', *Le Monde diplomatique*, July 2002.

14. See Chloé Maurel, ''L'OMS et la gestion des crises et catastrophes mondiales'', *Chantiers Politiques*, No 8, June 2010, 116-126.

15. Σχετικά με αυτό το θέμα, βλ. Auriane Guilbaud, *L'insertion progressive des entreprises dans la gouvernance mondiale de la santé. Le cas de la lutte contre le Vih/Sida et les maladies négligées*, Guillaume Devin, Sciences Po, CERI, 2012.

16. Βλ. See Collectif, *Une autre ONU por un autre monde*, Tribord , Brussels 2010; Anne- Cécile Robert, ''Qui veut ıtrangler l'ONU?'', *Le Monde diplomatique*, February 2012 ; Christian Caubet G., ''Liaisons dangereuses avec le monde des affaires'', *Le Monde diplomatique*, September 2005.

Μετάφραση: Αλέξανδρος Μπάλλας

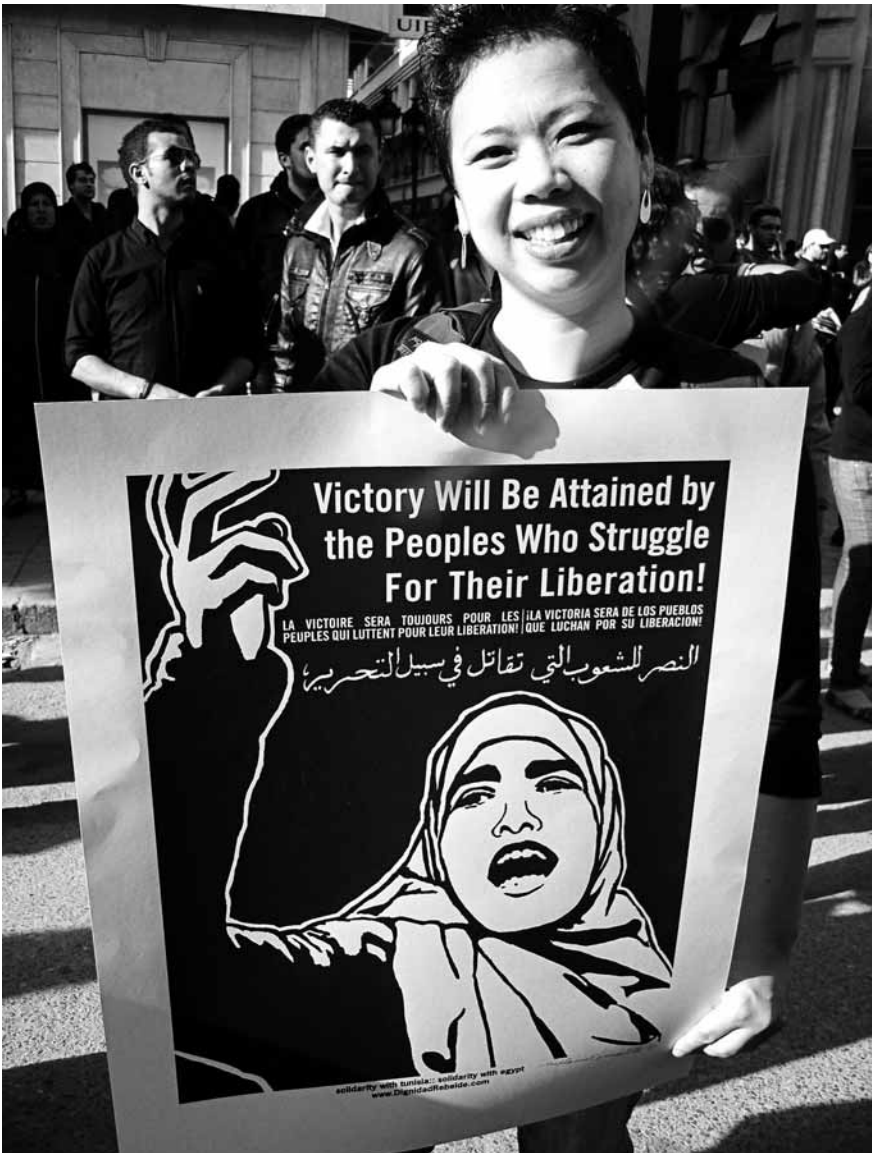
Victory Will Be Attained by the Peoples Who Struggle For Their Liberation!
LA VICTOIRE SERA TOUJOURS POUR LES PEUPLES QUI LUTTENT POUR LEUR LIBERATION!
¡LA VICTORIA SERA DE LOS PUEBLOS QUE LUCHAN POR SU LIBERACION!
النصر للشعوب التي تقاتل في سبيل التحرير!
solidarity with tunisia:: solidarity with egypt
www.DignidadRebelde.com

Νέοι πολιτικοί παίκτες στις δημοκρατίες της πόλωσης: η περίπτωση του Μπέπε Γκρίλο – προοπτικές για την Αριστερά

Ρομπέρτο Μπιόρτσο

Η διάθεση για αλλαγή που χαρακτήρισε τις πρόσφατες εθνικές εκλογές στην Ιταλία τον Φεβρουάριο του 2013 ταυτίστηκε και εκφράστηκε σε μεγάλο βαθμό από το Κίνημα των Πέντε Αστέρων του Μπέπε Γκρίλο (M5S), το οποίο πήρε το 25% των ψήφων. Η εξέλιξη αυτή ανέτρεψε εντελώς τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμασταν τα τελευταία είκοσι χρόνια, στον οποίο κυριαρχούσε ο ανταγωνισμός ανάμεσα στους δύο πόλους, την Κεντροδεξιά και την Κεντροαριστερά. Το Δημοκρατικό Κόμμα δεν πέτυχε τη νίκη, που σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις ήταν αναπόφευκτη, επειδή ενδιαφερόταν περισσότερο να καθησυχάσει τις αγορές στις Βρυξέλλες παρά να αφουγκραστεί και να ερμηνεύσει το αίτημα για αλλαγή. Δεν πέτυχαν όμως ούτε τα υπόλοιπα αριστερά κόμματα, τα οποία παρουσιάζονταν ως ικανά να καλύψουν αυτή την ανάγκη για αλλαγή. Η Αριστερά, Οικολογία, Ελευθερία (με ηγετική μορφή τον Νίκι Βέντολα) πήρε μόλις 3% και η Πολιτική Επανάσταση του Αντόνιο Ιγκρόια 2%.

Η επιτυχία του M5S γεννήθηκε από ένα κίνημα που, παραδόξως, αναπτύχθηκε στη διάρκεια κάποιων ετών από κινητοποιήσεις και διαδηλώσεις οι οποίες οργανώθηκαν μέσω διαδικτύου. Μόλις πρόσφατα το κίνημα του Γκρίλο αναμείχθηκε άμεσα στις εκλογές, αρχικά ως τοπικό κόμμα και αργότερα με τη συμμετοχή του στις εθνικές εκλογές, μέσα στην περασμένη χρονιά. Στην Ιταλία δεν έχουν υπάρξει –ακόμα– διαδηλώσεις που θα μπορούσαν να συγκριθούν με εκείνες των αγανακτισμένων στην Ισπανία, στην Πορτογαλία και την Ελλάδα. Η απογοήτευση και το αίτημα για αλλαγή έχουν εκφραστεί κυρίως μέσα από τις εκλογές. Το M5S κατάφερε αυτό που πολλοί άλλοι δεν μπόρεσαν: Να φέρει

τα ζητήματα των τοπικών και των εθνικών κινητοποιήσεων των πολιτών στους πολιτικούς θεσμούς, ζητήματα τα οποία δεν αναγνωρίζονται από τα πολιτικά κόμματα και αγνοούνται από τα κυρίαρχα ΜΜΕ.

Ο πολιτικός χώρος του λαϊκισμού στην Ιταλία

Στην Ευρώπη υπάρχουν δύο λόγοι για τη δημιουργία των σημερινών ευνοϊκών συνθηκών για λαϊκιστικές διαμαρτυρίες. Ο πρώτος είναι η κρίση των παραδοσιακών κομμάτων και οι αλλαγές που έχουν προκύψει στα αντιπροσωπευτικά συστήματα. Ο δεύτερος είναι η εξέλιξη της παγκοσμιοποίησης, που έχει δημιουργήσει πολλά προβλήματα και αιτήματα σε διάφορες χώρες, καθώς και νέες κοινωνικές ρήξεις, τις οποίες τα μεγάλα κόμματα δεν μπορούν να εκπροσωπήσουν και να διαχειριστούν. Τα προβλήματα αυτά έχουν επιδεινωθεί από τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και των μέτρων λιτότητας που προωθούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο και την αντιφασιστική αντίσταση, το πολιτικό σύστημα της Ιταλίας δεν άφηνε πολύ χώρο για λαϊκισμό. Η απόσταση ανάμεσα στις μάζες και στα μεγάλα κόμματα μεγάλωσε τη δεκαετία του 1990, μετά τη λήξη του Ψυχρού πολέμου και κυρίως μετά τα σκάνδαλα διαφθοράς «Ταντζεντόπολι». Η δυσπιστία απέναντι στην τάξη των πολιτικών αυξήθηκε κατακόρυφα και η συμμετοχή στα κόμματα συρρικνώθηκε.

Έτσι, δημιουργήθηκε στην Ιταλία πολύ μεγαλύτερο περιθώριο για δυσφορία και λαϊκιστική πολιτική απ' ό,τι στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Το Ιταλικό Κοινωνικό Κίνημα, το πιο κοντινό στο γαλλικό Εθνικό Μέτωπο ιταλικό κόμμα, ως προς την ιστορία και την ιδεολογική του παράδοση δεν κατάφερε να εκμεταλλευτεί αυτό τον πολιτικό χώρο. Επιπλέον, στα τέλη της δεκαετίας του 1980 εμφανίστηκε μια κρίση στην ταύτιση με τα κόμματα, ιδίως για τους μετριοπαθείς ψηφοφόρους του Κέντρου και τους ενεργούς καθολικούς. Η Λίγκα του Βορρά, ένα τοπικό σχήμα που δεν συνδεόταν με τις σημαντικότερες ιταλικές πολιτικές παραδόσεις, εντόπισε και εκμεταλλεύτηκε τον χώρο που είχε δημιουργηθεί για ένα λαϊκιστικό κίνημα. Στη συνέχεια, ο ίδιος πολιτικός χώρος αξιοποιήθηκε με μεγάλη επιτυχία από τον άνθρωπο που κατείχε σχεδόν το μονοπώλιο της εμπορικής τηλεόρασης, τον Σίλβιο Μπερλουσκόνι. Οι διαφορές ανάμεσα στον λαϊκισμό της Λίγκας και εκείνον του Μπερλουσκόνι οδήγησαν για ένα διάστημα σε ανταγωνισμό και συγκρούσεις, αλλά από το 2001 αναζητήθηκαν τρόποι σύγκλισης και τα δύο κόμματα κυβέρνησαν την Ιταλία για πολλά χρόνια. Τα τελευταία χρόνια ωστόσο, η δυσπιστία απέναντι στην κεντροδεξιά κυβέρνηση αυξάνεται διαρκώς. Οι υπουργοί όχι μόνο του Μπερλουσκόνι αλλά και της Λίγκας του Βορρά θεωρήθηκαν υπεύθυνοι για τις αποτυχίες σε σχέση με τις προσδοκίες που είχαν δημιουργήσει.

Με το τέλος της κυβέρνησης Μπερλουσκόνι, ο σχηματισμός της κυβέρνησης με επικεφαλής το Μόντι και την υποστήριξη του Δημοκρατικού Κόμματος

(PD) και του Λαού της Ελευθερίας (PdL) υπονόμευσε την αξιοπιστία των μεγάλων κομμάτων, που άρχισαν να θεωρούνται όλο και λιγότερο ικανά να λύσουν τα πραγματικά προβλήματα των πολιτών. Δικαστικές έρευνες αποκάλυψαν σκάνδαλα στα οποία εμπλέκονταν μέλη όλων των κομμάτων, ενώ οι πολίτες πιέζονταν όλο και περισσότερο από την οικονομική κρίση και τα μέτρα λιτότητας της κυβέρνησης, την οποία στήριζαν τα τρία μεγαλύτερα κόμματα. Η Λίγκα βρισκόταν και πάλι στην αντιπολίτευση και προσπάθησε να ηγηθεί στις διαμαρτυρίες ενάντια στις κυβερνητικές πολιτικές, με μικρή όμως επιτυχία, επειδή πρόσφατα είχε θεωρηθεί υπεύθυνη ως κυβέρνηση μαζί με τον Μπερλουσκόνι. Τον τελευταίο χρόνο πολλοί ψηφοφόροι της Λίγκας προτίμησαν την αποχή, ενώ άλλοι προτίμησαν το Κίνημα των Πέντε Αστέρων, θεωρώντας το πιο κατάλληλο εκφραστή των διαμαρτυριών ενάντια στα κόμματα και στην κυβέρνηση Μόντι. Το κίνημα του Γκρίλο αναγνώρισε και εξέφρασε την τεράστια επιθυμία για αλλαγή, κάτι που φάνηκε ολοκάθαρα στις εκλογές του Φεβρουαρίου του 2013.

Η δημιουργία ενός νέου είδους κινήματος

Πριν φτάσει στις εκλογές, ο Γκρίλο οικοδόμησε και εδραίωσε ένα γνήσιο κίνημα, βασισμένο στο διαδίκτυο. Ο Γενοβέζος κωμικός μεταμόρφωσε σταδιακά τον ρόλο του και σε πολλές περιπτώσεις έγινε η φωνή των διαμαρτυριών και των κινημάτων των πολιτών. Ένας κωμικός που μπαίνει στην πολιτική μπορεί να αποδειχτεί ιδιαίτερα αποτελεσματικός, επειδή μπορεί να χρησιμοποιήσει και να μετασχηματίσει βασικά στοιχεία της λαϊκής κουλτούρας, κάτι που έχει τονιστεί πολλές φορές σε ανθρωπολογικές μελέτες. Χρησιμοποιώντας σάτιρα, μιμήσεις και καρικατούρες πολιτικών, μπορεί να μεταδώσει πληροφορίες που διαφορετικά θα ήταν δύσκολο ή δυσάρεστο να ειπωθούν, πληροφορίες που μπορούν με ευκολία να ξεπεράσουν τους φραγμούς που θέτουν οι κοινωνικοί κανόνες και επιδρούν σημαντικά στον τρόπο με τον οποίο σκέφτεται και αισθάνεται το κοινό.

Ωστόσο, η πρωτότυπη προσέγγιση και οι καινοτόμες πλευρές του νέου κινήματος φανερώθηκαν μόνο ύστερα από τη συμμετοχή του Τζανρομπέρτο Καζαλέτζο, ενός από τους μεγαλύτερους ειδικούς της Ιταλίας στις διαδικτυακές στρατηγικές μάρκετινγκ. Η συνεργασία αυτή έδειξε ότι ήταν εφικτό να συνδυαστούν αποτελεσματικά δύο στρατηγικές για τη διαχείριση των πολιτικών πρωτοβουλιών και των συλλογικών κινητοποιήσεων. Οι συμβουλές και οι επαγγελματικές ικανότητες του Καζαλέτζο έδωσαν στον πολιτικό ακτιβισμό του Γκρίλο και στην εξαιρετική του ικανότητα να επικοινωνεί με το κοινό τη δυνατότητα να αυξηθεί εκθετικά, έτσι που δεν γινόταν να τον εμποδίσουν εκείνοι που ελέγχουν τα μεγάλα τηλεοπτικά δίκτυα και τις εφημερίδες.

Το ιστολόγιό του, που ξεκίνησε να λειτουργεί το 2005, ήταν ένας χώρος πληροφόρησης και συζήτησης, αλλά έγινε επίσης και πλατφόρμα για την προ-

	Εκλογές 2013		Εκλογές 2008		Διαφορές 2013	
	Ψήφοι	%	Ψήφοι	%	Ψήφοι	%
Κίνημα Πέντε Αστέρων (M5S)	8.689.458	25,6			8.689.458	25,6
Κεντροαριστερά						
Δημοκρατικό Κόμμα	8.664.523	25,4	12.095.306	33,2	-3.450.783	-7,8
Αριστερά, Οικολογία, Ελευθερία	1.089.409	3,2	1.124.298	3,1	-34.889	0,1
Πολιτική Επανάσταση	765.188	2,3	1.594.024	4,4	828.836	-2,1
Κεντροδεξιά						
Λαός της Ελευθερίας	7.332.972	21,6	13.629.464	37,4	-6.296.492	-15,8
Λίγκα του Βορρά	1.390.014	4,1	3.024.543	8,3	-1.634.529	-4,2
Αδέλφια της Ιταλίας	665.830	2,0			665.830	2,0
Κέντρο						
Επιλογή των πολιτών (Μόντι)	2.824.065	8,3			2.824.065	8,3
Ένωση Κέντρου	608.210	1,8	2.050.229	5,6	-1.442.019	-3,8

ώθηση συλλογικών και συμμετοχικών πολιτικών πρωτοβουλιών, όπως οι εκστρατείες «Έξω από το Ιράκ», για την απόσυρση των ιταλικών στρατευμάτων, «Καθαρό Κοινοβούλιο», για την απομάκρυνση καταδικασμένων βουλευτών από το κοινοβούλιο, καθώς και εκστρατείες που υπερασπίζονταν τους καταναλωτές και τους μικρομετόχους από τις μεγάλες εταιρείες.

Η δημιουργία του ιστολογίου άρχισε να αποδίδει πραγματικά όταν ξεκίνησαν οι «ομάδες συνάντησης», πλατφόρμες που επέτρεπαν στους επισκέπτες του ιστολογίου να οργανώνονται ως ακτιβιστές σε τοπικό επίπεδο, παραμένοντας σταθερά και αμοιβαία σε επαφή. Είχε δημιουργηθεί ένας χώρος συνάντησης, αλληλεπίδρασης και κοινωνικών επαφών για ανθρώπους που ενδιαφέρονταν να αλλάξουν την πολιτική και την κοινωνία της Ιταλίας, πολλοί από τους οποίους δεν είχαν ποτέ ως τότε συμμετάσχει σε κόμματα, ομάδες ή οργανώσεις.

Με διαδηλώσεις στο κέντρο εκατοντάδων πόλεων –οι «Μέρες βαφανκούλο» («Άντε γ...») ή V-Days το 2007 και το 2008– το κίνημα έδειξε τη δυναμική που θα μπορούσαν να έχουν τα δίκτυα συνάντησης και εκτός διαδικτύου. Στόχος των κινητοποιήσεων ήταν η συλλογή υπογραφών για φιλολαϊκά νομοσχέδια και δημοψηφίσματα. Οι δύο V-Days έκαναν το κίνημα για πρώτη φορά ευδιάκριτο στα εθνικά ΜΜΕ και στην κοινή γνώμη, φανερώνοντας ότι μπορεί να υπάρξει και πέρα από το διαδίκτυο.

Μέσα σε τρία χρόνια είχε δημιουργηθεί ένα δίκτυο μεταξύ ανθρώπων που είχαν κοινές πεποιθήσεις, μια αίσθηση του ανήκειν, συλλογική ταυτότητα και κοινούς αντιπάλους – τυπικά χαρακτηριστικά ενός κοινωνικού κινήματος. Το νέο κίνημα στην Ιταλία γνώρισε επιτυχία που μπορεί να συγκριθεί με εκείνη των Πειρατών στη Γερμανία ή των διαδηλώσεων MoveOn για την υποστήριξη του

Ψήφος 2013 κατά ηλικία						
	Ψήφισαν					
	M5S	**Λίγκα**	**ΛτΕ**	**Κέντρο**	**ΔΚ**	**Αριστερά (ΑΟΕ-Πολ.Επαν.)**
18-29 ετών	33,2	4,5	14,0	8,9	19,2	8,5
30-44	36,3	4,8	23,6	8,1	15,8	4,6
45-54	30,5	3,0	20,3	9,0	24,8	7,0
55-64	24,9	4,3	17,6	11,2	32,9	5,7
Άνω των 64	9,1	4,0	21,6	10,4	26,8	5,6
Συνολικά	**25,7**	**4,1**	**21,6**	**10,4**	**26,8**	**5,6**

Πηγή: Demos polls-Φεβρουάριος 2013

Ομπάμα στην προεκλογική εκστρατεία του 2008. Σήμερα το M5S έχει ένα δίκτυο περίπου 1.100 ομάδων συνάντησης σε 900 πόλεις και κωμοπόλεις, με περίπου 140.000 ακτιβιστές.

Ο Γκρίλο διατήρησε τον ρόλο του ως εκπρόσωπος και μεγάφωνο των λαϊκών διαμαρτυριών, αλλά σταδιακά άλλαξε την πολιτική του στάση, καθώς προσπαθεί να κατανοήσει και να αφουγκραστεί τις ανάγκες του κοινού, να συγκεντρώσει και να επανεξετάσει τις απόψεις των ακτιβιστών του κινήματός του, ώστε να συντονιστεί με τις πολιτικές και κοινωνικές κινητοποιήσεις «βάσης» που έχουν εμφανιστεί τα τελευταία είκοσι χρόνια.

Συμμετοχή στον εκλογικό στίβο και διαχείριση της διαμαρτυρίας

Μετά την επιτυχία των συγκεντρώσεων των V-Days, το κίνημα άρχισε να προσανατολίζεται όλο και περισσότερο προς τη χρήση ενός ακόμα δημοκρατικού εργαλείου: της προώθησης μη κομματικών καταλόγων για τη συμμετοχή στις εκλογές σε τοπικό επίπεδο. Το Κίνημα των Πέντε Αστέρων (M5S) ιδρύθηκε στο Μιλάνο στις 4 Οκτωβρίου 2009, με ένα πρόγραμμα 120 σημείων και ένα «μη καταστατικό», το οποίο όριζε τους κανόνες συμμετοχής. Το κίνημα απορρίπτει την ιδέα δημιουργίας κόμματος, θεωρώντας ότι πρόκειται για ένα οργανωμένο και επαγγελματικού χαρακτήρα εργαλείο, που λειτουργεί ως εκπρόσωπος-διαμεσολαβητής ανάμεσα στους πολίτες και τους θεσμούς.

Η κρίση των κομμάτων που είχαν δημιουργηθεί μετά την Πρώτη Δημοκρατία σε συνδυασμό με τη μεγάλη δυσπιστία απέναντι στην τάξη των πολιτικών δημιούργησε ιδιαίτερα ευνοϊκές συνθήκες για το M5S. Στις τοπικές εκλογές του 2012 το κίνημα συγκέντρωσε 500.000 ψήφους, φτάνοντας έτσι το 7% στην περιφέρεια Εμίλια-Ρομάνια και το 5% στο Πιεμόντε. Ο υποψήφιος του M5S στην Πάρμα έγινε δήμαρχος παίρνοντας το 19% των ψήφων και το 60% στον δεύτερο γύρο. Το M5S σημείωσε επίσης επιτυχία στη Γένοβα (με 14%) και σε

Άποψη για το M5S						
	Όλοι	Πρόθεση ψήφου				
		M5S	**Λίγκα**	**ΛτΕ**	**ΚΕΝΤΡΟ**	**ΔΚ**
Το M5S στη βουλή θα ακούει περισσότερο τη φωνή του λαού	47,4	93,4	32,5	30,4	44,3	44,2
Το M5S είναι πιο δημοκρατικό από τα άλλα κόμματα	42,4	84,5	37,7	27,0	38,7	33,7
Χωρίς τον Γκρίλο το M5S θα αποδυναμωθεί και θα διαλυθεί	66,1	44,0	72,6	66,8	81,4	64,2

Πηγή: sondaggi Ipso Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2012

πολλούς άλλους δήμους στη βόρεια και την κεντρική Ιταλία, με ποσοστά από 8 μέχρι 12%. Τα αποτελέσματα αυτά ήταν υψηλότερα από τα αναμενόμενα, καθώς διπλασίασαν –από 6-7% στο 18-20%– τις εκτιμήσεις των εθνικών δημοσκοπήσεων για το κίνημα.

Το M5S απέκτησε ευρύτερη αποδοχή επειδή μπόρεσε να βασιστεί σε μια διαδικτυακή πλατφόρμα που ήταν ήδη ισχυρή και διαδεδομένη. Ο Γκρίλο αρνήθηκε να συμμετάσχει σε οποιαδήποτε τηλεοπτική εκπομπή, αλλά το μήνυμά του έφτασε σε όλες τις κατηγορίες κοινού, ιδίως η κριτική, η αντιπαράθεση και η γελοιοποίηση που είχε ως στόχο τα κεντρικά πολιτικά και κυβερνητικά πρόσωπα. Με τον τρόπο αυτό, μέσα σε λίγους μόνο μήνες, το M5S έγινε το βασικό σημείο αναφοράς για τις διαμαρτυρίες ενάντια στα κόμματα και στην κάστα» των πολιτικών, παίζοντας έναν ρόλο παρόμοιο με εκείνον της Λίγκας του Βορρά κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990.

Το M5S ήταν το κόμμα που πήρε το μεγαλύτερο ποσοστό ψήφων τον Φεβρουάριο του 2013, με 25% στη Βουλή των Αντιπροσώπων. Συγκέντρωσε σχεδόν το ένα τρίτο όσων είχαν ψηφίσει το κόμμα Sinistra Arcobaleno (Αριστερό Ουράνιο Τόξο, έναν εκλογικό συνασπισμό των Rifondazione, Comunisti Italiani, των Πρασίνων και της Sinistra Democratica) ή την Ιταλία των Αξιών το 2008, καθώς και το 14% των πρώην ψηφοφόρων του PD. Κέρδισε επίσης πολλούς ψηφοφόρους χάρη στην κρίση που συγκλόνισε τον κεντροδεξιό συνασπισμό: το κίνημα του Γκρίλο πήρε έτσι το 16% των ψηφοφόρων που είχαν ψηφίσει το PdL το 2008 και το 24% εκείνων που είχαν ψηφίσει τη Λίγκα του Βορρά.

Οι τάσεις αυτές άλλαξαν το κοινωνικό προφίλ των ψηφοφόρων του M5S. Κέρδισε την υποστήριξη όλων των κοινωνικών στρωμάτων, αλλά αυτή ήταν ιδιαίτερα υψηλή στους βιομηχανικούς εργάτες, στους άνεργους, στους αυτοαπασχολούμενους και τους φοιτητές. Δεν είναι παράξενο ότι το PD και το PdL είναι ιδιαίτερα αδύναμα σε αυτές τις κοινωνικές ομάδες, οι οποίες έχουν πληγεί περισσότερο από τις επιπτώσεις της κρίσης και τα μέτρα λιτότητας της κυβέρ-

νησης Μόντι. Το PD είναι πιο δημοφιλές στους συνταξιούχους και το PdL στις νοικοκυρές.

Από τη λαϊκιστική ρητορική στην προώθηση της συμμετοχικής δημοκρατίας

Πολλοί σχολιαστές προσπάθησαν να απονομιμοποιήσουν το M5S, συγκρίνοντάς το με τα πολυάριθμα λαϊκιστικά φαινόμενα που διαχειρίζονται δεξιά πολιτικά κόμματα σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Ο ίδιος ο Γκρίλο αποδέχτηκε με αντιφατικό τρόπο τη σύγκριση αντιστρέφοντάς τη. Το εμφανέστερο κοινό χαρακτηριστικό του M5S με λαϊκιστικά κινήματα είναι η σκληρή κριτική στα πολιτικά κόμματα και στους πολιτικούς. Η προσέγγιση του Γκρίλο υιοθετεί πολλές όψεις της λαϊκιστικής ρητορικής, εκφράζοντάς τες με τους απομυθοποιητικούς και ειρωνικούς τρόπους ενός κωμικού. Οι ψηφοφόροι του M5S διαφέρουν κυρίως από εκείνους άλλων πολιτικών κομμάτων λόγω της βαθιάς έλλειψης εμπιστοσύνης στα δημόσια αντιπροσωπευτικά σώματα και στους πολιτικούς θεσμούς. Στην πραγματικότητα, η εμπιστοσύνη προς τα κόμματα (4%), στη Βουλή των Αντιπροσώπων (12%) και στα σωματεία (19%) είναι πολύ χαμηλή, σαφώς χαμηλότερη από εκείνη των ψηφοφόρων της Λίγκας. Ιδιαίτερη κριτική ασκείται και στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και τα ΜΜΕ. Οι ψηφοφόροι του M5S εμπιστεύονται ελάχιστα τις τράπεζες (6%) και το χρηματιστήριο (13%). Η εκτίμησή τους για την αξιοπιστία της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου είναι επίσης πολύ χαμηλή, με το RAI στο 13% και τη Mediaset στο 23%.

Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο το M5S έχει μετατρέψει τις διαμαρτυρίες σε προτάσεις διαφέρει πολύ από εκείνον της λαϊκιστικής Δεξιάς. Για τα κόμματα της λαϊκιστικής Δεξιάς, ο λαός μπορεί να ανακτήσει την κυριαρχία αν εμπιστευτεί έναν «ισχυρό» ηγέτη, ικανό να εκπροσωπήσει τη βούληση των απλών ανθρώπων στα θεσμικά όργανα. Ο λαός ορίζεται ως κοινότητα με εθνοτικούς-πολιτισμικούς όρους, η οποία βλέπει σαν εχθρούς τους μετανάστες και γενικότερα τις άλλες εθνικές κοινότητες ή υπερεθνικούς οργανισμούς.

Από την άλλη, το εγχείρημα του M5S είναι να εδραιωθεί ως εργαλείο για την ανάκτηση της λαϊκής κυριαρχίας ενεργοποιώντας όλες τις μορφές συμμετοχής των πολιτών. Το πρόγραμμα που συνέταξε το κίνημα του Γκρίλο είναι εντελώς διαφορετικό, στην πραγματικότητα σχεδόν το αντίθετο από τις πλατφόρμες που υποστηρίζουν τα λαϊκιστικά κόμματα. Οι στόχοι που τίθενται έχουν σκοπό κυρίως να ενθαρρύνουν τη δημιουργία μιας συμμετοχικής δημοκρατίας των πολιτών, που θα υπερασπίζεται ένα κοινωνικό κράτος οικουμενικών αρχών και θα προστατεύει και θα ενισχύει την κοινή και / ή τη δημόσια περιουσία.

Το M5S διαφέρει πολύ από τα παραδοσιακά πολιτικά μορφώματα, αλλά παραδόξως υποχρεώθηκε να αναπαραγάγει με νέους τρόπους πολλούς ρόλους που έπαιζαν τα κόμματα αυτά στο παρελθόν και είτε έχουν πέσει σε αχρησία ή η χρήση τους είναι ανεπαρκής, όπως η δημιουργία ενός δικτύου ακτιβιστών

Ψήφος 2013 ανά επαγγελματική κατηγορία						
	Ψήφισαν					
	M5S	**Λίγκα**	**ΛτΕ**	**Κέντρο**	**ΔΚ**	**Αριστερά (ΑΟΕ-Πολ.Επαν.)**
Εργάτες	38,8	5,5	22,8	1,9	20,8	6,5
Υπάλληλοι γραφείου	26,9	3,1	13,7	12,4	28,1	6,6
Καταστηματάρχες, τεχνίτες επιχειρηματίες	44,3	5,0	24,5	8,7	13,1	1,7
Επιτηδευματίες	30,9	1,7	13,5	13,1	27,8	8,2
Φοιτητές	29,9	3,4	10,2	13,1	19,2	9,9
Νοικοκυρές	25,1	3,4	33,4	9,8	20,0	2,9
Άνεργοι	39,9	1,4	26,1	5,7	14,1	7,9
Συνταξιούχοι	11,7	5,5	21,4	13,8	38,7	4,8
Συνολικά	**25,7**	**4,1**	**21,6**	**10,4**	**26,8**	**5,6**

Πηγή: Demos polls-Φεβρουάριος 2013

εξαπλωμένου σε όλη τη χώρα, η επιλογή και ο έλεγχος των υποψηφίων που εκλέγονται σε πολιτικά αξιώματα και, τέλος, η κατανόηση και η προβολή των αιτημάτων του λαού.

Τα μεγάλα ιστορικά κόμματα στο παρελθόν αναφέρονταν στην προνομιούχα κοινωνική βάση τους ή πρότειναν γενικούς στόχους, οι οποίοι δικαιολογούσαν την ύπαρξή τους. Όπως έχουμε ήδη πει, το M5S απορρίπτει την ιδέα δημιουργίας κόμματος, καθώς θεωρεί ότι πρόκειται για ένα οργανωμένο και επαγγελματικού χαρακτήρα εργαλείο, που λειτουργεί ως εκπρόσωπος-διαμεσολαβητής ανάμεσα στους πολίτες και τους θεσμούς. Το βασικό σχέδιο είναι να ξαναβάλει τους πολίτες στο επίκεντρο της πολιτικής, κάνοντάς τους πρωταγωνιστές σε όλες τις επιλογές και τις αποφάσεις, σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Οι παραδοχές που δηλώνονται από το «μη καταστατικό» δείχνουν πόσο παρεμφερές είναι το M5S με το γερμανικό κόμμα των Πειρατών, αν και το τελευταίο δεν μπορεί να βασιστεί στις επικοινωνιακές ικανότητες και τη φήμη ενός χαρισματικού ηγέτη.

Το M5S έχει εκπονήσει ένα σχέδιο που προβλέπει τρία επίπεδα συμμετοχής: ακτιβιστής, συμπαθών και ψηφοφόρος. Από την αρχή υιοθέτησε διαδικασίες εγγραφής που ήταν ανοιχτές σε όλους τους συμπαθούντες. Οι βασικές διαφορές σε σχέση με τα παραδοσιακά κόμματα έχουν να κάνουν με τη δυνατότητα αύξησης της συμμετοχής, ιδίως στο πλαίσιο του κινήματος, που προσφέρει το διαδίκτυο. Αυτή είναι μάλλον η πιο καινοτόμα πλευρά αυτού του νέου πολιτικού υποκειμένου, η οποία και επέτρεψε στο M5S να ξεπεράσει τη μείωση της συμμετοχής που επηρεάζει όλα τα πολιτικά κόμματα. Το ιστολόγιο έχει επίσης εξελιχθεί στον σημαντικότερο δίαυλο για την άμεση μετάδοση μηνυμάτων στους συμπαθούντες και τους δυνητικούς ψηφοφόρους· στην πραγματικότητα, έχει αντικαταστήσει την πολιτική καθοδήγηση και κατήχηση που πραγματοποιούσαν τα κόμματα με άλλα μέσα.

Το διαδίκτυο έδωσε τη δυνατότητα να στρατολογηθούν πολλοί ακτιβιστές, που μέχρι τότε ήταν αποξενωμένοι από την πολιτική. Η ιδιότητα του μέλους δίνει τη δυνατότητα συμμετοχής στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που ενεργοποιούνται από το κίνημα και εδραιώνει μια σχέση με τους συμπαθούντες, όπως γινόταν με την παραδοσιακή κομματική ταυτότητα. Η χρήση του ιστολογίου και των ομάδων συνάντησης με σκοπό η πολιτική συζήτηση να επιστρέψει στον κόσμο και να προωθηθούν εκστρατείες της κοινής γνώμης έχει δημιουργήσει, στη διάρκεια εφτά ετών, πλήθος συμπαθούντων, κάποιοι από τους οποίους έχουν γίνει και μέλη του M5S και σε πολλές περιπτώσεις ακτιβιστές.

Το M5S δεν συγκροτήθηκε βάσει ενός προγράμματος που είχε οριστεί από την αρχή. Ανέπτυξε σταδιακά την προγραμματική πλατφόρμα του, η οποία επιδίωκε να ανταποκριθεί στις πιο κοινές ανάγκες και απαιτήσεις των πολιτών, της κοινής γνώμης και ειδικότερα των πιο τακτικών χρηστών του διαδικτύου. Στο παρελθόν τα πολιτικά κόμματα των ευρωπαϊκών χωρών έπαιζαν κεντρικό ρόλο στη ζωή της δημοκρατίας, διασφαλίζοντας ότι θα ακούγονται οι απαιτήσεις των πολιτών για πολιτική δράση. Δημιουργώντας το πρόγραμμα αυτό, το M5S προσπάθησε να αναπαραγάγει με διάφορους τρόπους αυτό τον ρόλο, ο οποίος εκπληρώνεται όλο και λιγότερο και συχνά με μη ικανοποιητικό τρόπο από τα υπάρχοντα κόμματα.

Εξακολουθούν να υπάρχουν πολλές προκλήσεις και προβλήματα στα ζητήματα που άνοιξε το M5S: η απόρριψη της πολιτικής ως επάγγελμα, η άσκηση της πολιτικής ως προσωρινής δραστηριότητας των πολιτών και η αντίσταση στη δημιουργία οργανωτικών δομών περά από το διαδίκτυο – όλα αυτά μπορούν να δημιουργήσουν πολλά προβλήματα σε ένα πολιτικό υποκείμενο που πρέπει να διαχειριστεί εξουσία και ευθύνη σε εθνικό επίπεδο. Το κίνημα δεν μπορεί να περιοριστεί απλώς στον ρόλο του «εργαλείου» που θα ενθαρρύνει τις διαμαρτυρίες και την άμεση συμμετοχή των πολιτών, αλλά πρέπει να επανεξετάσει τις οργανωτικές δομές του. Η άμεση δημοκρατία μπορεί να επαρκεί για τη διαχείριση πολιτικών ζητημάτων σε περιορισμένο τοπικό επίπεδο ή στη διαδικτυακή κοινότητα. Είναι όμως δύσκολο να εφαρμοστεί όταν περνάμε στο εθνικό επίπεδο και οι πολιτικές αποφάσεις λαμβάνονται στην πραγματικότητα μόνο από τον Γκρίλο και το κεντρικό προσωπικό. Στη φάση αυτή ο Γενοβέζος κωμικός δεν μπορεί να περιοριστεί στον ρόλο του «εγγυητή», ώστε να μην επαναλάβει τις παραδοσιακές πολιτικές πρακτικές. Για να μπορεί να έρχεται καθημερινά σε επαφή με τους άλλους πολιτικούς αρχηγούς, πρέπει να τονίσει τον ρόλο του ως πολιτικού ηγέτη του κινήματος. Ο Γκρίλο είναι επίσης ο σημαντικότερος κρίκος για να διατηρηθεί η ενότητα των ακτιβιστών και να εξασφαλιστεί ότι θα μπορούν να επηρεάζουν σημαντικά τον πολιτικό στίβο. Εξακολουθεί ωστόσο να υπάρχει κάποια αμφισημία σχετικά με τον ρόλο του, η οποία έχει οδηγήσει σε συζητήσεις και διαφωνίες μεταξύ των ακτιβιστών του M5S.

Σε κάθε περίπτωση, το M5S έχει συμβάλει αποφασιστικά στην πολιτική αλλαγή, τραβώντας ξανά την προσοχή σε πολλά καίρια ζητήματα και προβλή-

ματα που πολιορκούν τη δημοκρατία μας – από την απώλεια της κυριαρχίας και της εξουσίας των πολιτών μέχρι την έλλειψη εμπιστοσύνης στο σημερινό σύστημα αντιπροσώπευσης και τη δυσκολία να δημιουργηθούν νέοι και αξιόπιστοι τρόποι συμμετοχής στην πολιτική. Οι απαντήσεις που προτείνει η εμπειρία του M5S για αυτά τα ερωτήματα έχουν τα δικά τους προβλήματα και αντιφάσεις· πρέπει όμως να τις σκεφτούμε σοβαρά ως προσπάθειες διερεύνησης νέων τρόπων για να αλλάξει η πολιτική στην Ιταλία.

Μετάφραση: Μιχάλης Λαλιώτης

Προς ένα κοινό ευρωπαϊκό ιστορικό αφήγημα;

Σιγκφρίντο Ραμίρεζ

Στις 24 Μαρτίου το Ευρωπαϊκό Τρανσφόρμ! διοργάνωσε μια συζήτηση για το «Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας» (ΣΕΙ), ώστε να ακουστούν κριτικές προσεγγίσεις σχετικά με τη δημόσια χρήση της ιστορίας και κυρίως σχετικά με τη δημιουργία του ΣΕΙ, το οποίο σχεδιάστηκε και χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το 2009, έχοντας διακηρύξει ως στόχο τη δημιουργία μιας κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας μέσω μιας κοινής αφήγησης της ιστορίας της Ευρώπης.

Τη συνάντηση άνοιξε ο Φράνσις Βιρτζ (Επίτιμο μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου), θέτοντας μια σειρά ερωτημάτων σχετικά με το ΣΕΙ, στο συμβούλιο του οποίου συμμετέχει. Επιπλέον, ιστορικοί που συνεργάζονται με το ευρωπαϊκό Τρανσφόρμ! αντάλλαξαν ιδέες με μέλη του διοικητικού του συμβουλίου για το πώς μπορεί να εγκαθιδρυθεί ένα δίκτυο ιστορικών και ποιοι μπορεί να είναι οι στόχοι του δικτύου αυτού, βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.

Το Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας: δημιουργία και στόχοι

Το ΣΕΙ είναι παιδί του Χανς Πέτερινγκ, πρώην προέδρου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ο οποίος από τη θέση του προέδρου επέβλεψε το όλο σχέδιο από τη στιγμή της γέννησης του μέχρι τώρα. Το ότι ο Πέτερινγκ διατελεί επίσης πρόεδρος του ιδρύματος Κόντραντ Αντενάουερ και είναι ενεργό μέλος της Ομάδας Συμφιλίωσης των Ευρωπαϊκών Ιστοριών (Reconciliation of European

History Group) και της Πλατφόρμας Ευρωπαϊκής Ιστορίας και Μνήμης (Platform of European History and Conscience) δείχνει ότι το νέο αυτό ευρωπαϊκό ίδρυμα μπορεί να έχει ευρεία πολιτική και διανοητική στήριξη και να στοχεύει «στη δημιουργία ενός τόπου μνήμης, όπου θα αναπτυχθεί η ευρωπαϊκή ιδέα». Με προσωπική πρωτοβουλία του Πέτερινγκ ορίστηκε μια ομάδα οκτώ ειδικών για να σκιαγραφήσει την ιδέα του ΣΕΙ σε ένα κείμενο, το οποίο υιοθετήθηκε χωρίς πολλή συζήτηση από το γραφείο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ως η επιστημονική κατεύθυνση του προγράμματος. Μπορεί η εκτελεστική επιτροπή του ΣΕΙ να είναι αρκετά πλουραλιστική, αλλά από την άλλη η επιστημονική του επιτροπή είναι αρκετά μονομερής, γεωγραφικά και πολιτισμικά, αφού υπερισχύουν συντηρητικοί ειδικοί, οι οποίοι προέρχονται από την ανατολική Ευρώπη. Δεν αποτελεί έτσι έκπληξη το γεγονός ότι το κείμενο που αποτελεί τη βάση του ΣΕΙ παρουσιάζει μια γραμμική, μη ισορροπημένη ερμηνεία της ιστορίας, τυπική στην παραδοσιακή ιστορία που μας κληροδότησε ο Ψυχρός πόλεμος και ένας τελεολογικός ευρωπαϊσμός. Πολλές από τις ιστορικές ερμηνείες σημαντικών γεγονότων του 20ού αιώνα είναι, αν μη τι άλλο, συζητήσιμες, αν όχι εντελώς λάθος, εφόσον ιδωθούν από την πλευρά όσων υποστηρίζει η επιστημονική κοινότητα. Επιπλέον, η έκθεση είναι ένα κείμενο που γράφτηκε το 2007, άρα δεν περιλαμβάνει τη βαθιά κρίση του ευρωπαϊκού μοντέλου και του προγράμματος της ευρωπαϊκής ενοποίησης, για να μην αναφερθούμε στην παγκοσμιοποίηση.

Μερικά επιπλέον επιχειρήματα αφορούν τη μεγάλη σημασία που πρέπει να δοθεί στο πώς στοιχειοθετείται διανοητικά και πολιτικά κάθε προσπάθεια να δημιουργηθεί μια «επίσημη ιστορία» της ευρωπαϊκής μνήμης, ιστορία που δεν θα είναι απλώς παράθεση των επιμέρους εθνικών ιστοριών, αλλά θα τις υπερβαίνει. Η φιλοδοξία του όλου εγχειρήματος του ΣΕΙ ακολουθεί ξεκάθαρα το μοντέλο του Γερμανικού Σπιτιού της Ιστορίας (Haus der Geschichte der Bundesrepublik), το οποίο επιδιώκει να είναι ένας ζωντανός χώρος, όπου λαμβάνουν χώρα πλουραλιστικές συζητήσεις για την ιστορία της Ευρώπης και της ευρωπαϊκής ενοποίησης κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα. Το ΣΕΙ είναι αρκετά φιλόδοξο, έχει 50 εκατομμύρια ευρώ προϋπολογισμό, 4.000 τετραγωνικά μέτρα μόνιμων εκθέσεων, 800 τ.μ. προσωρινών, 300 τ.μ. για το κέντρο πληροφόρησης και ένα μεγάλο χώρο συνεδριάσεων, όλα σε μια κεντρική τοποθεσία δίπλα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις Βρυξέλες, όπου δίνεται η δυνατότητα σε εκατομμύρια επισκέπτες –κυρίως νέους– να φιλοξενηθούν και να γίνουν κοινωνοί της συγκεκριμένης οπτικής και ερμηνείας της ευρωπαϊκής ιστορίας. Επιπλέον, το ΣΕΙ φιλοδοξεί να γίνει ένας χώρος όπου νέοι ιστορικοί θα πραγματοποιούν την έρευνά τους.

Η συζήτηση και τα συμπεράσματά της

Το πρώτο ερώτημα που συζητήθηκε στη συνάντηση έχει να κάνει με το κατά πόσο ένα τέτοιο σχέδιο είναι αποδεκτό επί της αρχής, και αν ναι, πώς θα

διασφαλίζει ότι θα είναι πλουραλιστική και επιστημονικά άρτια η ευρωπαϊκή ιστορία που παρουσιάζει το ΣΕΙ. Συμφωνήθηκε ότι μια επίσημη ιστορία στη βάση ενός επιστημονικού κειμένου, όπως αυτού στο οποίο στηρίζεται η μόνιμη έκθεση του μουσείου, δεν μπορεί να είναι πραγματικά κριτική, πλουραλιστική και διαλεκτική. Από την άλλη βέβαια, δεν υπάρχει ζήτημα ακύρωσης του εγχειρήματος, αφού βρίσκεται σε τέτοιο στάδιο που τίποτα δεν μπορεί να το σταματήσει. Φαίνεται όμως ότι ακόμη και στο συμβούλιο του ΣΕΙ δεν υπάρχει ομοφωνία πάνω σε θεμελιώδη ερωτήματα. Η προτεραιότητα λοιπόν πρέπει να αφορά την εποικοδομητική συνεισφορά στον διάλογο, ώστε να αποφευχθεί η απομόνωσή μας και οι συζητήσεις σε δευτερεύοντα ζητήματα. Πρέπει να δείξουμε ότι είμαστε έτοιμοι για έναν πραγματικά ανοιχτό διάλογο, ο οποίος μπορεί να μας βοηθήσει να απευθυνθούμε στον κόσμο. Συνεπώς, αποφασίστηκε ότι πρέπει να προκαλέσουμε ένα δημόσιο διάλογο για το ΣΕΙ, ξεκινώντας από το επιστημονικό του κείμενο, το οποίο αποτελεί και το μοναδικό δημόσιο κείμενο, δηλαδή τη «βίβλο» της έκθεσης. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να τεθούν σε επιστημονική συζήτηση κάποιες από τις προφανώς προβληματικές ερμηνείες του κειμένου, χωρίς όμως να γράψουμε ένα άλλο κείμενο. Αυτό που πρέπει να κάνουμε είναι να ανοίξουμε ένα διάλογο για κάποια κεντρικά και ουσιώδη ζητήματα τα οποία αναφέρονται στο υπάρχον κείμενο.

Επιπλέον, το θέμα του ΣΕΙ βάζει στο τραπέζι το βασικό ερώτημα, αν πρέπει να υπάρξει μια αριστερή προσέγγιση στην ευρωπαϊκή ενοποίηση και ιστορία. Συμφωνήθηκε ότι η Αριστερά δεν μπορεί να δικαιολογήσει τη νεοφιλελεύθερη ευρωπαϊκή ενοποίηση, αλλά να συνεισφέρει κριτικά σε αυτήν. Αυτό σημαίνει τουλάχιστον δύο πράγματα: Μια δημόσια ιστορία πρέπει να στηρίζεται στην ιστορική επιστήμη και όχι στη χειραγώγηση του παρελθόντος, σαν αυτή που επιδιώκει το συγκεκριμένο σχέδιο. Μια τέτοια δημόσια ιστορία πρέπει να δείχνει μέσα από ένα πρίσμα πολιτικό, ταξικό, αλλά και αυτό του κοινωνικού φύλου ότι υπάρχει πλήθος προσεγγίσεων και ιστορικών υποκειμένων. Πρέπει επίσης να συμπεριλαμβάνει θέματα που άπτονται της διεθνούς ιστορίας και επικεντρώνονται στην κουλτούρα, στις ανταλλαγές και τις επαφές μεταξύ των ευρωπαϊκών και μη ευρωπαϊκών κοινωνιών – σε αντίθεση με την παλιά, επίσημη, διπλωματική ιστορία των θεσμών, των μεγάλων ηγετών και των ελίτ των μεγάλων κρατών, όπως της Γαλλίας και της Γερμανίας.

Εν συντομία, φαίνεται ότι το ΣΕΙ χαρακτηρίζεται από μια γενεσιουργό αντίφαση, αφού προσπαθεί να δημιουργήσει μια υπερεθνική ταυτότητα στηριζόμενο σε μια τυπική εθνοκεντρική προσέγγιση της χρήσης της ιστορίας ως πολιτικού μέσου για τη δημιουργία εθνικής ταυτότητας. Ο πραγματικός του στόχος είναι η δημιουργία ενός ιδεολογικού λόγου ο οποίος στοχεύει στην απόκρυψη των προβλημάτων, υπέρ της δημιουργίας μιας κοινής μνήμης και ταυτότητας. Αυτή η πολιτική στρατηγική δεν είναι καινούργια. Μέσω του ελέγχου του παρελθόντος προσπαθεί να ελέγξει το παρόν και το μέλλον του Ευρωπαίου πολίτη σε μια στιγμή κρίσης των πολιτικών συστημάτων αντιπρο-

σώπευσης. Δεν μπορούμε λοιπόν να δεχτούμε την παρουσίαση μιας ενοποιημένης ευρωπαϊκής ιστορίας που έμμεσα στηρίζεται στις αρχές αυτές. Αντιθέτως, πρέπει να δημιουργήσουμε διαλεκτικές, κριτικές και πλουραλιστικές εκδοχές της ευρωπαϊκής ιστορίας. Η συζήτηση χρειάζεται ένα μεθοδολογικό αναστοχασμό εκ μέρους μας για το πώς προσεγγίζουμε την ευρωπαϊκή ιστορία και την ευρωπαϊκή ενοποίηση από μια εναλλακτική και κριτική σκοπιά, κυρίως ως προς τον ρόλο των ιστορικών στις πολιτικές διαμάχες για την κοινή μας μνήμη και ειδικότερα τον ρόλο τους στα εγχειρίδια ιστορίας, στα μουσεία και τα υπόλοιπα δημόσια μέρη ιστορίας. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό αν σκεφτούμε πόσο χρειάζονται κριτικά εργαλεία και κείμενα οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι θα έρχονται σε καθημερινή βάση αντιμέτωποι με τα ζητήματα αυτά όταν θα επισκέπτονται με τους μαθητές τους το ΣΕΙ.

Ένα τελευταίο θέμα έχει περισσότερο πολιτικό χαρακτήρα και σχετίζεται με το πώς το ευρωπαϊκό Τρανσφόρμ! και οι πολιτικοί του σύμμαχοι μπορούν να συναρθρώσουν ή να προωθήσουν τον διάλογο αυτό μαζί με τους κριτικούς ιστορικούς, που είναι πρόθυμοι να συνεργαστούν και να συζητήσουν τα ζητήματα σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις. Το πολιτικό ζητούμενο είναι μεγάλο, αν αναλογιστούμε ότι η ιδέα της ευρωπαϊκής ενοποίησης βρίσκεται στο μέσο μιας καθαρής και ξαφνικής φάσης απονομιμοποίησής της, εξαιτίας των συνεπειών της νεοφιλελεύθερης στροφής της ευρωπαϊκής ενοποίησης κατά τα τελευταία χρόνια. Η στροφή αυτή δεν δείχνει να αντιστρέφεται, αλλά να εντείνεται, με συνέπεια την αποδόμηση του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου (του κράτους πρόνοιας), για το οποίο εργάστηκε η Αριστερά επί έναν ολόκληρο αιώνα. Συνεπώς, δεν θα είχαμε άδικο αν υποστηρίζαμε ότι το ζήτημα πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα. Το ζήτημα δηλαδή της ευρωπαϊκής ιστορίας του 20ού αιώνα, όχι μόνο μέσω της συμβολής της Αριστεράς (Διεθνείς Ταξιαρχίες, Αντίσταση και αντιαποικιοκρατία), αλλά και του τρόπου με τον οποίο διαφορετικά κοινωνικά κινήματα (το εργατικό, το φεμινιστικό κτλ.) πολέμησαν τον φασισμό, τον νεοφιλελευθερισμό και κάθε μορφή καταπίεσης. Το σημείο αυτό έχει ιδιαίτερη στρατηγική σημασία για εμάς, γιατί υπάρχει μια ανοιχτή συζήτηση στο εσωτερικό της Αριστεράς για το είδος του ευρωπαϊκού οικοδομήματος το οποίο πρέπει να προωθήσουμε ή να απορρίψουμε, συμπεριλαμβανόμενης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ευρώ. Χρειαζόμαστε λοιπόν μια πλουραλιστική και διαλεκτική προσέγγιση των ερωτημάτων αυτών, για να προωθηθεί μια εμπεριστατωμένη θεωρητική και ιστορική συζήτηση για την παρούσα κατάσταση της δημοκρατίας στην Ευρώπη.

Συμπερασματικά, ανοίγοντας τη συζήτηση για το ΣΕΙ, πρέπει να δεχτούμε ότι αυτή χρειάζεται να είναι μέρος μιας στρατηγικής που θα θέσει τα θεμέλια μιας εναλλακτικής ιστορίας της Ευρώπης και της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Υπάρχει μια κριτική σε τρία επίπεδα, πάνω στα οποία μπορούμε να στηρίξουμε τη συνεισφορά μας: μεθοδολογικό, επιστημονικό και πολιτικό. Όπως συμφω-

νήθηκε, η ομάδα πρέπει να δουλέψει πάνω σε ένα σύντομο κείμενο, το οποίο να αποτελέσει τη βάση για να αναπτυχθεί η άποψή μας σε καθένα από αυτά τα τρία επίπεδα όσον αφορά το ΣΕΙ και τα σχετικά με αυτό ζητήματα. Το κείμενο πρέπει επίσης να προσπαθήσει να έχει ευρεία απεύθυνση, ώστε να μπορέσει να συμπεριλάβει τις θέσεις και όσων δεν ήταν παρόντες στη συνάντηση.

Συνέχεια

Το δίκτυο έχει συμφωνήσει σε τρεις βασικούς στόχους: Άμεσα πρέπει να εδραιωθεί και να ανοιχτεί. Πρέπει να αυξήσουμε τις δυνατότητές μας και να ανοιχτούμε σε κριτικές προσεγγίσεις πάνω στη σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία.

Μεσοπρόθεσμα σκεφτόμαστε να διοργανώσουμε, σε συνεργασία με αριστερές δομές, ένα συνέδριο το οποίο θα πραγματεύεται πώς το ΣΕΙ μπορεί να υιοθετήσει πλουραλιστικές, διαλεκτικές και επιστημονικές προσεγγίσεις για την ιστορία της Ευρώπης και της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Σκοπός είναι να παραμείνουμε στα πλαίσια των συζητήσεων και των δραστηριοτήτων που γίνονται στα πλαίσια του ΣΕΙ και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, για να διαδραματίσουμε ένα ρόλο σε αυτές.

Μακροπρόθεσμα, τα μέλη του δικτύου αυτού θα μπορούσαν να διοργανώσουν –μέσω των ιδρυμάτων τους, των πανεπιστημίων ή άλλων φορέων (περιοδικών, ιστοσελίδων, ενώσεων και μουσείων)– μια πανευρωπαϊκή συνάντηση με πολλές ομάδες εργασίας, όπου θα γίνει ενδελεχής συζήτηση πάνω σε ένα βασικό μεθοδολογικό ζήτημα (την «κριτική δημόσια ιστορία») αλλά και πάνω σε βασικά ερωτήματα (όπως «το κόκκινο νήμα») («the red thread»), ώστε με αυτό τον τρόπο να διευρυνθεί και να εδραιωθεί ένα δίκτυο σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Όσο για τα πανεπιστήμια, το δίκτυο αυτό και το πρόγραμμά του μπορεί να αποτελέσουν το έναυσμα για πρωτοβουλίες που πιθανόν να λάβουν κάποιου είδους δημόσια χρηματοδότηση, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Μετάφραση: Χρήστος Ηλιάδης

Για το βιβλίο του Πέρι Άντερσον: *The New Old World*

Γιώργος Σουβλής

«Ο Έντουαρντ Τόμπσον είναι ο επιφανέστερος σοσιαλιστής συγγραφέας σήμερα – σίγουρα στην Αγγλία και πιθανότατα στην Ευρώπη».[1] Με αυτό τον επαινετικό χαρακτηρισμό ο Πέρι Άντερσον άρχιζε, τριάντα τρία χρόνια πριν, τη μονογραφία του για τον E. P. Thompson, *Arguments Within English Marxism*. Μια ακριβοδίκαιη ιστορική κρίση, ιδιαίτερα μετά την πρόσφατη απώλεια του Έρικ Χόμπσμπομ, μου επιτρέπει να επαναλάβω απλόχερα τον ίδιο χαρακτηρισμό και σήμερα. Η ιστορική του γραφή, παρότι απέχει σημαντικά από τον παθιασμένο και συχνά πολεμικό τόνο του θεμελιωτή της κοινωνικής ιστορίας, διατηρεί ορισμένες από τις πιο σημαντικές και γόνιμες όψεις της βρετανικής μαρξιστικής ιστοριογραφίας. Να ποια είναι τα βιογραφικά ορόσημα, μεταξύ άλλων, της μέχρι τώρα διανοητικής πορείας του Άντερσον: μέλος της συντακτικής ομάδας και για πολλά χρόνια διευθυντής σύνταξης της διμηνιαίας μαρξιστικής επιθεώρησης *New Left Review*, ιθύνων νους στον αδελφό εκδοτικό οίκο Verso, ο οποίος τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες έχει εκδώσει πάνω 3.000 τίτλους και 10 οξυδερκείς μελέτες στα πεδία της διανοητικής ιστορίας και της ιστορικής κοινωνιολογίας, οι θεματικές των οποίων εκτείνονται από τον δουλοκτητικό τρόπο παραγωγής έως τις καταβολές της μετανεωτερικότητας. Συνυπολογίζοντας την ευχέρειά του σε έντεκα γλώσσες, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ο τελευταίος σημαντικός μοντερνιστής ιστορικός.

Κεντρικό θέμα του *The New Old World* είναι η ιστορία του θεσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ιδιοτυπία του, συγκριτικά με την πλειοψηφία των μελετών με παραπλήσια θεματική, έγκειται αφενός στο ότι υιοθετεί μια ιστορι-

κή-κριτική ματιά, επιχειρώντας να απονομιμοποιήσει και ταυτοχρόνως να αποφύγει τις τρέχουσες τεχνικές συζητήσεις περί Ευρωπαϊκής Ένωσης, αφετέρου στο ότι επιχειρεί να διασώσει το διεθνιστικό πολιτικό πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με δεδομένη την ιδεολογική τοποθέτησή του στην Αριστερά,[2] παρά τον νεοφιλελεύθερο εκτροχιασμό της. Υπό αυτό το πρίσμα, το *The New Old World* συνιστά έναν θεωρητικό και ιστορικό αντίλογο στους κυρίαρχους σοσιαλδημοκρατικούς και χριστιανοδημοκρατικούς εξιδανικευτικούς μονολόγους υπεράσπισης της τωρινής μορφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την ίδια στιγμή μια έμμεση αντιπρόταση μετασχηματισμού της προς την κατεύθυνση ενός υπερεθνικού πολιτικού σχηματισμού, ο οποίος θα λειτουργεί υπέρ του κόσμου της εργασίας. Η μελέτη αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια, όπου η λογική της ανάλυσης κινείται από το γενικό στο ειδικό και καταλήγει ξανά στο γενικό. Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζονται οι καταβολές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η σημερινή της μορφή και οι θεωρίες γι' αυτή, στα επόμενα δύο κεφάλαια ο φακός ανάλυσης στρέφεται διαδοχικά σε ορισμένες εθνικές κατά περίπτωση μελέτες της δυτικής (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία) και της ανατολικής (Τουρκία, Κύπρος) Ευρώπης και στο τελευταίο κεφάλαιο συζητούνται οι ιδεολογικοί προπάτορες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και γίνονται ορισμένες προγνώσεις για το μέλλον της. Εντούτοις, θα σταθούμε αποκλειστικά, για λόγους χώρου, στα κεφάλαια που σχολιάζονται οι υπερεθνικές διαστάσεις του θεσμού.

Πρόθεση του συγγραφέα στο βιβλίο αυτό είναι να ανοίξει έναν κριτικό διάλογο για την Ευρωπαϊκή Ένωση στον αντίποδα των σύγχρονων κομφορμιστικών αποτιμήσεών της, που έχουν αφυδατώσει τη δημόσια σφαίρα και περιορίζουν ασφυκτικά την επιστημονική και πολιτική οπτική στο να διερευνήσει τους ορίζοντες πέρα από τον σημερινό νεοφιλελεύθερο βηματισμό της. Ο Πέρι Άντερσον, αρχίζοντας την έρευνά του, στρέφεται στις στιγμές ίδρυσης της ευρωπαϊκής κοινότητας, εγγράφοντας τη γέννησή της στο μεταπολεμικό ιστορικό συγκείμενο. Τηρώντας αποστάσεις από τη βεμπεριανή αρχή της αξιολογικής ουδετερότητας, δηλώνει τον θαυμασμό του για το ευρωπαϊκό οικοδόμημα, θεωρώντας το ως «το τελευταίο μεγάλο κοσμοϊστορικό επίτευγμα της αστικής τάξης».[3] Κατά τον Βρετανό ιστορικό, η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνιστά απότοκο μιας ιδιότυπης σύνθεσης των γεωπολιτικών συμφερόντων και των ορθολογικών σχεδιασμών των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων με τις εμπρόθετες φεντεραλιστικές ιδέες του Ζαν Μονέ και του κύκλου του για την οικοδόμηση μιας υπερεθνικής ευρωπαϊκής πολιτείας. Η θεώρηση αυτή, αναγνωρίζοντας μια λανθάνουσα –στο μέτρο που ακόμη δεν έχει υλοποιηθεί– σπερματική πολιτική ουτοπία στον μηχανισμό επανεθεμελίωσης των συμφερόντων της μεταπολεμικής ευρωπαϊκής αστικής τάξης, αποπειράται να προσφέρει μια πολιτική εναλλακτική στον σημερινό μετασχηματισμό της σε μόρφωμα προώθησης του ακραίου ενδοκρατικού ανταγωνισμού.

Επιταχύνοντας τον ιστορικό χρόνο, ο Άντερσον προχωράει από την ανάλυση της μετάβασης στην ανάλυση της συγχρονίας και με σύντομους ενδιάμεσους

σταθμούς επικεντρώνεται ιστορικά στην περίοδο πριν και μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία οδήγησε στη δημιουργία του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος, του ευρώ Ο μετασχηματισμός που χαρακτηρίζει τις τελευταίες τρεις δεκαετίες παγκοσμίως είναι «η γενική μεταμόρφωση του καπιταλισμού ως διεθνούς συστήματος».[4] Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει επηρεαστεί καθοριστικά από την ευρύτερη νεοφιλελεύθερη στροφή της οικονομίας και το εκτελεστικό της όργανο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, από τη δεκαετία του 1990 «έχει δεσμευτεί ανοιχτά στην αρχή της ιδιωτικοποίησης, προωθώντας τη χωρίς ντροπή στις χώρες-μέλη μαζί με άλλα δημοκρατικά ραφιναρίσματα».[5] Οι επιδιώξεις του μεταπολεμικού έθνους-κράτους για πλήρη απασχόληση και παροχή κρατικής πρόνοιας έχουν σταματήσει να αποτελούν προτεραιότητες. Η νέα πανευρωπαϊκή επιταγή είναι ο έλεγχος της ύφεσης, και αυτό επιδιώκεται μέσω της μετατόπισης στη χάραξη μακροοικονομικής πολιτικής από εθνικό στο διεθνικό επίπεδο, από τις «εθνικές πρωτεύουσες στη Φρανκφούρτη και στις Βρυξέλλες».[6] Για αυτό τον λόγο ολόκληρη η Ευρωζώνη υποστηρίζεται από το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, το οποίο υποχρεώνει τις εθνικές κυβερνήσεις να δεσμευτούν σε σκληρούς δημοσιονομικούς στόχους. Αυτή η διαδικασία έχει οδηγήσει στην αλλαγή βασικών λειτουργιών του έθνους-κράτους, στερώντας του τη δυνατότητα να σχεδιάζει τη δική του αυτόνομη οικονομική πολιτική. Ως εκ τούτου, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει πλέον ρυθμιστικό ρόλο, αλλά παρεμβαίνει ουσιωδώς στα «ζητήματα που οι πολίτες νιώθουν πράγματι ότι μπορούν να επηρεάσουν με την ψήφο τους – εργασία, φορολογία και κοινωνικές υπηρεσίες».[7] Η παρεμβατική της δράση ωστόσο δεν περιορίζεται στην οικονομική σφαίρα, αλλά εκτείνεται και στα πεδία της στρατιωτικής και διπλωματικής πολιτικής, με τη «Νέα Ευρώπη» να εμπλέκεται, μεταξύ άλλων, στον «ανθρωπιστικό» πόλεμο «στο Αφγανιστάν, όπου μια σύγχρονη εκδοχή εκστρατευτικής δύναμης στάλθηκε για να αποκρούσει το Πόλεμο των Μπόξερ σκοτώνοντας περισσότερους πολίτες... από ό,τι αντάρτες που αρχικά επιδίωκε να ξετρυπώσει».[8]

Τρεις ιστορικές διαδικασίες συνέβαλαν καθοριστικά στην καθιέρωση της σημερινής νεοφιλελεύθερης φυσιογνωμίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πρώτη ήταν η εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος. Οι δεδηλωμένοι αρχικά στόχοι της κίνησης αυτής –του χαμηλότερου κόστους συναλλαγής και της μεγαλύτερης προβλεψιμότητας των κερδών για τις επιχειρήσεις– έχουν αποτύχει. Η εαρινή πρόγνωση της Κομισιόν αναφορικά με το περασμένο έτος διέβλεψε ύφεση 0,3% για το 2012 στις 17 χώρες που χρησιμοποιούν το ευρώ. Έως τώρα, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει σημειώσει ρυθμό ανάπτυξης πολύ χαμηλότερο από αυτό των ΗΠΑ και υπολείπεται κατά πολύ σε σχέση με τα αλματώδη αναπτυξιακά βήματα της Κίνας.[9] Μετά την παγκόσμια κρίση του 2008, η άρνηση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας να εξαγοράσει το χρέος των κρατών-μελών έχει αυξήσει πολύ περισσότερο τους δείκτες των οικονομιών τους, και ιδιαίτερα αυτών της νότιας περιφέρειας, διά μέσου «της επιβολής από τη Γερμανία... δρακόντειων προγραμμάτων λιτότητας, αδιανόητα για τους πολίτες της».[10]

Η δεύτερη διαδικασία είναι η γερμανική επανένωση. Το κόστος της επανένωσης ήταν υψηλό και οδήγησε τη γερμανική ανάπτυξη σε σημαντική κάμψη. Η οικονομική της ανάκαμψη βασίστηκε σε μια αξιοσημείωτη μείωση του εργατικού κόστους: μεταξύ του 1998 και 2006 το εργατικό κόστος κατά μονάδα βρισκόταν σε διαρκή πτώση. Το 2006 η σταθεροποίηση της οικονομίας της την ανέδειξε εκ νέου στην κεντρική ηγεμονική δύναμη της ηπείρου.[11] Ο Άντερσον αποδίδει διττό ρόλο στη νέα ευρωπαϊκή ηγεμονική, κατά την παρούσα συγκυρία, δύναμη: «Η Γερμανία, βασικός υπεύθυνος για την ευρωκρίση περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο κράτος, ηγείται ενός συστήματος κεφαλαιακής χαλάρωσης στο εξωτερικό και μισθολογικής περιστολής στο εσωτερικό, την ίδια στιγμή που κυρίως αυτή σχεδιάζει εγχειρήματα για να υπερκεραστεί».[12] Έτσι, οι ως τώρα προσπάθειες επιβολής της προαναφερθείσας στρατηγικής εκ μέρους της κυρίαρχης γερμανικής πολιτικής ελίτ έχουν αποδειχθεί ευνοϊκές για τις αγορές και καταστροφικές για τους εργαζόμενους και τους λαούς της Ευρώπης.

Η τρίτη ιστορική αλλαγή σχετίζεται με την επέκταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην ανατολική Ευρώπη. Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, αντίθετα με την κυρίαρχη ρητορική των δυτικών δημοσιολόγων, χαρακτηρίζεται από μια έκδηλη «συνδυασμένη και ανισομερή ανάπτυξη». Αυτό μαρτυρείται από τον οικονομικό ρόλο που έχει αποδώσει η Ευρωπαϊκή Ένωση στη Νέα Ανατολή, αυτόν μιας «ζώνης οικονομικών καθεστώτων φιλικά προσκείμενων στις επιχειρήσεις, ασθενών ή ανύπαρκτων εργατικών κινημάτων, χαμηλών μισθών και ως εκ τούτου υψηλών επενδύσεων, η οποία καταγράφει ταχύτερη ανάπτυξη από τα παλαιότερα κέντρα της Ευρώπης».[13] Οι βερμπαλισμοί των λομπιστών της Ευρωπαϊκής Ένωσης περί «δημοκρατικής αποκατάστασης» στην Ανατολική Ευρώπη έχουν αποψιλωθεί ολοκληρωτικά. Οι Βρυξέλλες δεν διστάζουν να υποστηρίζουν διεφθαρμένες πολιτικές προσωπικότητες, όπως ο Φέρεντς Γκιουρτσάνι, που ήταν υπεύθυνος για την κατάλυση των δημοκρατικών κανόνων στην Ουγγαρία.[14] Η υποστήριξη της Τρόικας στον μη εκλεγμένο πρωθυπουργό και πρώην τραπεζίτη Λουκά Παπαδήμο, στην ελληνική περίπτωση, απλώς επικυρώνει τους συγκεκριμένους ισχυρισμούς. Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση προς την Ανατολή επιδιώχθηκε, για λόγους ισορροπίας, ως προϋπόθεση της αναπαραγωγής του ευρωπαϊκού καπιταλιστικού συστήματος, στο μέτρο που «το ευρωπαϊκό κεφάλαιο του κέντρου τώρα έχει ένα σημαντικό απόθεμα φθηνής εργασίας στη διάθεσή του, βολικά τοποθετημένο στο κατώφλι του, μειώνοντας δραματικά όχι μόνο το βιομηχανικό κόστος παραγωγής στην Ανατολή, αλλά και όντας ικανό την ίδια στιγμή να ασκήσει πιέσεις στους μισθούς και στις εργασιακές συνθήκες στη Δύση».[15]

Ωστόσο, στην ιστορική αφήγηση του Άντερσον δεν μπορεί να εξηγήσει η κίνηση των παραγωγικών δυνάμεων τις νεοφιλελεύθερες συντεταγμένες της σημερινής Ευρώπης. Υιοθετώντας τη μαρξιστική θεωρητική αρχή πως το πολιτικό επίπεδο είναι αυτό στο οποίο μπορούν να χαρτογραφηθούν οι δείκτες της

αλλαγής, η ανάλυσή του θέτει ως κεντρικό ερμηνευτικό κλειδί της χαγιεκιανής μορφής της ευρωπαϊκής οικονομίας τους ενδοϊμπεριαλιστικούς ανταγωνισμούς των ευρωπαϊκών ελίτ. Ο νεοφιλελευθερισμός δεν προκύπτει, ως εκ τούτου, ως αποτέλεσμα του ανταγωνισμού μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας αλλά ως απότοκο των αντιμαχιών μεταξύ των διαφορετικών μερίδων του κεφαλαίου, μόνη διέξοδος των οποίων είναι η συμπίεση του εργατικού κόστους. Με την επιστημολογική απόφαση να αναγνωρίσει την σημασία της πολιτικής επιλογής εντός των υφιστάμενων οικονομικών δομικών περιορισμών, ο Άντερσον αποφεύγει μια αναγωγιστική ερμηνεία της νεοφιλελεύθερης ευρωπαϊκής τροχιάς, χρεώνοντας την στους διάφορους πολιτικούς δρώντες που μετείχαν στη διαμόρφωσή της. Με αυτό τον τρόπο, στις σελίδες του *The New Old World* βλέπουμε «τους βασικούς δρώντες κατά τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης –με ακόμη μεγαλύτερη σαφήνεια όσο η ιστορία προσεγγίζει την περίοδο του Μάαστριχτ και την άφιξη των Σιράκ και Σρέντερ– να λειτουργούν όχι ως μαριονέτες απρόσωπων δυνάμεων αλλά ως φιγούρες με έναν βαθμό επιλογής».[16] Η μεταμόρφωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε «πειραματικό εργαστήριο του σύγχρονου φιλελευθερισμού»[17] έχει συμβεί επειδή οι υφιστάμενες πολιτικές των δύο κυρίαρχων πολιτικών μπλοκ εξουσίας (σοσιαλδημοκρατίας και χριστιανοδημοκρατίας), μην έχοντας κάποια ουσιαστική διαφορά στον πυρήνα τους, αναδιπλασιάζουν τις πραγματικότητες της οικονομικής βάσης σε συνεργασία με τους φορείς εκπροσώπησής της, συμβάλλοντας καθοριστικά «στην απορύθμιση και την ιδιωτικοποίηση όχι μόνο των βιομηχανιών αλλά και των κοινωνικών υπηρεσιών».[18]

Επιπλέον, ο οικονομικός «εκσυγχρονισμός» της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν συμβάδισε με τη δημοκρατική διεύρυνση του πολιτικού της εποικοδομήματος, παράγοντας κατά αυτό τον τρόπο μια ενδογενή δομική ασυμμετρία στο εσωτερικό της. Οι οριζόντιοι ταξικοί ανταγωνισμοί μεταξύ των ευρωπαϊκών ελίτ είναι υπεύθυνοι για το τρέχον ανολοκλήρωτο πρόγραμμα της ιδεοτυπικής καπιταλιστικής ανάπτυξης. Ο ημιτελής καπιταλιστικός εκσυγχρονισμός, με άλλα λόγια, παρήγαγε μια απαθή ομοσπονδιακή ένωση, «μια καρικατούρα δημοκρατικής ομοσπονδίας, στον βαθμό που το κοινοβούλιό της στερείται του δικαιώματος αυτόνομης νομικής δράσης, ενέχει κόμματα με μηδαμινή παρουσία σε ευρωπαϊκό επίπεδο και ακόμη δεν στηρίζεται σε ευρεία νομιμοποιητική βάση».[19] Σύμφωνα με τον Βρετανό ιστορικό, η περιστολή της έκφρασης της λαϊκής βούλησης των ευρωπαϊκών λαών επιτυγχάνεται επίσης με την υποστήριξη των Συνταγματικών δικαστηρίων. Απορρίπτοντας μια αξιολογικά ουδέτερη νομικίστικη αντίληψη των ανωτάτων διερμηνέων του συντάγματος, που θεωρεί τα δικαστήρια ως «προπύργια των δημοκρατικών αρχών», ο Άντερσον τα αντιμετωπίζει, αντ' αυτού, ως δικαιικές ασφαλιστικές δικλίδες του συστήματος και ο ρόλος τους κατ' αυτόν είναι η «εξυπηρέτηση του πολιτικού κατεστημένου».[20] Έτσι, τα μεταπολεμικά ευρωπαϊκά έθνη-κράτη δημιούργησαν και χρησιμοποίησαν τα νέα συνταγματικά δικαστήρια ως νομικούς «στενούς επιτηρητές»[21] των

νεόδμητων δημοκρατιών στη μάχη ενάντια στον κομμουνισμό. Ως παραδειγματική περίπτωση αυτής της λογικής, ο Άντερσον κάνει μνεία στην απαγόρευση του Κομμουνιστικού Κόμματος Γερμανίας το 1956 από το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο.

Η εικόνα που αναδύεται από το *New Old World* είναι αυτή της αποτυχίας της ευρωπαϊκής αστικής τάξης να εκπληρώσει τον ιστορικό της ρόλο, δημιουργώντας και διατηρώντας μια πολιτική δημοκρατία στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό το επιχείρημα επανεγγράφει το βιβλίο του Άντερσον στο παράδειγμα των αστικών επαναστάσεων, το οποίο είχε εισάγει αρχικά με το άρθρο του «Origins of the Present Crisis»,[22] όπου η αγγλική αστική τάξη εμποδίστηκε να ολοκληρώσει μια «ορθή» αστική επανάσταση από μια ακλόνητη αριστοκρατία. Το μοτίβο επανέρχεται στη μελέτη του για το Απολυταρχικό Κράτος,[23] όπου η μετάβαση στην καπιταλιστική νεωτερικότητα προϋποθέτει την πραγματοποίηση αστικών επαναστάσεων. Παρά τους όποιους πολιτικούς και μεθοδολογικούς περιορισμούς ενδέχεται να ενέχει η συγκεκριμένη ιστορική θεώρηση, είναι αξιοσημείωτο ότι ο Anderson καταφέρνει να αναδείξει επιτυχώς αφενός τον σημερινό νεοφιλελεύθερο εκτροχιασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις οδυνηρές συνεπαγωγές αυτού για τους λαούς της Ευρώπης, αφετέρου την ίδια στιγμή, διακρίνοντας τη μορφή από το περιεχόμενο, δείχνει ότι το πολιτικό της όραμα δεν ανάγεται πλήρως στις υφιστάμενες σχέσεις παραγωγής, αναγνωρίζοντάς την ως προνομιακό πεδίο ταξικού αγώνα.

Σημειώσεις

1. P. Anderson, *Arguments Within English Marxism*, Verso, London 1980, 1

2. Συνέντευξη του Perry Anderson στη ρωσική εφημερίδα Kommersant, (αγγλική μετάφρασή της) http://seansrussia-blog.org/2006/12/15/kommersant-interview-with-perry-anderson/.

3. P. Anderson, *The New Old World*, Verso, London, 2009, 78.

4. P. Anderson, ό.π., σ. 541.

5. Ό.π., 65.

6. Ό.π., 64.

7. Ό.π.

8. Ό.π., 72.

9. Ό.π., 50.

10. Ό.π., 53.

11. Ό.π., 52.

12. P. Anderson, «Μετά το Συμβάν III», Rednotebook, http://www.rednotebook.gr/details.php?id=6365.

13. P. Anderson, ό.π., 55.

14. P. Anderson, «Μετά το Συμβάν II».

15. P. Anderson, ό.π., 55.

16. A. Coates, ''The New Old World. Perry Anderson. Review Essay'', Tendance Coatesy, http://tendancecoatesy.wordpress.com/2010/06/28/the-new-old-world-perry-anderson-review-essay/, 28/ 9/ 2010.

17. P. Anderson, ό.π., 133.

18. Ό.π., 6.

19. Ό.π., 60.

20. P. Anderson, «Μετά το Συμβάν ΙΙ», ό.π.

21. Ό.π.

22. P. Anderson, ''Origins of the Present Crisis'', *New Left Review*, τ. 23, Οκτώβριος-Νοέμβριος 1964.

23. Πέρυ Άντερσον, *Το Απολυταρχικό Κράτος*, Οδυσσέας, Αθήνα, 2008 & Πέρυ Άντερσον, *Από την Αρχαιότητα στην Φεουδαρχία*, Οδυσσέας, Αθήνα, 2001.

SILENCE
700 KM

Κείμενο

Οι άμεσες κοινές προτεραιότητές μας για μια δημοκρατική κοινωνική, οικολογική και φεμινιστική Ευρώπη

Ένα μανιφέστο του λαού Να ανατρέψουμε τη λιτότητα και να διεκδικήσουμε αληθινή δημοκρατία!

Η Ευρώπη στέκεται στην άκρη του γκρεμού αντικρίζοντας την άβυσσο. Οι πολιτικές λιτότητας οδηγούν τους λαούς της Ευρώπης στη φτώχεια, περιορίζουν τη δημοκρατία και κατεδαφίζουν τις κοινωνικές πολιτικές. Οι διευρυνόμενες ανισότητες βάζουν σε κίνδυνο την κοινωνική συνοχή. Η οικολογική καταστροφή χειροτερεύει, ενώ οι οξείες ανθρωπιστικές κρίσεις ρημάζουν τις χώρες που πλήττονται πιο έντονα.

Η ευρωπαϊκή ολιγαρχία χρησιμοποιεί όλο και πιο αυταρχικές μεθόδους για να στηρίξει ένα αποτυχημένο νεοφιλελεύθερο σύστημα – παρ' όλη την αντίσταση και τη διαμαρτυρία. Η δημοκρατία και η ειρήνη απειλούνται. Οι διακρίσεις με βάση τη θρησκεία, τον ρατσισμό, την ομοφοβία ή τον σεξισμό και τον εθνικισμό αναπτύσσονται και η κρίση καθημερινά βαθαίνει. Η ίδια η ύπαρξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης βρίσκεται σήμερα σε κίνδυνο, ενώ οι τρέχουσες πολιτικές αδυνατίζουν την αλληλεγγύη μεταξύ των ευρωπαϊκών λαών.

Η πιο επείγουσα προτεραιότητά μας είναι να οικοδομήσουμε την Ευρώπη στη βάση της ισότητας, της αλληλεγγύης και της πραγματικής δημοκρατίας. Οι ευρωπαϊκοί θεσμοί και οι κυβερνήσεις εξυπηρετούν τώρα τα συμφέροντα των χρηματοπιστωτικών αγορών, χωρίς να σέβονται τη λαϊκή κυριαρχία. Πρέπει να τεθούν υπό δημοκρατικό έλεγχο, ακριβώς όπως και το δημόσιο συμφέρον πρέπει να κατισχύσει και να αντιμετωπιστούν οι οικολογικές και κοινωνικές ανάγκες. Βασίζουμε τις απαιτήσεις μας για μια δημοκρατική, κοινωνική, οικολογική και φεμινιστική Ευρώπη σε αυτές τις αρχές, σε αλληλεγγύη με τους λαούς του κόσμου.

Ι) Να τερματίσουμε τη σκλαβιά του χρέους

Το δημόσιο χρέος προέρχεται από οικονομικές και πολιτικές επιλογές που βρίσκονται ακόμη στην ατζέντα των θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων. Δεκαετίες οπισθοδρομικών φορολογικών πολιτικών έχουν συνειδητά οδηγήσει στον υπερβολικό πλουτισμό μια μικρή μειοψηφία, ενώ τα δη-

μόσια έσοδα έχουν μειωθεί και δημόσιοι οργανισμοί χρησιμοποίησαν το δημόσιο χρήμα για να σώσουν χρεοκοπημένες τράπεζες. Οι πολιτικές λιτότητας έχουν «στεγνώσει» το είσοδημα των νοικοκυριών και των μικρών επιχειρήσεων και έχουν κάνει ακόμα μεγαλύτερη την ύφεση. Η κερδοσκοπία με τα κρατικά ομόλογα είναι συνήθης για τις ιδιωτικές τράπεζες, ενώ η δημόσια χρηματοδότηση στιγματίστηκε από τη διαφθορά και τη διαπλοκή μεταξύ των εκλεγμένων εκπροσώπων και των ιδιωτικών συμφερόντων.

Επιπλέον, σε πολλές χώρες το ιδιωτικό χρέος, σε αντίθεση με το κρατικό, οφείλεται στον δανεισμό των νοικοκυριών, που προωθήθηκε επιθετικά από τον χρηματοπιστωτικό τομέα και τις κυβερνήσεις, προκειμένου να αντισταθμιστεί η στασιμότητα των πραγματικών μισθών την ώρα που ανέβαιναν οι τιμές.

Τα μέτρα που πάρθηκαν από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και τις κυβερνήσεις είναι σχεδιασμένα για να αναγκάσουν τον λαό να πληρώσει αυτό το χρέος. Και όμως, σε μεγάλο βαθμό αυτό το χρέος μπορεί να θεωρείται παράνομο, αφού έχει συσσωρευθεί χωρίς να έχει γνώμονα το κοινό καλό. Είναι τώρα ξεκάθαρο ότι πολλές χώρες δεν θα είναι ποτέ σε θέση να ξεπληρώσουν το χρέος τους.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να είναι πάνω από την εξυπηρέτηση του χρέους και οι ανθρώπινες ανάγκες πάνω από τα κέρδη! Απαιτούμε επειγόντως πανευρωπαϊκά μέτρα που θα ελευθερώσουν τους λαούς από την πίεση των χρηματοπιστωτικών αγορών και τις πολιτικές λιτότητας. Πρέπει να αλλάξουν οι δημοσιονομικές, φορολογικές και νομισματικές πολιτικές, ώστε να εξουδετερωθεί η παγίδα του χρέους.

Τα κοινά και επείγοντα αιτήματά μας:

1. Άμεση ακύρωση των «μνημονίων» που έχουν επιβληθεί από την τρόικα στις υπερχρεωμένες χώρες. Επίσης, επιλεκτική ακύρωση μεγάλου μέρους του δημόσιου χρέους, χωρίς να πληγούν τα συμφέροντα των μικρών ομολογιούχων, καταθετών και των συνταξιούχων. Οι τράπεζες και ο χρηματοπιστωτικός τομέας πρέπει να αναλάβουν το δικό τους μερίδιο απωλειών. Τα ποσά που χρειάζεται να ακυρωθούν πρέπει να καθοριστούν δημοκρατικά. Σε αυτό το πλαίσιο, ο λογιστικός έλεγχος του χρέους από οργανώσεις πολιτών μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο.

2. Να ανασταλούν οι αποπληρωμές μέχρι οι πληθυσμοί να προστατεύονται ενάντια στη φτώχεια και την απασχόληση που χειροτερεύουν και μέχρι να διασφαλιστεί η οικονομική ανάπτυξη και η οικολογική μετάβαση, η ενίσχυση των δημόσιων υπηρεσιών και η διασφάλιση των κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων.

3. Πρέπει να θεσπιστεί ένας εφάπαξ φόρος πλούτου για το οικονομικά ισχυρότερο τμήμα του πληθυσμού.

4. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα –και άλλα δημόσια ευρωπαϊκά τραπεζικά ιδρύματα– πρέπει να εντέλλονται και να υποχρεούνται να δανείζουν απευ-

θείας σε κράτη με χαμηλό επιτόκιο και υπό δημοκρατική επιστασία, χωρίς τους όρους που επιβάλλονται από νεοφιλελεύθερα προγράμματα «μεταρρυθμίσεων».

ΙΙ) Προς μια οικολογική και κοινωνική Ευρώπη: ανατροπή της λιτότητας!

Σε όλη την Ευρώπη, ιδιαίτερα στα νότια και ανατολικά άκρα της, έχουν επιβληθεί σκληρές πολιτικές λιτότητας, δήθεν για την αποπληρωμή και τη μείωση του χρέους. Ολόκληροι πληθυσμοί είναι υπερχρεωμένοι, οι δημόσιες δαπάνες περικόπτονται δραματικά σε ουσιώδεις τομείς, ενώ υποβαθμίζονται πολύτιμες επενδύσεις στον τομέα της έρευνας ή της βιομηχανικής δραστηριότητας, που θα μπορούσαν να συμβάλουν προς μια κοινωνική και οικολογική μετάβαση.

Αυτές οι πολιτικές λιτότητας που επιβάλλονται από τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα και τις κυβερνήσεις δημιουργούν ένα καθοδικό σπιράλ, συμβάλλουν στα ελλείμματα, στα χρέη, στην ανεργία και τη φτώχεια και εντείνουν την οικολογική κρίση και τη λεηλασία του περιβάλλοντος. Στο μεταξύ, μια μικρή μειοψηφία συνεχίζει να πλουτίζει.

Σήμερα, περισσότερο από το μισό του ευρωπαϊκού πλούτου ανήκει στο 10% του πληθυσμού. Οι παρούσες πολιτικές είναι συνειδητά σχεδιασμένες για να διατηρηθούν οι ανισότητες αυτές, καθώς και το νεοφιλελεύθερο μοντέλο, το οποίο καταστρέφει τον πλανήτη και υπονομεύει τα δημοκρατικά και κοινωνικά δικαιώματα.

Διεκδικούμε την πλήρη αντιστροφή αυτών των πολιτικών και ένα διαφορετικό κοινωνικό μοντέλο, που θα διασφαλίζει την κοινωνική δικαιοσύνη, την ισότητα, την ΔΙΚΑΙΗ κατανομή του πλούτου, την οικολογική βιωσιμότητα και την προστασία των κοινών αγαθών.

Τα κοινά και επείγοντα αιτήματά μας

1. Ανατροπή της λιτότητας τώρα: Οδηγεί την Ευρώπη βαθύτερα στην ύφεση. Ακύρωση ή άσκηση βέτο στις συνθήκες και στους κανονισμούς που τη στηρίζουν, όπως το Σύμφωνο Δημοσιονομικής Σταθερότητας, το Σύμφωνο Έξι, το Σύμφωνο Δύο ή το Σύμφωνο για την Ανταγωνιστικότητα, που βρίσκεται υπό διαπραγμάτευση. Οι εμπορικές ανισορροπίες μέσα στη Νομισματική Ένωση πρέπει να μειωθούν με τη ρύθμιση της πολιτικής των πλεονασματικών χωρών και όχι με την επιβολή λιτότητας στις ελλειμματικές χώρες. Η δημοσιονομική πολιτική θα πρέπει να παραμείνει μια δημοκρατική επιλογή.

2. Διασφάλιση της φορολογικής δικαιοσύνης με ένα δίκαιο, σταθερό και προοδευτικό σύστημα φορολόγησης των εισοδημάτων, του πλούτου και των κερδών των επιχειρήσεων, με κατώτερα ποσοστά που θα τηρούνται αποτελεσματικά σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Να παγώσει η αύξηση των φόρων κατανάλωσης (ΦΠΑ κτλ.) και να μειωθεί δραστικά στα βασικά αγαθά. Να απαγορευ-

τούν οι φορολογικοί παράδεισοι και να ενισχυθούν τα μέτρα κατά της φορολογικής απάτης, της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής

3. Να αναπτυχθούν δημόσια και ευρωπαϊκής κλίμακας επενδυτικά προγράμματα με κοινωνικό έλεγχο, για την κοινωνική και οικολογική μετάβαση. Η μετάβαση αυτή πρέπει να βασίζεται σε μια βιομηχανική και αγροτική πολιτική που αντιμετωπίζει την οικολογική κρίση, καθώς και την ανάγκη να δημιουργηθούν εκατομμύρια ποιοτικές θέσεις εργασίας και πρέπει να βασίζεται σε οικολογικά βιώσιμες και κοινωνικά χρήσιμες δραστηριότητες με βάση το δημόσιο συμφέρον. Μεταξύ αυτών, πρέπει να περιλαμβάνονται αύξηση επενδύσεων για την εκπαίδευση, την ενεργειακή μετάβαση, μέσα μαζικής μεταφοράς, διατροφική κυριαρχία. Παράλληλα, απαιτείται η μείωση των στρατιωτικών εξοπλισμών και δαπανών που είναι κοινωνικά και οικολογικά βλαβερές. Οι προϋπολογισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των εθνικών κρατών θα πρέπει να προσανατολιστούν επίσης εκ νέου προς αυτή την κατεύθυνση.

Ενίσχυση και ανάπτυξη των κοινωνικών και οικολογικών αγαθών, επαναπροσδιορισμός και επέκταση των *δημόσιων υπηρεσιών*, συμπεριλαμβανομένων της υγείας, της επιστημονικής έρευνας, της εκπαίδευσης, της φροντίδας των μικρών παιδιών, των μεταφορών και της ενέργειας, του νερού, της πληροφορίας και του πολιτισμού, της κατοικίας με ευθύνη του δημοσίου και λοιπά. Να σταματήσει κάθε ιδιωτικοποίηση αυτών των υπηρεσιών και να κατοχυρωθεί δημόσια ή συνεργατική ιδιοκτησία και δημοκρατική διεύθυνσή τους.

III) Δικαιώματα για όλους και όλες: όχι στη φτώχεια και την επισφάλεια!

Οι πολιτικές λιτότητας αποτελούν μια επίθεση στα οικονομικά και κοινωνικά μας δικαιώματα και αποδομούν την κοινωνική προστασία. Οδηγούν σε πτώση του βιοτικού επιπέδου και σε ορισμένες χώρες σε οξεία ανθρωπιστική υποβάθμιση. Οι συνέπειες είναι μαζική ανεργία, καθώς και σοβαρή υποβάθμιση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας. Με τη σειρά τους, οδηγούν σε απαράδεκτες αυξήσεις της φτώχειας: σήμερα 120 εκατομμύρια άνθρωποι στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι φτωχοί.

Στο σημερινό πλαίσιο της κρίσης αυτά τα μέτρα προχωρούν ακόμα περισσότερο. Επιτίθενται στα *εργασιακά δικαιώματα και στον ρόλο των συνδικάτων*, στον οποίο περιλαμβάνεται η ικανότητά τους να οργανώνονται και να διαπραγματεύονται συλλογικά. Επιβάλλουν την ανταγωνιστικότητα ως αρχή για να διασπούν τον λαό, αυξάνουν τα κέρδη, μειώνουν τους μισθούς και εμπορευματοποιούν τη φύση και τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Οι συνθήκες του ελευθέρου εμπορίου επίσης υποθάλπουν το κοινωνικό, οικολογικό και δημοσιονομικό ντάμπινγκ.

Πλήττονται περισσότερο αυτοί που ζουν σε συνθήκες επισφάλειας, όπως εργάτες και άνεργοι, ανάπηροι και πολλοί συνταξιούχοι. Μεταξύ αυτών, οι γυναίκες, οι νέοι και νέες και οι μετανάστες είναι πρώτοι στη γραμμή. Οι γυναίκες ιδιαίτερα

πλήττονται από τις επιθέσεις στα εργασιακά δικαιώματα, ενώ επίσης υποχρεώνονται να αναπληρώνουν την κατεδάφιση των δημοσίων υπηρεσιών με απλήρωτη εργασία φροντίδας. Οι μετανάστες στερούνται βασικών δικαιωμάτων, ενώ μια ολόκληρη γενιά νέων στην Ευρώπη υφίσταται πρωτοφανή ανεργία και κοινωνικό μαρασμό.

Απαιτούμε κάθε άνθρωπος να απολαμβάνει αποτελεσματικά δημοκρατικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά δικαιώματα.

Τα κοινά και επείγοντα αιτήματά μας

1. Επαναφορά του δικαιώματος της συλλογικής διαπραγμάτευσης και το δικαίωμα της συλλογικής δράσης. Αποκατάσταση των συλλογικών συμβάσεων και των εργασιακών δικαιωμάτων που απειλούνται από τα πακέτα λιτότητας. Εγγύηση της δημοκρατίας μέσα στον χώρο εργασίας, ως θεμελιώδους εργασιακού δικαιώματος. Σεβασμός στα κριτήρια της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Χάρτας, που πρέπει να εφαρμόζονται σε όλους τους εργαζόμενους και εργαζόμενες, συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών. Να σταματήσει η επισφαλής εργασία.

2. Να τερματιστεί το κοινωνικό και μισθολογικό ντάμπινγκ στην Ευρώπη και στον κόσμο. Να δημιουργηθεί κοινό έδαφος για τις συλλογικές εγγυήσεις στην Ευρώπη, που να διασφαλίζει υψηλού επιπέδου συστήματα κοινωνικής ασφάλισης και οικονομικά δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένων αυτών που προβλέπουν οι διεθνείς συμφωνίες.

3. Αύξηση των μισθών, θέσπιση ενός επαρκούς ελάχιστου μισθού για κάθε εργαζόμενο, που θα καθορίζεται από τον νόμο ή δεσμευτική συλλογική σύμβαση σε κάθε χώρα και ελάχιστου εισοδήματος που να εξασφαλίζει αξιοπρεπή διαβίωση. Μείωση των ωρών εργασίας, χωρίς μείωση των μισθών, και εξασφάλιση της δίκαιης μοιρασιάς της απλήρωτης εργασίας φροντίδας. Προώθηση της ποιοτικής και αειφόρου απασχόλησης για όλους και όλες, με αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας. Να μειωθεί δραστικά η διαφοροποίηση μισθών στην ίδια επιχείρηση.

4. Να προστατεύεται το δικαίωμα στην αξιοπρεπή στέγαση για τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά και γενικά για όλους τους ανθρώπους. Να διασφαλιστεί η αποτελεσματική πρόσβαση στην προληπτική ιατρική και την ποιοτική ιατρική φροντίδα για όλους και για όλες.

5. Επιβολή ισότητας στους μισθούς, στις συντάξεις και στην εξέλιξη της σταδιοδρομίας των γυναικών και των αντρών και απαγόρευση των διακρίσεων στον χώρο εργασίας λόγω φύλου, εθνοτικής καταγωγής, εθνικότητας ή σεξουαλικού προσανατολισμού. Να υπάρχει δυναμική αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών.

6. Να ενισχυθεί η κοινωνική και πολιτική ένταξη των μεταναστών και μεταναστριών. Να υπάρξει αντίδραση στην πολιτική εγκληματοποίησης μετανα-

στών και προσφύγων. Να διασφαλιστούν ίσα δικαιώματα για τους μετανάστες και η παροχή ασύλου, να κλείσουν τα στρατόπεδα κράτησης, να καταργηθεί η Φρόντεξ και οι επιχειρήσεις της στα σύνορα των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

IV) Για μια δημοκρατική οικονομία: οι τράπεζες να τεθούν στην υπηρεσία του δημόσιου συμφέροντος

Η κατάρρευση του ιδιωτικού τραπεζικού συστήματος το 2008 δεν ήταν ένα ατύχημα, αλλά αντίθετα μια άμεση συνέπεια της χρηματοδότησης που εξυπηρετεί αποκλειστικά τους μετόχους και τους κερδοσκόπους εις βάρος του δημόσιου συμφέροντος. Τις τελευταίες δεκαετίες οι κυβερνήσεις έχουν επιτρέψει και ενθαρρύνει αυτό το σύστημα συναινώντας σε κάθε απαίτηση της χρηματιστικής βιομηχανίας. Πολλά δημόσια ή συνεταιριστικά πιστωτικά ιδρύματα, που είχαν προχωρήσει παλιότερα στη χρηματοδότηση χρήσιμων περιφερειακών δραστηριοτήτων, έχουν ιδιωτικοποιηθεί. Στο μεταξύ, η απουσία ρυθμίσεων έχει επιτρέψει σε εγκληματικές οργανώσεις σε όλο τον κόσμο να ξεπλένουν χρήμα και να επενδύουν ελεύθερα τα τεράστια κέρδη τους.

Η ανταπόκριση των κυβερνήσεων στην κρίση ήταν να συνεισφέρουν δισεκατομμύρια ευρώ για διασώσεις τραπεζών σε βάρος των φορολογούμενων και πρόσφεραν στη χρηματιστική βιομηχανία εγγυήσεις χωρίς όρους, ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο τις ιδιωτικές τράπεζες ακόμη περισσότερο.

Για να υπηρετεί στο εξής η χρηματιστική βιομηχανία το δημόσιο συμφέρον, την κοινωνία και το περιβάλλον, πρέπει να περικοπεί η δυσανάλογη δύναμη των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων μέσω αυστηρής ρύθμισης και δημοσίου και δημοκρατικού ελέγχου των τραπεζών.

Τα κοινά και επείγοντα αιτήματά μας

1. Να αναθεωρηθούν οι δυσανάλογες εγγυήσεις που χορηγήθηκαν στην ιδιωτική χρηματοδότηση και να ασκηθεί δημόσιος έλεγχος στις πτωχεύσεις τραπεζών, για να αποφευχθούν οι αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνία. Οι μερισματούχοι των χρεοκοπημένων τραπεζών, καθώς και οι πιστωτές πρέπει να αναλάβουν το μερίδιό τους στις απώλειες. Οι τράπεζες που διασώζονται πρέπει να κοινωνικοποιούνται.

2. Επιβολή ισχυρών και εκτελεστών ρυθμίσεων στις τράπεζες και σε άλλα χρηματιστικά ιδρύματα. Να επιβληθεί πλήρης διαχωρισμός των εμπορικών και επενδυτικών τραπεζών. Να απαγορευτούν οι φορολογικοί παράδεισοι και οι άτυπες οικονομικές δραστηριότητες. Να καταργηθούν οι κανόνες μυστικότητας των τραπεζών. Να φορολογηθούν οι τραπεζικές συναλλαγές και να αποκατασταθεί ο έλεγχος στις εισροές και τις εκροές κεφαλαίων. Να διαχωριστούν οι τράπεζες που είναι «πολύ μεγάλες για να αποτύχουν».

3. Να επιβληθεί δημοκρατική επιτήρηση των τραπεζών και των χρηματιστικών ιδρυμάτων. Να κατευθύνεται η πίστη προς δραστηριότητες δημιουργίας θέσεων εργασίας που ενθαρρύνουν την κοινωνική και οικολογική ανάπτυξη. Να δοθεί προτεραιότητα και κίνητρα για πιστωτικά συστήματα που θα είναι δημόσιας και συλλογικής ιδιοκτησίας.

Ξεσηκωθείτε για τη δημοκρατία!

Οι τρέχουσες εξελίξεις στην Ευρώπη αποτελούν μια κατηγορηματική άρνηση της δημοκρατίας. Όχι μόνο φιμώνεται η δημοκρατική αντιπαράθεση, αλλά αυξάνεται η καταστολή ενάντια στα κοινωνικά κινήματα και ενθαρρύνονται οι διαιρέσεις μεταξύ του λαού και μεταξύ των χωρών. Το προβλέψιμο αποτέλεσμα είναι η άνοδος ρατσιστικών, δεξιών ή φασιστικών κινημάτων, καθώς η πικρία κατευθύνεται εν μέρει ενάντια στους μετανάστες, στους φτωχούς, στις μειοψηφίες, στους ξένους και/ή άλλους ευρωπαϊκούς λαούς. Ο καλύτερος τρόπος να αναχαιτιστούν αυτά τα κινήματα είναι να τερματιστεί η λιτότητα.

Εναλλακτικές λύσεις υπάρχουν: Ευθύνη μας είναι να αλλάξουμε τον συσχετισμό δύναμης, ώστε να τις εφαρμόσουμε και να οικοδομήσουμε γνήσια πολιτική, κοινωνική και οικονομική δημοκρατία στην Ευρώπη.

Γιατί αρνούμαστε να μας κυβερνά μια αυτοδιορισμένη ευρωπαϊκή ολιγαρχία

Γιατί αρνούμαστε την εκμετάλλευση του λαού και της φύσης στην Ευρώπη και στον υπόλοιπο κόσμο.

Γιατί αρνούμαστε τη συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε συγκρούσεις και μιλιταρισμό.

Γιατί θέλουμε να τελειώσει η εκμετάλλευση και η καταπίεση των γυναικών και να υπάρξει ρήξη με το πατριαρχικό σύστημα.

Γιατί θέλουμε αληθινή δημοκρατία, αληθινή συμμετοχή και λαϊκή κυριαρχία.

Γιατί θέλουμε μια κοινωνία που δίνει προτεραιότητα στις οικολογικές και τις κοινωνικές ανάγκες.

Οικοδομούμε ένα ενωμένο κίνημα για μια δημοκρατική, κοινωνική, οικολογική και φεμινιστική Ευρώπη!

Υποστηρίζουμε και ενισχύουμε αμοιβαία τους αγώνες.

Υποσχόμαστε να ενώσουμε τις δυνάμεις μας και να αγωνιστούμε μαζί για να κάνουμε πραγματικότητα τις διεκδικήσεις μας, μέσα από δράσεις ανά χώρα και σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Βιογραφικά σημειώματα

Ο Πέτερ Βαλ είναι συνιδρυτής και μέλος του Επιστημονικού Συμβουλίου του ATTAC Γερμανίας, καθώς και συνεργάτης της ΜΚΟ WEED (World Economy, Ecology and Development).

Η Φανή Ζήση είναι σύμβουλος στο Ινστιτούτο Κριτικής Κοινωνικής Ανάλυσης του Ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ.

Ο Ηλίας Ζιώγας είναι μέλος του συνεταιρισμού για την αλλυλέγγυα οικονομία Signalis.

Ο Ερβέ Κεμφ εργάζεται ως δημοσιογράφος και συγγραφέας στο Παρίσι.

Ο Φελίπε βαν Κίρσμπλικ είναι Γενικός Γραμματέας της Εθνικής Συνομοσπονδίας Εργατών (CNE-CSC) του Βελγίου.

Ο Στέφεν Λέντορφ είναι πρωτοβάθμιος ερευνητής στο Τμήμα Εργασιακής Οργάνωσης και Εργασιακού Χρόνου στο Πανεπιστήμιο Ντούισμπουργκ-Έσσεν.

Ο Πιερ Λοράν είναι Γραμματέας του ΚΚ Γαλλίας και Πρόεδρος του Κόμματος Ευρωπαϊκής Αριστεράς.

Ο Φρανσίσκο Λούσα είναι καθηγητής Οικονομικών στο Πανεπιστήμιο της Λισαβόνας και πρώην πρόεδρος του Αριστερού Μπλοκ (Bloco de Esquerda) στην Πορτογαλία.

Ο Ρότζερ Μαρτέλι εργάζεται ως ιστορικός στο Παρίσι.

Η Κλοέ Μορέλ είναι ιστορικός στο Πανεπιστήμιο της Καν, με ειδικότητα στην ιστορία των Ηνωμένων Εθνών και άλλων διεθνών οργανισμών.

Ο Βάλτερ Μπάγερ είναι οικονομολόγος με έδρα τη Βιέννη και συντονιστής του δικτύου transform! europe.

Ο Ρομπέρτο Μπιόρτσο είναι καθηγητής Κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο του Μιλάνου.

Ο Γιοαχίμ Μπίσοφ είναι οικονομολόγος και συνεκδότης του περιοδικού *Sozialismus* στο Αμβούργο.

Ο Μπενουά Μπορίτς εργάζεται ως δημοσιογράφος στην εφημερίδα *Regards* στο Παρίσι και στο δίκτυο Κοινωνία για την Αυτοδιαχείριση.

Η Σαντάλ Ντελμάς είναι μέλος του Espaces Marx στη Γαλλία.

Ο Σιγκφρίντο Ραμίρεζ είναι ιστορικός με έδρα τις Βρυξέλλες και συντονιστής του προγράμματος Akademia του transform!

Ο Γιώργος Σουβλής είναι υποψήφιος διδάκτορας στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο της Φλωρεντίας.

Ο Αντρέας Φίζαν είναι καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Μπίλφελντ και μέλος του Επιστημονικού Συμβουλίου του ATTAC Γερμανίας.

Ο Λουτς Χόλτσινγκερ είναι δημοσιογράφος και συγγραφέας με έδρα τη Βιέννη.